

LIETUVOS CENTRINIS VALSTYBĖS ARCHYVAS

Lietuvos pasiuntinybė Londone
(fosilo pavadinimas)

K. Škirpos knyga „Kovok! Pastangos
(tylus antrasis)
gelbėti Lietuvą 1939-1941 m.“, 1 dalis: tekstas

Pradėta _____

Baigta _____

Lapų 273 _____

F. 648 _____

Ap. 2 _____

B. 581 _____

SAUGOTI NUOLATINAI

Lichvins Aktyvisky frontas.

Kovok!

Pastangos gelbėti Lietuva

1939 - 1941 m.

K. Škirpos veikalas apžvalga
(Rambrasčio teiseiui)

I dalis: keistas.

Kaiser & Co A.-G., Bern
Spezialgeschäft für Bureau-Einrichtungen

Kaiser's Schnellhefter

I

Ort:
Lieu:

Name:
Nom:

Jahr:
Année:

No.:

104

Lietuvių Aktyvistų Frontas

----- o -----

K O V O K I

PASTANGOS GELBETI LIETUVĄ

1939 - 1941 m.

----- o -----

K.ŠKIRPOS veiklos apžvalga

----- o -----

/Rankraščio teisėmis/

<u>Išanos šodis</u>	1
---------------------------	---

I D A L I S

K. Škirnos kova su pradžutimi

1. Neitralitetas - fatalinė klaida	2-5
2. Riskingas šuolis į Kauną	6-12
3. Pėdsakų supainiojimas	12-14
4. Sovietų klaidos demaskavimas	14-25
5. Pasitvirtinys prieš Kauno valią	25-32
6. Kova su Sovietų Ambasada	32-39
7. Finalas	39-46
8. Kovos atgarsiai	46-54

II D A L I S

Lietuvos priskėlimo paruošimas

1. Naujas politinis diagnozas	55-61
2. Lėšų klausimas	61-72
3. Pirmoji priskėlimo viltis	72-84
4. Svarbus apsigalvojimai	84-105
5. Lietuvių Aktyviųjų Frontas	105-120
6. Lėtingo pasiryšimo keliu	121-137
7. Pagaliai į vienybės stipiną	138-152
8. Kas ką suvedžiojo	153-177

III D A L I S

Laisvė ar kalėjimas

1. Atgal į Wilhelmsstrasse	178-187
2. Diagoniomis dienomis	187-203
3. Skaudūs smūgiai	204-221
4. Spygliuotuoju keliu	221-241
5. Laimėjimo eksploatavimas	241-250
6. Poilsis kalnuose	250-266
<u>Baigiamasis šodis</u>	267-269

-- ooo --

<u>Priedu sąrašas</u>	270-273
-----------------------------	---------

I š a n g o s ž o d i s .

Objektyvusis praeities tyrinėtojas ras, be abejonės, dar daug ką pasakyti ateityje apie tai, apie ką šiandien dar prisieina nutylėti.

Jis tik ilgėsim laikui praėjus, kada dabartinė karo audra bus praėjusi ir pasaulis vėl apsinęs, galės, jokių pašalinių aplinkybių nebevaržomas, plačiau pasisakyti apie priešastis, privedusias Lietuvą prie nepriklausomybės praradimo, kas dėl to buvo daugiausiai kaltas - mes patys, ar vien išorinės, nuo mūsų neparežusios, aplinkybės -, o taip pat ar kelias, nuėitas Lietuvai atstatyti iki šiol buvo teisingas ir kodėl jis neprivedė prie pilno laimėjimo.

Iš kitos vėl pusės, tolesnis užsibrėžto didelio tikslo siekimo darbas reikalauja jau dabar fiksuoti ir apivalgyti nors svarbiausiuosius iki šiol atliktus aktus ir pergyventus Lietuvos atstatymo kovoje faktus, kad iš jų pssimokius, kaip tą kovą toliau vesti iki sėkmingo galo.

Be to, tai yra reikalinga dar ir todėl, kad išvengus sakytų aktų ir faktų neobjektyvus įvertinimo, kuris, be jokios blogos valios gali daug ką suklaidinti ir bendrai pakenkti kovotojų už Lietuvos valstybės atstatymą vieningumui, tuo pačiu ir pačiam atstatymo darbui.

Šiais visais tikslais čia patiekiamas rinkinys dokumentų, kurie patys savaime pasakys skaitytojui daug ką, ko jis iki šiol gal dar nežinojo. Autorius prideda nuo savęs tik tai, kas dokumentuose neatsispindėjo ir yra skaitytojams žinotina praeities pilnam supratimui ir jos teisingam įvertinimui.

Autorius.

I D a l i s

K. ŠKIRPŲS KOVA SU PRAŽUTIMI

1. Neiralitetas - fatalinė klaida.

Buvusioji mūsų užsienių politika, palydėjusi Lietuvos valstybę į katastrofą, visų dar gerai prisimenama ir, be abejonės, greitai bus pamiršta.

Akiivaizdoje didžiųjų Europos politinių įvykių, privedusių netik šį kontinentą, bet jau ir visą pasaulį prie dabartinio karo, buvo apsispręsta laikytis neutralumo.

Je buvo laikytasi net ir tada, kai akiivaizdoje lenkų-vokiečių ginkluoto konflikto 1939 m. rugaėjo mėn. pradžioje buvo susidariusios palankios aplinkybės išlaisvinti Vilniaus kraštą ir sostinę Vilnių iš lenkų okupacijos, bei juos besąlyginiai grąžinti Lietuvai, kaip lenkų neteisėtai, klastos ir jėgos pagelba, nuo jos atplėštus. Nuo žygio į Vilnių buvo susilaikyta vien neutraliteto vardu, nors atsiėmimas to, kas Lietuvai priklausė ir kas lenkų buvo tik laikinai užgrobtas, teisės atžvilgiu nebūtų reiškę neutraliteto sulaušymo.

Kaip visiems žinoma, buvo nusistatyta laikytis neutralumo daugiausia tik todėl, kad karo pradžioje nebuvo aišku, kas "sėdės prie šalioje stalo", t.y. kas karui pasibaigus diktuos naujosios taikos sąlygas. Kadangi nuo to, kuo karas baigtųsi, žymia dalimi pareitų ir mūsų krašto padėtis, tai buvo anuomet laikytasi taktikos niekam iš anksto nenusidėti ir atengtis išlaikyti Lietuvos politinę nekaltybę iki karo pabaigos. Kitais žodžiais tariant, buvo iš principo nusistatyta į karą nesikišti ir nesidėti prie jokios iš tarpusavyje susikivirčijusių didžiųjų Europos valstybių bei jų blokų. Paskelbto neutraliteto ribose buvo siekiama palaikyti su visomis valstybėmis pirmoje eilėje su Lietuvos betarpiškais kaimynais gerus ir ramius santykius, jokių būdu nespunkinant krašto ateities.

Kai kas drįsdavo tokią laikyseną vadinti tolregiška politika. Ji siekė numatyti viską į priekį. Nenumatė tik svarbiausiojo dalyko: kad kol paaiškės, kas diktuos po karo taikos sąlygas, Lietuvos, kaip valstybės, gali iš viso nebebuti. Nepakankamai skaitytasi su eventualumu, kad dar prieš tai gali toje Europos dalyje, kur yra mūsų kraštas, pasireikšti tokių įvykių, kurie Lietuvos neaplenks,

vistiak ar iš mūsų pusės neutralumo bus šventai laikomasi, ar ne.

Valstybei, neturinčiai pakankamai nuosavų priemonių apginti savo egzistenciją nuo išorinių pavojų - o tokiais tenka skaityti visas mažąsias valstybes, taigi ir Lietuvą - nėra kitokios išeities, kaip ieškoti pagalbos kitur: laviruoti tarp galingesnių savo kaimynų, o kai laviravimas pasidaro nebegalimas - dėtis su tuo, kuris pavojaus metu atrodo stipriausias. Tai nereiškia jokio savęs atsižadėjimo bei nuo savo valstybinės nepriklausomybės atsisakymo. Toks aplinkybių diktuojamas mažos valstybės dėjimasis su didesniuoju savo kaimynu nėra jokios meilės dalykas, bet tik realistinis apsisprendimas, kaip gelbėti pačią valstybės egzistenciją. Tai taktika laimėti laiką. Pasikeitus aplinkybėms, išsukusioms šį ryžtingą apsisprendimą, nuo užsiangažavimo galima atsipalaiduoti. Nors tai ne visados būna lengva, bet vis dėlto lengviau, kaip prašūdytą valstybę naujai atstatyti.

Panašioje padėtyje buvo atsidūrusi ir Lietuva sąryšyje su lenkų-vokeičių karu. Ji tada dar turėjo galimybes savo egzistenciją gelbėti atsišaliedama į Vokietiją. Juo labiau, kad ir ši to norėjo, ir net buvo šia prasme savo iniciatyva susitarusi su Sov. Rusija, iš kurios Lietuvai grėsė mirtinas pavojus. Deja, anuometinė mūsų vyriausybė to tik nenorėjo matyti. Užsiblokavusi neutraliteto formule ir aptemdinusi sau ir mūsų visuomenei akis tolregiškos politikos rūkais, ji praleido minėtą vienintelę progą Lietuvai nuo pražūties išsigelbėti...

Neutralitetas, tiesa, buvo išlaikytas visu 100%. Bet kas iš to, kad netekome to, kas mums, kaip tautai, buvo brangiausia: gavus rusų garnizonus - iš pradžios netekome politinės nepriklausomybės, o už metų - ir pačios savo valstybės...

Neutralitetas tad buvo ne išganymas, bet fatalinė klaida. Ar jos buvo galima išvengti, skaitytojas ras atsakymą K.Škirpos paskaitos tekste, paskaitytame 1940 m. gruodžio 22 d. Lietuvių Aktyvistų Fronto užuomazgos nariams Berlyne /Žiūr. Dokm. I/.

Apie įvykių raidą paskutinėmis Lietuvos nepriklausomybės dienomis skaitytojas ras sekančiuose prieduose:

- 1/ Respublikos Prezidento A. Smetonos "Pro Memoria" /Žiūr. Dokm. II/;
- 2/ buv. Krašto Apsaugos Ministro Generolo K. Musteikio "Pro Memoria" /Žiūr. Dokm. III/;
- 3/ Dr. P. Karvelio užrašuose "Paskutinės Nepriklausomos Lietuvos dienos" /Žiūr. Dokm. IV/.

Paskutinis, t.y. Dr.P.Karvelio, priedas čia prijungiamas vaizdo pilnumo sumetimais, kad šioje vietoje duoti pasisakyti ir opozicijos atstovui.

Liūdni 1940 m. birželio vidurio įvykiai, mirtinai perbloškę Lietuvą, žaibo greitumu nuaidėjo per visą pasaulį. Jie atspindėjo ir Lietuvos diplomatinuose postuose įvairių svetimų valstybių sostinėse. Pirmoje eilėje jie palietė mūsų Pasiuntinybę Berlyne. Ką šis mūsų diplomatinis postas išgyveno birželio 15 - 16 dienomis, ką jis patyrė ir nuveikė, skaitytojas ras čia pridėdamuose K.Škirpos užrašuose "Įvykių santrauka" /Žiūr. Dokn.V/.

Pažymėtini du dalykai:- pirmas, tai K.Škirpos lankymasis tomis dienomis vok.Užsienių Reikalų Ministerijoje ir antra, A.Smetonos išgelbėjimas nuo vokiečių grąžinimo atgal į Lietuvą.

K.Škirpa/ lankėsi vok.Užs.Reik.Ministerijoje kelis kartus ir kalbėjosi su Politikos Direktorium, Valstybės Pasekretorium /Unterstaatssekretär/, Dr.Woermann. Savo iniciatyva pastatė jam klausimą, ar Reicho Vyriausybė neskaitytų reikalinga akyvaizdoje Sov. Rusijos smurto prieš Lietuvą, priinti kokį nors nusistatymą iš savo pusės. Dr.Woermann atsiklausęs sukėščiau, atsakė K.Škirpai, kad į jo pastatytąjį klausimą negalys nieko pareikšti. Diplomatinėje kalboje tai reiškė, kad Reicho Vyriausybė tada nebuvo linkusi jokiai iniciatyvai anuo sunkiu momentu Lietuvai kaip nors pagelbėti..

Kai dėl Smetonos, tai jo padėtis, jam tik ką pasitraukus į Vokietiją, buvo nelengva. Vėliau pasiūškėjo, kad vokiečiai svyravo ar jo negrąžinti atgal per sieną, matomai pribijodami kokių nors rimtesnių komplikacijų Vokietijai dėl jos su Sov.Rusija. Rytų Prūsijos vokiečių saugumo viršininkas Dr.Greefe, kurio betarpiškoje priežiūroje Smetona buvo atsidūręs, post-factum atskleidė K.Škirpai, kad A.Smetonos likimas kabojęs ant plauko. Dėl jo visą naktį iš 15 į 16 birželio tekę Dr.Greefe kalbėtis telefonu tai su vok. Užs.Reik.Ministerija, tai su Pūhrerio Vyriausiąja būstine. Galutinai buvę nusistatyta A.Smetonos negrąžinti tik birželio 16 d. apie 11 val. Suminėtuose K.Škirpos užrašuose skaitytojas užtiks, kokių pastangų buvo dėta paveikti vok.Užs.Reik.Ministeriją, kad Smetona nebūtų grąžintas ir kad jam leistų vykti toliau. Ypatingos reikšmės čia tenks, be to, priduoti dar tam faktui, kad K.Škirpa atsisakė išpildyti A.Merkio pavedimą prašyti vok.Užs.Reik.Ministeriją mūsų vyriausybės vardu, kad A.Smetoną grąžintų. Jei K.Škirpa būtų šį neprotingą reikalavimą išpildęs, tai klausimas, ar vokiečiai nebūtų A.Smetoną paaukoję raudoniesiems rusams, nusiplaudami sau rankas

mūsų vyriausybės reikalavimu. A.Smetona tad gali dabar būdamas laisvas Amerikoje, dar kartą apsigalvoti, ar neutralumo politika, kuriai jis pritarė, buvo Lietuvai tikrai laiminga.

Charakteringa pastebėti, kad vokiečių Užs.Reik.Ministeriją taip pat neparodė susidomėjimo ir prof.A.Voldemaru, politiniu A.Smetonos konkurentu, teisingai ar neteisingai įgijusiu ne tik mūsų visuomenėje, bet ir užsienyje Vokietijos šalininko opinią.

Grįždamas iš Romos į Lietuvą, prof.A.Voldemaras buvo sustojęs Berlyne ir čia išbuvo nuo 13 iki 17 birželio. Taigi pačiomis karėžiausiomis dienomis, kada lėmėsi Lietuvos likimas. Apimetęs reikalu patikrinti ar tvarkoje jo visa vykti toliau į Lietuvą, jis lankėsi vok.Užs.Reik.Ministerijoje pas Pasiuntinį von Grundherr, Skandinavijos ir Pabaltijos Skyriaus vedėją. Prof.A.Voldemaro tvirtinimu, von Grundherr politikos vengęs ir apie Lietuvą nieko indomams jam neprataręs. Taip pat jokio susidomėjimo prof.A.Voldemaro atsiradimu Berlyne neparodė ir Politikos Direktorius Dr.Wbermann. Kai K.Škirpa per vieną pasikalbėjimą vok.Užs.Reikalų Ministerijoje pratarė Dr.Wbermann, kad turįs pas save indomų svečių, prof.A.Voldemaro buvimą jis jau girdėjęs iš von Grundherr, pas kurį profesorius lankęsis vizos reikalu.

Vokiečių nesusidomėjimas prof.A.Voldemaro asmeniu parodo, kad jis jiems tada, matomai, nebuvo reikalingas. Nežiūrint to K.Škirpa patarė prof.A.Voldemarui į Lietuvą negrįžti, bet pasilikti Vokietijoje. Palaukti, kol Vokietijos interesus Lietuva pakitės mums palankesne prasme, kad tada bendromis jėgomis rūpintis ją išlaisvinti nuo rūsų invazijos. Prof.A.Voldemaras šiuo patarimu nepasinaudojo, kaip kad nepaklausė savo žmonos, ponios Voldemarienės blogo nujaudimo, kad grįžus į Lietuvą staitiks su profesorium kažkas tokio nepaprastai blogo ir baisaus.

Birželio 17 d. vakare prof.A.Voldemaras su žmona išvažiavo į Lietuvą. Perėjus sieną, jis čia pat buvo mūsų policijos sulaukytas, palydėtas į Kauną ir ten galutinai areštuotas. Tuo būdu jis pats, be jokios prasmės ir reikalo, įlindo į Sovietų sąstus, iš kurių nežinia, ar kada išsiners. Ką jis šitaip neatsargiai pasielgdamas galvojo, ar taip pat vadovavosi neutraliteto išganingumo iliuzijomis - tegalėtų atsakyti į tai tik jis pats. Jei būtų K.Škirpos patarimo paklausęs, tai gal vėliau būtų dar atnešęs Lietuvai naudos, pavyzdžiui, prilsikydamas nuo klaidų savo šalininkus, kurie operavo jo vardu, nežinodami ką jis mano ir kaip pasielgtų pats prof.A.Voldemaras, kurį jie skaitė savo dvasiniu vadu...

2. Rizikingas šuolis į Kauną.

Pirmą negu ką pradėti daryti Lietuvos ateičiai, buvo begalo svarbu susipažinti su tikrąja padėtimi Lietuvoje, ypač patirti betarpiškai kokiomis nuotakomis gyvena ir kokias sau formuluoja Lietuvos ateičiai viltis mūsų politiškai galvojančioji visuomenė, kai, sovietams mūsų kraštą okupavus, byle kokioms iliuzijoms, kad iš Sovietų Rusijos pusės pavojaus Lietuvai negali būti, buvo padarytas galas.

Atbėgėliai iš Lietuvos, kurių pradžioje buvo nedaug, apleidę savo kraštą, bijodami kokių nors persekiojimų, atnešdavo vis daugiau aštriuojančių žinių. Nors jos ir ne visos buvo teisingos, bet sunku buvo joms netikėti. Kad ir ne tuoju, bet vis daugiau ryškėjo, kad naujoji Vyriausybė nėra joks tikrasis krašto šeimininkas, bet tik okupanto įrankis kažkokiems užpakaliniams tikslams. Nors dasiprotėti ko jis siekia buvo galima, bet griežtų išvadų dar nedrįsta padaryti, nes, kaip naujosios vyriausybės nariai ir krašto spauda siškindavo, jog Lietuvos nepriklausomybės nebus išsižadama. Pagaliau, pradžioje to nė pats okupantas dar nereikalavo, matomai išslyk dar nedrįsdamas kirsti savo kardu į mūsų tautos skaudžiausią vietą. Teko tad ir Lietuvos pasiuntiniams nuo kokios nors viešos reakcijos užsieniuose prieš Sov. Rusijos smurtą susilaikyti, kol formališkai neišryškės okupanto piktieji tikslai.

Buvo natūralu, kad visos kitos Lietuvos Pasiuntinybės laukė žinių iš mūsų diplomatinio posto Berlyne. Jis buvo arčiau Lietuvos ir tiesioginiu žinių šaltiniu iš savo krašto. Tuo pačiu pasakyta, jog šiam mūsų postui teko nepaprasta atsakomybė: pirma, pačiam nemitinti savęs byle kokiomis iliuzijomis apie naują padėtį Lietuvoje ir antra, nesuklaidinti kitų Lietuvos Pasiuntinių vakarų Europoje ir už okeano atsitiktinomis ir nepatvirtintomis informacijomis iš Tėvynės.

Birželio 24 d. K. Škirpa gavo šifruotą Užsienių Reikalų Ministrų telegramą prof. Krėvės-Mickevičiaus parašu, kuria jis buvo paprašytas atvykti porai dienų į Kauną. Jei kraštas nebūtų ataidūręs po svetima okupacija, tai toksai pakvietimas jokių abejonių nebūtų galėjęs sukelti. Jis būtų buvęs suprastas kaip visiškai normalus dalykas. Juk yra natūralu, kad krašte Vyriausybei pasikeitus, Pasiuntiniai yra kviečiami padaryti jai tarnybinius pranešimus. Šį kartą sakyta telegrama pastatė K. Škirpą prieš sunkią dilemą: vykti į Kauną ir rizikuoti pačiam patekti į okupanto spąstus, arba nevykti ir tuo pasistatyti save į aštrų konfliktą su naująja vyriausybe.

Apsvarstius visas aplinkybės buvo nusistatyta rizikuoti, UŽs. Rkl. Ministerijos pakvietimu pasinaudoti. Tai buvo padaryta dėl šių aplinkybių: pirma, kaip jau minėta, buvo begalo svarbu vietoje ir asmeniškai susipažinti su tikrąja naujosios Vyriausybės ir krašto faktina padėtimi; antra, susiorientuoti kokiomis nuostatomis ir viltimis gyvena mūsų politiškai galvojančioji visuomenė; trečia, jei dar būtų įmanoma, parūpinti Pasiuntinybei didesnių piniginių rezervų tolimesnei veiklai ir ketvirta, nevykti buvo negalima dar ir todėl, kad tai būtų davę pagrindą ir pretekstą okupantui tuoju griebtis griežtų priemonių ne tik prieš mūsų diplomatinę postą Reicho sostinėje, bet ir prieš postus kitose sostinėse, kitaip sakant prieš visus Lietuvos Pasiuntinius užsieniuose ir juos sulikviduoti pirma, negu jie suspės pakelti laisvajame pasaulyje Lietuvos balsą prieš sov. Rusijos pakartotąjį smurtą.

Šis K. Škirpos apsisprendimas, atsižvelgiant ano meto aplinkybių, buvo neabejotinai rįžtingas. Tai buvo jau nebe diplomato, bet karininko bei kovotojo už naują Lietuvos išlaisvinimą pasiryžimas. Todėl K. Škirpa išvyko į Kauną su dviem pistoletais kišenėse ir iš anksto numatęs sau keletą planų kaip grįžti, jei bebūnant Lietuvoje kiltų pavojus patekti į raudonojo okupanto nagus. Jis išvyko birželio 25 d. vakare, įspėdamas UŽs. Rkl. Ministerijos Centrą, jog bus Kaune birželio 26 d. rytą. Tai buvo padaryta tam, kad visą sumanytą pridengus lojsumo skraiste ir tuo būdu okupantą dezorientavus.

Kaune K. Škirpa išbuvo iki birželio 29 d., vengdamas bile kočio viešo afišavimo. Jis buvo apsisotojęs ne viešbutyje, bet privačiame bute pas adv. Gužą.

K. Škirpa padarė per du posėdžius platecniį pranešimą prof. Krėvė-Mickevičiui apie bendrą politinę padėtį Europoje. Prie pranešimo dalyvavo ir naujasis, tik ką paskirtas, Generalinis sekretorius Pijus Gloveckas, ilgus metus prieš tai išsėdėjęs kalėjime už nelegalę komunistinę veiklą. UŽs. Rkl. Ministerijos Centre jis buvo kitų valdininkų kvalifikuojamas kaip komisaras, pridūotas prof. Krėvė-Mickevičiui. Kai dėl paties Krėvė-Mickevičiaus, tai dėl jo lietuviškam patriotizmo pas nieką UŽs. Rkl. Ministerijos Centre abejonių nebuvo jama. Kaip K. Škirpa savo pranešime padėtį įvertino, skaitytojas ras pridėtoje šia "Pro Memoria" K. Škirpos padiktuotoje jam esant Kaune /Žiūr. Dokm. VI/.

Pranešimas buvo gana atviras. Privengta tik atskleisti žinių

Šaltinius, kuriais K.Škirpa rėmėsi savo tvirtinimams pagrįsti, atsižvelgiant P.Glovacko, kuriam nebuvo galima pasitikėti. Šiaip gi stengtasi padėti nušviesti išsamiai ir objektyviškai, kaip ji tada iš tikrųjų atrodė. Bendra išvada buvo padaryta ta, kad ginkluotas susikirtimas tarp Vokietijos ir Sov.Rusijos yra neišvengiamas ir kad vėliau ar anksčiau jis įvyks. Tai padaryta sąmoningai, kad naujiesiems mūsų užsienių politikos vairuotojams, o per juos ir visai naujaiai vyriausybei atsargiai, bet ne dviprasmiškai duoti pajusti, jog rūmų okupaciją tenka skaityti tik laikinu dalyku. Tikėtasi tuo būdu paveikti naujuosius mūsų krašto "valdovus" ypač tuos, kurie gal tikėjo į eku komunizmo idealą, kad būtų iš jų pusės protingiau komunistiniais eksperimentais krašto viduje ne pradėti užsiimti.

Apart tarnybinių pranešimų minėtoms Užs. Rekl. Ministerijos viršinėms, K.Škirpa, nors ir per trumpą savo buvimą Kaune laiką, turėjo progos plačiau išsikalbėti su E.Galvanausku, kaip su Finansų Ministru ir su keleta artimesnių pažįstamų visuomenės žmonių, jų tarpe su keleta kariškių ir jaunuomenės atstovų, juos orientuodamas apie padėtį bei galimas politines perspektyvas, o taip pat patardamas jiems jokiais iliuzijomis kai dėl Sov.Rusijos tikalų Lietuvoje toliau nebesivadovauti. Jis patarė vienam generolui, kad laiku būtų laiku, kol dar įmanoma, pasirūpinta paslėpti ginklą. Be to paragino jaunuomenę sudaryti slaptą ryšių tinklą krašte, kol dar galima laisvai susisiekti su provincija ir nustatyti kontaktą su mūsų Pasiduntinybe Berlyne. Asmenų pavardės, kuriems šie nurodymai buvo duoti, tuo tarpu tegu liks paslėptyje, juo labiau, kad keletas iš jų yra išvežti į Sov.Rusiją, vienas kaip nuteistas už slaptą anti-sovietišką veiklą. Tie nurodymai sudarė pirmuosius komos daigus už Naują Lietuvą.

Birželio 28 d.prieš piet per vieną pasitarimą, kur dalyvavo ir P.Glovackas, K.Škirpa pareiškė prof. Krėvė-Mickevičiui, kad norėtų grįžti į savo postą. Tai motyvavo jis tuo, kad visus jam rūpėjusius reikalus Kaune jau atlikęs ir nebenorėtų čia daugiau gaišti laiko. Prof.Krėvė-Mickevičius prašė K.Škirpą dar kiek luktelti Kaune, nes esą numatyta dar kai kurių reikalų. Kai K.Škirpa atkreipė prof.Krėvė-Mickevičiaus atidą į susidariusią įtemptą padėtį Balkanuose, kuri reikalauja, kad K.Škirpa būtų savo vietoje, prof.Krėvė-Mickevičius pakartotinai nurodė, kad be jo žinios K.Škirpa neišvyktų. Tuo momentu P.Glovackui iš pasitarimo kambario

minutėi pasitraukus, prof.Krėvė-Mickevičius atskleidė K.Škirpai, kad jį sulaukyti paprašęs Sovietų Pasiuntinys Pozdniakovas, tuo motyvu, kad kažkodėl negrižtąs iš Berlyno Vokietijos Pasiuntinys Zechlin.

Tai buvo aliarms signalas. Kadangi prie P.Glovackio apie tai toliau kalbėti nebuvo galima, tai buvo sutarta su Prof.Krėvė-Mickevičium pasimatyti netrukus atskirai, t.y. prie keturių akių. Šis pasimatymas įvyko nebe Užsienių Reikalų Ministerijoje, bet Ministrų Taryboje, Pirmininko kabinete, kad supainiojus kortas eventualiam iš komunistų pusės sekimui. Tai buvo didelės politinės reikšmės pasimatymas, kurį galima paskaityti istoriniu.

Persitikrinęs prieš tai pas artimesnius prof.Krėvė-Mickevičiui asmenis, ar juo tikrai galima visu 100% pasitikėti, K.Škirpa be jokių rezervų pareiškė, kad rusų vokiečių ginkluoto konflikto eventualumą skaito visai tikru dalyku. Atidengė savo žinių šaltinius, kaip iš vokiečių atsakingų politinių sluoksnių, taip ir iš savo pažinčių su vokiečių karo Vadovybės aukštais karininkais.

Tarp kita ko, K.Škirpa atskleidė prof.Krėvė-Mickevičiui apie savo pasikalbėjimą birželio 20 d. su vienu iš artimiausių Alfredo von Rosenberg bendradarbiu Dr.Lb, su kuriuo K.Škirpa pažįstamas jau keliolika metų ir palaikė su juo draugiškus asmeniškus santykius. Jis dabar eina labai aukštas ir atsakingas pareigas Rytų Ministerijoje. Į K.Škirpos precizišką klausimą, ar yra vilties sušalaukti kada nors, kad naciai suduos lemiantį smūgį Sovietams, šis atsakęs, kad dėl to negali būti nei mažiausios abejonės: vėliau ar anksčiau Sovietai bus sutriuškinti; kada tai galėtų įvykti, jau nebe politikos bet strategijos klausimas. Dr. Lb šitai pasakė K.Škirpai tada po didelę paslaptimi, kaip savo prieteliui, vienkart pabrėždamas, jog, jei sąryšyje su tuo vistiek pasklistų kokių nors gėdų, tai būsią tuojuau griežtai demontuota, kad ta tema iš viso nebuvo kalbėtasi...

Užakcentavęs, jog rusų-vokiečių ginkluotas konfliktas galėtų įvykti dargi labai greitai, jei tik rusų raudonoji armija, užėmusi Besarabiją, kenintųsi pagrobtį Rumunijos naftos šaltinius, K.Škirpa aiškino, kad tokioms sąlygoms yra būtina jam tuojuau grįžti į Berlyną. Jis pareiškė įsitikinimą, kad šis konfliktas būtų vienintelė proga Lietuvą nuo rusų okupacijos paliuosuoti ir atstatyti Lietuvos valstybinę Nepriklausomybę. Tai, kad mūsų diplomatiniam postui Berlyne galėtų tekti istorinės reikšmės ušduotis, nuo kurios tinkamo atitikimo pareitų Lietuvos ateitis.

Pozdniakovo pageidavimą užlaikyti K.Škirpą Kaune, jis įvertino, kaip Sovietų pasikėsinimą šį svarbų Lietuvos diplomatinį postą Berlyne jį iš anksto sulikviduoti arba jį kaip nors paraližuoti eliminuojant K.Škirpą iš Berlyno. Tai būtų nauja klaida iš Sovietų Rusijos pusės prieš Lietuvą K.Škirpa pabrėžė, jog skaito savo pareigą šiai klaidai nepasiduoti jokia būdu. Pasitikėdamas Prof.Krėvė-Mickevičium atakleidė jam mūsų diplomatijos užsienioose planą, Sov.Rusijos smurtą prieš Lietuvą demaskuoti ir pareiškė, kad kad jis, atsišvelgdamas Pozdniakovo ruošiamos jam kilpos, nusprendė tuoju pat iš Kauno pranykti, kol dar nėra per vėlu.

Prof.Krėvė-Mickevičius bandė K.Škirpą dar įtikinėti, kad to nedarytų. Reiškė nuomonę, kad dalykas jam dar nestrodąs toks aštrus. Esą Pozdniakovą būtų galima perkalbėti, kad jis nuo savo reikalavimo atsisakyti, arba to reikalavimo išpildymą uždelsytų.

K.Škirpa šiam sumanymui griežtai pasipriešino, Prašė jokia būdu nedaryti bandymų Pozdniakovą įtikinėti bei su juo leistis ta tema į bile kokią diskusiją. K.Škirpa laikėsi nuomonės, kad tai reikalą galėtų tik pasunkinti, nes tuo būdu būtų tik sugestijonuota Pozdniakovui, o per jį ir komunistų partijai, mintis neatidėliojant griebtis preventyviųjų priemonių. K.Škirpa pasiteiravo, ar panašių priemonių jau nėra imtasi, t.y. ar jam neduotas įsakymas policijai K.Škirpą sulaukyti.

Buvo į tai iš Prof.Krėvė-Mickevičiaus gautas atsakymas, kad to nesą padaryta, t.y. kad Ministrų Taryboje šis klausimas nebuvo kilęs. Prof.Krėvė-Mickevičius čia pat botgi pridėjo, nebent būtų kokios nors iniciatyvos šmąsis Sniečkus, be vyriausybės žinios.

K.Škirpa pastebėjo, kad jei preventyviųjų priemonių prieš jį dar ir nesimta, tai kiekvienu momentu tai gali atsitikti, nors tai ir būtų be Prof.Krėvė-Mickevičiaus žinios. Todėl sakė skaitęs kad rizikuoti toliau pasilikti Kaune būtų daugiau, negu neatsargu.

Tada Prof.Krėvė-Mickevičius pareiškė susirūpinimo, kokion padėtin K.Škirpos išvykimas į Berlyną prieš Pozdniakovo reikalavimą pastatytų visą vyriausybę. Paklausė K.Škirpos patarimo, ką jam t.y. Prof.Krėvė-Mickevičiui daryti ir kaip toliau laikytis.

Buvo iš K.Škirpos pusės patarta štai tas:

Pirma, apie jo grįžimą į Berlyną nesakyti Pozdniakovui iki tol, kol jis tą nepajus pats ir apie K.Škirpos išvykimą nepasiteiraus;

Antra, jam apie tai pasiteiravus, atvirai pasakyti, jog K.Škirpa išvyko į Berlyną nepaisydamas Vyriausybės nurodymų dar kiek

pasilikti Kaune;

Trečia, jei Pozdniakovas bandytų iš šio ataitikimo kurti didesnę dalyką bei gražinti pačiam Prof.Krėvė-Mickevičiui kokiomis nors pasėknėmis, tai pažadėti, kad bus intasi prieš K.Škirpą atitinkamą sankcijų, kaip nusižengusį drausmei;

Ketvirta, jei nebūtų kitos išėties, tai net pažadėti atleisti K. Škirpą iš Lietuvos Pasiuntinio pareigų Berlyne, suteikus jam prieš tai atostogų;

Penkta, bendrai pasakius, dėti galimą pastangų, laimėti daugiau laiko, kol baigs išryškėti Sov.Rusijos tikrieji tikslai Lietuvoje.

Baigiant pasikalbėjimą buvo sutarta, kad K.Škirpa painformuos Vokiečių Užsienių Reikalų Ministeriją, jog Prof.Krėvė-Mickevičius, Inž.E.Galvanauškas ir Gen.Vitkauskas dalyvauja vyriausybėje vien iš pasiaukavimo gelbėti ką dar galima, bei Lietuvos sovietizavimą kaip nors uždelsti. Be to K.Škirpa pasižadėjo kaip nors iš anksto įspėti Prof.Krėvė-Mickevičių jei Reichas nusistatytų visomis savo pajėgomis pasukti prieš Sov.Rusiją artimiausioje ateityje.

Grįžęs po šio pasikalbėjimo namo, t.y. į p.p.Gužų butą, K. Škirpa pasiskubino iš jo pranykti, pasislėpdamas pas kitą savo prietelių Vincą Steponavičių. Palaukęs sėmų, VėSteponavičiaus automobiliu buvo palydėtas į Jonavą, kur sėdo į Kretingos traukinį, tu rėdamas iš anksto parūpintą miegamajam vagonui bilietą po svetima pavarde. Tai buvo paprasčiausias planas. Tuo būdu išvengta saugumo akių Kauno ir Virbaliaus stotyse, taip pat bereikalingos kontrolės naktį. Kretingos kriptis buvo paimta dar ir todėl, kad, jei pakelyje vistiek jas atsitiktų, būtų galima prisidengti reikalu paieškoti vietą vasarojimui Palangoje. Kritišką punktą sudarė pasienio policijos kontrolė Kretingoje, bet ji praėjo be jokio nesusi-pratimo bei normaliai.

Likimas velijo K.Škirpai pakelyje į Kretingą visiškai pripuolamai susitikti su A.Merkio, paskutiniu juo Nepriklausomos Lietuvos Ministru Pirmininku, vykusiu tuo pačiu traukiniu ir tame pačiame vagonė irgi į Kretingą. Per ilgą su juo pasikalbėjimą, buvo peržvelgta tai, kas atsitiko, kokion kraštas atsidūrė padėtin ir kad tenka skaitytis su dar blogesnėmis perspektyvomis, jei artimoje ateityje nepavyktų nuo bolševizmo išsivaduoti, kad ir Vokietijos pagalba. Svarbesnio iš K.Merkio buvo patirta štai kas:

Pirma, A.Merkys prisipažino, kad rusų ultimatumo anuo metu nelaukęs ir tikėjęsis, kad pasirašysią tarp Sov.Rusijos ir Lie-

tuvo įtampą pavyks kaip nors nugalėti diplomatinėmis priemonėmis;

Antra, po rusų ultimatumo pasidarė aišku, kad visos Molotovo kalbos su A.Merkiu ir J.Urbšiu Maskvoje buvusios tik priemonė laikui laimėti rusų militariškiems pasiruošimams ir patirti mūsų nuotaikas, o taip pat netiesioginiai išaiškinti, kaip reaguotų Vokietija;

Trečia, ultimatumą atmesti ir rusams pasipriešinti nebuvo įmanoma, nes nebuvo kada pasipriešinimą organizuoti; be to, jis atrodęs beviltiškas, kai Vokietija atsisakiusi suteikti pagalbos, kurios buvę paprašyta per Žechlin'ą, gavus rusų ultimatumą;

Ketvirta, A.Merkys patvirtino, kad A.Smetonos išvykimas į užsienį buvęs numatytas, Ministrų Taryboje aptartas, bet vėliau buvę tik suabejota, ar jis su išvykimu nepasiskubino. Post faktum A.Merkys sutiko, kad A.Smetona padarė gerai, kad tada išvyko. Esą būtų buvę naudinga pareikšti rusams nors simbolišką pasipriešinimą, po kurio visa vyriausybė būtų galėjusi pasitraukti į užsienį ir iš čia vesti politinę kovą už Lietuvą. A.Merkys apgailėstavo, kad net nepareikšta iš mūsų pusės formalus protesto prieš Sov.Rusijos smurtą;

Penkta, A.Merkys taip pat apgailėstavo, kad buvusi prieš tai Gen.Černiaus vyriausybė nepasinaudojo K.Škirpos pasiūlymu žygiuoti į Vilnių, kai kilo lenkų-vokiečių karas. Žygiuodami į Vilnių būtume visai natūrališkai atsišlieję į Vokietiją ir tai buvusi vienintelė galimybė išvengti rusų garnizonų ir vėliau sovietų okupacijos. Bet anuo metu esą buvę per daug užsiimta apeliavimu "kas sėdės prie šalioje stalo po karo".

Iš pasikalbėjimo su A.Merkiu paaiškėjo, kad jis ruošiasi iš Lietuvos bėgti, tik dar galutinai nenusistatęs į kur ir kaip. Bendrai, esą daug kas iš mūsų inteligentijos norėtų iš Lietuvos pasitraukti į užsienius, kad išsigrįbėjus nuo bolševistinio teroro, kurio pradžios visi laukia diena iš dienos drėbėdami.

3. Pėdsakų supainiojimas.

Birželio 29 d. rytą K.Škirpa jau buvo iš sovietiškojo okupanto pinklių, kurias jam buvo suruošęs Kaune Pozdniakovas, išsinarpliojęs, jau vėl buvo laisvas užsienyje. Pastebėtina, kad vokiečių saugumo pareigūnai Bajaruose rodė nemažą susidomėjimo,

kodėl K.Škirpa grįžta ne per Virhalį bet per Kretingą, taigi aplinkiniu keliu. Jie įkiriai teiravosi, kaip K.Škirpai pavyko kelti lionė, ar ne buvo jam daroma kliučių iš Lietuvos išvykti. Jiems buvo paaiškinta, kad K.Škirpa grįžta į savo postą visai normaliai ir kad pasirinko kelią pro Kretingą, turėdamas reikalą atkankyti Lietuvos Generalinį Konsulatą Klaipėdoje.

Aplankęs mūsų Generalinius Konsulatus Klaipėdoje ir Karaliaučiuje, K.Škirpa birželio 30 d. rytą grįžo į Berlyną. Pirmomis po sugrįžimo dienomis jis pasiuntė Užsienių Reikalų Ministerijos Centrai keletą šiek tiek daugiau aliarmuojančių telegramų apie įtemptą padėtį Balkanuose, sąryšyje su Raud.rusų armijos išsibrovimu į Besarabiją ir Bukoviną. Tai buvo padaryta dalinai tuo sumetimais, kad suteikus prof.Krėvė-Wickevičiui argumentų reikalui esant apginti K.Škirpos pasilikimą Berlyne bei jo išvykimą į savo postą prieš Pozdniakovo norą.

Savo patirtus Kaune įspūdžius K.Škirpa surašė atitinkamoje apšvalgoje, kurią išsiuntinėjo visiems savo kolegoms, Lietuvos Pasiuntiniams kitų valstybių sostinėse. Tuo būdu visi Lietuvos diplomatiniai postai užsieniuose buvo iš tiesioginio šaltinio orientuoti apie tai, kas darosi tėvynėje ir su kokiomis, dar blogesnėmis, perspektyvomis tenka jiems skaitytis artimiausioje ateityje. Išvados buvo padarytos aiškios: naująją Lietuvos vyriausybę tenka skaityti paprastu okupanto įrankiu, o padėtį krašte, kaip etapą prie visiškos sovietizacijos. Minėta apšvalga čia pridėjama /Žiūr. Dokm. VII/.

Padarius pirmą rįžtingą žingsnį kovos dvasioje, kelio atgal nebėbuvo. K.Škirpa to nė nemanė daryti. Jo nusistatymas buvo tvirtas ir veikla konsekventinga. Planas, kurio jis laikėsi, buvo sekantis:

Pirma, stengtis visais įmanomais būdais galimai ilgiau išlaikyti legalaus nepriklausomos Lietuvos pasiuntinio funkcijose;

Antra, susilaukus tinkamo momento ir pagavus tinkamą progą, pakelti Lietuvos vardu balsą prieš Sov. Rusijos pavartotą smurtą ir jį viešai visam civilizui pasauliui demaskuoti;

Trečia, imtis iniciatyvos kovai už Naujos Lietuvos Valstybės atstatymą;

Ketvirta, visuose tuose etapuose laikytis taip, kad nesugadinus savo gerų santykių su Reicho vyriausybe.

Pirmiausia teko atsilaikyti prieš Kauno reakciją dėl grėžimo į Berlyną prieš Pozdniakovo valią. Buvo šiuo atžvilgiu laukta greitos ir griežtos reakcijos. Post faktum patirta, kad birželio 29 d. rytą prie p.p.Gužų namo, kur K.Škirpa būdamas Kaune, buvo apsistojęs, jau slankiojo alapti sekliai: vienas prie didžiųjų durų, kitas už kampo prie vartelių į kiemą. Tik veltui, nes K.Škirpos ten jau seniai nebebuvo. Berlyną gi pasiekti jiems būtų buvę ne taip lengva. Be to, aliarmuojančios K.Škirpos telegramos apie įtemptą padėtį Balkanuose, matomai, savo ruožtu, irgi nebus likusios be pasėkmių. Kaunas jas iššifravęs, turėjo kiek apsigalvoti, gal referuoti jų rurinį Pozdniakovui, o šis pastarasis vėl žinias perduoti Maskvai ir jos atsiklausti, kas jam toliau daryti: ar reikalauti K.Škirpos brutališko sulikvidavimo, ar su juo dar žaisti, tikintis per jį gauti Sov.Rusijai svarbių žinių iš Berlyno. Tuo būdu buvo išlošta keletą dienų laiko, pristabdžiusio Sovietus nuo spontaniškos reakcijos bei pasikarėčiavimo.

Laiko laimėjimo tikslu buvo iš pradžios rodoma Kauno vyriausybei lojalumo. Tai buvo reikalinga dar ir todėl, kad netik Pasiuntinybės tarną, bet ir valdininkų tarpe būta kelių neaiškų politinio nusistatymo. Proga lojalumui parodyti suteikė vienas Užsienių Reikalų Ministerijos raštas iš liepos 4 dienos. Juo buvo Lietuvos Pasiuntinybėms ir Konsulatams nurodyta nepalaikyti jokių kontaktų su atbėgusiais iš Lietuvos asmenimis ir buvusiais pareigūnais: netiekti jiems jokios pagalbos, nepratęsti jų pasų bei prie pirmos progos juos iš jų atimti ir informuoti apie jų buvimą ir veiklą Užsienių Reikalų Ministerijos Politikos Departamente. Šį raštą K.Škirpa paskaitė Pasiuntinybės valdininkams dėl vadovavimosi, prileisdamas, kad kas iš jų apie šitokią K.Škirpos "lojalumą" painformuos kur reikia. Faktinai gi su šia instrukcija visiškai nebuvo skaitomasi ir, atbėgėliams, kaip nelaimės ištiktiems lietuviams, teikiama visokiariopa pagalba.

Reakcijos dėl K.Škirpos savavališko grįžimo susilaukta tik maždaug už savaitės laiko. Ji buvo dviguba: asmeniška, per Sovietų Ambasadorių Berlyne ir telegrafu iš Kauno.

Sov.Ambasadorius Škvarcev buvo atsilankęs pas K.Škirpą liepos 4 d., asmens sekretoriaus Pavlovo lydėtas, kuris vietiniame diplomatiniam korpė buvo skaitomas GPU agentu, priduo tu Škvarcevui. Ambasadorius buvo užėjęs neva patikrinti K.Škirpos praneštas į Kauną žinias apie padėtį Balkanuose ir Reicho eventualią

reakciją. K.Škirpai iš savo pusės pasiteiravus, ar Škvarcevas tai daro jo Vyriausybės pavedamas, šis Sovietų diplomatas sumišo nebesuaigriebdamas, ką į tai atsakyti. Tuo būdu išsišifravo, kad tarp Kauno ir Maskvos esama intymų ryšių.

Kai dėl paties Kauno reakcijos, tai ji buvo tokia: liepos 5 d. buvo gauta prof. Krėvė-Mickevičiaus parašu telegrama, kad K. Škirpa paleidžiamas atostogų dviem savaitėm. Vienkart jis betgi toje pačioje telegramoje buvo prašomas skubiai atvykti į Kauną, kad laimėjęs dar kokią dieną laiko, buvo paprašyta telegramą pakartoti, neva kaip neiššifruojamą. Gavus jos pakartojimą, K.Škirpa liepos 8 d. telegrama iš savo pusės pranešė Kaunui, kad išvyksta atostogų ir kad atvykimą į Kauną prašo atidėti po atostogų, kadangi jau čia reikalą kiek pasigydyti, o suteiktos atostogos jau ir taip yra labai trupos.

K.Škirpa "išvyko" neva į Dreždeną sveikatai pataisyti kurioje nors iš ten esančių poilsio sanatorijų. Bet tai buvo tik dėl plepių ir sovietiškyjų špionų akių. Faktinai jis į Dreždeną visai nebuvo išvykęs, bet pasiliko ir toliau Berlyne, užsidaręs privatiškame bute pas Pasiuntinybės Patarėją St.Kuzminką. Šitaip užsiėmus, jis stebėjo iš arti tolesnius Kauno ir vietinės Sovietų Ambasados žygius, pats gi ruošdamasis svarbiam politiniam aktui rusų smurtą demaskuoti, beto mezgė jau pradėtą slaptą mesginį su vokiečių politikos neoficialiais spiruokliais.

Nors apie savo "išvykimą" atostogų K.Škirpa liepos 8 d. buvo Užsienių Reikalų Ministerijos Centrai pranešęs formaliai, bet Kaunas kažkodėl jo pasigedo. Matomai priduođant tam ypatingos reikšmės, buvo liepos 14 d. prisiųstas specialus emisaras iš Kauno į Berlyną J.Jurginis. Patyręs apie tokį faktą ir per savo patikimus asmenis išaiškinęs, kad Jurginis nėra pavojingas, K.Škirpa liepos 15 d. "grįžo" iš Dreždenu. Iš pasikalbėjimo su J.Jurginiu paaiškėjo, kad jis pats jam tekusios misijos gėdinasi. Jis atvirai prisipažino, kad atvyko Glovacko įsakymu neva parvežti visą Pasiuntinybės slaptą archyvą, faktinai gi vien tam, kad parsitikrinus, kur randasi K.Škirpa.

Šis emisaras buvo užbovytas Berlyne keletą dienų. Atrodė, kad ir jis pats grįžti į Kauną nesiskubino. Jam buvo pasakyta, jog Pasiuntinybės slaptiesnieji raštai, saugumo sumetimais, jau sinaikinti. Faktinai tie jį, kurie turi Lietuvai istorinės reikšmės, buvo padėti saugesnėje vietoje. J.Jurginis pasitenkino keliomis nereikšmingomis bylomis, kurias jis pasiėmė su savim, kaip jis pats ir

sakė, kad kuo nors pateisinus savo kelionę.

Persitikrinęs, kad J.Jurginis, iš esmės, nėra blogas vaikinasis ir nusistatęs patriotiškai, K.Škirpa jį pakvietė pas save pietums liepos 17 d. Šia proga J.Jurginis pasipasakojo, kad judu su Glovackiu yra mokyklos draugai ir kad Glovackas nesąs piktas žmogus, nors ir komunistas. Jis nedarąs kliūčių išvykti į užsienį lietuviams, politikos veikėjams, jei kuris jų šitaip nori išsigelbėti nuo bolševizmo pavojaus. Kliūčių daranti tik Vidaus Reikalų Ministerija. K.Škirpa davė iš savo pusės J.Jurginiui patarimų:

Pirma, skaityti pagrindiniu dalyku esamomis sąlygomis reikalingą išlaikyti mūsų tautos egzistenciją; daryti pirmoje eilėje visa, kas galima, kad nebūtų išnaikinta mūsų inteligentija;

Antra, įtikinti Glovacką ir kitus naujosios valdžios atsakinguosius pareigūnus, kuriuose dar nėra užmiręs lietuviškos sąžinės balsas, kad nedarytų niekam kliūčių pasišalinti į užsienį, kurio vybei gręstų pavojus iš Sovietų pusės;

Trečia, patarti kiekvienam lietuviui grąginti savo ir savo brolio, kito lietuviio, gyvybę, ypač ją brąnginti lietuviams inteligentams, kurie, nusikračius kada nors nuo bolševizmo, bus nepaprastai reikalingi kurti naują Lietuvos gyvenimą;

Ketvirta, iš savo pusės K.Škirpa pasižadėjo, jei bus reikalinga ir ant kiek tai nuo jo priklausys, užsistoti prieš vokiečius už Glovacką ir kitus jo komunistinius vienminčius, galvojančius lietuviškai, jei užtarimo reikalingas asmuo nebus sutėpęs savo rankų kito lietuviio kraujumi ir ne kriminalinis nusikaltėlis.

Bandyta suvedžioti ir pačią lietuvių komunistų partiją. Liepos mėnesio antroje pusėje grįžo iš Belgijos pro Berlyną į Lietuvą keleto lietuvių, dalyvių ispanų civiliniame kare raudonųjų pusėje. Jų tarpe buvo ir Bulota, žinomas iš seniau, kaip atentato dalyvis prieš Prof. A. Voldemarą. Pasinaudodamas jo pravažiavimo proga, liepos 21 d. prieš piet K.Škirpa turėjo su juo ilgesnį politinį pasikalbėjimą. Iždėstė jam panašias tezes, kaip dėstė J.Jurginiui. Prašė apie tai pranešti komunistų partijos veikėjams - lietuviams, kai grįž į Lietuvą:

Pirma, susidėjusioji padėtis Lietuvoj skaitytina laikinu dalyku ir todėl patartina nė nepradėti vykdyti mūsų krašte komunistinių eksperimentų;

Antra, į Rusų Raud.armijos įsibrovimą į Lietuvą reikia žiūrėti ne kaip į atnešimą kraštui geresnės socialinės santvarkos, bet kaip

į svetimą okupaciją, naują iš eilės rusų imperializmo pasireiškimą po komunizmo skraiste;

Trečia, užplūdusią mūsų kraštą slaviškąją bangą vėliau ar anksčiau pakeis germaniškoji banga, nes pagrindinis vokieškoje nacionalsocializmo tikslas yra sutriuškinti komunizmą; šis tikslas lieka ir toliau aktualus, nežiūrint rusų-vokiečių flirto užsienių politikos srityje, kurį tenka skaityti tik laikinai;

Ketvirta, tokiomis sąlygomis lietuvių, nežiūrint kas kokių laikais politinių įsitikinimų, bendra pagrindinė pareiga yra daboti, kaip išsaugojus mūsų mažos tautos egzistenciją, sakytoms mūsų didžiosioms kaimynėms tarpusavyje susikirtus ir mūsų kraštui pavirtus karo audros lauku;

Penkta, K. Škirpa paprašė Bulotą paveikti komunistų partijos veikėjus - lietuvius, kad padarytų viską, kad išsaugojus pirmoje eilėje mūsų inteligentiją, t.y. kad būtų vengiama teroro ir nedaroma kliūčių pasitraukti į užsienį tiems, kurių gyvybei gręstų pavojus iš okupantų pusės; nuo savęs K.Škirpa pasižadėjo, kiek tai nuo jo pareitų, užsistoti prieš vokiečius už kiekvieną lietuvių, kad ir komunistą, kai mūsų kraštą užplūs nacių banga, jei esmuo, kurio gyvybei gręstų pavojus, nebus prieš tai sutęsęs savo rankų kito lietuviu krauju;

Šešta, pasikalbėjimo gale K.Škirpa apeliavo per Bulotą į lietuvius komunistus, kad neišsižadėtų Lietuvos Nepriklausomybės, jei ir būtų mūsų kraštui primesta sovietiška komunistinė vidaus santvarka.

Bulota pažadėjo apie visa tai perduoti savo pažįstamiems komunistų partijos veikėjams Lietuvoje ir reiškė insitikinimo, kad prie teroro nebus prileista ir kad nepriklausomybės nebus išsižadėta.

Naudojantis šia anksčiau atpasakotais diplomatiniais triukais ir suvedžiojimais, K.Škirpai pavyko laimėti reikalingą laiką ir išsilaikyti legalaus Lietuvos Pasiuntinio ir Įgalioto Ministro pareigose prie Reicho vyriausybės iki to momento, kada buvo galima parsikėsti šiai vyriausybei formalų protestą dėl Sov. Rusijos pavartoto prieš Lietuvą smurto ir klastos.

Panašiai laikėsi ir visi kiti Lietuvos pasiuntiniai, akredituoti kitų valstybių sostinėse. Gavę kiekvienas paėiliui iš Užsienių Reikalų Ministerijos centro pakvietimus atvykti tarnybos reikalais į Kauną, jie jau žinojo iš K. Škirpos patyrimo ką tai reišk-

x) Kiti šie "diplomatiniai triukai" žr. 31

xx) Baisas.

Naudojantis
K.Škirpa
pavartojęs

71

Kia iš tikrųjų. Todėl, K.Škirpos patarimu jie, kiekvienas kaip kas įmanydamas, atsikalbinėjo atvykti į Kauną: Kas aiškinosi negalįs to padaryti dėl sunegalavimo, kas dėl žmonos ligos, kas dėl neturėjimo kam laikinai pavaduoti pareigose, kas dėl išvykimo kitais reikaisis į kitą valstybę ir t.t. Buvo lakomai taktikos vengti formalaus ryšio nutraukimo su Kaunu ir išsilaikyti galimai ilgiau savo pareigose. Pasiremiant žiniomis apie padėtį Lietuvoje, K. Škirpos asmeniškai patikrintomis, visiems buvo aišku, kad važinėjimas į Kauną būtų tik bereikalingas rizikavimas patekti į Sovietų spąstus. Visi ruošėsi ir laukė tik tinkamos progos, kaip suduoti Lietuvos laisvės pavergėjui, Sov.Rusijai, diplomatinį smūgį ir demaskuoti prieš pasaulį visą jos klastą.

4. Sovietų klastos demaskavimas.

Daug kas gal stato klausimą, kodėl mūsų diplomatiniai atstovai užsieniuose nepakėlė Lietuvos vardu protesto balso prieš Sov.Rusijos smurtą tuojuo pat, o padarė tai tik žymiai vėliau.

Tai paaiškinama štai kuo: visų pirma, anuometinei Lietuvos vyriausybei priėmus Sov.Rusijos ultimatumą be jokių rezervų ir nepareiškus prieš rusų smurtą jokie protesto, nebuvo ir Lietuvos Pasiuntiniam kaip savo protestus tuojuo pat pareikšti. Jų protestai taigi, tebesant vyriausybei, kurios diplomatiniais eksponentais jie užsieniuose skaitėsi, būtų tokiomis sąlygomis reiškę išaiškimą prieš savo teisėtą vyriausybę. Antra, nei iš anksto, nei pačiu pasakutiniuoju momentu, t.y. sovietų ultimatumą jau gavus, užsienių reikalų ministerijos centras nebuvo davęs mūsų pasiuntiniams jokios instrukcijos, kaip jiems laikytis, bei kaip pasielgti tokiuo atveju, jei rus-lietuvių santykių įtampos pasėkoje, Sov.Rusijos dirbtinai sukurtos, atsitiktų su Lietuva kokia nors katastrofa ir ryšiai tarp vyriausybės ir Lietuvos diplomatinį postų užsieniuose staigiai nutrūktų.

Tiesa, Užsienių Reikalų Ministras J.Urbšys, nujausdamas, kad už Sov.Rusijos nepagrįstų priekaištavimų dėl tarlamųjų rusų karių pagrobimų slepiasi kaž-kas baisesnio, dar gegužės mėn. 31 d. telegrafavo Lietuvos pasiuntiniams, ką jie turėtų skaityti likusios Užsieniuose mūsų diplomatijos šefu, jei su Lietuva atsitiktų katastrofa ir ryšiai tarp Užsienių Reikalų Ministerijos Centro ir

Dažnai
Viduje
Atsakyti
ma?!

Taip!

pasiuntinybių nutrauktą. Likusios Užsieniuose mūsų diplomatijos šefu buvo paskirtas St.Lozorsaitis, Lietuvos Pasiuntinys Romoje. Jo pavaduotojais: pirmuoju - P.Klimas, Lietuvos Pasiuntinys Paryžiuje ir antruoju - Dr.J.Šaulys, Lietuvos Pasiuntinys Berne. Bet nei tada, nei vėliau nebuvo nurodyta, ką numatytasis šefas ir jo pavaduotojai turėtų daryti.

Sov.Rusijos smurtui prieš Lietuvą nepasipriešinus ginklu, nė nepareiškus pačiai vyriausybei dėl šio smurto jokio protesto, Lietuvos pasiuntiniai, negavę laiku iš Užsienių Reikalų Ministerijos Centro jokių nurodymų, kaip jiems toliau laikytis ir, be viso to, išslyk, dėl stokos teisingų informacijų iš Kauno, negalėdami dargi gerai susiorientuoti kas iš tikrųjų Lietuvoje darosi, nekūrį laiką jautėsi lyg suparalizuoti savo veikloje. Turėjo susiorientuoti pirma, negu imtis bet kokios akcijos savo nuožiūra ir iniciatyva.

Prie Pasiuntinių veiklos laikino suparalizavimo prisidėjo ir Sov.Rusijos suktus žaidimas, sudarant birželio 17 d. neva naują Lietuvos Vyriausybę, kad ir su abejotino politinio nusistatymo ir pakrikusios moralės žmogumi, J.Paleckiu, priešakyje. Šioje vyriausybėje, greta įtartinų bei komunistinės spalvos asmenų, betgi dalyvavo ir tokios figūros, kaip E.Galvanauskas, Prof.Krėvė-Mickevičius ir Gen.Vitkauskas, dėl kurių valstybingumo ir patriotizmo niekam negalėjo kilti jokių abejonių. Prof.Krėvė-Mickevičius, parėmęs Užsienių Reikalų Ministro pareigas, davinėjo Pasiuntinybėms nurodymus, kurie iš pradžių nedarė įspūdžio, kad naujoji vyriausybė tebtų buvusį vien paprastas okupantų įrankis, kaip kad buvo pagrindo spėliojimui. Bet daryta ką pasiremiant spėliojimais buvo per daug rizikinga, taip elgiantis galima vieton naudoti, padaryti politinės žalos.

Kad J.Paleckio vyriausybė nebuvo joks nepriklausomas Lietuvos vyriausybė, o tik Nepriklausomybės agonijos vykdytojas, ryškėjo tik palaipsniui, kaip tai matyti iš buv. tos vyriausybės finansų Ministro E.Galvanausko užrašų, kurie čia pridėdami /žūr. dkm.VIII/. Ši sovietų judosišką žaidimą kaip jau buvo minėta, galutinai iššifravo K.Škirpa savo kelione į Kauną birželio mėn. pabaigoje.

Ne kam kitam, kaip K.Škirpai teko imtis ir iniciatyvos organizuoti Lietuvos pasiuntinių diplomatinę akciją prieš Sov.Rusijos smurtą. Iš K.Škirpos spėvalgos /žūr.dkm.VII/ apie padėtį Lietuvoje birželio mėn. pabaigoje matyti, kad jau tada būta žinių, jog

x) Lietuvos žmogysta ji akis!

Ar reikėjo
PBC dar
nurodyti?

Šiame
dėkui
Ties tai
man!

Sovietai greičiausia sieks galutinio Lietuvos prijungimo prie Sov. Rusijos ir kad to jie sieks pačių lietuvių rankomis. Susidariusiai padėčiai aptarti, K.Škirpa, grįžęs iš Kauno, atsikvietė į Berlyną St.Lozoraitį, kuris atskrido liepos 4 d. ir išbuvo Berlyne incognito ligi liepos 6 d. Tuomet apie Liaudies Seimo rinkimus dar nieko tikro nebuvo žinoma. Tikėtasi, , kad proga Lietuvos pasiuntiniam viešai pasireikšti prieš Sov.Rusiją susidarytų, jei Vokietija pasuktų į rytus artimiausiu laiku, kaip tada buvo šia prasme riantų slaptomų.

*Šio akto
prieš
K.Škirpa
ir St.Lozoraitį*

St.Lozoraičio ir K.Škirpos pasitarimas buvo reikšmingas, kaip pirmas organizuotos prieš Lietuvos pavergimą kovos aktas, turėjęs gilesnės prasmės ateičiai. Jis labai palengvino visų Lietuvos pasiuntinių solidariškos akcijos išvytymą, kada tam pribrendo laikas ir atėjo tinkama proga. K.Škirpai teko pareiga tokį momentą nustatyti, kad visi iš anksto galėtų tinkamai pasiruošti.

Liepos 7 d. patirta, kad tapo paskelbti rinkimai, į taip vadinamąjį Liaudies Seimą ir kad jie įvyks dargi labai greitai, būtent, liepos 14 d. Po to nebegalėjo daugiau būti jokių abejonų kai dėlto, kuri linkme Sovietai ruošiasi palenkti Lietuvos likimą ir kokiu metodu tam naudojasi. Nors formaliai dar ir nebuvo žinoma, kad Liaudies Seimui bus pavesta nutarti Lietuvos prijungimą prie Rusijos, bet skubotumas, su kuriuo rinkimai daromi, pats savaime davė pagrindą supozicijai, kad Sovietai ruošiasi tokiam judėsiškam aktui.

Liepos 8 d., kalbėdamas telefonu su Roma, K.Škirpa atkreipė į tai St.Lozoraičio atidą. Aiškino, kad Liaudies Seimui susirinkus ir tokį nutarimą priėmus. reikėtų tuojuo pareikšti protestus. St. Lozoraitis šiam sumanymui tuojuo pritarė. K.Škirpa tada pasiūlė St.Lozoraičiui pagalvoti, koks turėtų būti protesto tekstas ir atitinkamai instrukuoti kitus mūsų diplomatinis postus, kad visi prie šio svarbaus akto pasiruoštų ir laikytųsi solidariškai. St. Lozoraitis pažadėjo tuo visu pasirūpinti. Iš savo pusės K.Škirpa, gavęs papildomų žinių iš Kauno, kad iš Liaudies Seimo tikrai gali būti sakyto nutarimo pareikalauta, liepos 11 d. telegrafavo St. Lozoraičiui, kokie, jo nuomone turėtų būti numatomo protesto pagrindiniai punktai. Telegramas tekstas čia pridedsimas /Žiur.Dkm.IX/.

*Šio akto
prieš
K.Škirpa
ir St.Lozoraitį*

Pasiškėjus, kad analogiškai rinkimai paskelbti taip pat Latvijoje ir Estijoje, tuo susirūpino ir K.Škirpos Kolegos, Latvių ir Estų Pasiuntiniai Berlyne. Liepos 16 d. vakare įvyko pas Latvijos Pasiun-

tinį E.Krievinė bendras trijų Pabaltijos valstybių atsakingų diplomatų pasitarimas. Nujautimas pas visus buvo vienodas, būtent, kad visa ta Sovietų suruošta rinkimų komedija yra daroma tam, kad užmaskavus jau prieš tai įvykusį smurtą ir galutinai prijungus sakytas valstybes prie Sov. Rusijos neva pačių gyventojų sutikimu. Visiems buvo aišku, kad tai būtų tų kraštų politinės nepriklausomybės galas ir kad jau atėjo jos paskutinės dienos. Estų Pasiuntinys Moellerson'as šia išvadą patvirtino jo gauta žinia, kad Ždanovas prasitaręs Estų Pasiuntiniui Maskvoje, esą iki liepos mėn. 19 d. viskas turį būti užbaigta.

Padėtis buvo aiški ir visų trijų diplomatų vienodai suprasta. Tik Latvių ir Estų Pasiuntiniams nebuvo aišku, ką jie turėtų daryti. Jie buvo netekę vilties ir tik aimanavo dėl to, kas toliau bus ir ar negrįžti jiems patiems į savo kraštus. Norėdamas palengvinti savo Kolegoms apsispręsti, K.Škirpa atskleidė jiems savo planą pareikšti Reicho Vyriausybei formalų protestą dėl smurto prieš Lietuvą, Pasiuntinybūs rūmą neužleisti vietinei Sovietų Ambasadai geruoju ir iš jų nepasisišalinti iki tol, kol to nepareikalaus Vokiečių Užsienių Reikalų Ministerija, o po viso to - pasilikti Berlyne ir rūpintis Lietuvos ateitimi. Ši reveliacija paveikė Latvių ir Estų Pasiuntinius, kaip kokia bomba. Jie atgavo vilčių ir buvo labai dėkingi K. Škirpai už prietelišką patarimą. Tuoju pat griebėsi popieriaus ir pašiukų, parafuoti protestų metmenis. K.Škirpa patiekė jiems minčių, bet savo teksto, kurį jis jau turėjo beveik galutinai paruošęs, nerodė, kad protestų tekstai neišeitų perdaug vienodi. Vengta išsišifruoti prieš vokiečius, kas yra protesto iniciatorius.

Patyrus, kad išrinktasis Liaudies Seimas šaukiamas pasėdin liepos 21 d., K.Škirpa įspėjo apie tai St.Lozoraitį, kuris savo ruožtu, kaip mūsų diplomatijos šefas, įspėjo visus kitus Lietuvos Pasiuntinius, kad visi būtų pasiruošę protestus tuoju pat įteikti, kaip tik pasitvirtins, jog sakytas Seimas drįsta, ar tai iš baimės prieš okupantą, ar šiaip supasavimo prieš užpuoliką, priimti nutarimą, reiškiantį Lietuvos Nepriklausomybės išsižadėjimą. K.Škirpai, kaip esančiam arčiau Lietuvos, buvo pavesta atidžiai sekti ar ir kada apėjamas nutarimas bus priimtas, kad apie tai tuojuo davus žinią St.Lozoraičiui.

Tebūna leista čia pastebėti, kad tiek protestus paruošiant, taip ir pačių paskutiniuoju metu prieš jų įteikimą, būta pas mūsų

*Tu laikas
buvo tik
15. Šiuo
laikais*

diplomatinius atstovus užsieniuose nuomonių skirtumo. Bet tai buvo ne dėl protestų reikalingumo iš esmės, bet dėl šios priemonės pavartojimo metodų: Vieni manė, esą pirmiausia reikėtų dar bandyti paveikti patį Kauną, kad nuo eventualaus šlykštaus nutarimo išaižadėti Nepriklausomybės būtų susilaikyta ar jo kaip nors išvengta. Kiti reikė nuomonės, kad prieš įteikiant protestus, reikėtų pazonuoti, ar atitinkamos vyriausybės juos priims. Kai kas reikė prisibijojimo, kad protestas gali būti tos ar kitos vyriausybės, kuri brangina savo santykius su Sov. Rusija, atmetas ir tada esą vieton politinės naudos, gautųsi tik žala.

*Pasak
mūsų tik
tu man*

K.Škirpa laikėsi bekompromisinio nusistatymo. Buvo tos nuomonės, kad Kauno nereikia nė bandyti paveikti. Tai, jo manymu, sugestijonuotų Sovietams mintį tuojuo griebtis drastiškų priemonių mūsų pasiuntinius formalškai sulikviduoti bei atimti iš jų įgaliavimus pirma, negu jie pasireikėtų su savo protestais. Taip pat jis buvo nuomonės, kad jokių zondavimų iš anksto daryti nereikėtų. Jie tik galėtų reikalą toje ar kitoje sostinėje sukomplicuoti. Pagrindiniu dalyku K.Škirpa skaitė patį protesto pareiškimo faktą. Šiulė nesukti sau galvos dėl to, ar viena - kita vyriausybė protestą priims ar ne, o taip pat, kaip ji su juo pasielgs. K.Škirpa aiškino, kad valstybinės nepriklausomybės netekimas yra ne eilinis dalykas, bet turis istorinės reikšmės įvykis. Tokio dalyko tylois praleisti jokiū būdu negalima. Tai būtų nusikaltimas prieš tautą ir jos istoriją.

Lietuvos Pasiuntiniai netik galėjo, bet privalėjo pakelti Lietuvos vardu balsą pasauli prieš Sov. Rusijos klastą ir smurtą, visai nesiskaitydami su tuo, kaip kas į jų protestus reaguos. Ši jų pareiga seka iš jų, kaip diplomatinių atstovų, įgaliavimo, jiems teisėtos Lietuvos vyriausybės savo laiku duotų. Beto, jie visi tada dar tebebuvo savo pareigose ir akredituoti normalia tvarka. Jų įgaliavimuose pasakyta, jog jų pareiga yra ginti Lietuvos Nepriklausomybę ir atstovauti Lietuvos valstybės reikalus prieš Vyriausybę, prie kurių jie akredituoti. Beto, protesto pareiškimas buvo ir jų tautiškai morališka pareiga, kaip lietuvių, likusių dar laisvais nuo okupanto letenos. Lietuvos visuomenė gali būti pateankinta, kad jos diplomatiniai eksponentai platesniame pasaulyje minėtų sunkių kraštui momentu ir nežūrint politinių aplinkybių painumo, nesupasavo, bet savo pareigą atliko solidariškai ir garbingai.

Liaudies Seimo posėdžių eiga liepos 21 d., kaip žinoma, per radio nebuvo transliuojama. Apie jo supasavimą prieš okupantą ir neva

2) koki 'dramatis'...

2) Taip! (26 p. Škirpa patarimų! -

vienbalsiškus nutarimus įvesti Lietuvoje Sovietų santvarką ir Lietuvą įjungti į Sov. Rusijos sąjungą, K. Škirpa patyrė tik iš Korsako pranešimo apie tai per Kauno radio liepos 21 d. popiet. Šią svarbią žinią asmeniškai per radio nugirdęs, jis tuojuo pasiskambino į Romą St. Lozoraičiui, kuris jau nuo savęs davė nurodymą visiems Lietuvos diplomatiniams postams pareikšti protestus nestidėliojant ir visur, kur tik mūsų pasiuntiniai skaitosi akredituoti, išskyrus Lietuvos pasiuntinius Maskvoje, Rygoje ir Talline, kur to padaryti nebuvo galima. Įteiktų bei pareiktų protestų vertimai į lietuvių kalbą paduodami čia pridėtoje brošūroje "Iš bolševistinės Vergijos į Naują Lietuvą", /Žiūr. Dkm. XLIII/, apie kurią dar bus kalba toliau. Šie protestai paruošti slaptai ir solidariškai visų Lietuvos Pasiuntinių pareikšti, buvo dėl Sov. Rusijos kaip perkūnas giedroje dienoje, ... Jie formaliai atkleidė civilizui visą Sovietų klaidą ir padarytąją Lietuvai skriaudą, sulaužant pačios Sov. Rusijos pasirašytas sutartis, K. Škirpa įteikė savo protestą Vok. Užsienių Reikalų Ministerijoje, atsilankęs liepos 22 d. asmeniškai pas Politikos Direktorių Dr. Woermanną. Dr. Woermann protestą priėmė su rezervų, kad dar atsiklaus Reicho Užsienių Reikalų Ministro galutinio sutikimo. K. Škirpa atkreipė Dr. Woermann atydą į tai, kad panašūs protestai prieš Sov. Rusijos smurtą įteikiami ir visų kitų kraštų Vyriausybėms, prie kurių Lietuva turi akreditavusi savo diplomatinis atstovus. Dėja, už poros dienų Dr. Woermann pasikvietė K. Škirpą ir protesto originalą gražino jam atgal. Jis pastebėjo, kad su protesto turiniu Vok. Užsienių Reikalų Ministerija susipažinusi su dideliu interesu ir net padarė su nuorašą, bet paties dokumento esą negalinti priimti dėl grynai formalinių sumetimų. Kadangi prie tada buvusių tarp Reicho ir Sov. Rusijos dar normalių santykių, kuriuos wokiečiai nuduodavo net draugingais, buvo prieš tai skaitomasi su eventualumu, kad protestas gali būti iš wokiečių pusės net atmetas demonstratyviškai, tai pasitenkinta vien tik minėtu faktiniu protesto pareiškimu, nebeįsistuojant, kad vok. užs. rkl. m-ja jo priėmimą patvirtintų formaliai.

Kadangi Dr. Woermann priėmė protestą iš pradžios tik su rezervų, tai, kad nepalikus Liaudies Seimo nutarimo be spontaniško pasipriešinimo, liepos 22 d. vakare K. Škirpa pasiuntė Užs. Reikalų Ministerijos Centrai atvirą telegramą, kurioje jis paneigė Liaudies Seimui teisę tokį nutarimą padaryti ir pareiškė

skaitęs tai mūsų tautai, mūsų valstybei ir sau, kaip nepriklausomos Lietuvos valstybės atstovui neprivalomu dalyku. Telegramos tekstas paduotas priede /Žiūr. Dokm. X/. Atvira telegrama buvo pasiūsta tyčia, kad su jos turiniu galėtų susipažinti kiekvienas, per kiemo rankas ji eis, būtent, Kauno telegrafo centralinės tarnautojai, Užsienių Reikalų Ministerijos raštinės personalas ir t. t. Tuo būdu buvo siekiama, kad apie ją patirtų mūsų visuomenė, o ne vien Užsienių Reikalų Ministerijos viršūnės, kaip esti su šifruotomis telegramomis. Neapsirakta. Kadangi tai buvo anuometinėmis aplinkybėmis sensacingas dalykas, tai apie šią Škirpos telegramą Kauno visuomenė patyrė žaibo greitumą, greičiau negu suspėjo susipažinti su jos turiniu bolševikiškieji mūsų krašto valdovai.

Apie savo tokį žygį K. Škirpa pranešė jam pašvestos Pasiuntinybės tarnautojams, liepos 23 d. iš ryto surinkęs juos priėmimų salėje. Pasakęs keletą įžanginių žodžių, jis paskaitė telegramos tekstą, įvertino šio savo žygio politinę reikšmę ir pasiūkino, kad tuo savo pasielgimu niekam jis neprimeta savo valios: palieka kiekvienam laisvę apsispręsti pačiam. Kaip Lietuvos Pasiuntinys, įpareigotas rūpintis krašto reikalais ir atstovauti Lietuvos Nepriklausomybę Vokietijoje, jis negalėjęs dėl Sov. Rusijos smurto nutylėti, o kaip lietuvis, sukavęsis už krašto laisvę - skaitė savo patriotiška pareiga prieš Liaudies Selmo nutarimą, išsižadantį Lietuvos nepriklausomybės, griežtai užprotestuoti, pasmerkti asmeniškai, šį nutarimą padariusius ir stoti prieš juos ir okupantą į atvirą kovą, aukodamasis Lietuvos laimingesnei atečiai.

Reakcijos iš Kauno ilgai laukti neprisiėjo. Liepos 25 d. buvo gauta P. Glovacko parašu telegrama, adresuota Pasiuntinybės Patarėjui, J. Kajeckui, kad Ministrų Tarybos nutarimu, K. Škirpa atleidžiamas iš Pasiuntinio pareigų, atėmus jam Lietuvos pilietybę. Vėliau pasiūkėjo, kad "Klta" pirmusia paskelbė apie nutarimą atimti K. Škirpai pilietybę ir, be to, kad jam uždrausta visam laikui grįžti į Lietuvą. Šis skelbimas įvyko liepos 23 d. Skelbimas gi apie K. Škirpės atleidimą iš Pasiuntinio pareigų įvyko tik dvi dienas po to, būtent liepos 25 d. Matomai iš skubotumo susipainiota. Pagal šiuos skelbimus, K. Škirpa tad dar dvi dienas tebesiskaitė Lietuvos Pasiuntiniu, nebebūdamas Lietuvos piliečiu.

Šio nutarimo K. Škirpa, nepabūgo ir nė nesiruošė iš savo pareigų pasitraukti bei jas perduoti J. Kajeckui, kaip P. Glovacko buvo įsakyta. Atbulai, gavęs žinių, kad Kaunas nupjurdė Lietuvos nepriklausomybės išsižadėjimo reikalu pasiūsti į Maskvą kažkokią de-

legaciją, K.Škirpa savo kita telegrama, pasiųsta Užsienių Reikalų Ministerijos Centrui liepos 26 d., užprotestavo, kaip Ministrų Tarybos nutarimą, dėl atėmimo jam Lietuvos pilietybės, ir atleidimo iš Pasiuntinio pareigų, taip ir pasiuntinimą į Maskvą delegacijos, pareikšdamas, jog akaito, kad Ministrų Taryba, solidarizuo-dama su Liaudies Seimo iždavikiškais nutarimais, pati padarė krašto iždavimo aktą. Todėl K.Škirpa paskaitė, kad ji yra netekusi savo mandato veikti nepriklausomos Lietuvos vardu. Šios telegramos tekstas čia pridedamas /Žiūr. Doka. XI/.

Šia pastarąja telegrama santyčiai su iždavikiškąja Kauno Vyriausybe, kaip okupanto įrankiu, buvo nutraukti. Nei ši Vyriausybė bepripašino K.Škirpą Lietuvos Pasiuntiniu, nei jis ją skaitė teisėta krašto Vyriausybe... Todėl nei į jos telegramas Pasiuntinybei nei į jos raštus nieko daugiau nebeatsakynėjo.

K.Škirpos pavyzdžiu pasiuntė protesto telegramas Kaunui ir visi kiti Lietuvos Pasiuntiniai. Dr. Šaulys, mūsų Pasiuntinys Berne, tai padarė ilgesniu laišku prof. Krėvė-Mickevičiui. Netenka abejoti, kad šie protestai nemažai gadino dirkanius tiek Kauno "valdžiai" kaip ir pačiam mūsų krašto okupantui. Mūsų gi visuome-ni, perblokštai ir prispaustai, jie nors suteikė moralinio pasi-tenkinimo, kad, pagaliau, tylai dėl rusų pavartoto prieš Lietuvą smurto ir klastos ją įjungti į "Sov. Rusiją" padarytas galas, kad visa tai tapo demaskuota pasaulyje ir kad pradėta kova su okupantu ir mūsiškiais krašto iždavikais. Pasiuntinių protestų tekstai, pasiųsti Kaunui, paduoti jau suminėtoje anksčiau brošiūroje "Iš bol-ševistinės Vergijos į Naują Lietuvą" /Žiūr. Doka. XLIII/.

5. Pasiuntinys prieš Kauno valią.

Aštrios telegramos Kaunui ir jo reagavimas K.Škirpos atleidi-mu iš Lietuvos Pasiuntinio pareigų, buvo tik kovos pradžia, bet ne jos galas.

Kadangi K.Škirpa nusistatė su Kaunu nebeskaitytis ir jo pa-rėdymų, kaip duodamų Vyriausybės, kurios jis nebepripašino už tai-sėtą nevykdyti, tai tolesnė kovos raida priklausė nuo sekančių dviejų dalykų:

Pirma, kaip pavyks Kaunui notifikuoti vokiečiams K.Škirpos atšaukimą iš Pasiuntinio pareigų ir ar vok. Užsienių Reikalų M-ja su tuo skaitysis, ir

Antra, kokių priesonių bus imtasi K.Škirpai iš Pasiuntinybės

rumą iškelti ir ar Kaunui tai pasiseks padaryti.

Buvo aišku, kad kol notifikavimas apie atšaukimą iš Pasiuntinio pareigų nėra įvykęs, tol K.Škirpa gali pasilikti Pasiuntinybės rūmuose, ir naudodamasis imuniteto teise, tęsti su Kaunu ginčą, į kurį vokiečiai formaliniu atžvilgiu negalėtų kištis. Iš kitos pusės teko laukti, kad Kaunas, okupanto reikalavimu, imsis visų įmanomų priemonių K.Škirpą kaip nors iš Pasiuntinybės rūmų pašalinti. Kad to išvengus, prisidėjo visų pirma susirūpinti Pasiuntinybės rūmų saugumu, kaip iš oro taip ir viduje.

Išoriniam saugumui laiduoti buvo kreiptasi į vietinę vokiečių policijos nuovadą, kad pastatytų prie Pasiuntinybės rūmų policijos apsaugą. Šį pageidavimą vokiečiai patenkino ir pastatė Pasiuntinybės rajone specialią policijos sargybą, kuri čia išbuvo iki paskutinio momento, kol neprisiėmė K.Škirpai su savo bendradarbiais Pasiuntinybę apieisti.

Vidaus saugumo reikalu buvo sugriežtinta atsilankančių į Pasiuntinybę asmenų kontrolė, sudrausti tarnai ir net padaryta kai kurių pakeitimų tarnautojų tarpe: du valdininkai K.Škirpos nuožniura grąšinti į Lietuvą, pakeistas Konsularinio Skyriaus vedėjas ir paleistas "atostogų" pasiuntinybės patarėjas J.Kajackas jam prašant, kadangi nerodė reikalingo drąsumo pagelbėti K.Škirpai nešti kovos naštą iki galo. Vieton jo buvo K.Škirpos priskirtas prie Pasiuntinybės kitas diplomatinės tarnybos valdininkas, Dr.J.Jurkūnas, mūsų pasiuntinybės sekretorius Talline, pabėgęs iš ten nuo Sovietų. Be to, porai savaitių buvo atkviestas Dr.A.Gerutis, mūsų Pasiuntinybės Sekretorius Šveicarijoje, kad pagalbėtų K.Škirpai aptvarkyti slaptus archyvus, o taip pat kitens slapto pobūdžio drabams...

Visuose tuose patvarkymuose K.Škirpa buvo labai griežtas, elgėsi, galima pasakyti, diktatoriškai. Kai kam tai nepatiko. Bet tada tai buvo reikalinga ir neišvengiama, norint pradėtą kovą privesti iki galo. Mažisusias iš jo pusės susyrovimas, ar vieno kito iš jo bendradarbių tarpo nelojalumas, arba paprastas supasavimas, būtų galėjęs pagadinti visą planą...

Liepos 27 d. rytą susilaukta iš Kauno pirmos raudonosios kregždės - vieno žydėlio, H.Flašenbergo, ilgus metus dirbusio Pasiuntinybėje: seniau - kaip spaudos attaché, paskiau - kaip bibliotekaras. Taigi neblogai žinojo Pasiuntinybės gyvenimą. Trumpai prieš rusų okupaciją jis buvo iš tarnybos Pasiuntinybėje atleistas, kaip jai nebereikalingas ir pusėtinais neaiškūs asmuo, palaikęs jau iš seniau įtartinus ryšius su Sov.Ambasadės žmonėmis...

H.Flašenberg`as atvežė iš Kauno diplomatinį paketą, kurio nenorėjo K.Škirpai atiduoti, aiškindamasis, kad skaitęs laikraščiuose, jog K.Škirpa iš Pasiuntinio pareigų atleistas. H.Flašenberg`as veržėsi paketą būtina išimti M.Nastopkai, buv.Pasiuntinybės raštinės vedėjui. Taip jam esą buvę iš Kauno nurodyta.

K.Škirpa atskleidė H.Flašenberg`ui, kad M.Nastopka nuo byle kokių pareigų Pasiuntinybėje atleistas ir gražintas į Užsienių Reikalų Ministerijos Centrą. Paketą iš H.Flašenberg`o atėmus, buvo jame tarp kita ko rasta: raštiškas įsakymas Pasiuntinybės Patarėjui J. Kajeckui formaliai notifikuoti Vokiečių Užsienių Reikalų Ministerijai apie K.Škirpos atšaukimą iš Lietuvos Pasiuntinio pareigų ir Kauno išrašytas pačiam H.Flašenbergui mūsų Užsienių Reikalų Ministerijos tarnybinis pasas, nors H.Flašenbergas visai nebuvo Lietuvos pilietis. Reakcija iš K.Škirpos pusės buvo trumpa ir aiški: įsakymas J.Kajeckui apie K.Škirpos atšaukimo notifikavimą padėtas ad acta, H.Flašenbergo pasas, kaip išduotas neteisėtai panaikintas ir pačiam Flašenbergui patarta pasiskubinti kol dar nepervėlu, pranykti iš Vokietijos.

Tą pačią liepos 27 d. vakare atstairado Berlyne dar ir kitas Kauno ambasas, J.Jurginis, jau kartą lankęsis prieš 10 dienų. K.Škirpa jį priėmė liepos 28 d. rytą, parodydamas jam tokio respekto, kokio jis buvo vertas, kaip kraštą išdavusios Vyriausybės pareigūnas: K.Škirpa jį priėmė užsietęs ant pečių naktinį apsiaustą ir su šliurėmis ant kojų.

J.Jurginis pasireiškė ir šį kartą kaip neblogas žmogus. Patyręs, kad K.Škirpa nemano iš Pasiuntinybės pasišalinti jis nestatė jokių griežtų reikalavimų ir tesidomėjo tuo, kaip numatoma pasielgti su Pasiuntinybės turtu. Jam buvo pasiūlyta, jog niekas nesirengia jo išskvoti. Jei priešiečių Pasiuntinybę likviduoti, tams jos visas kilnojamas turtas bus išsiųstas į Kauną. J.Jurginis rodė šiam sumanymui visiško pritarimo, bet prašė Kaunui apie tai nieko nesakyti, nes neturįs pavidimo tą reikalą šitai sutvarkyti.

J.Jurginis, būdamas Berlyne, pasisakė, kad iš čia vyksiąs į Berną, o gal pavažiuosiąs net iki Romos. Savo misiją jis skaitė beprasmiška, numatydamas, kad greičiausiai nei Dr.Šaulys, nei St. Lozoraitis su juo nesiskaitys, kaip kad nesiskaitė K.Škirpa. Jo vežamą su savim diplomatinį paketą jis padėjo Pasiuntinybės raštinėje palikyti, bet taip, kad buvo galima pažvelgti, kas jame įdėta. Buvo rastas J.Glovacko pasirašytas formalus įgallavimas J.

Jurginiui likviduoti mūsų Pasiuntinybę Berne, susitarus su Šveicarių Politikos Departamentu betarpiniai.

Buvo suprantama, kodėl šiam reikalui siunčiamas specialus pareigūnas. Mar tarp Sov. Rusijos ir Šveicarijos nebuvo diplomatinių santykių. Taigi, ta mūsų Pasiuntinybė buvo Sovietams formališkai neprieinama. Jos laiku nesulikvidavus pačių Lietuvių rankomis, Sov. Rusija vėliau jos iš viso gal nebegalėtų sulikviduoti. Pasilikusi minėta mūsų Pasiuntinybė nepaliesta ir veiksianti toliau, ypač tokioje neutralioje šalyje, kokia tradiciniai Šveicarija skaitėsi, galėtų pridaryti Sovietams daug nemalonumų...

Apie J. Jurginio kelionės į Berną tikslą ir rastą pas jį pakeitę įgaliavimą tuojuo buvo pranešta Dr. J. Šauliui, Lietuvos Pasiuntiniui Šveicarijoje. Tai kad jis buvo įspėtas, kas jo ir jo vadovaujamos Pasiuntinybės laukia. Savaimė suprantama, ši Pasiuntinybė laiku susirūpino, kad J. Jurginis nuvykęs į Berną, rastų Šveicarių Politikos Departamento duris jam uždarytas. Dr. J. Šaulys todėl galėjo J. Jurginiui ramiai pasakyti, kad jo kelionė į Berną yra bergėdžia. Iš to J. Jurginiui pasidarė taip pat aišku, kad būtų jam beprasmiška apskunkinti save dar kelione į Romą... Tad grįžo per Berlyną atgal į Kauną tuščiomis rankomis...

Nepavykus Kaunui atsaukti K. Škirpą iš savo pareigų normališku keliu, buvo imtasi prieš jį šantažo priemonių. Liepos 27 d. vakare, P. Glovackas, kalbėdamas telefonu iš Kano su Pasiuntinybės raštinės vedėju P. Baronu, pasakė jam neva Užsienių Reikalų Ministerija įteikusi vokiečių Pasiuntiniui Kaune Zechlinui notą K. Škirpos reikalu ir neva Zechlin raštu pažadėjęs pagelbėti neklaužadą iš Pasiuntinybės rūmų iškelti. J. Jurginis patvirtino, kad ir jam išvykstant iš Kano P. Glovackis apie tai minėjęs. Pasiteiravus K. Škirpai vokiečių Užsienių Reikalų Ministerijoje, liepos 29 d. pas Politikos Sekretorių Dr. Wermann ir liepos 31 d. pas Pabaltijo ir Skandinavijos Skyriaus vedėją von Grundherr, buvo patirta, kad nei vienas nei kitas apie panašios notos įteikimą nieko nežino.

Iš pasikalbėjimų su šiais dviem aukštais vokiečių Užsienių Reikalų Ministerijos pareigūnais susidarė pas K. Škirpą įspūdis, kad vokiečiai į jo vedimą su Kaunu ginčą žiūri pro pirštus, skaito jį lietuvių interniniu reikalu ir nėra suinteresuoti į jį kokiu nors būdu kištis iš savo pusės. Praktiškai tai reiškė, kad vokiečių Užsienių Reikalų Ministerija skaitosi daugiau su K. Škirpa, negu su Kaunu. Tuo būdu pasidarė aišku, kad P. Glovacko pasakymas

apie notą Zechlin'ui ir šio neva raštišką pasižadėjimą pagelbėti K.Škirpą iš Pasiuntinybės rūmų iškelti, buvo ne kas kita, kaip klastinga priemonė pagazdinti K.Škirpą, bei paprastas šantažas...

Pavojinga komplikacija buvo kilusi K.Škirpai iš St.Kuzminsko Pasiuntinybės Prekybos Patarėjo pusės. Pasiuntinybės Patarėjui J.Kajeckui liepos 26 d. išvykus "atostogų" į Šveicariją, priešėjo Kaunui pasilieškoti kito kandidato į Chargé d'affaires. Sekantis iš eilės vyresnysis Pasiuntinybės valdininkas buvo St.Kuzminskas. Vengdamas Kauną dar daugiau įsiutinti ir siekdamas savo pasilikimą Pasiuntinybės rėmuose galimai išgauti, K.Škirpa leido St.Kuzminskui prisilieti pareigą pridaboti Pasiuntinybės turtą ir palaikyti tuo reikalu ryšį su Kaunu, bet joku būdu nesikišant į politiką, kurią K.Škirpa rezervavo vien tik sau.

Nesupratęs skirtos jam kompetencijos ar turėdamas dar kokių nors tikslų, St.Kuzminskas, po savo telefoninio pasikalbėjimo liepos 29 d. rytą, su P.Glovacku, pasiuntė šiam šifruotą telegramą, kurioje pareiškė, kad sutinka perimti Pasiuntinybės reikalus ir kad jau pranešė visiems Pasiuntinybės tarnautojams, kad klausytų jo parėdymų. Šios telegramos tekstas čia pridedamas /Žiūr.Dkm.XII/.

Apie tokios telegramos pasiuntimą St.Kuzminskas su K.Škirpa nesitarė ir jos teksto K.Škirpai iš anksto nepatiekė. K.Škirpa patyrė apie ją tik sekančią, t.y. liepos 30 d. iš Raštinės Vedėjo P.Barono, telegramą užšifravusio nauju šifru, iki tol K.Škirpai nežinomu. Tai darė įspūdis, lyg ir St.Kuzminskas kuria kažkokią intrygą, o jo pasiųstos telegramos tekstas reiškė dunklo smūgį K.Škirpai į nugarą, kaip Lietuvos Pasiuntiniui.

Liepos 30 d. K.Škirpa pareikalavo, kad St.Kuzminskas savo minėtą telegramą tuojau atšauktų. Iš pradžios jis nenorėjo to padaryti, vaizduodamas naivumą, kad telegramos tekstas jokiomis komplikacijomis K.Škirpai negrėsiąs ir prieš jį, kaip Lietuvos Pasiuntinį, nesąs nukreiptas. Reikalavimą St.Kuzminskas sutiko išpildyti tik tada, kai jam buvo K.Škirpos pagrąsinta padaryti trumpą sąskaitą: kai Kuzminskas buvo įspėtas jog bus paprašytas daugiau nebekelti kojos į Pasiuntinybės rūmus.... Padėti išgelbėjo Užsienių Reikalų Ministerijos Centro slapukė, šifruotą telegramą dešifruotoja, pranešdama, jog St.Kuzminsko telegramos esą nepavykę iššifruoti. Liepos 30 d. buvo pasiųstas kitas tekstas, K.Škirpos aprobuotas. Jis čia pridedamas /Žiūr.Dkm.XIII/.

Rugpjūčio 1 d. atsirado Berlyne dar kartą ir atentatininkas Bulota. Tai buvo įtartina, juo labiau, kad jis išsyk vengė pas K.Škirpą užėiti. Pasiuntinybės valdininkams buvo nurodyta Bulotą atyžiai pridaboti. Aiškinosi, kad atvykęs rūpintis, kad kaip nors pagelbėti grįžti į Lietuvą savo kompanijoms, ispanų civilinio karo dalyviams grįžtant į savo kraštą įstrugusiems Prancūzijoje ir Belgijoje. Norėdamas patirti kokiais gi iš tikrųjų reikalais Bulota atvyko ir kas naujo Kaune, K.Škirpa tą pačią dieną popiet pasikvietė jį pas save į Kabineta pasikalbėti. Patirta iš jo štai kas:

Pirma, Bulota pareiškė, kad apie savo pirmąjį pasikalbėjimą su K.Škirpa jis Kaune papasakojęs ir tai darę įspūdžio;

Antra, Lietuvos nepriklausomybės išlaikymo reikšmas pas daugelį Komunistų Partijos veikėjų - lietuvių buvęs suprastas, bet Liaudies Seimo nutarimo apie nepriklausomybės išsižadėjimą nebuvę galima išvengti, nes tokio nutarimo griežtai pareikalavusi Maskva;

Trečia, Kaune šią labai apgailėstaujama, kad K.Škirpa pasistatė prieš Liaudies Vyriausybę ir apsisprendė į savo kraštą negrįžti;

Ketvirta, bandė mailinti K.Škirpai akis, kad padėtis Lietuvoje nesanti tokia bloga, kaip kas užsienyje sau ją išsivaizduoja: jokių masinių suėmimų nėra; buvę tik laikini suėmimai sąryšyje su rinkimais į Liaudies Seimą; p. Urbėšiai nedeportuojami, bet tik išvežti į Sov. Rusiją pasigydyti, po to numatoma suteikti jiems darbo; didinamas ministerijų skaičius; išvystoma visose srityse didelė kūryba ir t.t.

Į Bulotos lakštingalos giesmes K.Škirpa atsakė, kad jis gal būtų pagalvojęs, kaip jam pasielgti, jei nebūtų buvę išsižadėta Lietuvos nepriklausomybės. Jos išsižadėjus situacija pasidarė aiški. Valstybės nepriklausomybės išsižadėjimas yra tokios rūšies aktas, kuris ant visados paliks istorijoje, kaip kokiu juoda dėmė. Tai ne garbės, bet gėdos aktas. Kas prie jo įvykdymo pridėjo pirštus, to rankos yra nešvarios, tas nevertas lietuvių patrioto vardo. Istorija traktuos tokias, kaip tautos ir jos laisvės išdavikus. K.Škirpa pareiškė, kad jis, kaip savo krašto patriotas, neskaitė galimu sakytam gėdos aktui nepasipriešinti. Tad tolesnė jo laikysena aiški: prieš krašto išdavikus ir už

Lietuvos valstybės nepriklausomybės atstatymą. Skaito, kad ir kiekvienas kitas, kurio krutinėje plaka lietuviška širdis, gali gali pasielgti tik taip, o ne kitaip, kokių politinių įsitikinimų ar pasaulėžiūros jis besilaikytų...

Bulota davė K.Škirpai suprasti, kad jis šitaip apsisprendamas gali užsitraukti ant savęs keršto iš Sovietų pusės. Priminė atsitikimus su kai kuriais rusų caro karininkais, emigrantais Prancūzijoje... Susilaukė ir tai iš K.Škirpos atsakymo, kad jis randasi ne ištįsioje Prancūzijoje, bet nacionalsocialistinėje Vokietijoje ir kad Berlynas tai ne Paryžius, kur Sovietų agentai galėjo veikti nepamiršdami. Be to, priminė, kad jis pats kaip buv. karininkas, dar nepamiršo naudotis ginklu, o kaip diplomatas - žinos kada ir kaip laikytis prideramo atsargumo...

Kada K.Škirpa šitaip dėstė Bulotai savo pamokymus, jam dar nebuvo žinoma, kad tas pats Bulota atvežė Pasiuntinybei iš Kauno piktą P.Glovacko pasirašytą raštą - atsišaukimą į Pasiuntinybės tarnautojus K.Škirpos neklausyti. Šį raštą priėmė St.Kuzminskas, kuris kažkodėl tuoju pat nepranešė apie tai K.Škirpai, kaip Pasiuntinybės šefui. Dar blogiau. St.Kuzminskas davė sakytą raštą pasilaikyti kitiems. Jis patiekė jį K.Škirpai tik rugpjūčio 3 d. popiet. Apart savo šlykštumo raštas dar buvo kvailai akiplėšiškas: jame Glovackas apšaukia kitą lietuvį, kovojantį už Lietuvos nepriklausomybę, Tėvynės išdaviku, kai pats jį ką tik išdavė Sov. Rusijai ir pasidarė rusų okupantų įrankiu Lietuvos nepriklausomybei užslopinti. Nors tokiam raštui tikroji vieta sąslavynas, bet jo nuorašas vistiek čia pridodamas, kaip dokumentas pasirašytas asmens, tada šįjūsio tariamos Liaudies Vyriausybės Užsienių Reikalų N-ro pareigas ir jį patį atitinkamai charakterizuoja /Žiur. Dkm.XIV/.

K.Škirpa laukė, kad Kuzminskas ir kiti Pasiuntinybės valdininkai susipras bei į Glovacko šmeižtą, nukreiptą prieš jų šefą, kaip nors reaguos. Tai buvo jiems proga iš savo pusės pademonstruoti prieš Kauną savo patriotizmą ir moralinį tvirtumą, nebekalbant jau apie paprastą jų, kaip Pasiuntinybės narių, pareigą savo šefą užstoti. Ypač jiems visiems gerai žinant, ir matant, kad K.Škirpa kovoja ne dėl kokių nors asmeniškų sumetimų, bet prieš Sovietų smurtą ir už Lietuvą, gindamas jos laisvę ir garbę užsienyje. Deja, nei pats St.Kuzminskas, nei karo attaché pulk. Grinius, su kuriuo jis tarėsi, nei kas kitas, nesilėmė jokių žy-

Tarybų...
Bulota...
K.Škirpa...
Pasiuntinybės...

gių. Jų nesimėmė net ir tada, kai vienas lietuvis atbėgėlis, M. Žilinskis, patiekė jiems paruoštą tekstą, kaip į Glovacko raštą reiktų reaguoti. Šio projekto nuorašas čia pridodamas /Žiūr. Dokn.XV/.

Apviltas tokia St.Kuzminsko ir pulk.Griniiaus nesuprantama laikysena, K.Škirpa, pasikvietęs St.Kuzminską pas save, rugpiūčio 5 d. grąžino jam P.Glovacko raštą. Ta proga pareiškė, kad St.Kuzminsko vietoje jis būtų pasielgęs šitaip: minėtą raštą, kaip šmeižtą, tuojau pat grąžinęs jo autoriui ir tik po to painformavęs savo šefą kaip pasielgta. Pareikšdamas savo nusistebėjimą, kad St.Kuzminskas to nepadarė ir neskaitė reikalinga į P.Glovacko raštą reaguoti, K.Škirpa davė St.Kuzminskui suprasti, jog jaučiasi tuo nemaloniai paleistas, t.y. kad St.Kuzminskas iš viso dar drįso įteikti jam jį šmeižiantį dalyką, prieš tai davęs šmeižtą pasiskaityti kitiems. Ar. St.Kuzminskas suprato šią K.Škirpos moralinę pamoką, tepsprendžia apie tai jis pats.

P. Glovackas vien šmeižto raštu nepasitenkino. Jis bandė sukurstyti Pasiuntinybės valdininkus prieš K.Škirpą ir asmeniškai kalbėdamas rugpiūčio 2 d. telefonu su P.Baronu. Kokius jis pavartojo argumentus ir grasinimus, matyti iš čia pridodamo P. Barono "Pro Memoria" /Žiūr.Dokn.XVI/.

Atrodė, kad ir Bulotos uždavinys Berlyne bus buvęs raustis Pasiuntinybėje prieš K.Škirpą. Nežinrnt to, kad K.Škirpa rodė Bulotai, kad ir žmogui su praeitimi, tam tikro džentelmeniškumo, Bulota bandė vistik valdininkų tarpe prieš K.Škirpą intriguoti. Tik jam tai nesisekė. Jo kurstytieji asmenys pranešė apie tai savo šefui. To pasekoje K.Škirpa griežtai įspėjo Bulotą, kad bus paprašytas kojos daugiau į Pasiuntinybę nebekelti, jei nesiliisus užsiimti agitacija. Po to jis nusiramino, matomai, įsitikinęs, kad išsprogdiati mūsų Pasiuntinybę iš vidaus buvo neįmanoma, t.y. kad tarnautojų tarpe iėdavikų nesiranda. Rugpiūčio 8 d. jis drauge su J.Jurginiu, grįžusiu iš Šveicarijos, išsikubino į Kauną. Tuo diskusija su Užsienių Reikalų Ministerijos Centru dėl Škirpos užsibuvimo Pasiuntinybės rūmuose buvo baigta pilnu šio pastarojo laimėjimu.

6. Kova su Sovietų Ambasada.

Rugpiūčio mėn. 3 d. Sėv.Rusijos Aukščiausioji Taryba nutarė priimti Lietuvą į Sovietų Sąjungą neva pačiai Lietuvai to

paprašius. Tai buvo šlykštu, žinant, kad prie to buvo prieita smurto ir klastos keliu, visiškai nesiskaitant su tikrąja lietuvių tautos valia ir ją jėga užslopinant.

Šis nutarimas mūsų diplomatiniam Postui Berlyne reikė tą, kad tenka laukti, jog netrukus turės pasikeisti jo priešai: Kauno rolę perims pati Maskva ir kad to pasėkoje gali tekti artimiausiomis dienomis susidurti su Sov. Ambasada Berlyne.

K.Škirpa buvo apsisprendęs ir prieš raudonojo Kremliaus budelius be pagripiešinimo nesusapasuoti. Viskas priklausė nuo to, ar Sov. Rusija kreipsis į Vokietiją pranešdama jai apie Lietuvos inkorporavimą į Sovietų Sąjungą, ar prašis Reichą šį faktą formaliskai pripažinti ir kaip laikysis tuo klausimu Vokiečių Užsienių Reikalų Ministerija. Jei Sov. Rusija apie Lietuvos aneksiją Vokietijai formaliskai nepraneštų nieko, arba, jei tatau kad ir padarius, Vokietija šio Sov. Rusijos smurto prieš Lietuvą padaro nepripažintą, tai K.Škirpai buvo dar viltis pasilikti Pad. untinybės rėmuose toliau. Tikėtasi, kad gal pavyktų ginčą uždelsiti iki karo pabaigos, kada bus galutinai nustatytos sienos tarp valstybių bei sudaryta nauja padėtis tarptautinės teisės požiūriu, nuo kurios pareitų ir Lietuvos likimas.

Atsižvelgiant tada buvusių rusų-vokiečių santykių ir fakto, kad Vokietija noroms ar nemoroms tada su Sov. Rusija labai skaitėsi, užduotis, kurią K.Škirpa sau pasistatė, buvo tikrai ne lengva. Ji buvo dar ir todėl ne lengva, kad K.Škirpa buvo nusistatęs vienkart išvengti pagadinti savo gerus santykius su Reicho Vyriausybe. K.Škirpai teko stovėti tarp kūjo ir priekalo: vienkart siekti savo tikslo ir nesusipykti su vokiečiais, kurie flirtavo su Sovietais, diplomatinio požiūriu problema buvo tikrai delikatna.

Kad nepadarius kokio nors klaidingo žingsnio, buvo begal svarbu pajusti kokiu pulsą plaskama dėl K.Škirpos užsibrėžto plano, vokiečių Užsienių Reikalų Ministerija. Tuo tikslu dar liepos 29 d. K.Škirpa, nuvykęs pas Politikos Direktorių Dr. Woermann painformuoti jį apie savo susikirtimą su Kaunu, davė jam atsargiai forma suprasti, kad stygas pertempti nesiruošią. Be to pastebėjo, kad pasiuntinybės namų apleidimo klausimu galėsiąs nusistatyti tik tada, kai paaiškės, kaip Sovietai užmelduos Lietuvos inkorporavimą. Dr. Woermann rodė šiam K.Škirpos nusistatymui supratimo, pripasindamas kad tai lioginga.

Liepos 31 d. K.Škirpa apie tą reikalą užsiminė dar ir von Grundherr'ui, Skandinavijos ir Pabaltijo Skyriaus Vedėjui. Iš pasikalbėjimo su šiuo pastaruoju buvo suprasta, jog vokiečių Užsienių Reikalų Ministerijai būtų pageidautina, kad Pasiuntinybės rūmų užleidimo reikalą K.Škirpa sureguliuotų geruoju su Sov. Ambasadoriu Škvarcevu. von Grundherr davė K.Škirpai suprasti, jog vokiečių Užsienių Reikalų Ministerijai būtų begal nemalonu, jei ginčas pristatytų prie to, kad Sovietai paprašytų vokiečių policijos pagalbos. Esą, vokiečių Užsienių Reikalų Ministerija šio rusų prašymo negalėtų nepatenkinti... Tai buvo neįjauki patirti. Bet nenusigąsta. K.Škirpa atsakė, kad su Sov. Ambasadorium tuo reikalu jis principiališkai negali kalbėti, kaip pareiškęs protestą prieš Sov. Rusijos smurtą. Iš von Grundherr pusės buvo išreikštas pageidavimas, kad K.Škirpa palaikytų kontaktą su vok. Užsienių Reikalų Ministerijos Protokolo Šefu, kai Pasiuntinybės užleidimo klausimas pasidarys aktualus.

Po Sovietų Aukščiausios Tarybos rugpičio 3 d. nutarimo ir atsižvelgiant jau prieš tai tarp K.Škirpos ir Kauno įkaituies atmosferos, buvo galima laukti, kad Maskva griebsis per savo Ambasadą Berlyne skubių priemonių K.Škirpą iš Pasiuntinybės rūmų pašalinti. Kad tokiam eventualumui užbėgus už akių, K.Škirpa rugpičio 6 d. atsilankė vok. Užsienių Reikalų Ministerijoje pas Protokolo Šefą Pasiuntinį von Doernberg pažonduoti, ar Sovietai jau nėra padarę prieš jį kokių žygių. K.Škirpa pastatė nelauktą von Doernberg'ui klausimą, ar jis negavo iš Sovietų Ambasados kokio rašto, paliešančio Lietuvos Pasiuntinybę ir kokį vokiečių Užsienių Reikalų Ministerija davė j tai atsakymą, t.y. ar pripažįsta Lietuvos inkorporavimą į Sovietų Rusiją. Iš von Doernberg'o atsakymo buvo aišku, kad vokiečių Užsienių Reikalų Ministerija jokio panašaus rašto nėra gavusi. Be to, iš šio aukšto pareigūno aiškinimų buvo suprasta, kad Vokietija iš viso Lietuvos įjungimo į Sovietų Rusiją nepripažintų, jei Sovietų Ambasada ir formaliai paprašytų... von Doernberg nuomone, tai esąs vien Lietuvos ir Sovietų Rusijos reikalas. Iš to pasikalbėjimo susidarė pas K.Škirpą įspūdis, kad vokiečiai skaitosi su Lietuvos įjungimo į Sov. Rusiją faktą, bet nėra linkę surišti sau rankas ateitį. Tai padarėsi K.Škirpą vykdyti savo planą iki galo ir Pasiuntinybės rūmų Sov. Ambasadai neužleisti: jei jau prisieitų iš jų pasi-

traukti, tai juos palikti vokiečių priešūrai...

Paskutiniųjų Kauno emisarų, Jurginio su Bulota, išsiskubinimas rugpiūčio 8 d. į Kauną buvo rimtas simptomas, kad Kauno sovietiškieji bernai jau užleidžia tolesnę kovą su K.Škirpa savo tikriesiems viešpačiams, Kremliaus budeliams. Iš tikrųjų, sekančią, t.y. rugpiūčio 9 d. rytą, buvo gauta P.Glovacko parašu telegrama, kuria įsakoma Pasiuntinybės ir Konsulatų veikimą nuo rugpiūčio 8 dienos sustabdyti, šias mūsų įstaigas likviduoti, turtą ir archyvus perduoti Sovietams, o tarnautojus tuojuo grąžinti Lietuvon. Telegramos tekstas čia pridodamas /Židr.Dokm.XVII/.

Šią telegramą gavus ir dar nesuspėjęs jos pilnai iššifruoti, jau užsimeldavo atsilankyti pas St.Kuzminską Sov. Ambasados Patarėjas Tichomirov... K.Škirpai sutikus, St.Kuzminskas paakyrė minėtam Sovietų diplomatus atvykti į Pasiuntinybę 11 val. K.Škirpa davė St.Kuzminskui instrukciją leisti Tichomirov'ui pasisakyti ko jis nori ir nieko jam be K.Škirpos pritarimo nepažadėti, bet jei Tichomirovas iškeltų Pasiuntinybės perėmimo klausimą, tai atsakyti jam, kad tuo reikalu kaip politiniu, St.Kuzminskas nėra kompetentingas kalbėtis ir duoti Tichomirovui suprasti, kad kreiptųsi į patį K.Škirpą, kaip Pasiuntinybės šefą.

Pakirtą valandą Tichomirovas atvyko, Sov.Ambasados konsularinio Skyriaus vedėjo Žuravliovo, lydimas. Pasišėjęs, kad jie gtvkyko kalbėtis dėl Pasiuntinybės perėmimo ir yra iš savo pusės painformuoti, jog Pasiuntinybei tuo reikalu turėjo būti prisijusta iš Kauno nurodymų, St.Kuzminskas tyčis, kad Sovietų diplomatus ilgiau patampyti už nosies, pasakė, kad gauta iš Kauno telegrama dar nebaigta iššifruoti. Sovietų diplomatai tada pasisiūlė atvykti kiek vėliau. Buvo paskirta, kad jie atvyktų tą pačią dieną 13 val. Jien atvykus antrą kartą ir besikalbant priėjus prie tikrojo jų atsilankymo tikslo, St.kuzminskas kaip jam K.Škirpos buvo nurodyta, atsakė, kad jis nėra kompetentingas kalbėtis Pasiuntinybės perdavimo reikalu ir pasiūlė jiems kalbėtis su K.Škirpa, kaip Pasiuntinybės šefu. Savaime suprantama, su K.Škirpa jie nesikalbėjo, nes būtų save ir Sov.Ambasadą kompromitavę, kadangi iš anksto galėjo nujusti, jog K.Škirpa juos būtų išvaręs iš Pasiuntinybės lauk, kaip smurtininkus. Bet ir St.Kuzminsko padaryti sovietiškiems diplomatams pareiškimai buvo pakankamai pikantiški. Čia pridodamas apie šį pažymėtiną pasikalbėjimą St.Kuzminsko "Pro Memoria" /Židr.Dokm.XVIII/.

Nors su minėtuoju Kauno įsakymu ir nebuvo skaitomasi, bet jau buvo susidėjusios tokios aplinkybės, kad nei pati Pasiuntinybė, nei Konsulatui savo pareigų atlikti faktinai nebegalėjo, nes okupantai nebeleisdavo įvažiuoti į Lietuvos pasienims su Pasiuntinybės bei mūsų Konsulatų vizomis. Kad publikos nesuveidžiotų, vizų išdavinėjimą nuo rugpiučio 8 dienos teko tad sustabdyti. Konsulatams K.Škirpa davė rugpiučio 9 d. nurodymą būti pasirošusiems likviduoti, bet be jo žinios jų niekam neperduoti.

Nepasisekus rusams susitarti su St.Kuzminaku, jie dar nesiliovė bandyti surasti Pasiuntinybės valdininkų tarpe kitą asmenį, kuris imtųsi išdaviko rolės perleisti Pasiuntinybę Sovietams, splenkiant K. Škirpą, tebesaikčiusį save ir toliau Lietuvos Pasiuntiniu. Ineteresavosi Vl. Čapu, buv.Konsularinio Skyriaus vedėju. Kelis kartus teiravosi apie M.Nastopką, jau seniai K.Škirpos išekspedijuotą į Kauną ir pagaliau rugpiučio 10 d. popiet įkiriui įkalbinėjo, kad tos pareigos imtųsi P.Baronas, Pasiuntinybės raštinės vedėjas. Bet ir P.Baronas nuo šio juodo darbo atsisakė. Kaip rusai jį prikalbinėjo ir net iš jo reikalavo, skaiatytojas ras P.Barono "Pro Memoria" /Žiur.Dokm.XIX/.

Kad paskleidus diplomatiniam Korpė gandą, neva K.Škirpa iš Lietuvos Pad untinio pareigų Berlyne atšauktas, kažkas, greičiausia Sov.Ambasada, pasiropino duoti apie tai žinutę "Diplomatisches Bulletin". Tai nėra joks rimtas spaudos organas ir neturi jokios oficialinės reikšmės. Tai raštpalaikis vieno nusukusio laikraštiniuko, kuris slankioja po diplomatinius priėmimus, rankiodamas įvairius pliotkus, gal apie juos kažkur pranešinėja ir bruka visoms Pasiuntinybėms sakyta spaudos biuletėnį, lupdamas už tai po 10 RM į metus. Bet Sovietams jis pasitarėvo. Patyręs, kad "Diplomatisches Bulletin" rugpiučio 9 d. tilpo sakyta žinutė, K.Škirpa paskambino šio laikraštuko redaktoriui ir leidėjui Dr. Thum, ir padarė jam priekaištą už gandų platinimą. Dr.Thum neturėjo nieko pagrįsto, kaip pasiteisinti...

Rugpiučio 10 d. P.Glovackas, matomai, Sovietams reikalaujant, telegrafavo Pasiuntinybei, kad ši praneštų Užsienių Reikalų Ministerijos Centrui Pasiuntinybės perdavimo datą ir prislystų perdavimo aktą. Tai buvo juokinga. P.Glovackui matomai, tai buvo reikalinga tam, kad įtikinus Sovietus, jog iš mūsų Užsienių Reikalų Ministerijos pusės padaryta viskas okupantui patenkinti. Tik, deja, į savo telegramą neususilaukė nei iš Kirpos nei iš jo kurio

nors bendradarbio jokio atsakymo. Jo nė negalėjo būti, nes Pasiuntinybė ne tik nebuvo perduota, bet niekas nė nesiruošė ją okupantui perduoti...

Kova su Sovietų Ambasada pasiekė savo kulminacinį punktą rugpjūčio 11 d., kada rusai pabandė įsibrauti į Pasiuntinybės rūmus klasta, jei ne stačiai jėga. Tai buvo sekmadienis. Apie 9 val. privažiavo prie Pasiuntinybės automobilis, kuriame sėdėjo penki vyrai, su pirmuoju Sov.Ambasados Patarėju Tichomirov priešakyje. Trys iš jų išlipę iš automobilio ir prisitartinę prie geležinių vartų į didžiąsias Pasiuntinybės duris, bandė juos atidaryti. Priešingai duotam K.Škirpos įsakymui vartus laikyti užrakintus, jie kažkodėl tą rytą nebuvo užrakinti. Bet jie sunkiai atsiverdavo. Išėjus sargienei pažiūrėti, kas atvyko, buvo iš rusų pusės reikalauta juos įsileisti. Bet sargienė buvo pamiršusi pasiimti su savim raktus. Kol ji pasuko atgal eiti atsinešti raktus, užsitrenkė didžiosios durys į Pasiuntinybę ir ji liko tarp tų durų ir vartų šaukdama savo vyrą, kad paduotų raktus. Tuo metu suspėta griebtis priemonių sovietiškiems užpuolikams į Pasiuntinybę neįsileisti. Raktai buvo iš sargų atimti ir pasiūta kambarinė, kad užrakintų geležinius vartus, paliekant sovietų "diplomatus" stovėti gatvėje. Jie šio afronto išsyk dar nesuprato ir manė, kad kambarinė vartus atrakino. Todėl vienas iš jų griebėsi vartus atstatyti jėga, bet jau buvo pervėlu... Šio įvykio eiga smulkiau aprašytos Dr.Jurkūno "Pro Memoria", kuri čia pridėdama /žiūr. Dokm.XX/.

Po šio atsitikimo K.Škirpa tuoju paskambino vokiečių Užsienio Reikalų Ministerijos Protokolui. Pranešė dežuruojančiam valdininkui, kad ką tik įvyko pasikėsinimas iš Sov.Ambasados pusės įsiveržti į Pasiuntinybės rūmus jėga. K.Škirpa pasakė, kad jis davė įsakymą sovietiškujų užpuolikų neįsileisti, nes skaito, kad neturi teisės Pasiuntinybės rūmų, kuriems Reicho Vyriausybė yra suteikusi imunitetą, be šios vyriausybės žinios niekam užleisti, juo labiau pasantams iš gatvės, kokiais šlame atsitikime pasirodė Sov.Ambasados žmonės, atvykę be užsilmeldavimo, ne darbo dieną, anksti rytą ir bandę įsibrauti į rūmus be jų šeiminko sutikimo. K.Škirpos paaiškinimas Protokolo valdininkui plačiau užfiksuotas čia pridėdamame K.Škirpos "Pro Memoria" /žiūr. Dokm.XXI/.

Matomai Sovietų planas bus buvęs šis: prileidžiant, kad žmonės yra įpratę sekmadeniais ilgiau pamiegoti, Sovietų užpuolikai tikėjosi anksčiau atvykus, staigiai įeiti į Pasiuntinybę ir atsідūrus jos viduje paskelbti save rūmų šeimininkais, tuo būdu pastatant K.Škirpą ir vok. Užsienų Reikalų Ministeriją prieš faktą. Tarpautinės teisės atžvilgiu tada būtų kilusi diskusija, ką skaityti Pasiuntinybės rūmų tikrųjų šeimininku: K. Škirpą, kuris ir toliau laikė save Lietuvos Pasiuntiniu, ar Sov. Ambasadą. Atsidūrus Sovietams Pasiuntinybės viduje, K.Škirpai ne tik juridiniai, bet ir faktiniai vargu ar, atsižvelgiant ano momento politinių aplinkybių, bebūtų buvę įmanoma prieš Sovietų Ambasados pasikėsinią toliau atsilaukiyti. Juo labiau tai būtų buvę sunku, kad iš Sovietų pusės buvo atvykę penki vyrai, kad K.Škirpa tuo metu tebuvo Pasiuntinybėje vienas su Pasiuntinybės Sekretorium Dr.Jurkūnu, neskaitant šoferio ir portier, kuriais pasitikėti nebuvo galima.

Ypač nebuvo galima pasitikėti portier Jucu. Neseniai prieš tai buvo paaiškėję, kad seniau, gyvendamas Lietuvoje jis buvo įsirašęs į Komunistų Partijos narius. Bet, kaip jis pats sakė, buvęs iš jų tarpo išbrauktas už neveiklumą. Pasiuntinybėje jis buvo medžiagiškai labai gerai aprūpintas ir savo vietą brangino, bet jokiais gabumais nepasižymėjo, buvo kitų tarnų stundomas ir, be to, palinkęs prie alkoholio. Yra rimto pagrindo įtarimui ar tik jis nebuvo pasižadėjęs kam nors Sov. Ambasados žmonių užpuolikus į Pasiuntinybę įleisti, viską vėliau aiškinant paprastu nesusi-pratimu. Iki šiol lieka neišaiškinta, kodėl Pasiuntinybės geležiniai vartai nebuvo užrakinti ir kodėl jie buvo neužrakinti kaip tik sekmadenį rytą, kai įvyko Sovietų pasikėsinimas. Jam nepavykus ir kada visi kiti Pasiuntinybės tarnautojai iš to labai džiaugėsi, Jucas rodė nusiminimo, buvo dėl to nepaprastai susijaudinęs, stačiai patekęs į isteriką ir parvirtęs į lovą oas save kambaryje verkė, kaip vaikas. Savoime suprantama, kad, per kvailumą ar iš piktos valios, nepedarytų Pasiuntinybei dar kokios kitos bėdos, Jucas, K.Škirpos parėdymu, buvo neatidėliojant atleistas iš Pasiuntinybės tarnybos ir išeksportuotas į Kauną...

Apie laimėtą su Kaunu ir Sovietų Ambasada kovą K.Škirpa rugpjūčio 11 d. pranešė telegrama Dr.Šauliui, Lietuvos Pasiuntiniui Berne, prašydamas jo apie tai painforuoti visus kitus mūsų

Pranešė iš Kauno

diplomatinius postus. Be to, tokio pat turinio telegramą pasiuntė St. Lozoraičiui, kaip likusios užsieniuose mūsų diplomatijos šefai. Šios telegramos tekstas čia pridedamas /Žiūr. Dokm. /XXII/.

Turėdamas palytą pagrindą sovietiškujų užpuolimą viešu su-kompromitavimu pasididžiuoti, K. Škirpa apie savo kovą su Sovietų Ambasada patelegrafavo ir į Kauną. Tik ne be Užsienių Reikalų Mi-nisterijai, bet per "Eltą", visuomenės žiniai, Kauno Vyriausybės nepripažindamas. Pasiųstos "Eltai" telegramos tekstas čia pride-damas /Žiūr. Dokm. XXIII/.

Tai buvo paskutinė K. Škirpos telegrama Tėvynai. Tai buvo nebe diplomato, bet tikro kovotojo už Lietuvos naują išlaisvini-mą telegrama. Ji baigiasi reikšmingais atelčiai žodžiais:

"Tegyvuoja Laisva ir Nepriklausoma Lietuva! Šalin rusų oku-pantai ir musiškiei Lietuvos išdavikai!"

7. F i n a l a s .

Džiaugsmo telegrama "Eltai" buvo tikra rakštis Kaunui į skaudžią vietą. Neturėdama kitų priemonių kaip K. Škirpa už tai atailyginti, Kauno Užsienių Reikalų Ministerija, pati jau gyven-dama savo paskutines dienas, rugpjūčio 13 d. pakartojo savo parė-dymą išduoti Pasiuntinybę ir mūsų Konsulatus Sovietams. Tik šį kartą prisiuntė ne be šifruotą, bet atvirą telegramą ir ne lie-tuvių, bet vokiečių kalba. Matomai šotaipt norėta "notifikuoti" vo-kiečiams Pasiuntinybės ir Konsulatų galą. Gaila buvo prof. Krėvė-Mickevičiaus, kad po šitokiuo aktu buvo jo pavardė. Nejaugi jis to negalėjo išvengti? Tai buvo paskutinė Kauno telegrama adresuo-ta mūsų Pasiuntinybei Berlyne. Jos vokiškasis tekstas, kaip kur-jozinis dalykas, čia pridedamas /Žiūr. Dokm. XXIV/.

Pasiuntinybę jaudino ne pakartotas Kauno įsakymas vokiečių kalbą, kurį K. Škirpa paskaitė Liaudies Vyriausybės Užsienių Rei-kalų Ministerijos diskvalifikavimosi ir desperacijos ženkle, bet tai, kaip toliau vystysis kovos įvykių raida ir koks bus jos ga-las. Kad einama prie galo buvo savaime aišku. Negalėjo būti jokios abejonės, kad smūgis suduotas Sovietams rugpjūčio 11 d. rytą, at-triai palietęs Sovietų Ambasados, o per ją ir pačios Sovietų Ru-sijos prestižą, vers rususintis visų įmanomų priemonių, kad K. Škirpa žūt-būt iš Pasiuntinybės rūmų iškrapštyti: jei ne betar-piškai, tai pagelba vokiečių.

Tai numatant buvo padaryta visa kas dera, kad nepatektų Sovietams ar kam kitam į rankas slapsti Pasiuntinybės raštai ar šiaip turį Lietuvai istorinės reikšmės dokumentai. Kadangi, užvedus kovą su Kaunu, kurią vėliau perėmė Sovietų Ambasada, Pasiuntinybėje pasidarė nesauga, tai dalis slaptąjo archyvo su svarbesniais raštais ir dokumentais buvo laiku padėta saugesnėje vietoje, o kas buvo mažesnės svarbos - sudėginta. Negana to, buvo pasiropinta ir Pasiuntinybės kilnojamoju turtu. Kadangi iš pat pradžios nebuvo tikra, ar pavyks Pasiuntinybę nuo svetimųjų užgrobimo išgelbėti, tai kad nerizikavus tą mūsų tautos turtą prarasti, visos Pasiuntinybės reprezentacinės patalpos buvo ištuštintos: brangūs baldai, kilimai, paveikslai, liustros, indai, sidabro reikiams ir t.t. vienu žodžiu visa Pasiuntinybės instaliacija, išskyrus raštinės nevertingus dalykus, buvo iš anksto supakuoti, iš Pasiuntinybės išvežti ir atiduoti vienai transporto firmai palaikyti. Tai buvo padaryta prieš griežtus ir pakartotinus Kauno įsakymus, nieko neliesti, viską palikti vietoje ir perduoti Sovietams. Su šiais Kauno įsakymais nesiskaitant, buvo laikytasi sekančio nusistatymo: jei pavyktų Pasiuntinybę išgelbėti, tai buvo manyta vieną viską grąžinti į savo seną vietą, jei ne - tai išsiųsti į Lietuvą, kad ir lietuviškiems komunistams, bet jokia būdu neatiduoti svetimiesiems.

Taip pat buvo iš anksto sutvarkytas Pasiuntinybės inventorių ir piniginių atskaitomybės. Joms patikrinti ir Pasiuntinybės turtui prižiūrėti buvo K.Škirpos parėdymu sudaryta speciali komisija, kuri viską patikrinusi sustatė atitinkamus aktus apie Pasiuntinybės kasos ir inventoriaus stovį, fiksuodama savo parašais apyskaitinių knygų balansus. Tai buvo padaryta tam, kad svetimieji, užgrobę Pasiuntinybę, negalėtų sufalsifikuoti jos apyskaitų, pavyzdžiui, prirašydami fiktyvių pajamų, kad vėliau teršti K.Škirpos, kaip Pasiuntinybės šefo vardą neva padarius valdiškų pinigų išaikvojimą, arba kokią sumą pasisavinus...

Šiuo būdu viską laiku sutvarkius, buvo galima su ramia sąžine laukti finalinio akto. Jis buvo toksai:

Nors Sovietai po rugpiūčio 11 d. blasmžo K.Škirpai tebegrąsino, pav., per telefoną ir anoniminiais laiškais, bet pakartoti bandymą įsiveržti į Pasiuntinybės rūmus jėga nebedrįso. Užtat darė į vokiečių Užsienių Reikalų Ministeriją spaudimą, kad ši priverstų K.Škirpą iš Pasiuntinybės pasišalinti ir ją perduoti

Sovietams. Post-factum buvo patirta, kad tuo reikalu Sovietų Ambasados pareigūnai paskutiniuoju laiku bėginėjo į vokiečių Užsienių Reikalų Ministeriją net po kelis kartus į dieną, kol jos prisiprašė...

Rugpjūčio 13 d. prieš piet K.Škirpa buvo pakviestas į vokiečių Užsienių Reikalų Ministeriją pas Protokolo Šefą Pasiuntinį von Doernberg, su kuriuo įvyko pasikalbėjimas maždaug sekančio turinio:

Von Doernberg pasakė K.Škirpai, kad Sovietų Rusijos Vyriausybė esanti pranešusi vokiečių Užsienių Reikalų Ministerijai, kad Sovietų Rusija perėmusi Pabaltijo kraštuose suverenumą. Jis davė K.Škirpai suprasti, kad tokiomis sąlygomis šis turėtų savo užsibuvimą Pasiuntinybės rūmuose Kurfürstenstrasse 134 baigti /"beendigen"/...

K.Škirpa atkreipė von Doernbergo atydą į tai, kad jis yra prieš Sovietų Rusijos smurtą pareiškęs protestą ir Lietuvos įjungimo į Sovietų Rusiją neskaito teisėtu aktu.

Von Doernberg pastebėjo, jog jam yra žinoma, kad K.Škirpa tokį protestą pareiškė, bet tai esą nepakeičia susidariusios faktinės padėties. Pakartojo, kad tokiomis sąlygomis jo nuomone, K.Škirpa Pasiuntinybės rūmus turėtų paliešuoti...

Nenorėdamas dėl tokios von Doernbergo išvados ginčytis, K.Škirpa paprašė von Doernbergą teiktis parodyti jam Sovietų Vyriausybės pranešimo tekstą. Šį savo prašymą K.Škirpa motyvavo tuo, kad Pasiuntinybės užleidimas nėra eilinis bei paprastas techninis klausimas, bet turi politiskai principinės reikšmės ir kad todėl K.Škirpai būtų sunku apsispręsti, kaip jam pasielgti nesusipažinus su turiniu dokumentu, kuriuo pasiremiant jam siūloma Pasiuntinybės rūmus apleisti...

Von Doernberg dėl tokio K.Škirpos klausimo kiek susižėsus atsakė, kad jis ir pats sakyto rašte neturįs. Apie tai, kad Sovietų Rusija užmeldavusi suverenumo perėmimą, buvusi gauta tik trumpa vokiečių Ambasadoriaus grafo Schulenburgo telegrama iš Maskvos. Joje nieko kito nėra, kaip tik tai, ką von Doernberg K.Škirpai pasakė. Kiek pagalvojęs von Doernberg dar pridėjo, jog manas, kad, iš savo viso, daugiau nieko nė nebus buvę...

Iš šio atsakymo buvo aišku, kad vokiečiai vengia susilaukti iš Sovietų Rusijos formalaus notifikavimo apie Pabaltijo valsty-

bių aneksiją, kurios jie matomai nenorėjo pripažinti ir teisiškai su ja, kaip su įvykiu faktų. Kadangi K.Škirpa buvo tos nuomonės, kad nebūtų buvę Lietuvos interesuose vokiečius prie to formuoti, tai toliau nebeinsistavo būtina gauti su Sovietų raštu susipažinti, kurio, greičiausia, nė nebūta. Šitaip nusistačius, nebeliko nieko kito, kaip vokiečių pageidavimą priimti ir rįstis Pasiuntinybės rūmus apleisti.

Davęs von Doernberg suprasti, jog tikėjosi, kad iš vokiečių pusės nebus daroma kliūčių Pasiuntinybės rūmuose pasilikti ir pareiškęs savo apgailėstavią, kad šioms viltims nebuvo lemta išsipildyti, K.Škirpa pasakė, kad prieš šią likimo valią jis nusilenkia. Pridėjo, kad šitaip nusistatė pasielgti ne dėl to, kad iš esmės pripažintų Sovietų Rusijai byle kokią teisą į jam pavestos Pasiuntinybės rūmus, bet nenorėdamas tolesne diskusija y tuo klausimus pastatyti save į konfliktą su Reicho Vyriausybe arba kokiu nors būdu kenkti jos santykiams su Sov. Rusija...

Von Doernberg tokiuo K.Škirpos apsisprendimu buvo patenkintas. Paklausė, kada K.Škirpa numatytų Pasiuntinybės rūmus paliuosuoti.

Buvo atsakyta, kad tuoju, kaip būsią baigti pakuoti daiktai, kam dar būtų reikalinga keletą dienų, gal kokią savaitę laiko.

Von Doernberg juokaudamas pastebėjo, jog jis tikisi, kad viskas jau prieš tai buvo supakuota ir iš Pasiuntinybės išgabenta.

K.Škirpa į tai irgi juokaudamas pastebėjo, kad von Doernberg neblogai informuotas. Sutiko laiką sutrumpinti.

Abu diplomatai vienas kitą gerai suprato, ką vienas kitam nenorėjo pasakyti.

Pagaliau von Doernberg paklausė, ar paskutiniems pasiruošimams neuštenktų laiko iki sekančios, t.y. rugpiūčio 14 dienos.

Jam buvo iš K.Škirpos pusės atsakyta, kad sutinka Pasiuntinybę apleisti iki nurodyto laiko, jei vokiečių Užsienių Reikalų Ministerija tam skiria reikšmės.

Buvo sutarta, kad K.Škirpa apleis Pasiuntinybės rūmus iki rugpiūčio 14 d. 13 val.

Baigiant pasikalbėjimą von Doernberg pasiteiravo, kaip K.Škirpa numato atlikti Pasiuntinybės perdavimą.

- Ar Sovietams? - paklausė K.Škirpa.

- Taip, Sovietų Ambasadai - atsakė von Doernberg.

Pasiuntinybę perduoti Sovietų Ambasadai K.Škirpa griežtai atsisakė, pastebėdamas jog tai reikėtų Sovietų smurto pripažinimą.

Jis pakartojo, kad prieš tą smurtą jis yra pareiškęs formalią protestą ir skaito Lietuvos įjungimą į Sovietų Rusiją paprasta okupacija, kurios jis nepripažįsta ir niekad nepripažins nei tiesioginiai nei netiesioginiai.

Von Doernberg tada pasiteiravo, ar ne susirastų Pasiuntinybje kito asmens, kuriš Sovietų Ambasados atstovus Pasiuntinybei perimti įleistų.

K.Škirpa pareiškė abejonę, kad je bendradarbių tarpe atsirastų kas nors, kas apsiimtų tokį juodą darbą atlikti ir kuriam lietuviška sąžinė leistų tai padaryti.

- Tai kaip manai Tamsta pasielgti? - buvo paskutinis von Doernberg klausimas.

- Paprastai - atsakė K.Škirpa, pasiškindamas, kad Pasiuntinybe su visais savo bendradarbiais apieis kaip sutarta, rugpiūčio 14 d. 13 val., užrakins visas duris, o raktus atiduos stovinčiam prie Pasiuntinybės durų policininkui, kaip vietinės valdžios atstovui, kurį K.Škirpa savo laiku buvo paprašęs Pasiuntinybės apsaugojimui.

Von Doernberg paprašė, kad geriau būtų prisiųsti raktus jam. K.Škirpa sutiko tai padaryti.

Grižęs į Pasiuntinybę K.Škirpa tuoju pat patelegrafavo apie savo pasikalbėjimą su von Doernberg į Romą St.Lozoraičiui, kaip likusios užsienioose mūsų diplomatijos šefui ir į Berną Dr.J. Šauliui, kad perduotų visiems kitiems Lietuvos Pasiuntiniams koks numatomas mūsų Pasiuntinybės Berlyne likimas. Tą pačią rugpiūčio 13 d. davė paskutinių nurodymų Lietuvos Konsulatams Vokietijoje, kad ir jie pasielgtų panašiai, t.y. Konsulatų Sovietams neperduotų, bet tinkamai atlikus likvidavimosi, raktus, kai reikalas prišpsaus, perduotų vietinei vokiečių valdžiai.

Rugpiūčio 14 d. K.Škirpa padėjo po Pasiuntinybės inventoriaus bei piniginių knygomis, o taip pat kitais likvidavimosi dokumentais sekantį parašą:

"Rusų okupantų žiniai.

Jūsų principai slopinti žmonių laisvę, griauti kultūrą ir grobti svetimą turtą.

Jau pagrobėte Lietuvą, klastingai paglemždami jos valstybinę nepriklausomybę, užgrobsite ir šiuos Nepriklausomos Lietuvos rūmus.

Taipgi!

Patelegr.
K.Škirpa
1940

Bet teisingumas yra stipresnis už smurtą.
Atsiskaitymo valandos neišvengsite.

K.Škirpa

Lietuvos Nepaprastas Pasiuntinys
ir Įgaliotas Ministras

Berlynas

1940 m. rugpjūčio 14 d.

Pirmasis Lietuvos Kariuomenės
Kurėjas-Savanoris".

Šis prierašas buvo skirtas sovietams vieton Pasiuntinybės perdavimo akto, kurio jie taip norėjo ir kurio jiems nepavyko gauti.

Trumpai prieš Pasiuntinybės rūmų apleidimą, K.Škirpa suteikė keliems vokiečių žurnalistams interview apie Pasiuntinybės kovą su Sovietais ir jos numatomą finalą. Jie jį nufotografavo Kabinete prie rašomojo stalo jam pasirašant paskutinį Pasiuntinybės raštą-lydraštį, prie kurio buvo pridėti Pasiuntinybės raktai. Juos K.Škirpa netrukus pasiuntė vokiečių Užsienių Reikalų Ministerijai Protokolo Seftui von Doernbergui, kaip su šiuo pastaruoju dieną prieš tai buvo susitarta. Šio reikšmingo rašto nuorašas perduodamas prieduose /Žiūr. Dokm. XXV/.

Atlikus šį formalumą ir pasiuntus su specialiu kurjeriu, Dr. P. Karveliu, laišką su Pasiuntinybės raktais į Vokiečių Užsienių Reikalų Ministeriją, buvo iškelta ties didžiosiomis Pasiuntinybės dūrimis teatinė Lietuvos vėliava, perrišta juodu kaspinu. Jos kotas buvo taip pritvirtintas, kad jos lengvai ir be kopėčio niekas negalėtų nuimti. Tai buvo padaryta tyčia, kad dar kartą išjuokintus Sovietų Ambasados pareigūnus prieš praeivius, kai jie vėliau atvykę pasiimtų vokiečių rankomis perleisto jiems grobio...

12 val. 30 min. K.Škirpa sukvietė visus Pasiuntinybės tarnautojus, valdininkus ir patarnaujantį personalą su žmonomis, į halę ir pasakė atsisveikinimo kalbą su jais ir Pasiuntinybės rūmais. Tai buvo labai graudinga. Ne tik kitiems, bet ir pačiam K.Škirpai riedėjo ašaros iš akių. Po to, buvo visų, taip pat su ašaromis akyse, sugledotas tautos himnas "Lietuva, Tėvynė mūsų...".

K.Škirpos pasakytąji kalba nebuvo vien paprastas atsisveikinimas, bet daug reikšmingesnė: drauge ji buvo viešas K.Škirpos pasižadėjimas, kaip lietuvio - aktyvisto, pastačiusio sau tikslą kovoti už naują Lietuvos valstybės atstatymą. Ji baigiasi šiais žodžiais: " Mūsų šūkis - K o v o k. Tegyvuoją Naujoji Lietuva ir Laisvoji Lietuvų Tauta! "

Jos pilną tekstą skaitytojas ras prieduose /Žiūr. Dokn. XXVI/.
Ašaras visiems nusialuoščius, K.Škirpa paprašė savo bendradarbius ir personalą Pasiuntinybės rūmus apleisti. Visiems išėjus ir sustojus prie didžiųjų durų, dar kartą nusifotografuota po kambaria, gedulos kaspinu perrišta, tautine Lietuvos vėliava. Po to, visi išėjo už geležinių vartų, kuriuos K.Škirpa užrakino asmeniškai ir išsiskirstė kas sau, palikdami prie Pasiuntinybės burelių publikos, kuri buvo susirinkusi pažiūrėti, kas su Pasiuntinybe darosi ir kas bus toliau...

Apleidžiant Pasiuntinybės rūmus, K.Škirpa pasiuntė Dr. J. Šauliui, mūsų Pasiuntiniui Šveicarijoje, telegramą apie tai, koks buvo Lietuvos Pasiuntinybės Berlyne finalas, prašydamas tai perduoti visiems mūsų diplomatiems postams, konsulatams kitose valstybėse ir paleisti žinią spaudai. Telegramos tekstas čia pridedamas /Žiūr. Dokn. XXVII/.

Dr. P. Karvelis nunešęs vokiečių Užsienių Reikalų Minis terijai laišką su Pasiuntinybės raktais, ilgai nebuvo Protokolo Šefo ar kurio kito pareigūno priimtas. Buvo paprašytas palaukti ir išlaukė apie 1 1/2 val. laiko. Pagaliau buvo pakviestas pas von Doernbergą į Kabineta, kur rado keletą rusų. Kambaris buvo labai prirūkytas ir ten buvusių asmenų veidai paraudonavę. Matomai, tarp rusų ir von Doernbergo būta ilgesnės diskusijos. Dr. P. Karveliui raktus atnešus, von Doernberg konvertą paėmė ir nežiūrėdamas kas jame apert raktų įdėta, perdavė čia pat rusams, pasakęs pikta šiuos žodžius: Pagaliau turite juos /"Na, haben Sie es endlich"/.

Tuo metu, kol Dr. P. Karvelis laukė su raktais vokiečių Užsienių Reikalų Ministerijoje buvo atvažiavę maždaug apie 14 val. keleta rusų Sovietų Ambasados mašina prie Pasiuntinybės rūmų ir bandė atidaryti geležinius vartus. Juos kiek pastamdžius ir įsitikinus, kad jie užrakinti ir į Pasiuntinybę įeiti negalima, pasikėsintojai vėl nuvažiavo...

Post-factum von Doernberg, kalbantis vieną kartą su K.Škirpa, padarė jam priekaištą, kam šis jo neperspėjo telefonu prieš pasiųsdamas asmenį su Pasiuntinybės raktais. Jis turėjęs su rusais daug ergelio ir pirmą kartą gyvenime patyręs tiek nemalonumo... Yra riato pagrindo manyti, kad rusai nenorėjo katų iš von Doernbergo priimti ir reikalavo, kad jis priverstų K.Škirpą, ar ką kitą iš Pasiuntinybės tarnautojų įleisti juos į Pasiuntinybės rūmus bei Pasiuntinybę perduoti.

Von Doernberg tikrai vertas pasigailėjimo, kad jam teko nepavydėtina rolė perleisti Lietuvos Pasiuntinybės rūmus sovietiškiems okupantams, t.y. kad teko jam tas juodas darbas, kurio nešimė nei vienas K.Škirpos bendradarbis ir net nei kuris nors iš Pasiuntinybės tarnų. Deja, von Doernberg negali turėti jokio pagrindo dėl to pakaltinti K.Škirpą: tai buvo loginga pasekmė anuometinio Vokietijos užsienių politikos flirto su Sovietų Rusija...

Von Doernbergui pagaliau įbrukus Sovietams mūsų Pasiuntinybės raktus, rusai užėmė Pasiuntinybės rūmus tik rugpjūčio 14 d. apie 17 val.

Jie brovėsi į tuos Nepriklausomos Lietuvos rūmus, pralydėdami pro kabėjusią ant Pasiuntinybės didžiųjų durų tautinę Lietuvos vėliavą, kuri okupantui išslyk dar nebuvo pasiekiamą, kad ją nuplėšti. Ši vėliava, kad ir perrišta gedulos kaspinų, reiškė paskutinį Lietuvos protestą prieš Sovietų Rusijos smurtą.

Ji šitaip drąsiai protestavo iškabėjusi ant įeinamųjų į Pasiuntinybę durų dar apie porą valandų laiko, verdamą okupantus ją respektuoti.

Ji buvo okupanto nuimta tik pavakaryje, atsinešus iš nešinio kur kopėčias ir stebint šį įvykį susirinkusiai prie Pasiuntinybės rūmų praeivių publikai. Kai vienas iš rusų lipo vėliavos nuimti, buvo girdėti iš publikos tarpo pasipiktinimo balsų ne tik prieš sovietiškuosius okupantus, bet ir dėl vokiečių politikos, privedusios prie garbingų Lietuvos Pasiuntinybės rūmų išdavimo Sovietų Rusijai akto, kuris pačiai Vokietijai nedarė garbės.

8. K o v o s a t g a r s i a i .

Kokie buvo kovos atgarsiai ir kokio efekto jie padarė okupanto pavergtoje Tėvynėje, čia neminėsimė. Jie mūsų visuomenėi žinomi. Juo labiau, kad apie K.Škirpos ir kitų Lietuvos Pasiuntinių protestus, pareikštus svetimų kraštų Vyriausybėms prieš Sov.-Rusijos smurtą ir apie jų replikas pačiai Liaudies Vyriausybei Kaune, mūsų visuomenė plačiai patyrė tik kiek vėliau, išskyrus K.Škirpos liepos 22 dienos atvirą protesto telegramą prieš išdavikiškuosius nutarimus, okupanto išspaustus iš tariamojo Liaudies Seimo, įvesti Lietuvoje Sovietų santvarką ir Lietuvą į juos

įjungti į Sovietų Rusijos sąstatą... Po šios telegramos, kuri tada sudarė mūsų visuomenei tikrą sensaciją, Kauno valdžia buvo pasidariusi nepaprastai atsargi ir ėmėsi visų įmanomų priemonių, kad kitas panašias sensacijas ir bendrai žinias apie Lietuvos Pasiautinių diplomatinių pasipriešinimą Sov. Rusijos smurtui ir klastai nuo mūsų visuomenės nusiųpti...

Tai kas pavyko okupantui pagalba jo sukurtą Lietuvos nepriklausomybei užšlopinti įrankių, J. Paleckio Vyriausybės ir tariamojo Lisudies Seimo, atsiekti mūsų krašte, buvo jam nepasiekiamas už smurtininko viešpatavimo ribų - užsieniuose. Civilizuotasis pasaulis neliko kurčias ištikusiai mūsų kraštą nelaimi: parodė mūsų nelaimingai tautai ir Lietuvai daug simpatijų ir užuojautos. Jų rodė mums nuo pat to momento, kaip sovietiškas okupantas, suleudydamas jo paties pasirašytąsias su Lietuva sutartis ir duotus iškilmingus pasižadėjimus, jėga įsibrovė į Lietuvos teritoriją ir ją okupavo...

Pirmoji atsiliėpė į Lietuvą ištikusiąją katastrofą civilizuotojo pasaulio spauda. Nebuvo tokio krašto, kurio spauda plačiau ar siauriau, arba atsižvelgiant savo krašto santykių su Sov. Rusija, nors trumpomis žinutėmis, į rusų smurtą, pavartotą prieš Lietuvą, mums palankia prasme nebūtų reagavusi. Tuo būdu, ši viešosios sąžinės reikiėja, spauda, atsiliėpė į mūsų krašto nelaimę ne tik Europoje, bet ir iš toliausiųjų šio globo kampų: nuo Vašingtono iki Tokio, nuo Helsinkio iki Pietų Afrikos. Tai parodo, kad Lietuva, dėka jos nepriklausomo valstybinio gyvenimo laikotarpiui, pasižymėjusiam visokiariopa mūsų tautos ir valstybės pažanga savo ir žmonijos labui, plačiam pasauliui nebebuvo terra incognita, bet buvo jo skaitoma lygiateisiu kitoms valstybėms nariu. Visiems buvo aišku, kad Lietuva nieko bendro su Sov. Rusija neturėjo, negali būti paskaityta šios provincija ir kad Sov. Rusija, mūsų kraštą jėga okupuodama, padarė Lietuvai nei kuo nepateisinamą skriaudą, kuri tegalėjo iššaukti pasaulyje visuotinio tokio Sovietų, kaip smurtininko, aktu, pasipiktinimo...

Viešosios opinijos balsas nepradėjo pro šalį ir atskirų valstybių Vyriausybių ausų. Mūsų diplomatiniai atstovai susilaukė iš Vyriausybių, prie kurių jie akredituoti, užuojautos pareiškimų dėl ištikusios Lietuvos nelaimės. Be to, jie susilaukė tokios pat užuojautos ir iš savo kolegų, kitų valstybių diplomatinių atstovų

įvairiose sostinėse, nebekalbant jau apie šiltus užuojautos jausmus iš visuomenės pusės Lietuvos Pasiuntinių rezidavimo kraštuose.

Dar iki protesto prieš Sov. Rusijos smurtą pareiškimo, buvo atsilankę į mūsų Pasiuntinybę Berlyne pareikėti K. Škirpai kaip Lietuvos Pasiuntiniui, užuojautos ir pasiformuoti apie susidariusiąją Lietuvoje padėtį vietinio diplomatinio Korpo Dojenas Nuncijus Msg Orsenigo, Argentinos Ambasadorius Oliveta, Japonų Ambasadorius Oschima, Bulgarijos Pasiuntinys Draganoff, Vengrijos Pasiuntinys Sztojaj, Švedijos Pasiuntinys Richert, Afganų Pasiuntinys Arasteh, Slovakijos Pasiuntinys Černeš ir kt. Protestą pareiškus ir K. Škirpai išsiuntinėjus savo sensacingą telegramą, pasiųstų Kaunui, nuorašus, svetimų valstybių atstovyboms Berlyne dėl informacijos, susilaukta naujų užuojautų bangos ir šio K. Škirpos ryžtingo pasielgimo užgirimą. Asmeniškai padarė K. Škirpai vizitus diplomatinio Korpuso Vice-Doyenas Turų Ambasadorius Cerede, Šisurės Amerikos Jungtinių Valstybių Chargé d'Affaires Pasiuntinys Kirk, Graikijos Pasiuntinys Rizo Rangabe, Šveicarijos Pasiuntinys Froelicher ir Jugoslavijos Pasiuntinys Andrič. Be to pareiškė užuojautos laiškais Ispanijos Ambasadorius Marques de Nagas, Brazilijos Ambasadorius de Freitas-Valle, Rumunijos Pasiuntinys Romalo, Urugvajaus Pasiuntinys Sampognaro, Meksikos Chargé d'Affaires Navarre ir Peru Chargé d'Affaires Elguera. Iš vokiečių pusės, apat užuojautos patirtos iš įvairių pareigūnų vokiečių Užsienų Reikalų Ministerijoje proga tarnybinių su jais pasikalbėjimų, pažymėtinos užuojautos buvusiųjų Vokietijos Pasiuntinių Lietuvoje, būtent pirmojo Pasiuntinio Olshausen, kuris nebėra tarnyboje, po to Schroetter ir Morath, dirbančių vokiečių Užsienų Reikalų Ministerijos Centre ir paskutiniojo Pasiuntinio Zechlin. Jie visi paeiliui buvo atsilankę į mūsų Pasiuntinybę pas K. Škirpą asmeniškai. Tai nereiškė buvusios anuo metu vokiečių politikos pakitėjimą Sovietų Rusijos atžvilgiu, bet vistiek buvo dėjuogu, kad nors personaliniai buv. Vokietijos Pasiuntiniai atjautė nelaimę to krašto, kur jie savo laiku palaikė drauginę santykius jų Vyr iausybės pavedami...

K. Škirpos ginčas su Kaunu ir kova su Sovietų Ambasada dėl Pasiuntinybės rūmų užsitęsė apie pusantro mėnesio laiko, sukėlė Berlyne, kaip vietiniame Diplomatiniame Korpe, taip ir vokiečių visuomenėje, ypač jos politiniuose sluoksniuose, daug kalbų ir dar daugiau sensacingų gandų, kurie daug kam sudarė temą pasi-

kalbėjimams. Buvo galima su pasitenkinimu konstatuoti, kad Škirpos ryžtinga laikysena visą buvo komentuojama palankiai, reiškiant jam užsitarnautos pagarbos, kaip diplomatiniam atstovui, efektingai ginančiam savo krašto laisvę ir garbę... Tai pridėjo prie Lietuvos klausimo išpopuliarinimo Vokietijos sostinėje, nors vokiečių spauda, dėl anuometinių rusų-vokiečių santykių, labai mažai tepaduoavo žinių savo skiltyse apie mūsų kraštą ir Sovietų Rusijos smurtą prieš Lietuvą.

Savaime suprantama, nebuvo intereso slėpti nuo viešumos to, kaip už Pasiuntinybę, šį paskutinį Nepriklausomos Lietuvos pėdą, buvo kovojama. Todėl laikas nuo laiko buvo apie tai duodama per tinkamus kanalus žinių visiems ir užsienių žurnalistams, kurie jau nuo savęs tas žinias paskleisdavo po platesnį pasaulį, vokiečių cenzurai į tą dalyką nesikišant, kaip į ne Vokietijos reikalą. Sovietų Rusija tam buvo bejėgė pasipriešinti, nes pasaulio viešoji opinija buvo Lietuvos pusėje. Tuo būdu Sovietų klasta buvo viešai atskleista ir pasmerкта.

Spaudos akcija prieš Sovietų Rusiją pasiekė aukščiausio laipsnio, kai kova dėl Pasiuntinybės rūmų pakilo iki savo kulminacinio punkto, būtent, rugpjūčio 11 d. pavykus Sovietų bandymą įsiveržti į Pasiuntinybės rūmus viešai sukompromituoti. Šis įvykis atsispindėjo rugpjūčio 12 d. Užsienių Spaudos konferencijoje, kuri kasdien šaukiama vokiečių Užsienių Reikalų Ministerijoje ir kurioje dalyvauja visi užsienio žurnalistai, kaip pirmos rūšies sensacija. Šios sensacijos reikšmę padidino dar ta aplinkybė, kad į vieno žurnalisto klausimą, ką oficialiai būtų galima patirti apie Sovietų pasikesinimą į Lietuvos Pasiuntinybę, buvo iš pirmininkavusio tos dienos konferencijai vokiečių Užsienių Reikalų Ministerijos sukėto pareigūno, paties Spaudos Skyriaus Vedėjo Pasiuntinio Dr. Schmidt, gautas nemažiau politine prasme sensacingas atsakymas, esą vokiečių Užsienių Reikalų Ministerijai apie minėtą įvykį oficialiai nieko nėra žinoma ir kad Reicho Vyriausybė nei teoretiškai nei praktiškai tuo klausimu nesanti suinteresuota. Iš šitokio atsakymo buvo galima padaryti toli siekiančių politinių išvadų apie Reicho Vyriausybės nusistatymą kai dėl rusų smurto prieš Lietuvą, o Sovietų Rusijos užsienių politikai tai buvo tikras smūgis... Apie šią spaudos konferenciją paduota Dr. P. Ancevičiaus, anuometinio "Lietuvos Žinių" korespondento, surašytame "Pro

Memoria" /Žiur. Dokn. XXVIII/.

Apart akcijos per vietinius užsienio žurnalistus, buvo dedama pastangų išvystyti spaudos akciją ir betarpiškai kitose valstybėse. Tuo tikslu K.Škirpa, naudodamasis imuniteto teise, pasiuntė eilę sieksninių telegramų apie padėtį Lietuvoje bei prasiėdėjusį ten Sovietų terorą kitiems mūsų diplomatams, kuriuos, be to, plačiai informavo apie savo ginčą su Kaunu ir kovą su Sovietų Ambasada dėl Pasiuntinybės rūmų. Jis leido visa tai duoti spaudai, nesivaržydamas jokiais eventualinėmis jam asmeniškai pasekmėmis iš vokiečių Užsienų Reikalų Ministerijos pusės už imuniteto teisės panaudojimą viešai spaudos propagandai pasaulyje prieš Sovietų Rusiją, su kuria Vokietija anuomet palaikė tariamai gerus santykius. Šios K.Škirpos telegramos ir informacinės žinios ypač skardžiai nuaidėjo mūsų tautiečių spaudoje Šiaurės ir Pietų Amerikoje. Daugelis K.Škirpos telegramų tilpo ten stačiai jo parašu ir ištisai užpildydavo pirmuosius lietuviškų laikraščių puslapius...

Atgarsiai buvo nepaprasti. Daugelyje užsienų laikraščių pasirodė ilgų, net įžanginių, straipsnių apie Lietuvos protestą prieš pavergimą, nebekalbant jau apie smulkesnes žinias apie Sovietų terorą Lietuvoje. Ne vienas užsienio laikraštis pagerbė mūsų Pasiuntinio asmenį už jo parodytą ryžtumą, atspausdindamas K.Škirpos fotografiją ir paduodamas apie jį biografinių žinių. Savaimė suprantama, už vis didesnio atgarsio K.Škirpos akcija susilaukė Amerikos lietuvių tarpe. Pasiakaičius K.Škirpos sensacingą telegramą iš Berlyno, pas mūsų tautiečius už vandenyno galėjo susidaryti įspūdis, kad K.Škirpa visa tai kuria susitaręs su vokiečių Užsienų Reikalų Ministerija ir kad todėl galima tikėtis, jog Vokietijoje bus sudaryta nauja Lietuvos Vyriausybė, kuri kovotų už Lietuvos valstybės atstatymą. Ant kiek tie mūsų tautiečiai buvo tada spaudos propagandos paveikti, parodo ši telegrama mūsų Pasiuntinybės Berlyne gauta rugpjūčio 13 d., t.y. vieną dieną prieš Pasiuntinybės darbų užsidarymą:

Škirpa Lietuva

Berlin

Sveikiname reikėdami džiaugsmą. Visuomenė laukia Nepriklausomos Lietuvos Vyriausybės susikurimo pasiskelbimo, akcijos. Informuokit plačiai oro paštu. Praneškite provizorinę išlaidų sąmatą. Sudaryta vieninga pagalbos akcija. Adresuokit Marianapolis, Thompson, Conn.

Jonas Navickas Petras Vileišis

Kaip itin pikantišką dalyką, tebus leista čia paminėti faktą, kad išlaidas už K.Škirpos telegramas ir ilgus telefoninius pasikalbėjimus su kitais Lietuvos diplomatiniais postais sovietų klatai demaskuoti apmokėjo Sovietų Ambasada Berlyne. Tai atsitiko todėl, kad sąskaitos už telegrafo ir telefono naudojimą būdavo gaunamos mėnesiui praėjus. Tą kartą jos, be abejojimo, buvo tikrai nemažos, nes buvo daug telegrafuota ir visas globo kriptis ir turėta dažnų ir skubotų pasikalbėjimų su kitų valstybių sostinėmis. Galima spėti, kad sąskaitos galėjo siekti kelis tūkstančius Reichsmarkų. Kadangi jos atėjo į Pasiuntinybę kai joje jau sėdėjo Sovietai, tai jiems jas ir teko apmokėti. Užgrobdami aktyvus, pav. kad ir ištuštintą Pasiuntinybės rūmą, jie turėjo noroms nenoroms prisiimti ant savęs ir pasyvus, taigi Pasiuntinybės neapmokėtas sąskaitas, jų tarpe ir už propagandą prieš Sovietų Rusiją.

Finalinis Pasiuntinybės aktas, t.y. K.Škirpos atsisveikinimas su ja ir savo bendradarbiais, vyko prie liudininkų, dviejų Amerikos didžiųjų agentūrų "Associated Press" ir "United Press" atstovų, kurie naudojosi šio įvykio aprašymo monopoliju. Jie viską atyžiai stebėjo ir nufilmavo. Atitinkamai šių agentūrų dideliai ryšiai tinklui visame pasaulyje, nuaidėjo pačiausiai per pasaulį ir žinios apie jaudinančią atsisveikinimą su Pasiuntinybe. Vėliau girdėta, būk vienas iliustruotas laikraštis Šiaurės Amerikoje milijoninio tiražo, bene "New York Herald Tribune", pašventęs lietuvių paskutinėms ašaroms dėl Pasiuntinybės Berlyne vieną išties savo numerį...

Ginčas su Kaunu ir kova su Sovietų Ambasada buvo ne taip sau K.Škirpos užsispyrimo ar kažkokio kaprizo kurinys, bet giliai apgalvota ir planingai pravesta pasipriešinimo akcija. Jo pavyzdžiu ir patyrimais inspiravosi visi kiti Lietuvos Pasiuntiniai, pareikdami pasipriešinimo Sovietams iš savo pusės, atitinkamai tos ar kitos valstybės, kur Pasiuntinybė rezidavo, vietinėms politinėms sąlygoms ir Pasiuntinio sugebėjimui bei temperamentui. Apart mūsų Pasiuntinybės Berlyne, nemažai pridarė sensacijų St.Loizoraitis, mūsų Pasiuntinys Romoje...

Lietuvos diplomatinė atstovų protestai pareikšti įvairioms Vyriausybėms prieš Sovietų Rusijos smurtą, buvo formaliai, tarp-tautiškai teisinės reikšmės aktai, uždokumentavę, jog Lietuvos įjungimas į Sovietų Rusiją tebuvo paprastasis smurtas, jog Lietuva nuo savo valstybinės nepriklausomybės neatsisakė ir niekad nuo

jos neatsisakys. Bet apie tuos formalinius aktus ne visuose kraštuose buvo galima skelbti viešai. Daugelis Vyrriausybių, brangindamos savo santykius su Sovietų Rusija, pageidavo apie protesto įteikimą vienšališkai viešai neskelbti. Gandai apie mūsų Pasiuntinių protestus buvo pasklidę, bet to buvo per mažai. Šį trūkumą užpildė mūsų diplomatinė atstovų pasipriešinimai užleisti Pasiuntinybes Sovietams. Išsivysčiusi to pasekoje kova įvairiose valstybėse tarp mūsų Pasiuntinių ir Sovietų Ambasadų bei Pasiuntinių, davusi pagrindą spaudos sensacijoms, atskleidė visa pasauliui jog Lietuva prieš jos pavergiamą efektyviai protestuoja ir materialiai pasipriešino. Tame tad ir glūdi tikroji mūsų Pasiuntinių kovos ir jos sukurtą spaudos sensacijų prasmę ir nauda Lietuvos ateičiai...

Tiesa, visų Pasiuntinių išgelbėti nuo Sovietiškųjų užgrobikų nepasisekė. Tai parėjo jau ne tiek nuo mūsų diplomatinė atstovų, kiek nuo bendrų politinių aplinkybių. Berlyne-Romos ašies valstybės, brangindamos anuomet savo santykius su Sovietų Rusija, nusilenkė prieš šios pastarosios užmačius ir privertė mūsų Pasiuntinių Berlyne ir Romoje veikimą sustabdyti. Be to, jos atliko juodą darbą perleisdamos Lietuvos Pasiuntinių rūmus sovietiškajam okupantui. Šitai negražiai pasielgę ir Švedija, nors buvo tikėtasi, kad šį mūsų diplomatinį postą bus galima išgelbėti, jei Pasiuntinybės Šefas būtų parodęs daugiau energijos ir kietumo.

Kai dėl mūsų Pasiuntinybės Paryžiuje tai jos išgelbėti nebuvo galima dar ir todėl, kad sostinę užėmė vokiečiai ir prancūzų politika nebebuvo laisva. Bet žymią dalį mūsų Pasiuntinių vistiek atlaikyti pavyko, būtent, prie Sventojo Sosto Vatikane, Berne, Londone, Vashingtone ir Buenos-Aires. Atitinkamai valstybėms, kur pavyko atlaikyti mūsų Pasiuntinybes, buvo galima išsaugoti ir eilę Lietuvos Konsulatų...

Grįžtant prie įvykių Berlyne, tenka su pasigailėjimu konstatuoti, kad mūsų Pabaltijo kaimynai latvių ir estų Pasiuntiniai, supasavo. Nors K.Škirpa jiems ir buvo laiku atskleidęs savo planą ir jie rodė juo didelio susidomėjimo bei pritarimo, bet kada pribrendo momentas pasipriešintis, jie žvalgėsi į šalį: natomai, norėjo būti už K.Škirpą gudresni. Savo protestus jie įteikė vokiečių Užsienų Reikalų Ministerijai tik praėjus keleto dienų po Lietuvos protesto įteikimo, kai pamatė, kad už tai

vokiečiai K.Škirpos nepakorė. Dėl savo Pasiuntinybių atlaikymo nuo sovietiškyjū užgrobių jie visai nekovojo: jie vienas ir antras tuo metu išvyko kažkur iš Berlyno, Pasiuntinybių priešūnų pavedė Sekretoriams, kurie be mažiausio pasipriešinimo jas ušleido Sovietų Ambasada. Tiesa, kada vėliau pamatė, kad K.Škirpos pašalinti iš Pasiuntinybės rūmų Sovietams nesiseka ir kad vokiečiai į K.Škirpos kovą su Sovietų Ambasada žiūri pro pirštus, jie atsirado vėl Berlyne, buvo po kelis kartus užėję pas K.Škirpą į jo tebeginamą Nepriklausomos Lietuvos kampelį - mūsų Pasiuntinybę - ir pareiškė K.Škirpai pagarbos už ryžtingą laikymasi. Susipratę vienas ir kitas dėkojo K.Škirpai už jo pravestą kovą, aiškindami, kad ji savo skambiais atgarsiais nors netiesioginiai primena pasauliui jog ir Latvija su Estija tapo Sovietų Rusijos smurto aukomis. Istorija tad pasikartoja: jei Lietuva savo laisvei ką iškovoja, pasinaudoja tuo ir jos šiaurės kaimynai. Taip buvo žiloje praityje, taip pasikartėjo 1918-19 metais, panašiai atsitiko ir mus kovojant už paskutinę Nepriklausomos Lietuvos pėdą Berlyne 1940 metais...

Kada buvo kova baigta, K.Škirpa, kiek lukterėjęs kol kovos atgarsiai baigs nuskambėti per pasaulį, atsilankė, šį kartą jau "privačiai", į vokiečių Užsienių Reikalų Ministeriją pas Politikos Direktorių Dr. Woermann ir pas Skandinavijos ir Pabaltijos Skyriaus Vedėją von Grundherr pasiteirauti, ar savo pravestuoju ginču su Kaunu ir vėliau kova dėl Pasiuntinybės rūmų su Sovietų Ambasada nepridarė vokiečių Užsienių Reikalų Ministerijai kokių nors nemalonumų ir neužsitraukė ant savęs Reicho Vyriausybės nemalonės. Ir vienas ir kitas patvirtino, jog jokių kartumų nei pas ką vokiečių Užsienių Reikalų Ministerijoje ant K.Škirpos nepalikę: į visą, kas buvo K.Škirpos daroma buvę žiūrima, kaip į lietuvių interninį dalyką, arba, kaip į vien lietuvių ir rusų savitarpinį reikalą, kuriuo vokiečių Užsienių Reikalų Ministerija nebuvusi suinteresuota. Kad šie minėtų vokiečių Užsienių Reikalų Ministerijos pareigūnų pasakymai buvo nuoširdūs, patvirtina tas faktas, kad rugsėjo mėn., kada K.Škirpa vyko į Berną ir Romą pasimatyti su kitais Lietuvos Pasiuntiniais, jam vokiečių Užsienių Reikalų Ministerija suteikė diplomatinę vizą, nors formaliai Lietuvos Pasiuntinio pareigų jis jau nebėjo...

Ši apžvalga ir pridėtieji prie jos dokumentai teikia skaitytojui pilną vaizdą kokią planą šiame pirmajame kovos etape K.

Koki
Lusina
Dimitras?

?

Škirpa buvo numatęs, kaip ją vykdė ir kokie buvo kovos rezultatai. Kiekvienas objektyvusis stebėtojas tesprenžia pats, ar viskas ir tinkamai buvo atlikta, atsižvelgiant ano momento aplinkybių ir praktiškųjų galimybių.

Tebūna leista baigiant dar pastebėti, kad sąlygos, kokiomis tada teko dirbti ir kovoti nebuvo nei paprastos nei lengvos. Jos tokiomis buvo ne tik dėl išorinių nuo mūsų pačių neparėjusių priežasčių, bet ir iš priežasties vidaus sunkumų pačioje Pasiuntinybėje. K.Škirpos bendradarbių tarpe nebuvo ryžtingesnių pagalbinkų, neišskiriant ir karo attaché, iš kurio, kaip kariškio, buvo galima tikėtis daugiau drąsos ir atsparumo. Dauguma K.Škirpos bendradarbių, gal visai be blogos valios, nenorėjo jo suprausti, skaitė, kad jis žaidžia pavojingą žaidimą, nuo kurio ne tik pats gali asmeniškai nukentėti, bet ir kitus įklampinti, bei juos padaryti nelaimingais. Prisiklausius Diplomatiniam Korpe visokių pikty prieš Vokietiją ir jos politinį flirtą su Sovietų Rusija pliotką, buvo bauginamasi, kad vokiečiai gali lietuvius atbėgėlius, gal net ir Pasiuntinybės narius, išduoti Sovietams, jei tik rusai to griežtai pareikalautų. Vieton susilaukus padėsinimo iš jų pusės ir atsidavimo kovos darbui iki pasiaukavimo, K.Škirpa pats turėjo savo bendradarbius stiprinti dvasioje, palaikyti juose pasiryžimą, susvyravusius padėrsinti, nusikritikavusius sudrausti ir elkvoti savo energiją ir laiką bei gadinti sau dirksnius smulkiems vidaus nesusipratimams, kuomet viso to būtų buvę galima išvengti, jei bendradarbių sąstatas būtų buvęs tinkamesnis.

Kitokiomis išorinėmis aplinkybėmis ir vidaus sąlygomis negu tada buvusios, gal būtų pavykę nuveikti ką daugiau, atsiekti ką naudingesnio Lietuvos ateičiai, gal net atlaikyti Pasiuntinybės ramus nuo Sovietiškojo užgrobimo. Bet objektyvusis praeties tyrinėtojas, tenka tikėtis, sutiks, kad jau ir tai, kas buvo Berlyne Pasiuntinybės padaryta, neliks mūsų istorijos nepastebėta, kaip vienas iš gražių mūsų diplomatinės kovos už Naująją Lietuvą epizodų.

Tai ji
ypa j
pabranga

II D A L I S

LIETUVOS PRISIKELIMO PARUŠIMAS.

1. Naujas politinis diagnozas.

Netekus savo valstybės, klausimas, "kas sėdės po karo prie šaliajo stalo" pasidarė mums, lietuviams, nebeaktualus. Užtat iškilo kitas klausimas, tai kaip išsilaisvinti iš rusų okupacijos ir atgauti tą, ką taip lengvapėdiškai praradome: kaip atgauti Lietuvai laisvę ir valstybinę nepriklausomybę.

Atstatyti yra sunkiau, negu sugriauti, juo labiau sunku atkurti valstybę. Tik, deja, politikos sunkumai yra ne tam, kad būtų galima nuo jų pabėgti. Silpnesnės asmenybės, su tokiais sunkumais susidūrusios, dažnai supasuoja. Bet ne visi. Kiekvienoje tautoje, pribrendusioje valstybiniam gyvenimui, paprastai susiranda naujų jėgų, kurios iš naujo siekia savo kraštui laisvės. Į Jos kovoje už ją visomis įmanomomis priemonėmis, kol laimi, arba žūsta. Jei žūsta, tai jų vieton atairanda kitos, kurios pradėtą kovą tęsia iki pergalės...

Apie lietuvių tautos subrendimą valstybiniam gyvenimui jokių abejonių nė pas ką negali būti: ne tik pas mus pašius, bet ir pas mūsų kaimynus, pas kitas tautas, su kuriomis lietuvių tautai lemta sugyventi ar dėl savo egzistencijos kovoti. Šį lietuvių tautos subrendimą įrodo garbingoji Lietuvos istorija ir dar kartą jį patvirtino visokiariopa mūsų tautos ir valstybės pažanga, išvystyta visose srityse per paskutinįjį Nepriklausomos Lietuvos gyvenimo laikotarpį. Iš to išplaukia neginčijama mūsų tautos teisė turėti savą valstybę, nekalbant jau apie jos, kaip ir kiekvienos kitos tautos, natūralią teisę į egzistenciją, Dievo mums suteiktą, lygią kitų tautų teisei gyventi, vistiek ar tauta didelė ar maža...

Todėl suprantama, kad lietuvis, kad ir būdamas galingesnio kaimyno perblokštas, neišaižadėjo ir niekad neišsižadės minėtos savo teisės. Ji yra galingesnė už fizinę pajėgą, ją pažeidžiusią. Fiziniai stipresnis gali silpnesnįjį prisilėgti, bet ne išrauti iš jo sielos meilę prie savo tautos ir savo krašto, bei atimti iš tautos tikėjimą kada nors išsilaisvinti. Savo krašto meilė ir tikėjimas į geresnę ateitį buvo žiloje Lietuvos istorijoje neišseniamu-ju jėgų šaltiniu mūsų tautos praeities didvyriams bei Didiesiems Lietuvos Kunigaikščiams, kai mūsų kraštą ištikdavo nelaimės, ši meilė ir tikėjimas pagimdė sielos galiūnus, įskiepijusius tautai

tautinį susipratimą, kuris suteikė realų pagrindą Nepriklausomai Lietuvos valstybei atkurti 1918-1920 metais. Ne su kokiu kitu jausmu, kaip meile savo kraštui ir tikėjimu į ateitį, "lietuvis pasitiko nelaimę, kuri perbloškė Lietuvą 1940 m. birželio 15 d. Kitokio nusistatymo jis nė negali laikytis, kol pažeistoji Lietuvių tautos teisė į laisvę nebus atgauta ir Lietuvos valstybinis suverenumas vėl atstatytas...

Teisėje turėti savą valstybę giliai įsisąmoninęs ir suprasdamas savo pareigą išlaikyti lietuviškumą, kurio ugdymuisi tinkamiausios sąlygos tegali patikrinti tik savo valstybė, kiekvienas lietuvis nesupasavęs prieš kilusius politinius sunkumus, ieškojo kelio priemonių bei laukė tinkamos progos prikelti Lietuvą naujam valstybiniam gyvenimui. Tai buvo natūralu ir suprantama. Taip natūralu, kaip natūralios yra kiekvieno gyvo sutvėrimo pastangos gintis, kai jo gyvybei gresia mirtinas pavojus. Jokia pasaulyje galybė negali priekaištauti lietuvių tautai, kad ji savo gyvybei gelbėti pavartojo tokią, o ne kitokią priemonę, kaip niekas negali priekaištauti ūkininkui, kuris gaisro metu panaudoja vandenį gaisrui gesinti iš artimiausio šulinio, o neina jo ieškoti kur nors toli, pav. iš upės ar ežerė, nors ten jo pasisemtų daug daugiau...

Savaime suprantama, neutralumo politika tam nebetiko. Neutralitymas savo esmėje reiškia pasyvumą. Būtų buvę stačiai juokinga jo toliau laikytis, kai bolševizmas, užplūdęs Lietuvos valstybę, griovė iš pagrindų visa, ką lietuvių tauta buvo iš senesnių savo generacijų bei iš Lietuvos istorinės praeities paveldėjusi, arba per paskutinįjį nepriklausomo valstybinio gyvenimo laikotarpį sukūrusi... Jis, kaip visi dar gerai prisimena, buvo užsimojęs net fiziniškai sunaikinti pačią gyvąją lietuvių tautą, pirmoje eilėje mūsų inteligentiją... Tokiomis sąlygomis pasyvumas būtų reiškęs beviltišką sąvąsą išsižadėjimą, priešinga gantos įstatymams ir amžinosios lietuviybės išlaikymo pareigai. Buvo ne tik pateisinama, bet tikrai natūralu, kad į rusų-okupantų ir jų žydiškųjų talkininkų priespaudą ir terorą, tauta atsakė lietuviškuoju atsparumu, o į jų pasikesinimą ją fiziniškai išnaikinti - nepaprastu ryžtumu ir aktingumu gelbėtis visomis įmanomomis priemonėmis, intinai ginklo pavartojimą...

Tokioje padėtyje lietuvių - politikų rolė buvo, pirma, - nurodyti praktišką kelią laisvei atgauti, ir, antra, - kas yra nemažai svarbu - palaikyti joje besąlyginį tikėjimą, kad tikslas bus tikrai atsiiektas, t.y., kad Nepriklausoma Lietuva vėl bus atstatyta. Šian-

diena visiems, kas politiškai galvoja, tai yra aišku. Bet dar visai netolimoje praeityje ne visiems tatal buvo suprantama. Todėl čia bus pravartu plačiau apsisototi ties tuo, kaip kelias, kuriuo buvo pasiūlyta tautai nueiti, išryškėjo ir kaip juo buvo eita.

Siekiant Lietuvos valstybės naujo atstatymo faktinai teko išspręsti dvi problemas: pirma problema tai surasti priemonių, kaip pašalinti iš mūsų krašto rusus okupantus ir antra, tai pats valstybės atstatymas.

Buvo savaime suprantama, kad tautinis Lietuvos valstybės atstatymas būtų iš viso neįmanomas dalykas, nenusikračius prieš tai nuo bolševikų. Iš kitos vėl pusės buvo aišku, kad vien savo jėgomis to atalekti nepajęgtume. Kaip mažas, be to okupanto prispaustos tautos, mūsų pajėgos, palyginus su skaitlinga rusų raudonąją armija, sutelkta mūsų krašte ar dar didesniais jos rezervais Sovietų Rusijoje, ant kurios durtuvų laikėsi okupanta galia ir sovietiškoji santvarka Lietuvoje, buvo nepakankamos, kad iš svetimo jungo išsinierti. Teko tad ieškoti pagalbos iš kitur. Tik kilo klausimas iš kur būtų galima jos tikėtis bei susilaukti?

Žvalgytis į tolimuosius horizontus būtų buvęs nerealaus dalykas, tikra fantazija. Kiekvienam ir ne kariškiui buvo aišku, kad kuri nors toliau nuo Lietuvos esančioji valstybė mums greitos pagalbos suteikti negalėtų, jei to ir norėtų. Laukti ji nebuvo galima, kai diena iš dienos raudonasis teroras Lietuvoje darėsi vis žiauresnis, vis daugiau siautėjo ir fiziniai naikino lietuvių tautą. Juo labiau nebuvo įmanoma laukti iki šio karo pabaigos, nežinant iš anksto nei kada, nei kuo jis pasibaigs... Laukimas gi nežinia ko ir nežinia kiek ilgai, tuo metu, kai kraštas plūdo kankinių kraujuje ir šaukiančių pagalbos ašarose, būtų buvęs savižudyste.

Laukti pagalbos iš valstybių, kariujančių prieš Berlyno-Romos ašį, tuomet būtų buvęs bergsdžias dalykas. Tos valstybės, kurių priešakyje stovi Anglija nesigaili laisvės pažadų mažosioms tautoms. Bet Anglija tada pati meškeriojo pas Sovietų Rusiją pagalbos sau pačiai prieš Vokietiją. Todėl ji negalėjo turėti jokio intereso susikivirdyti dėl mūsų mažo krašto su Maskvos raudonaisiais viešpačiais. Atbulai, būta rimtų duomenų, kad britų Užsienių Reikalų Ministerija vis daugiau linko daryti Sovietų Rusijai koncesijų Pabaltijo valstybių sąskaita ir kad tų valstybių Pasiuntinybių nesulikvidavimas Londone buvo tik vienas iš įrankių spaudimui Sovietų Rusijai, kad stotų karan prieš Vokietiją.

*Na, o štai, šov. Rusija atėjo kuriam? ar tada, sulikviduoti -
davo? Šiurbių užgamtalio -*

Galima buvo tikėtis susilaukti pagalbos tik iš tokios valstybės, kuri pati turėtų interesų toje Europos dalyje, kur randasi mūsų kraštas. Politikoje sentimentų nėra. Čia niekas kitam veltui nieko neduoda. Politikoje tegalima atsiekti ką nors konstruktyvaus, kai suinteresuotų pusių interesai mažiau ar daugiau supuola, kitaip sakant, interesų suderinimo keliu bei šalta kalkuliacija, trumpalaikė ar tveriančia ilgesnį laiką...

Tokia šalimi buvo Vokietija. Be to, ji yra mūsų betarpiškas kaimynas, jau iš seniau ruošęsis suduoti komunizmui Sovietų Rusijoje smūgį, prieš tai sulikvidavęs šią žmonijos pabašą savo nuosavame krašte. Nors šio mūsų didelio kaimyno ekspansyvinės užmačios į Europos Rytus niekam jokios paslapties nesudarė, taigi atrodė ir Lietuvai pavojingos, bet kitokio pasirinkimo neturėjome. Buvome atsidarę prieš dilemą: pabandyti vistik ką politiško sumegsti su Vokietija, arba beviltiškai nuleisti rankas bei duoti raudoniesiems rusams mūsų nelaimingąją tautą palaipsniui naikinti..

*Kilnas
nuostabūs
tylūs*

Apsvarščius visas momento aplinkybes ir ateities eventualumus buvo nusistatyta bandyti sumegsti politinį mesginį su Vokietija, panaudojant jos pačios anuometinę politinę ir strateginę padėtį, kuri vėliau ar ankėčiau turėjo suvesti Vokietiją į ginkluotą konfliktą su Sovietų Rusija, mūsų krašto okupantu. Atrodė, kad iki tam tikro laipsnio Lietuvos ir Vokietijos interesai tada derinomi: vokiečiams buvo svarbu sunaikinti komunizmo tvirtovę, kurią sudarė Sovietų Rusija ir kuri grėšė Vokietijai iš rytų pusės, mums gi buvo gyvybinis reikalas nusikratyti bolševikiškojo priešo, griovusio visą mūsų gyvenimą ir siekusio išnaikinti pačią gyvąją lietuvių tautą. Buvo tikėtasi kad atsiekus šio, kaip ankėčiau jau buvo minėta, pirmojo tikslo, bus jau vėliau įmanoma ir lengviau irtis prie paties pagrindinio dalyko - Lietuvos valstybės atstatymo -, jei šio idealo dėl kurių nors priešasčių nepavyktų atsiekti iššyk, t.y. ginkluotam rusų - vokiečių konfliktui tik ką kilus...

Nusistačius, taip sakant, dėti kartą ant Vokietijos, jokiomis iliuzijomis nebuvo vadovaujamasi. Šis nusistatymas rėmėsi ne kokia nors iš vokiečių pusės įtaka ir ne suviliojimu, kaip kai kas gal pamano. Galima pabrėžti, kad iš šios pusės nebūta ne mažiausios įtakos. Dėti kartą ant Vokietijos apsispręsta visiškai laisvai iš vien remiantis abiejų šalių interesų įvertinimu, t.y. be jokių sentimentalumų, kurie dažniausia politiką tik aptendo, bet ne išryškina

jos realią vertę. Buvo iš pat pradžių aišku, kad prašymais, kaip jie bebūtų nuolankūs, pagalbos iš niekur neprisiprašytume. Jos nebūtume prisiprašę ir iš Vokietijos. Tos pagalbos tikėtasi susilaukti tik tada, kai pačios Vokietijos interesus Lietuvos atžvilgiu suaktyvės, t.y. kai jis Reicho politinei Vadovybei tokį reikalą nurodys...

Tenka pastebėti, kad tinkamiausia proga užtikrinti Lietuvai vokiečių pagalbą jau buvo praleista. Ši proga, kaip jau buvo anksčiau suminėta, buvo mums susidariusi 1939 m. rudenį, kai įsitempė lenkų-vokiečių santykiai ir kilo karas tarp Lenkijos ir Vokietijos. Susilaikius tada nuo žygio į Vilnių ir suartėjimo su Vokietija, buvo tuo pačiu atsisakyta ir nuo Vokietijos pagalbos išsaugoti Lietuvą nuo brendusio jai pavojaus patekti į Sovietų Rusijos įtakos zoną, taigi nuo bolševizmo...

Kada 1940 m. birželio mėn. Lietuva pergyveno savo nepriklausomybės praradimo agoniją, bendra padėtis jau buvo visiškai kitokia. Vokietijos ginkluotosios pajėgos stovėjo jau ne be Europos Rytuose, kaip 1939 m. rudenį, bet Europos Vakaruose, prieš Prancūziją ir Angliją. Rytuose tuo metu bebuvo laikoma iš vokiečių pusės minimaliis divizijų skaičius, kaip strateginė priedanga nuo Sovietų Rusijos. Ši priedanga vargu ar būtų viena pajėgusi apginti pačios Vokietijos rytų sienas, jei rusų raudonoji armija, užgrobusi Pabaltijo kraštus, o netrukus po to ir Besarabiją su Bukovina, būtų išdrįsusi bręsti toliau į vakarus. Tokiomis sąlygomis susilaukti iš vokiečių pusės pagalbos Lietuvai buvo iliuzorinis dalykas...

Nežiūrint nepalankios mums bendros politiškai - strateginės padėties 1940 m. pavasarį, Vokietijos interesus Pabaltijos kraštais, taigi ir Lietuva, iš esmės nebuvo užgesęs. Jis buvo ir toliau jaučiamas. Buvo rimtų simptomų, kurie rodė, kad vokiečių politikos atsakingieji veiksniai buvo Sovietų Rusijos akiplėšiškumu užgrobiančiant Pabaltijo kraštus labai nepatenkinti, stačiai įkaitę prieš sovietiškąjį okupantą ir nervinosi. Bet Vokietijos politinės vadovybės rankos, tuo metu buvo per daug surištos įvykiais Europos vakaruose. Antra vertus pats Vokietijos interesus Pabaltijo kraštais nebuvo dar toks didelis, kad jis būtų galėjęs atsverti kitus politinius ir militarinius jos interesus kitur, t.y. Europos Vakaruose ir Pietvakaruose. Todėl Pabaltijo kraštų okupavimo kartumą Vokietija sutiko be griežtesnės reakcijos iš savo pusės, nors tai ir buvo nukreipta prieš pačią Vokietiją. Kitaip sakant, rusų-vokiečių sąskaitų suvedimas buvo ne panakintas, bet tik užsidelsė...

x) O slaptas vokiečių rusų (Ribbentrop - Molotov) susitarimas?

Nustačius šitoki bendros padėties diagnozę ir apsisprendus orientuotis į Vokietiją, savaime pasidarė aišku kokios toliau laikyti taktikos. Buvo nusižymėtos sau sekančios gairės:

Pirma. Nepriklausomybės principo jokia būdu neišaišdinti ir rusų okupaciją skaityti tik laikinu Lietuvos suverenumo pažeidimu;

Antra. Prisiiderinti prie vokiečių politikos tezės apie Naują Europą, kad ir Vokietijos su Italija, kaip didžiųjų šio kontinento valstybių, vadovaujama.

Trečia. Pasiremiant Reicho Vyriausybės atsakingų asmenų išduotuoju viešu vekseliu, kad Naujoje Europoje užtikrinama visoms tautomis teisė turėti savo valstybes ir laisvai vystyti savo tautinį gyvenimą, reikalauti Lietuvai prideramos toje Europoje vietos, kaip valstybei ir lygiateisiui šio kontinento tautų šaimos nariui.

Ketvirta. Aktyviai, reikalui esant net su ginklu rankoje, prisidėti prie Naujos Europos kurimo, stojant Vokietijos pusėje, kai Vokietija pasuka prieš Sovietų Rusiją bei rusų bolševizmą, kurio nesunaikinus tokios Europos sudarymas būtų iš viso neįmanomas dalykas.

Penkta. Su vokiečių žinia ir pritarimu bendrinti lietuvių tautą lėtingam veiksmui prieš rusus Lietuvoje, siekiant faktinio Lietuvos valstybės atstatymo, kai tik vokiečių militarinis kolosas suduos rusų raudonajai armijai pirmą smūgį.

Šešta. Buvo pagrindinė tikėtis, kad Vokietija negalėtų nesiskaityti su Lietuvos valstybės atstatymo faktu bei Lietuvą savo ruožtu pavergti, tuomi politiškai save ir Naujosios Europos idėją prieš visą pasaulį sukompromituojama.

Atsižvelgiant į anuometinius rusų-vokiečių santykius, kurie formaliai skaitėsi normaliais, o viešai vokiečių propagandos net buvo prezentuojami pasauliui, kaip esant gerais bei draugingais, veikti ką nors Vokietijoje viršai prieš Sovietų Rusiją nebuvo galima. Taip pat buvo neįmanoma megsti ką nors slapta su vokiečių Užsienių Reikalų Ministerija, kaip eksponuota įstaiga, nes jos atsakingieji pareigūnai, turėdami tuo metu uždavinį pirmiausia išlaikyti santykius su Sovietų Rusija, bijojo daugiau savo šešėlio, kaip Sovietų meilės. Tad teko nuo vokiečių viešosios politinės scenos nusileisti į jos užkulisius: megsti slapta Lietuvos atstatymo meginį pagalba neoficialiųjų vokiečių politikos ir strategijos spiroklių.

Tarptautinės teisės atžvilgiu šis kelis nebuvo tikras, bet

*Naši
vėmės*

praktiškai vedė prie to paties. Jis nebuvo joks vien K.Škirpos išradimas, bet ne kartą pačių vokiečių panaudotas ir palaikomas intimesniems ryšiams sugebsti su kitomis valstybėmis, kada tai negalima atsiekti per biurokратиškas instancijas. Buvo numatyta, kad laikui pribrendus, t.y. kai rusų-vokiečių santykiai pakitės Lietuvos atstatymo reikalui palankesne prasme, sugestą prieš tai slaptą mezginį su neoficialiais vokiečių politikos spiruokliais bus galima išplėsti ir į pačių vokiečių Užsienių Reikalų Ministeriją, kaip Reicho Vyriausybės užsienių politikos vykdomąjį organą, kompetentingą pasirašyti su kitomis valstybėmis reikalingas sutartis.

2. Lėšų klausimas.

Kaip kiekvienas visuomeniškas darbas taip ir politinė veikla susijusi su išlaidomis. Todėl, kas imasi politikos, tas turi pirmausia pagalvoti, iš kur gauti tam reikalingų lėšų. Juo labiau turi pagrindo statyti sau klausimą iš kur imami pinigai visuomenė, kurios vardu ar kurias naudai tas ar kitas politinis darbas vykdomas. Faigi dera čia tuo klausimu pasisakyti pirmaiu negu plačiau kalbėti apie tai, kas buvo politikos arityje nuveikta nuo to momento, kai netekus savo valstybės Lietuvos atstatymo darbo teko imtis vėl iš naujo, t.y. iš pat pradžių.

Lėšų klausimas politinei veiklai pradėtas svarstyti dar tada, kai, gavus rusų kariuomenės įgulas Lietuvos teritorijoje, savaime kilo susirūpinimas, ar už tų rusų raudonosios armijos avangardų nesisalepia Sovietų Rusijos suprojektuotas mirtinas smūgis pačiai Lietuvos valstybiniai egzistencijai.

Šį pavojų nujautė ne tik mūsų diplomatija užsieniuose, Užsienių Reikalų Ministerijos Centras, bet ir anuometinė mūsų krašto Vyriausybė. Tik jis buvo nutylimas nuo plačiosios visuomenės, kad joje nesukėlus bereikalingos panikos pirm laiko.

Rimtai skaitantis su rusų pavojumi, buvo dar 1940 m. pavasarį Vyriausybės nuspręsta pasipriešinti ginklu jei iš sakytų rusų įgulų išsivystytų kas nors pavojingo Lietuvos, kaip valstybės, egzistencijai. Sąryšyje su tokiuo nusistatymu buvo numatyta iš anksto pasirūpinti padėti kur nors saugioje vietoje užsienyje didesnę sumą pinigų svetima valiuta. Buvo projektuota šitai rezervuoti kelis milijonus dolerių, kad, ištikus katastrofai su Lietuva ir krašto politinei vadovybei pasitraukus į užsienį, turėti iš

*Neįmanoma
nujautė*

ko padengti jos ir diplomatinę postų išlaikymo išlaidas, o taip pat palaikyti akciją už Lietuvos valstybės atstatymą...

Kalbama piniginių rezervų buvo numatyta padėti užsienyje taip, kad eventualiam mūsų krašto okupantui jis būtų nepasiekiamas ir kad juo būtų galima laisvai disponuoti. Tai buvo protinga ir reikalinga, nes kiekvienam aišku, kad aukų rinkimo keliu kiek didesnio mastabo politinės veiklos finansavimo neįmanoma patenkinti. Pagaliau, aukų rinkimą būtų sunku ir pateisinti, kai virė 20 metų turėjome savo valstybę, kuri prosperavo, buvo galima iš anksto parūpinti kiek didesnę santaupą tos pačios valstybės nelaimės atsitikimui...

Deja, kaip daug kas prie anuometinės mūsų vyriausybės, taip ir šitame atsitikime, buvo numatyta, bet nepadaryta. Nepadėta reikalingų piniginių rezervų ne tik iš anksto, bet to nepadaryta nei pačiu paskutiniuoju metu, prieš Lietuvos valstybės katastrofą, kai rusų pavojus jau buvo visiškai išryškėjęs. Kas tame kaltas, teatsako į šį klausimą buv. tuo metu Finansų Ministras, inž. E. Galvanuskas, kurio buvo tiesioginė pareiga tuo piniginiu reikalu pasirūpinti, kai bendras krašto politinės vadovybės nusistatymas tuo reikalu jau seniai buvo priimtas.

Apie tai, kad tuo svarbiu Lietuvos ateičiai piniginiu reikalu Kaune nieko nepadaryta, pasiškėjo Lietuvos Pasiuntiniams tik post factum, t. y. tik po 1940 m. birželio 15 dienos. Tuomet jau buvo per vėlu jiems ką iš savo pusės bedaryti, nes Tėvynė jau buvo atsidūrusi po rusų raudonosios armijos okupacija, o krašto valdymas - po svetima kontrole: iš pradžios per komunistų partiją, o netrukus po to ir betarpiškai paties okupanto.

Bematomant pajutome, kad ne tik nebeturime valstybinės nepriklausomybės, bet ir nebésame mūsų pačių galva ir mūsų tautos triumfą sukurtą savajame krašte materialinių išteklių beti santaupų šeiminiškais. Faktinuoju jų šeiminišku pasidarė okupantas. Iš valstybės, pareiškusios per 20 su viršum nepriklausomo gyvenimo metų gražios pažangos visose gyvenimo srityse beliko tik užsieniuose kelios dešimtys diplomatinę bei konsularinių valdininkų, jų tarpe žymi dalis paprastų, gerbuvio išlepintų, biurokratų, idealistiniams bei politinės kovos darbui už Lietuvos naują atstatymą nė netinkamų...

Bet ir ši Nepriklausomos Lietuvos liekana, okupanto nagams laikinai neprieinama, liko ne tik be vyriausybės instrukcijų ką jai veikti ir kaip toliau laikytis, bet ir be piniginių išteklių rin-

tesnei politinei veiklai. Net pats Respublikos Prezidentas, laiku išsineręs iš okupanto kilpos, išvykdamas į užsienį vos suspėjo ir tai ne be sunkumų gauti iš Lietuvos Banko pinigų svetima valiuta. Paties A. Smetonos tvirtinimu, tai buvo kukli suma, atitinkama jo nuosavoms sentaupoms. Ji buvo neužtektina pačiam A. Smetonai pagyventi kiek ilgiau su šeima užsienyje be pagalbos iš šalies. Jokių didesnių kreditų politinei veiklai jis su savim neatsinešė, nes jų negavo: sukšti valstybės pareigūnai ir Lietuvos Banko direktoriai, nuo kurių pinigų išmokėjimas priklausė, nesirijo padėti savo parašą po atitinkamais dokumentais, prisibijodami okupanto rykštės...

Skandalingesnį finalą stačiai sunku būtų sau ir išsivaizduoti, viskas buvo palikta okupantui, plėšriajam mūsų krašto ir jo turtų užgrobkui. Jokių piniginių išteklių politinei akcijai dėl Lietuvos valstybės atstatymo ne tik neparūpinta iš anksto, bet nė nebandyta ką šiuo atžvilgiu išgelbėti paskutiniu metu, pačiam valstybės suverenumo reiškiėjui, Respublikos Prezidentui, apleidžiant kraštą protesto ženklau prieš svetimą okupaciją...

Rusams Lietuvą okupavus, mūsų Pasiuntinybės liko su minimaliais avansais, kurie joms būdavo skiriami biudžetine tvarka kasdieninėms išlaidoms padengti, kaip tai tarnautojų algoms, patalpų užlaikymui, telegrafo-telefono ir raštinės išlaidoms. Šis avansas sudarydavo trijų mėnesių išlaidas. Pastaruoju prieš Lietuvos žlugimą metu Užsienių Reikalų Ministerija buvo jį padidinusi iki 6 biudžetinių mėnesių. Laimė, kad šis padidintas avansas faktinai jau buvo pervestas visoms Pasiuntinybėms, esančioms toliau nuo Lietuvos. Jis tik nebuvo suteiktas mūsų Pasiuntinybei Berlyne, kuriai buvo palikta sena norma. Kodėl Užsienių Reikalų Ministerija padarė tokį skirtumą, yra nesuprantama. Ne be pagrįstos ironijos kyla klausimas ar tai irgi nebuvo padaryta 100% neitraliteto sumetimais, o gal atsilypginant šios Pasiuntinybės šefui, K. Škirpai, už jo nuolatinį mindžiojimą Užsienių Reikalų Ministerijos Centrai ir anuoetinei mūsų krašto politinei vadovybei ant kulnų dėl jų užsienių politikos, kurią K. Škirpa skaitė klaidinga...

Kaip ten bebūtų buvę, ši aplinkybė sakytą mūsų Pasiuntinybę kuri realiai politikai vesti su mūsų didžiuoju kaimynu Vakarose buvo neabejotinai svarbiausia ir savo tarnautojų skaičiumi didžiausia, pastatė piniginiu atžvilgiu į ypač blogą padėtį,

blogesnę, kaip ta, kurion pateko visos kitos mūsų Pasiuntinybės, Lietuvą rusams okupavus. Dar blogiau. Užsienių Reikalų Ministerija net nebuvo pervedusi Berlyno Pasiuntinybei eilinio avanso papildymo, nors eilinė išlaidų apyskaita šios Pasiuntinybės buvo Užsienių Reikalų Ministerijos Centru laiku pristatyta. Kad nelikęs be cento kasoje, teko K.Škirpai savo nuožiūra pasiųsti skubiai į Kauną Pasiuntinybės išdininką, kad nors atvežtų jai prideramą avanso papildymą. Kadangi Lietuva jau buvo rusų okupuota, tai buvo pagrindo prisibijojimui, ar išdininkui bepavyks gauti pinigų ir laimingai grįžti. Bet sakytos Pasiuntinybės laimei okupantas tada dar nebuvo suspėjęs uždėti ant Užsienių Reikalų Ministerijos Centro savo letenos. Todėl prideramą avanso papildymą pavyko gauti ir Pasiuntinybės kasą papildyti.

Bet tuo lėšų klausimas politinei veiklai anaipol nebuvo išspręstas. Avanso papildymo tebutų užtekę vos trijų mėnesių algoms ir kitokioms Pasiuntinybės eilinėms išlaidoms padengti. Teko tad susirūpinti ar nebutų galima sukombinuoti gauti didesnę sumą pinigų kitokiuo keliu. Kil sumanymas pabandyti pervesti Pasiuntinybės dispozicijon didesnę piniginių rezervą iš clearinginių sąskaitų, pasinaudojant savalme suprantamu reikalu gelbėti Lietuvos kreditus, kad jie neįstrigtų Vokietijoje. Bet tai buvo susiję su didesniais formalumais, ne tik iš vokiečių, bet ir iš mūsų įstaigų pusės:

pirma - teko parūpinti tam reikalingą Vyriausybės nutarimą;

antra - gauti paskirimą clearinginio atsiškaiymo Komisijos pirmininko iš Lietuvos pusės, vieton J.Norkaičio, buv. Užsienių Reikalų Ministerijos ekonominio Departamento Direktoriaus, pabėgusio į užsienį; *(Ruzginsko?)*

trečia - susitarti su vokiečiais dėl clearinginių sumų panaudojimo Pasiuntinybės reikalams ir

ketvirta - atlikti pinigų pervedimo operaciją.

Šio sumanymo pravedimas buvo vienas iš K.Škirpos ruzikingos kelionės motyvų birželio mėn. antroje pusėje į Kauną. Dėka Prof. Krėvė-Mickevičiaus parodytam šio svarbaus reikalo supratimui, birželio mėn. 28 d. K.Škirpa gavo atitinkamą raštišką Kauno pavedimą padaryti žygių pas Vokietijos Vyriausybę, kad ji sutiktų perkelti Pasiuntinybės dispozicijon didesnę sumą iš mūsų III-sios clearingų sąskaitos. Esminis motyvas, neva reikalas gelbėti Lietuvos kreditą nuo užblokavimo Vokietijoje, formalus tikslas - rūpinimas lėšų

Pasiuntinybės bei Konsulatų užlaikymui ir kitokiems valstybės mokėjimams Vokietijoje. Šio rašto nuorašas čia pridodamas /Žiūr. Dokm.XXIX/.

Kitu raštu, irgi prof.Krėvė-Mickevičiaus pasirašytuoju, K. Škirpa, pasiremiant Ministrų Tarybos nutarimu, buvo tą pačią birželio 28 d. paskirtas Lietuvos Vokietijos 1939.V.20 d. sutartimi numatytos Vyriausybės Komisijos Pirmininku, vietoje iš tų pareigų atleisto J.Norkaičio. Šis paskirimas buvo tuoju pat notifikuotas per Vokiečių Pasiuntinybę Kaune Vokietijos Vyriausybei.

Pasiremdamas Liaudies Vyriausybės įgaliavimu ir gautuoju paskirimu perimti Clearingo Komisijos Pirmininko funkcijas, K.Škirpa, grįžęs iš Kauno, tuoju susisieikė su tos Komisijos vokieškuoju Pirmininku, Pasiuntiniu Dr.Schnurre vokiečių Užsienių Reikalų Ministerijoje ir paprašė Vokietijos Vyriausybės sutikimo pervesti mūsų Pasiuntinybės dispozicijon 3 milijonus litų iš Clearingo II sąskaitos, kurioje tada, pagal Pasiuntinybės Prekybos Patarėjo St.Kuzminako apskaičiavimą, skaitėsi Lietuvos naudai 6,3 milijonai litų.

Tai nebuvo paprastas prašymas. Dr.Schnurre yra ne tik sukėtas vokiečių Užsienių Reikalų Ministerijos pareigūnas, bet ir vienas geriausiųjų specialistų Vokietijos prekybos politikoje su svetimomis valstybėmis ir, be to, pukiškai pažįstąs prekybos reikalus su Lietuva. Jam be paaiškinimų iš šalies buvo aišku, kad mėtas mūsų Pasiuntinybės prašymas nereikė vien clearinginių kreditų panaudojimui Pasiuntinybės ir Konsulatų užlaikymui, bet kad už šio prašymo slėpėsi politinis reikalas. Kad jį pravedus, buvo tinkamu kanalu paveikta į Dr.Schnurre per vieną nacių partijos spiruoklį, Dr.Kl., su kuriuo K.Škirpa tuo metu jau vystė slapta meginį Lietuvos atėities klausimu.

Po pakartotinų pasikalbėjimų su Dr.Schnurre ir dėka prieteliškam Dr.Kl. tarpininkavimui, liepos 15 d. buvo gautas iš vokiečių Užsienių Reikalų Ministerijos pozityvus atsakymas. Bet jis buvo sąlyginis: pirma - suma buvo sumažinta nuo 3 milijonų iki 500.000 litų ir antra - pažadėta šią sumą pervesti Pasiuntinybės dispozicijon ne iš III-sios sąskaitos, kaip buvo mūsų paprašyta, bet iš IV-sios, be to, su sąlyga, jei mūsų Vyriausybė tokią pat sumą įmokės į šią sąskaitą Kaune Vokietijos naudai. Atsakymo nuorašas čia pridodamas /Žiūr.Dokm.XXX/.

Vokiečių pageidavimas, kad pinigai būtų imami iš IV-sios sąskaitos sudarė tam tikrą komplikaciją, nes šioje sąskaitoje tuomet

iš viso nebuvo tiek kreditų. Šią komplikaciją bet gi pavyko greitai nugalėti vokiečiams davus sutikimą papildyti šią sąskaitą iš III-sios sąskaitos kreditų. Vokiečiai tik pageidavo, kad galutimas atsiskaitymas eitų per IV-ją sąskaitą, kaip vienintelė numatančia pagal Lietuvos Vokietijos clearingo sutartį kitokius mokėjimus, negu už prekių pasikeitimą.

Šitaip suregulius klausimą iš kurios sąskaitos imti pinigus ir kaip atsiskaityti beliko kad mūsų Užsienių Reikalų Ministerija įmokėtų Kauno Lietuvos Bankui 500.000 litų bei duotų šiam bankui atitinkamą formalų pareiškimą. Lietuvos Bankas buvo pašadėjęs duoti nuo savęs telegrafinį parėdymą Vokietijos Bankui Berlyne paminėtą auksčiau sutartą pinigų sumą tuojau pervesti mūsų Pasiuntinybei vokiečių valiuta, kai tik gaus iš mūsų Užsienių Reikalų Ministerijos pranešimą apie pinigų įmokėjimą Kaune. Deja, Užsienių Reikalų Ministerijos Centras to nepadarė. Nors tai buvo grynai formalumas, kurio atlikimui naujo Ministrų Tarybos nutarimo nebebuvo reikalinga, bet Užsienių Reikalų Ministerijos vienas biurokratas pribijodamas savo šešėlio, apie šį reikalą referavo komunistų partijos pristatytajam prie prof. Krėvė-Mickevičiaus komisarui, Pijui Glovackiui. Tuo reikalas tapo bereikalingai sukomplikuotas...

Lietuvos Banko sutikimas pervesti pinigus telegrafu buvo gauta liepos 20 d. Sekančią t.y. liepos 21 d. Škirpa kreipėsi į Užsienių Reikalų Ministerijos Centrą paskutinį kartą prašydamas Teisių Administracijos Direktorių V.Čarneckį kalbamą piniginių reikalą sutvarkyti tuojau susisiekius su sakytu faktu. Ar V.Čarneckis dar bandė ką daryti, trūksta duomenų. Tą pačią dieną, kaip žinoma, Liaudies Seimas priėmė nutarimą įvesti mūsų krašte Sovietų santvarką ir Lietuvą įjungti į Sovietų Rusiją. Liepos 22 d. K.Škirpa pareiškė prieš šiuos išdavikiškuosius nutarimus protestą. Tuo būdu jis buvo priverstas stoti į atvirą kovą prieš okupantą ir musiškius jo talkininkus, nepavykus jam kiek iš Užsienių Reikalų Ministerijos Centro priežasties laiku gauti minėtą, jau sutartą su vokiečiais pinigų pervedimą Pasiuntinybės dispozicijon.

Tuo buvo palaidota paskutinė viltis parūpinti didesnę sumą pinigų politinei veiklai už naują Lietuvos valstybės atstatymą. Tai buvo tikras smūgis, bet nepataisomas. K.Škirpa teturėjo moralinio pasitenkinimo, kad padarė iš savo pusės sakytuojų svarbiu reikalu visa, ką galėjo. Be to, tai buvo būdinga politiniu atžvil-

giu. Susilauktas iš vokiečių pusės palankumas pervesti iš clearinginių kreditų didesnę sumą pinigų Pasiuntinybės dispozicijon, parodė, kad vokiečių politika nebuvo Lietuvos atžvilgiu apkurta: ji buvo linkusi K.Škirpos tada dar tik suplanuotą akciją prieš rusus okupantus palaikyti, nors ir labai atsargiu būdu, pačios Vokietijos prieš Sovietų Rusiją niekuo neužangažuojančiu... Tai veikė padrašinančiai, nors iš šios progos apsirūpinti pinigais politinei veiklai ir neišėjo nieko...

Paskutinė proga sukrapštyti nors kiek lėšų šiam reikalui pasitaikė Pasiuntinybei likviduojantis. Apmokėjus būtinausias sąskaitas ir tarnautojams algas pirmyn iki rugsėjo 1 dienos liko Pasiuntinybės kasoje dar 43.9990,34 reichsmarkės. Tai buvo nedaug, bet iš kitos pusės buvo gaila kad ir šią nedidelę sumą palikti Pasiuntinybės užgrobkams. Teko tik surasti formą, kaip minėtą piniginį likutį paimti, būtent taip, kad nesuteikus tam, kas perims apyskaitas, pagrindo iškelti bylą ar įtarti K.Škirpą, kaip Pasiuntinybės šefą, neva pasisavinus valdiškus pinigus...

Paimti minėtus pinigus kaip avansą politinei veiklai buvo neįmanoma, nes tai būtų reikę alieju ant Sovietų žarijų. Užgrobę Pasiuntinybės apyskaitas ir radę jose pažymėjimą, kad minėtas piniginis likutis paimtas politinei veiklai, ar K.Škirpos asmeniškai, Sovietai būtų dar daugiau įsiutę ir turėję pagrindo formalškai pareikalauti iš Vokietijos Vyriausybės, kad ši uždraustų K.Škirpai užsiimti byle kokia nukreipta prieš Sovietų Rusiją veikla ir išreikalautų iš jo paimtus iš Pasiuntinybės pinigus... Be to, jie būtų galėję teršti K. Škirpos vardą, įkriminaluodami jam nusikaltimą neva pasisavinus valdiškus pinigus, nesiskaitydami bei nutylėdami faktą, kad jie paimti ne K.Škirpos asmeniškiesiems, bet bendriems Lietuvos ateities reikalams...

Apvarečius visas galimybes, kaip sakytą pinigų likutį paimti, o taip pat ir eventuales komplikacijas, kurios galėtų dėl to kilti jei tas, kas užgrobs Pasiuntinybę pareikštą pretensiją, buvo nusistatyta minėtą sumą pinigų panaudoti išmokėjimui Pasiuntinybės tarnautojams avansinių kompensacijų, ištarnautų pensijų sąskaiton, pagal valstybės tarnautojų pensijų ir pašalpų įstatymo § 37. Grįžai juridiniai paėmus, Lietuvos Pasiuntinys nebuvo šiuo įstatymu įgaliotas sakytas kompensacijas išmokėti, nei jas buvo galima mokėti iš Pasiuntinybės kreditų. Kituose kalbame įstatymo §§ yra įsakmiai pasakyta, kad apie pašalpų skyrimą sprendžia spe-

Jais
709

Taij!

ciali Ministrų Kabineto Komisija ir jas išmoka Finansų Ministerija. Bet šiuos suvaržymus tenka skaityti daugiau administracinio, negu esminio bei principinio pobūdžio. Esminis motyvas buvo tas, kad tarnautojai visą jų tarnybos laiką efektyviai yra mokėję privalomus įnašus į pensijos fondą ir būtų neteisinga vien dėl formalinių kliūčių jiems prideramą pagal sakyto įstatymo § 37 kompensacijų neišmokėti.

Nusietačius pasinaudoti Valstybės tarnautojų pensijų ir pašalpų įstatymo § 37, buvo galima prileisti, kad bus išmušti iš rankų Pasiuntinybės užgrobikui argumentai bile kokiems komplikacijoms, nes pinigai būtų ne taip sau padalinti, bet išmokėti tarnautojams pašalpų forma. Užgrobikas galėtų tik pakaltinti K.Škirpą, kaip buv. Pasiuntinybės šefą už peržengimą savo kompetencijos. Bet K.Škirpai pareiškus protestą prieš rusų okupaciją ir atsisakius perduoti Pasiuntinybę Sovietams, buvo galima tikėtis, kad rusai nediris kelti jam bylos, nes tai politiniu atžvilgiu būtų pačiai Sovietams Rusijai nenaudinga, ypač turint omenyje ginčijamos sumos mažumą...

Kad nepalikus bile vietos bile kokiam neišskumui, buvo K.Škirpos parėdymu sudaryta iš Pasiuntinybės valdininkų speciali Komisija, kuri pagal jo nurodymus surašė motyvuotą kalbama reikalu nuomonę. Ją K.Škirpa patvirtino atitinkama rezoliucija padėta ant Komisijos akto, kurį prijungė prie pašalpų išmokėjimo sąrašų. Šio akto nuorašas čia pridedamas /žiūr. Dokm. XXXI/.

Kompensacijų išmokėjimas Pasiuntinybės tarnautojams buvo tik priedanga. Pagrindinis tikslas gi buvo sudaryti nors kuklų piniginių rezervų politinės veiklos reikalams. Todėl buvo pasiūlyta Pasiuntinybės tarnautojams, gavusiems kompensacijas, žymią dalį pasukoti Lietuvos atstatymo fondui, kurį sudaryti ėmėsi iniciatyvos K.Škirpa. Buvo pasiūlyta šiam fondui pasukoti prisilaikant sekančių normų:

- 30% - nuo pašalpų iki 5000 litų.
- 40% - nuo 5000 iki 10.000 litų ir
- 50% - nuo pašalpų virš 10.000 litų.

Tai buvo gana drakoniškos normos. Vienas kitas tarnautojas dėl tokių aukštų normų kiek raukėsi. Bet kadangi buvo pastatyti prieš dilemą gauti kompensacijas, pasidalinant pinigus solidariskai ir dalį jų skiriant bendriems Lietuvos reikalams, ar, iš viso, jokių kompensacijų negauti, tai didesnio pasipriešinimo dėl normų didumo nekilo ir visi su pasiūlytomis normomis sutiko. Kiekvienas jautėsi dvejojai patenkintas: asmeniškai, kad gavo šokią tokią

pašalpą ir morališkai - kad padarė savo įnašą į bendrą Lietuvos atstatymo reikalą.

Keblumą būta su Karo Attaché gen.št.pulk. K.Grinium. Algą jis seniau gaudavo betarpiškai iš Krašto Apsaugos Ministerijos. Tad Pasiuntinybėje nebuvo dėl jo jokių kreditų. Bet kadangi Pasiuntinybei likviduojantis visi jos tarnautojai buvo vienodai nelaiminti, tai skirtumo tarp karo attaché ir kitų Pasiuntinybės valdininkų nedaryta. Tad kompensacija buvo išmokėta ir karo attaché atitinkamai sumažinant sumas, tekusias kitiems tarnautojams.

Kompensacijos buvo išmokėtos tik tiems tarnautojams, kurie raštu pareiškė, kad nepasiduoda okupantui, t.y. negrižta į Lietuvą ir pasilieka Vokietijoje, kad prisidėti, kaip kas galės prie kovos už Tėvynės išlaisvinimą.

Pasiuntinybės tarnams, kurie buvo laisvai sandomi ir kuriems Valstybės tarnautojų ir pašalpų įstatymas kompensacijų už iš tarnautą laiką nenumato, buvo išmokėtos vienkartinės pašalpos vieno mėnesio algos didumo, kaip atleidžiamiesiems nuo darbo be išpėjimo iš anksto.

Tenka pastebėti, kad prideramų pagal sakytų įstatymų kompensacijų pilnai išmokėti nebuvo galima, nes tam neužteko pinigų. Iš paminėto aukščiau piniginio likučio tebuvo galima apmokėti mažiau pusės to, kiek tarnautojams priderėjo gauti, būtent:

a/ priderėjo išmokėti :	<u>86.290 Lt.</u>
b/ faktinai išmokėta :	43.012 Lt.
c/ pašalpos tarnams:	<u>978 Lt. 34 Cnt.</u>

Viso išmok. 43.990 Lt. 34 Cnt.

Trūkumas: 42.299 Lt. 66 Cnt.

Sis trūkumas būtų buvęs dar didesnis, jei kompensacijos būtų buvusios išmokamos be išimties, t.y. ir tiems tarnautojams, kurie Vokietijoje nepasiliko. Tokių buvo penki: Pasiuntinybės Patarėjas J.Kajeckas su Raštinės Vedėju J.Vasiliausku išvykę per Šveicariją į Ameriką, Konsularinis attaché J.Nastopka su mašinininke A.Jankute, grąžinti į Lietuvą ir etatinis tarnautojas St.Jucas, apsisprendęs grįžti į Tėvynę.

Gavusieji kompensacijas įmokėjo į Lietuvos Atstatymo Fondą, iš viso 18.585 litus arba tokia pat suma reichsmarkių, skaitant anuometinių registarmarkių kursu: 1RM - 1 Lt. Kiek kuris tarnautojas įmokėjo atskirai, matyti iš čia pridedamo "Įmokėjimo Lapo" / Žiūr. Dokm. XXXII /.

Ar kam yra šita litanija? Šoninės valstybinis darbas? ar "trūkinėlis"?

K.Škirpos nurodymu, analogiškai pasielgė ir Lietuvos Generaliniai Konsulatai Karaliaučiuje ir Klaipėdoje, kai buvo priversti likviduoti.

Tuo būdu susaukta į Lietuvos Atstatymo Fondą Vokietijoje:

Pasiuntinybės tarnautojų -	18.585 Rm.
Karaliaučiaus Konsulato -	2.570 "
Klaipėdos Konsulato -	2.350 "

Iš viso: 23.405 Rm.

Palyginus su tuo, kokią sumą buvo projektuota padėti užsienyje dar prieš Lietuvos šlugimą, arba palyginus nors ir su suma, kurios perveidimą Pasiuntinybės dispozicijon sukliudė buv. mūsų Užsienių Reikalų Ministerijos-Centro biurokratai, šis įnašas į Lietuvos atstatymo Fondą buvo tikrai trupinėlis. Tai buvo tik lašas jūroje, kurią sudaro kiek platesnės politinės veiklos išlaidas. Bet kitos išeities nebuvo. Pastangoms pasinaudoti clearinginiais kreditais nuėjus niekais, teko griebtis kad ir už šiaudo galo. Ši paskutinė pastanga nebuvo bergždžia. Užgrobę Pasiuntinybę ir išrausę jos pinigines apyskaitas, Sovietai nedrįso kibiti prie K.Škirpos dėl Pasiuntinybės kasos ištuštinimo paminėtuojų būdu. Todėl sakytu piniginiu rezervu jis galėjo pasinaudoti savo efektyviškai politinei akcijai prieš mūsų krašto pavergėjus.

Tiesa, dar bekovojant su Sovietais dėl mūsų Pasiuntinybės rūmų buvo susilaukta padrašinančio atgarsio iš mūsų tautiečių Amerikoje. Šios apšvalgos pirmoje dalyje buvo paduotas gautas išuž vandenyno telegramos tekstas, iš kurios matyti, kad Amerikos lietuviai, sujaudinri ištikusia Tėvynę-Lietuvą nelaine ir K.Škirpos energinga pasipriešinimu neužleisti Pasiuntinybės rūmų Sovietams, buvo sudarę, kaip telegramoje pasakyta, "vieningą pagalbos akciją". K.Škirpa buvo paprašytas pranešti provizorinę išlaidų sąmatą. Bet tai, natomai, būta tik gražių norų, kurių pas mūsų tautiečius užvandenymo netruksta. Tačiau, praktiškai, jokios piniginės paramos nei tada, taip sakant ant karštų pėdų, nei paskiau iš ten nesusilaukta.

Taip pat nesusilaukta jokios naudos ir iš įvairių "aukų rinkikų", nusiskubinusių į Ameriką, kai Lietuva tapo rusų okupuota. Dsugelis gal net ir dauguma lietuvių inteligentų bei buvusių mūsų valdžios pareigūnų, atsidūrusių Vokietijoje gelbėjantis nuo bolševizmo, užplūdusio mūsų nelaimingą kraštą, veržte veržėsi toliau į Ameriką. Jie dažnai varstė K.Škirpos buto duris, prašydami padėti

Neįsą! jiems gauti Amerikos ir kitų kraštų vizas. Reikalų vykti į tą tolimą šalį jie mėgdavo tarp kita ko motyvuoti ir savo patriotine pareiga rinkti Amerikos lietuvių tarpe aukas politinei akcijai už Lietuvos išlaisvinimą...

Ne mažiau Neįsą! Ne daug kam pavyko išvykti iš Vokietijos bei pasiekti laimingąją Ameriką, apie kurią daug kas svajoja, kad tai yra sėkso šalis, kur be didesnio rūpesnio ir darbo galima greitai prisikišti sau kišenės pinigų ir lengvai pagyventi. Pasisekė išvykti į Ameriką vos keliolikai asmenų. Čia suminėsime šiuos: A. Smetona su šeima, ponis Tubelienė su dukra, M. Yčas su šeima, J. Kajačekas su šeima, gen. št. pulkininkas Valušis ir žmona, gen. št. pulk. Grinius su šeima, ats. pulk. inž. Jurgutis su šeima, kunig. Barauskas, kun. Prunskys, adv. Sabaliauskas, Dr. P. Vileišis su žmona, prekyb. A. Vaitkevičius, jūrų karininkai P. Labanuskas su V. Kuizinu ir kt.

Ne mažiau Neįsą! Jų tarpe matome stambių figūrų, pagarsėjusių mūsų valstybiniam ir visuomeniniam gyvenime. Buvo galima tikėtis, kad jos sujudins skaitlingas mūsų išsivijęs kolonijas už vandenyno: ne tik atvers jų jautrią širdis, bet ir pinigines Tėvynės-Lietuvos gelbėjimo reikalui. Skaudžiai nusivilta. Minėtieji "aukų rinkėjai", nuvykę į Ameriką, matomai, pamiršo jų gražius pažadus ir išsipareigojimus; iš jų nesusilaukta Berlyne nei vieno cento aukų... Tad gaila jų ilgos kelionės ir jų padarytų tam stambių kelionės išlaidų. Jei jas būtų sudėję K. Škirpos įkurtam Lietuvos Atstatymo Fondan, tai būtų pasielgę patriotiškiau ir tuo būtų Lietuvai tikrai pasitarnavę, negu savo tolimais promenadais už vandenyno.

Tiesa, trumpai prieš Amerikos įstojimą į karą mūsų Pasiuntinybė Washingtone pervedė į Šveicariją 6.000 dolerių padalinti tarp mūsų diplomatinėjų postų Romoje, Paryžiuje, Berlyne ir Berne. Bet ant kiek yra žinoma, ši suma buvo sukrapštyta ne aukų rinkimo keliu politinei veiklai, bet paimta iš specialaus fondo, kurį Amerikos lietuviai buvo užsimoję sudaryti dar prieš šį karą lietuviškajai akcijai Vilniaus krašte... Be to, kalbama suma, padalinus ją tarp sakytų keturių postų, tesudarė visai nedidelę piniginę paramą. K. Škirpos išvystytoje politinėje akcijoje už Lietuvos išlaisvinimą iš bolševizmo ji nesvėrė nieko, nes buvo pervesta į Šveicariją tik po 1941 m. birželio 23 dienos lemtingo mūsų tautos akto.

Iš to, kas augsčiau pasakyta, seka, kad vienintelis piniginis rezervas, kuriuo K. Škirpa savo politinei veiklai ir mūsų tautos sukilimą paruošti disponavo, tai buvo paminėta augsčiau suma 23.405 RM., jo paties sukombinuota Pasiuntinybei ir mūsų Konsulatams

Vokietijoje likviduojantis. Kaip ji buvo faktinai sunsudota, šian dien dar per anksti duoti viešą apyskaitą, nes daugumą išlaidų, kurios iš sakytų pinigų buvo padengtos, yra slapto pobūdžio, kaip susijusios su K. Škirpos politine veikla slaptai paruošiant mūsų tautos sukilimą prieš bolševikiškąją Lietuvos okupantą...

Dėl lėšų stokos, K. Škirpa negalėjo jo suplanuoto politinio darbo taip plačiai išvystyti, kaip tatai buvo reikalinga ir praktiškai būtų buvę įmanoma. Taupumo sumetimais teko nuo daug ko atsisakyti. Pavyzdžiui teko atsisakyti nuo lietuviško laikraščio išleidimo Vokietijoje, nežinot kad reikalingą tam iš vokiečių pusės sutikimą būtų buvę galima gauti. Kai kas iš Lietuvos Pažuntinių patarė K. Škirpai prašyti tam reikalingų lėšų pas vokiečius ar užtraukti paskolą. Bet tai buvo rizikinga, nes duodami pinigų, vokiečiai būtų primetę laikraščiui sunkias politines sąlygas ir surišę K. Škirpai rankas, arba net pavertę jį paprastu savo politikos įrankiu. Atsisakydamas imti iš vokiečių pinigų, K. Škirpa išsaugojo savo veikimo laisvę: galėjo siekti Lietuvos Nepriklausomybės idealą, griežtai pasipriešinti, kai tautos sukilimui įvykus ir jam pavykus buvo daromas į jį spaudimas sakyto idealo išsižadėti.

Kai laikui atėjus bus duota padarytų sąrašyje su K. Škirpos politine veikla mūsų tautos sukilimui paruošti išlaidų apyskaita, objektyvusis praeitės tyrinėtojas galės įsitikinti, kad paminėta suma pinigų turėjo didelės reikšmės. Todėl, nežinot jos kuklumo, ją mūsų istorija be abejojimo atėmė savo lapuose stambiais raidėmis, kaip gražią ir giliai prasmingą buv. mūsų Pasiuntinybės ir Konsulatų Vokietijoje tarnautojų pinigine auką Naujos Laisvos ir Nepriklausomos Lietuvos Valstybės atstatymo reikalui...

→ Iš visų šis skiedinys reikalingas ne tikrai, bet K. Škirpa aptaivė visą.

3. Pirmoji prisikėlimo viltis.

Kalbant apie naująją politikos diagnozę jau buvo pastebėta, kad vokiečiai jokios viešos reakcijos dėl Pabaltijo kraštų okupacijos nepareiškė, lyg ji Vokietijos interesų nebūtų palietusi. Tai būta tik taktikos, o ne esminio nusistatymo.

Iš tikrųjų gi buvo kitaip. Sovietų Rusijos akiplėšiškumu Vokietija jautėsi net trigubai paliesta: politinio prestižo požiūriu, ūkiškų interesų Pabaltėje ir grynai militariškai. Ypač erzino vokiečius raudonosios armijos vis didėjantis sutelkimas prie Vokietijos rytų sienos ir ties lenkų Centraline Gubernija, kai iš vokiečių

→ O naujų vokiečių slaptos sutartys?

pusės ten tuomet tebuvo laikoma minimalinė sienų priedanga...

Staigus Pabaltijo kraštų, pirmoje eilėje Lietuvos, okupavimas ne tik kėlė galvosukčio Reicho politinei vadovybei, dar daugiau išsiutino nacių partiją prieš Sovietus, bet ir sudarė rimto susirūpinimo vokiečių Generaliniam Štabui. Proga kiekvieno kontakto galima buvo išskaityti iš vokiečių Užsienių Reikalų Ministerijos pareigūnų žodžių ir veidų Reicho politinės vadovybės didelis susirūpinimas dėl Sovietų Rusijos aktyvumo. Kai dėl nacių partijos iškaltimo, tai jis matomas kad ir iš Dr. Lb. revoliucijos, apie kurią jau irgi buvo minėta, būtent kad smūgis anksčiau ar vėliau bus Sovietams suduotas ir kad belieka tik strategijai tarti žodį kada. Šios pastarosios gis nusistatymas buvo aiškus ir suprantamas: stengtis laimėti laiką, kuris jai buvo reikalingas baigti karą su Prancūzija ir pervesti Reicho militarines jėgas į Rytus. Ši vokiečių strategijos nusistatymą vaizdžiai, keliais žodžiais apibūdino vokiečių štabo karininkas, m.j.v. Alb. į mūsų karo Attaché gen.št.pulk. Griniaus klausimą, kokių vokiečiai pataria Lietuvai laikyseną, jis birželio mėn. 13 d. atsakė: "Vorsichtig nachgeben, damit Zeit zu gewinnen".

3) Vokiečių militarinių pajėgų permetimas į Rytus prasidėjo tuoju, kaip tik rusų raudonoji armija įsibrovė į Pabaltijo kraštus. Jis buvo pastebimas ir ne karininkui, nes ešelonai su kariuomene traukė į Rytus vienas po kito. Kaikuriuose galželio ruožuose net buvo sustabdytas civilinis susisiekiimas. To pasėkoje sklido Rytprūsiose ir lenkų Generalinėje Gubernijoje ašaruojančių gandy, o Reicho sostinėje intensyviai buvo politiniuose sluokniuose kalbama, kad ginkluotas susikirtimas su Sovietų Rusija neabejotinai bręsta. Atmosfera Rytuose sutirštėjo dar daugiau, kai Sovietų Rusija pastatė Rumunijai reikalavimą grąžinti Besarabiją ir nelaukdamas diplomatinį pertraktacijų galo, davė įsakymą raudonajai armijai užimti ne tik Besarabiją, bet ir Bukovinos dalį.

Tokiomis sąlygomis niekas nebegalėjo būti tikras, kad karo gaisras tuoju pat neperšalės į Rytus ar Pietryčius. Galima su pagrindu prileisti, kad ir patys vokiečiai su tokiuo eventualumu rimtai skaitėsi. Kada viena ir antra pusė telkia viena prieš kitą savo ginkluotuosius argumentus, dažnai, kaip karo istorija parodo, kariškų įvykių logiką nusineša savo keliu, nebesiskaitydama su valstybės politikos vadų valia, juo labiau šiai susvyravus. Jei rusų raudonoji Armija, pagrobus Besarabiją, būtų bandžiusi toliau brautis į Rumunijos naftos šaltinių sritį, tai karas tarp Vokietijos

ir Sovietų Rusijos būtų kilęs jau 1940 metų vasarą, nors vokiečių strategija tada tam dar ir nebuvo tinkamai pasiruošusi...

Akyvaizdoje tokios galimybės, buvo laikas ir mums susimąstyti, kokios iš to galėtų kilti pasekmės Lietuvai, o taip pat, kokio jai laikytis nusistatymo. Kadangi jau buvo paaiškėję, jog J.Paleckio Vyriausybė savo sprendimuose nebuvo laisva ir sudarė rusų okupantų politikos įrankį, taigi lietuvių tautos valios reikšti negalėjo, tai iniciatyvos politiniam Lietuvos nusistatymui išreikšti tekointis mūsų diplomatijai savarankiškai, savaime suprantama prisilaikant už tai ir pilną atsakomybę, prieš lietuvių tautą ir Lietuvos istoriją.

Mūsų Pasiuntinys Berlyne K.Škirpa, vos grįžęs iš Kauno, taigi budamas pilnai orientuotas apie tikrąją padėtį Lietuvoje nusprendė laiko nebegaistant susėti į kontaktą su Dr.Kl., apie kurį jau buvo paminėta ankstyvesnėje šios apvalgos skiltyse. Tuo tikslu pakvietė jį liepos 2 d. pas save pietų ir turėjo su juo ilgesnį politinį pasikalbėjimą apie bendrą padėtį ir eventuales perspektyvas Lietuvai.

Tebus leista čia pirmiausia pridėti keletą žodžių apie patį Dr.Kl. Tai yra gana jaunas žmogus, maždaug apie 32-35 metus amžiaus. Jis nėra joks oficialus nei vokiečių Užsienių Reikalų Ministerijos nei kurios kitos biurokratinės įstaigos pareigūnas, bet neoficialus vokiečių politikos spiraoklis, artimas pečiam Reicho URministrui asmuo. Jis darbuojasi taip vadinamoje "Dienststelle von Ribbentropp", kuri nėra joks vokiečių URM-jos skyrius, bet nacių partijos centro padalinis užsienių politikos klausimams. Dr. Kl. skaitosi šiame partijos organe vyresniuoju referentu specialiai Rytų politikos reikalams. Su juo K.Škirpa pasipažinojo iš seniau, ypač nuo to momento, kai 1938 metų pabaigoje buvo atkeltas į Berlyną eiti Lietuvos Pasiuntinio pareigas. Tarp kitako buvo per Dr.Kl. zonduojamas vokiečių nusistatymas Vilniaus klausimu, kai kilus lenkų-vokiečių karui buvo susidariusios Lietuvai palankios aplinkybės atvaduoti sostinę be svetimų pagalbos. Be to, yra žinoma, kad Dr.Kl. suvaisdino reikšmingą vaidmenį per slaptus rusų-vokiečių pasitarimus 1939 metų vasarą, privedusius prie nepuolimo bei konsultacijos sutarties pasirašymo tarp Vokietijos ir Sovietų Rusijos. Iš to seka, kad Dr.Kl. buvo susipažinęs su rytų politikos problemomis ne tik teoretiniai, bet ir pažinojo jas iš arčiau praktiškai.

Nors Dr.Kl. bendrai paėmus yra savo išsireiškimuose atsargus ir moka išlaikyti vokiečių politikos paslaptis, bet pasikalbėjime

Dr. Kleit - Jūsų Lietuvos Tauta yra Free dom -
Dukl. 20 - 21.

⊙ Tai gi žinoma ir apie slapto sutartį pasirašanti Lietuva.

juur.
④
⑤

su K.Škirpa liepos 2 d. buvo duosnus mintimis ir informacijomis apie to momento politinę padėtį. Jis ją įvertino, kaip gana kritiška ir kalbėjo prieš Sovietų Rusiją, jokia migla nebesidangstydamas. Iš to buvo aišku, kad temperatūra prieš Sovietų Rusiją dėl šios pastarosios parodyto akiplėšiškumo buvo pas vokiečius tikrai pakilusi iki labai aukšto laipsnio. Iš kitos betgi pusės Dr.Kl. buvo korektingas. Jis nebandė suvedžioti K.Škirpos jokiais pažadais. Atvirai pasakė, kad paskutinis žodis dar nėsąs Reicho politinės vadovybės tartas. Dr.Kl. esą tik pavesta teoretiniai paruošti reikalingiausius projektus tam, jei įvykiai staigiai pasuktų į Europos Rytus. Tiems projektams paruošti Dr.Kl. esą duota laiko dvi savaites. Pasiūlė K.Škirpai pagalvoti iš savo pusės, kaip turėtų tokiam atsitikime pasielgti Lietuva ir prašė palaikyti su juo ankštą ryšį... Jei sprendimas būtų kitoks, t.y. eksplozija Rytuose artimiausiu laiku neįvyktų, tai paruoštieji projektai esą atkristų arba galėtų pasilikti slaptose bylose ateičiai...

Iš savo pusės K.Škirpa dėstė Dr.Kl. sekantį savo nusistatymą. Rusų ultimatas raudonosios armijos įsibrovimas į Lietuvos teritoriją ir nušalinimas, teisėtos krašto Vyriausybės yra aktai, reikią sulaužymą iš Sovietų Rusijos pusės visų sutarčių tarp Lietuvos ir Sovietų Rusijos pirmoje eilėje svi sąvitarpinės pagalbos pakto, kurį Maskva buvo užkergusi Lietuvai 1939 m. spalį 10 d. prieš šios pastarosios norą. Todėl ši sutartis skaitytina atkritusia. Tuo atveju, jei karo įvykiai persimestų į Rytus, Lietuva galėtų pasielgti taip, kaip nurodo jai jos interesus. Šis gi interesus tada buvo visiems aiškus ir suprantamas: nusikratyti rusų raudonosios armijos ir Sovietų kilpos. Šiam įveikti tada tebuvo vienas kelias, tai dėjimasis su Vokietija. Tam buvo reikalinga sudaryti naują Lietuvos vyriausybę, kuri, vokiečiams žygiuojant pirmyn, perimtų krašto valdymą ir palenktų visas lietuvių jėgas prieš bendrą priešą. Tokios vyriausybės sudarymas praktiškai buvo galimas, kadangi Respublikos Prezidentas A.Smetona buvo pasitraukęs į Vokietiją.

Dr.Kl. su šiuo K.Škirpos nusistatymu pilnai sutiko ir jį priėmė kaip logingą ir momento aplinkybėms atitinkantį dalyką. Po to įsipareigota neatidėliojant imtis paruošiamųjų darbų ir pasižadėta palaikyti dažnesnį tarpusavį kontaktą, kad viską iš anksto tinkamai suderinus...

Ta proga buvo padiskutuota pavojai, kokių galėtų kilti, jei, karui išsiplėtus ir į Europos Rytus, jis užsitęstų. Šios diskusij-

jos gale Dr.Kl. matomai norėdamas pasitikrinti ar K.Škirpos nusistatymas tikrai yra tvirtas, staigiai pastatė klausimą:

- Ką Tamsta darytum, jei, karui užsitęsus kiltų bolševizmas?

- Daryčiau tą, ką tokiame atsitikime darytų kiekvienas karininkas: griebčiau už ginklo ir šaudyčiau; tikiuos, Tamsta duotum man gal dar ir kulkoavaidį - buvo K.Škirpos atsakymas.

Dr.Kl. tokiuo spontanišku kartu ir vyrišku K.Škirpos atsakymu, buvo nemažiau užkluptas, kaip jis norėjo užklupti K.Škirpą pastatydamas jam netikėtą klausimą.

Karo įvykių eventualus persimetimas į Rytus teikė pagrindo pirmai vilčiai nusikratyti rusų raudonosios armijos ir atstatyti Lietuvos suverenumą. Tai atrodė tada dar ir todėl realu, kad pirma, Lietuvos formalus įjungimas į Sovietų Rusiją dar nebuvo įvykęs ir atrodė, kad Maskva dar yra linkusi nekurį laiką žeišti su Lietuva, kaip savistovia valstybe, antra, kad vokiečiai, iš savo pusės laikėsi Lietuvos valstybės suverenumo atstatymo atžvilgiu pozityviai, ir trečia, kad Sovietai dar nebuvo suspėję desorganizuoti mūsų krašto ūkį ir socialinę santvarką, nors palaipsniui daug ką jam žalojo pagal savo komunistinį kurpalį.

Priduodamas savo pasikalbėjimui su Dr.Kl.prideramos reikšmės, K.Škirpa nusprendė atsikviesti St.Lozoraitį į Berlyną, kad su juo, kaip su likusios užsieniuose mūsų diplomatijos Šefu,apsvarstyti padėtį, drauge pasitarti ir nusistatyti, ką toliau daryti. Tą pačią liepos 2 d. vakarą K.Škirpa patelefonavo St.Lozoraičiui, kad atvyktų. Jis atskrido iš Romos liepos 4 d. po pietų ir išbuvo Berlyne keletą dienų,vengdamas pasirodyti Pasiuntinybėje, kad apie jo lankymąsi Berlyne kas nepraneštų į Kauną...

Apsvarčius bendrą padėtį ir tai, kas K. Škirpos buvo patirta iš Dr.Kl., prieta išvados, kad galimybę karo išsiplėtimo į Europos Rytus tenka skaityti rimtu dalyku. Tai sudarytų Lietuvai prozą greitai nusikratyti nuo rusų raudonosios armijos. Todėl nusistatyta, kad Lietuvos laikysena tokiomis aplinkybėmis tegali būti sekanti: drauginga vokiečiams ir priešinga sovietams. Kad atėmus Vokietijai bet kurį pagrindą traktuoti Lietuvą kuriais nors sumetimais Sovietų Rusijos sąjungininke, buvo paskaityta reikalingu formaliai atsiriboti nuo Sovietų Rusijos, Tuo tikslu suprojektuotas atitinkamo rašto tekstas Vokiečių Užsienų Reikalų Ministerijai, kuriame nušviečiant Sovietų Rusijos klastą ir ultimatumo reikalavimus, pareiškiami Lietuvos vardu: pirma - protestas prieš Sovietų Rusijos smurtą; antra, kad Lietuva nebeskaito save kokiu nors

gair. Lietuvos'isijot for Frontas puse 20-21

??

pritrauktas Dr.Pr.Karvelis, atsiradęs Berlyne liepos 6 d., kaip mokas vokiečių kalbą ir rodęs iniciatyvos prisidėti prie K.Škirpos pastangų Lietuvą gelbėti. Jis buvo paprašytas paruošti įvairių atsišaukimų projektus.

Atsiradus maždaug tuo pačiu metu Berlyne ponias Tubelienė, K.Škirpa supažindino ir ją su padėtimi ir politiškomis ateities galimybėmis. Ji buvo paprašyta pasilikti Berlyne ir būti pasiruošusiai, kad tik reikalus pribręsus nuvykti pas A.Smetoną Rytų Prūsijoje, jį orientuoti apie K.Škirpos mesgamą su vokiečiais slaptą politinį meginį...

Bet ir be jokios iš K.Škirpos ar jo bendradarbių indiakrecijos Sovietų Ambasados žmonės apėliojo ar nesudaroma Vokietijoje nauja Lietuvos Vyriausybė. Tik jie įtarinėjo tame ne K.Škirpą, bet Respublikos Prezidentą A.Smetoną. TASS atstovas Filipov įkiriai klausinėjo Dr.Ancevičių, "Lietuvos Žinių" korespondentą Berlyne, apie nuotaikas mūsų Pasiuntinybėje ir ar ji nepalaiko ryšių su pabėgusiu į Rytprūsias Respublikos Prezidentu A.Smetona. Liepos 9 d. priliando prie Dr.Ancevičiaus net vienas iš Sovietų Ambasados patarėjų, būtent, Kobulov. Šis jau konkrečiai kvotė ar A.Smetona nekuria naujos Vyriausybės, kodėl jis pabėgo iš Lietuvos ir kaip atsiėmė prie jo vokiečiai. Apie šį Sovietų įkirumą Dr.Ancevičius pranešė K.Škirpai, iš kurio gavo nurodymų palaikyti su sąlytais rusais atsargų kontaktą tikslu Sovietų Ambasada klaidinti apie tikrąją A.Smetonos padėtį ir K.Škirpos politinius planus, kurių pats Dr.Ancevičius nežinojo...

Liepos 9 d. popiet K.Škirpa matėsi su Dr.Kl. trečia kartą dalyvaudant pasikalbėjime ir Dr.Lbt. su kuriuo K.Škirpa buvo jau kartą matęsis birželio 20 d., t.y. prieš savo kelionę į Kauną. Visi tris susitiko Hotel Esplanade prie puoduko kavos. Šis pasikalbėjimas naujo nieko nedavė: K.Škirpa painformavo pasikalbėjimo partnerius apie tai, kas iš jo pusės padaryta ir kaip jis ruošiasi Lietuvos klausimą statyti, o Dr.Kl. su Dr.Lbt. papasakojo šį tą iš bendros politinės padėties... Užsiminus K.Škirpai apie prof.Gerulį ir ar nevertėtų jo pritraukti prie bendro darbo, Dr.Kl. ir Dr.Lbt.kažkodėl to nepageidavo, nežinurint kad prof.Gerullis skaitosi didelis nacionalsocialistas, nors ir yra Lietuvos simpatikas. Bendrai pasakius, kaip Dr.Kl. per pirmą su juo pasikalbėjimą, taip ir Dr.Lbt. išsireiškė, kad padėties pakitėjimą Rytuose dar negalima skaityti tikru dalyku. Tai esąs tik eventualumas, kuris gali ir neįvykti arba užsidelsti. Todėl esą patartina, atsargumo dėlei,

Pagalvoti tik!

į sumegstą su Lietuva slaptą dalyką dsugiau asmenų neįveltį.

Pasikalbėjimas su Dr.Kl.paliko įspodį, kad juodu neskuba ir rezervuojasi. Bet tai K.Škirpos neatbaidė. Jis laikėsi nuomonės, kad pradėtą mesginti nereikia nutraukti, atbulai - jį tęsti ir toliau pažūrėti, kas iš to išeis. Buvo laikomasi taktikos nelaukti, kol vokiečiai ką paprašys, bet intis savo iniciatyvos, kad pastačius Lietuvos klausimą taip, kaip mums patiens tinka, paliekant partneriui rolę sidulyti iš savo pusės tik korektyvus... Buvo sugalvota praveisti sekantį planą:

pirma - paruošti iš anksto busimos Vyriausybės deklaraciją - atsišaukimą į tautą ir jį patiekti vokiečiams, kaip naujų santykių su Vokietija bazę;

antra - numatyti naujos Vyriausybės sąstatą taip, kad nebe-gaištaut laiko būtų galima jį paskelbti, kai tik momentas tam jau būtų pilnai pribrendęs, t.y. baigtų išryškėti, jog vokiečiai nusprendė suduoti Sovietų Rusijai ginkluotą smūgį;

trečia - orientuoti apie šitaip sumegstą su vokiečiais politi-ninį mesginį A. Smetoną, kaip Respublikos Prezidentą, gauti pri-tarimą ir Vyriausybės paskirimą.

Vyriausybės deklaracija buvo numatoma paskelbti iš kurio nors Lietuvos pasienio miestelio, kurį užimt ginklo pagalba, iš anksto slaptai suorganizavus lietuvių laisvės kovotojų smūgio padalinį Vokietijoje, pav. iš lietuvių atbėgėlių, arba iš lietuvių gyvenan-čių Suvalkų trikampyje. Be to, buvo numatyta paskleisti iš vokie-čių lėktuvų eilę atsišaukimų į lietuvius aktyvistus, į jaunuomenę, į ūkininkus ir darbininkus, kad visi sukiltų prieš sovietiškąją okupantą. Jei sukilėliams pavyktų užgrobti Kauno radio, tai Vyriau-sybės ir kiti atsišaukimais dar būtų pakartoti per radiją...

Naujoji Vyriausybė būtų rėmusis ne kuria nors viena partija ar partijų koalicija, bet visomis lietuvių tautos veikliosiomis jėgomis, kurias jau tada buvo K.Škirpos numatyta suburti į bendrą Lietuvos Aktyvistų Frontą, vieningos valios vadovaujamą. Tai buvo reikalinga ne tik greitam mūsų tautos politiniam konsolidavimui, bet ir santykiams su nacionalsocialistine Vokietija sumgesti ir iš-laikyti, kadangi visos mūsų buv.politinės partijos, kaip pūtuos drauge su buv. mūsų krašto režimu į Lietuvos neitralumo dudą ir tuo būdu palydėjusios Lietuvos valstybę į katastrofą, minėtam už-daviniui netiko ir pasilikusios tik bereikalingai kalšiotų pagalius į Lietuvos atstatymo stipinus.

Į juos, tau tiko tik — p.k. Škirpa...

Kada Vyriausybės deklaracijos projektas jau buvo paruoštas, K.Škirpa pasimatė su Dr.Kl. ketvirtą kartą. Tai įvyko liepos 13 d. Pasiuntinybės Prekybos Patarėjo St.Kuzminsko bute, kur K.Škirpa buvo nekuriama laiku pasislėpęs nuo Kauno persekiojimų, kaip neva išvykęs "abostogų į Drezdeną". Dr.Kl. buvo pakviestas pietų. Šis proga K.Škirpa supažindino jį su deklaracijos projektu tekstu. Dr. Kl. padarė sekančių pastabų: girma - paprašė daugiau pabrėžti ūkiškus santykius tarp abiejų valstybių ir išsėinant iš tų santykių - Lietuvos įterpimą į Naująją Europą; antra - reikė abejonę ar nacional-socializmo linkmės užakcentavimas neatbaidys lietuvių visuomenės ir davė suprasti, kad vokiečiai jo Lietuvai primesti nediruotė, nes neskaito nacional-socializmo jokia eksportine preke, ir trečia - tepageidavo daugiau išryškinti bendrą Lietuvos kultūrinį orientavimąsi į Europos Vakarus, atseit į Vokietiją. Buvo pažadėta padaryti projekte atitinkamų pakeitimų ir papildymų, atsižvelgiant Dr.Kl. pageidavimų.

2?
Gras
Wojtyla

Užėjus kalbai apie reikalą užmegti kontaktą su Respublikos Prezidentu A.Smetona, Dr.Kl. su tuo sutiko ir pažadėjo parūpinti poniai Tubelienei atitinkamą leidimą su A.Smetona pasimatyti. Taip pat rodė pritarimo, kad Vyriausybės deklaracija būtų prasminga paskelbti ne Vokietijoje, bet iš kurios nors vietos pasienyje, Lietuvos pusėje, tą vietą užgrobus patiems lietuviams, kai tam būtų laikas jau pribrendęs. Pažadėjo surinkti žinių apie atbėgusius iš Lietuvos mūsų tautiečius bei patiekti jų sąrašą, kad atsijoti, ką iš jų būtų galima panaudoti kovos padalinimo suformavimui. Kai dėl to, kas tam padalinimui vadovautų ir galėtų stoti naujosios Vyriausybės priešakyje, tai Dr.Kl. skaitė savaime suprantamu dalyku, jog šią naštą turėtų pasiimti K. Škirpa asmeniškai, kaip persona gratissima Reicho Vyriausybė, konsekventingai laikęsis draugingos Vokietijai politikos ne tik paskutiniuoju metu, bet ir seniau.

Na
juokiam

Iš to, kas aukščiau paduota, seka, jog pasikalbėjimas davė pozityvių rezultatų. Bet pasikalbėjimo pabaigoje Dr.Kl. tuos rezultatus apgaubė savotiška migla. Jis atskleidė, kad apie Lietuvos reikalą referavęs asmeniškai Reicho Užsienių Reikalų ministrui von Ribbentropui. Šis Dr.Kl. atsakęs, kad Pasiuntinys K.Škirpa rusų karo pavojaus atvejuje paskaitytų, jog užtektų von Ribbentropui pakalbėti su Molotovu, o Hitleriui su Stalinu, ir jokio karo nekiltų. Dr.Kl. į tai iš savo pusės pastebėjęs, kad paskaitytų K.Škirpą durnių /"Dummkopf"/, jei jis šitaip manytų, nes padėti kiekvienas pro-

Tikrai taip ir buvo: Dummkopf!

taujas žmogus gerai supranta.

Tai buvo dviprasmiškumas. Palikdamas Dr.Kl. pasakymo reikamę atvira, K.Škirpa tepridėjo nuo savęs, kad von Ribbentrop turi pagrindo savimi pasitikėti. Politikos žaidime betgi būna ne vienas, o du ir daugiau partnerių. Iš anksto niekas negali užtikrinti, kuo partija pasibaigs. Didelį plusą turi tas, kas moka išlaikyti paslaptį.

Apie bendrą padėtį Dr.Kl. šį kartą pasakė maždaug sekanti: artimiausiu laiku esą numstoma įvaryti anglų politikai kylį Balkanose, kad išmušus anglams iš galvos mintį ten ką savo tikslams sumedžioti. Po to būnias suduotas smūgis pačiai Anglijai. Šis smūgis būnias toks didelis, kokio pasaulis iki šiol dar nebuvo regėjęs. Bus veikama daugiausiai technikinėmis priemonėmis. Bet Vokietija nebijanti ir karo ant dviejų frontų, jei Sovietai drįstų ją užpulti. Dr.Kl. žiniosis Sovietai darosi vis labiau nervingi, matydami, kaip permetama į Rytus vis daugiau vokiečių kariuomenės. Sovietų strategai esą tikėjosi, kad karas su Prancūzija užsitęs ilgisu, bent iki 1940 metų rudens. Bet jie spairikę, mažiausia kokiais pora mėnesių laiko... Dėl to, tad ir jaučiamas jų nervinimasis...

Liepos 15 d. prieš piet K.Škirpa įteikė Dr.Kl. galutiną Vyriausybės deklaracijos projektą. Dr.Kl. jį priėmė. Tai buvo iš eilės penktas su juo pasimatymas. Užsimaus apie reikalą laiku suorganizuoti lietuvių ginkluotą padalinį, Dr.Kl. rodė prisibijojimo, kad tada nebebūtų galima išlaikyti paslapties. Kai dėl kontakto su A.Smetona, tai sutiko, kad reikia jį užmegsti nedelsiant ir dar kartą pašadėjo paropinti atitinkamą ponai Tubelienei leidimą. Patarė betgi atsišaukimo teksto A.Smetonai tuo tarpu neduoti, kad nepradėtų ieškoti priekabių ir kelti diskusijų. Su pilnu pobjekto tekstu A.Smetoną esą būtų galima supažindinti tik pačiu paskutiniuoju momentu, kai viskas turės vykti įsakymo būdu - "im Verordnungswege". Tai padarė įspūdis, kad su A.Smetona nesiskaitoma arba jam nepasitikima ir kad numstoma juo pasinaudoti tik kaip konstituciniu įrankiu paskirimams pasirašyti... Įteiktos Dr.Kl. Vyriausybės deklaracijos nuorašas lietuvių kalba čia pridodamas /Žiūr. Dokm. XXXIV/.

Apie bendrą padėtį patirta iš Dr.Kl. šį kartą štai kas: Balkanų reikalai esą stovi ant gero kelio. Rumunijai esą nurodyta susitarti su Bulgarija ir Vengrija betarpiškai, padarant joms kaikiurių

Pa veidmūšis su Škirpa ir Vokietija!

*) Kai tikras Dr. Kleito klaidinimas.

***) Betgi A.Smetona pasirašė ne tos deklaracijos, kaip ir p. K.Škirpa to tikslu.

koncesijų . Derybos vykstančios produktingai ir tikimasi, kad artimiausiu laiku bus prieita prie sutarčių pasirašymo. Kai dėl likusios Rumunijos dalies, tai Vokietija suteiksianti jai savo efektyvią garantiją. Šiaip prasme bus įtasi atitinkamų asugumo priemonių Nors Dr.Kl.konkrečiai nepasakė, kokių, bet galima buvo dssiprotėti, kad bus pastatyta Ruminijoje vokiečių kariuomenės naftos šaltinių apsaugai, kad rusai jų neužgrobtų... Kai dėl smūgio Anglijai, tai jo esą galima laukti bėgyje artimiausios savaitės. Fuehrerio kalba tebesąs aktualus dalykas. Tik laukiama, kol viskas baigs aiškėti Balkanuose.

Liepos 18 d. K.Škirpa buvo atsilankęs pas Dr.Kl. įteikti jam projektą protesto notos, kurią buvo paruošęs tam atsitikimui, jei rusai priverstų ant greitųjų sušaukiamą tariamąjį Liaudies Seimą priimti nutarimą apie Lietuvos įjungimą į Sovietų Rusijos sąstatą. Norėta pas Dr.Kl. paruošti dirvą vokiečių Užsienių Reikalų Ministerijoje, kad ši sakytą notą priimtų. Dr. Kl. pažadėjo pazonduoti ir laikėsi nuomonės, kad vokiečių Užsienių Reikalų Ministerija ši protestą, kaip vienapusišką K.Škirpos pareiškimą, galėtų priimti, nors jis ir nenukreiptas prieš Sovietų Rusiją, su kuria Vokietija tebebuvo normaliuose santykiuose. Ta proga Dr.Kl. pasakė, kad jis su įteiktu jam prieš keljetą dienų deklaracijos proejktų susipažinęs. Bendrais bruožais ji esanti tinkama, bet Dr.Kl. manęs ją perdiktuoti kiek ištalsant kalbą. Leidimą poniai Tubelienei pasimatyti su A.Smetona tikisis gauti artimiausiomis dienomis. Apie bendrą padėtį Dr.Kl. dar kartą patvirtino, kad prieš pradėsiant Anglijos puolimą būsiąs padarytas kažkoks "Zwischenakt" Balkanuose. x)

Per šį pasikalbėjimą buvo tarp kitako paaanalizuota, kokion galėtų atsidurti padėtin K.Škirpa ir jo vadovaujama Pasiuntinybė, jei spėliojimas, kad rusai ruošiasi Lietuvą galutinai inkorporuoti į Sovietų Rusiją pasitvirtintų. Dr.Kl. pusiau rimtai pusiau juokaudamas pasakė, kad tokiuo atveju, jo nuomone, von Ribbentrop Sovietų Ambasadoriui Škvarceviui pareikalavus, nesivaržytų duoti jam porą policininkų K.Škirpą iš Pasiuntinybės rūmų iškelti. Šis pasakymas padarė slegiančio įspūdžio. Dr.Kl. aiškino, kad von Ribbentrop esą kitaip pasielgti negalėtų, nes Škvarcevas operuotų argumentu, kad Lietuva įeina į Sovietų Rusijos įtakos zoną. K.Škirpos pastebėjimą, kad pašių vokiečių tvirtiniam Lietuva 1939 m. rugsėjo mėn. susitarimu dėl Interessengrenze Sovietų Rusijai nebuvusi išduota, Dr.Kl. spėjo nutylėjimu... Norėdamas, matomai, patal

x) Dr. Kl. vedžioja Škirpą, už nosies, kai darai duratį.

*D. Škirpa li dar
neaprašė...*

tyti blogą įspūdį, Dr.Kl. pridėjo, kad K.Škirpos iškelimą iš Pasiuntinybės esą gal būtų galima uždelsti verdiant rusus suteikti galimybes vokiečių tautinei mažumai išsikraustyti iš Lietuvos ramiai, nesiskubinant.

Pakartotini Dr.Kl. pabrėžimai, kad bus suduotas lemiantis smūgis Anglijai, o taip pat vokiečių diplomatijos aktingumas Balkanuose buvo rimti rodykliai to, kad sąskaitų suvedimas su Sovietų Rusija atidedamas. Paskutinis gi Dr.Kl. pasakymas, kad von Ribbentrop nesivaržytų duoti Sovietams policijos iškelti K.Škirpą iš Pasiuntinybės rūmų, buvo jau daugiau kaip diplomatinis signalas, kad Reicho politinė vadovybė yra tvirtai nusistačiusi konflikto su Sovietų Rusija išvengti, Galutiną aiškumą įnešė Hitlerio kalba, pasakyta Reichstage liepos 19 d. Šioje savo kalboje Hitleris viešai pabrėžė rusų - vokiečių gerus santykius. Muma tai reišė, kad nuo vilties susilaukti artimiausioje ateityje Rytuose padėties pakitėjimo tenka atsisakyti ir tą viltį atidėti ateičiai.

Tokiomis sąlygomis neteko savo aktualumo ir politinis flirtas su Dr.Kl. Bet jį mums nutraukti nebuvo intereso: viena - todėl, kad taikos išlaikymas Rytuose parėjo ne vien nuo Vokietijos anuometinio noro, bet ir nuo Sovietų Rusijos laikysenos ir antra - todėl, kad šis flirtas sudarė savotišką rusų vokiečių santykių barometrą, naudingą mums tų santykių evoliucijai stebėti... Atrodė, kad ir pats Dr.Kl. tada dar nebuvo linkęs ryšio su K.Škirpa nutraukti. Liepos 20 d. jis savo iniciatyva pranešė jam, kad ponis Tubelienė jau gali vykti pasimatyti su A.Smetona.

Liepos 22 d. K.Škirpa turėjo su Dr.Kl. dar vieną pasimatymą, iš eilės septintą, kuris buvo paskubinis. K.Škirpa buvo užėjęs painformuoti Dr.Kl. apie įteikimą vokiečių Užsienių Reikalų Ministerijai protesto prieš Sovietų Rusijos smurtą. Dr.Kl. atskleidė, kad jis tuo reikalu irgi kalbėjęsis su Politikos Direktorium Dr.Woermann. Iš pradžios Dr.Woermann buvęs abejingas, ar vokiečių Užsienių Reikalų Ministerija protestą galėtų priimti. Bet Dr.Kl. išaiškinus, kad tai būtų vienšališkas pareiškimas, neužangažuojąs Vokietijos prieš Sovietų Rusiją, Dr.Woermann pasidaręs protesto priėmimui palankesnis. Šio pasimatymo proga K.Škirpa įteikė Dr.Kl. projektą atsišaukimo į lietuvių aktyvistus, kuriais naujai sudarysimoji Lietuvos Vyriausybė būtų rėmusi, kaip savo visuomenine baze. Šio atsišaukimo nuorašas šia pridodamas /žiūr. Dokm. XXXV/.

Šis paskutinis pasikalbėjimas buvo visų pirma karakteringas

Kalbos...
*Tiek jau
Anon. 22.10.
Tiek
aprašė*

tuo, kad Dr. Kl. rodė susirūpinimo, kad būtų išlaikyta paslaptis. Davė suprasti, kad Sovietų Ambasados žmonės registruoja kiekvieną jo žingsnį. Klausė K. Škirpos ar jo neseka. Kalbėdamas apie ponios Tubelienės kelionę pasakė, kad raštišką leidimą jai duoti būtų neatsargu. Reikalas esąs sutvarkytas taip, kad apsieisianti ir be popierė: vietiniams saugumo organams duotas nurodymas nedaryti jai kliūčių pasikalbėti su A. Smetona bei pašalinį liudininkų. Bet prašė instrukuoti ponią Tubelienę, kad saugumo pareigūnams, kurie pristatyti prie A. Smetonos jo apsaugai, nieko neminėtu, jog turi politinį tikslą, o sakytu, jog atvyko pasimatyti su savo seserim ir giminėmis. Jei kiltų koks nors nesusipratimas, tai tegu kreiptųsi į Saugumo Viršininką Dr. Dreefe Tilžėje, kuriam yra duota atitinkamų nurodymų. Dar simptomatiškesnis reiškinys buvo šis. Baigiant pasikalbėjimą Dr. Kl. pasakė, kad artimiausiu laiku nieko ypatingo Rytuose neatsitiks. Be to, jis pats esąs komandiruojamas porai savaitių į Maskvą. Jei tuo tarpu atsirastų koks reikalas, tai nurodė kreiptis į savo padėjėją Dr. Sch.

Tokia pasikalbėjimo pabaiga buvo supresta, kaip Dr. Kl. noras padaryti pasinaitymą pertrauką. Post factum paaiškėjo, kad Dr. Kl. tai padarė paties von Ribbentropo nurodymu...

Tuo būdu pirmas bandymas prikelti Lietuvą buvo bergėdžias: slapta meginį su vokiečiais nors ir buvo pavykę sumegsti, bet tikslas liko neatsiektas. Jo atsiekti nebuvo galima dėl to, kad atkrito pagrindinė premisa - neįvyko rusų-vokiečių ginkluotas konfliktas. To, tiesą pasakius, buvo galima laukti iš pat pradžių, kai Vokietija tuojuo pat nepareišė jokios reakcijos prieš Sov. Rusijos smurtą Pabaltijo kraštuose. Bet skąstantis, kaip ta patarlė sako, griebiasi ir už šinudo galo. Kadangi pradžioje, kai jau buvo pastebėta, ne tik pašaliniam observatoriui, bet ir patiems vokiečiams nebuvo aišku, prie ko pasireiškusioji tada rusų-vokiečių santykių įtampa gali privesti, tai buvo K. Škirpos pareiga išbandyti viską, ką tik galėjo, kad Lietuvą gelbėti, jei tik tam susirastų praktiška galimybė. Slaptas meginys su Dr. Kl. prie tikslo neprivedė, bet jis buvo K. Škirpai naudingas politinės orientacijos atžvilgiu. Jis davė progos dirma - persitikrinti dar kartą, kad rusų-vokiečių santykiai nėra pastovus dalykas ir antra - išbandyti kaip būtų galima tų santykių pašlijimą išnaudoti Lietuvos atstatymo reikalui. Šiuo požiūriu politinis meginys su Dr. Kl. buvo prasmingas ne tik tam momentui, bet ir ateičiai, laikuriuojant kitos progos užsibrėžtam dideliam tikslui siekti.

4. Svarbūs apsigalvojimai

Kartu su mūsų Pasiuntinybės Berlyne durų užsidarymu rugpiūčio 14 d. ne tik atkrito Lietuvos suverenumo greito atstatymo viltis, bet ir radikališkai pasikeitė K. Škirpos, šios vilties reiškėjas, teisinė padėtis. Iš nepriklausomos Valstybės Pasiuntinio ir Įgalioto Ministro, kuris naudojasi imuniteto teise, jis pasidarė eiliniu žmogum be jokių diplomatinų privilegijų, neskaitant diplomatinio paso, kuri vokiečių URSS-ja jam paliko kurtuazijos ženklėn. Tiesa, formalus jo atšaukimas iš Lietuvos Pasiuntinio pareigų neįvyko. Taip pat nebuvo jam iš vokiečių pusės gražinti skiriamieji raštai, kuriais jis savo laiku ir nustatyta tvarka buvo minėtoms pareigoms akredituotas prie Reicho Vyriausybės. Kalbamieji kredencialai dar ir dabar tebeguli Reicho Kanceliarijoje. Grynai formaliai žiūrint jis ir toliau gali skaityti save Lietuvos Pasiuntiniu, bet tai faktinės jo padėties nepakeičia: Pasiuntinio pareigų efektyviai eiti jis nebegalėjo, nes vokiečių įstaigos jo tokio nebelaikė, kai Reicho Vyriausybė, nenorėdama gadinti Vokietijos santykių su Sov. Rusija, skaitėsi su Lietuvos įjungimu į Sovietų Sąjungą, kaip su įvykiu faktu, nors jokio formalaus pripažinimo akto tuo reikalu ir nepadarėdama...

Dar blogiau. Aplinkybių priverstas Pasiuntinybės rūmus aplieisti, K. Škirpa atsidūrė su visa savo šeima, taip sakant gatvėje. Mat, kovodamas per pusantro mėnesio laiko du mėnu ir Sov. Ambasada Berlyne dėl išsilikymo Pasiuntinybėje, pats neturėjo nei galimybės nei kada pasijieškoti kito buto ir jį sau iš anksto įrengti, o iš jo bendradarbių niekas tuo nepasirūpino. Atsidūrus K. Škirpai tokioje nepavydėtinoje padėtyje, niekas iš jų net nesusiprato jį laikinai priglauti pas save, nors kai kurie jų turėjo erdvius nuosevus butus. Kadangi apsigyventi kuriame nors didžiųjų viešbučių ypač su visa šeima būtų buvę per brangu, o susikimšti į koki pigesni pensiją K. Škirpai, kaip Pasiuntiniui, tuoju dar buvo nepatogu, tai laikinai pasitalpino pas vieną pažįstamą vokiečių, kur seniau gyveno Pasiuntinybės patarėjas P. Kajeckas, išsikubinęs į Ameriką dar prieš Pasiuntinybės uždarymą.

Nei tarnybinės padėties pakeičijimas, nei pasunkėjusios gyvenimo sąlygos neatpalaidavo ir neatbaidė K. Škirpos nuo pareigos toliau rūpintis Tėvynės Lietuvos reikalu. Ši našta likimo jam užkrauta ir toliau slėgė jo pečius, kaip ir kiekvieno kito lietuvių politiko, nelinkusio prieš pasireiškusias naujas kliūtis supasuoti. Tik padėčiai pablogėjus teko iš naujo psanalizuoti bendras aplinkybes ir apsigalvoti, ką mūsų toliau daryti: kokią keliu toliau siekti užsibrėžto tikslo ir kokios laikytis taktikos.

Dar prieš Pasiuntinybės apleidimą buvo gauta žinių, kad atbėgo į Klaipėdą buvusis seniam ir paskutinėje Liaudies Vyriausybėje, Finansų Ministras inž. B. Galvanuskas. Tikėtasi patirti iš jo tikrųjų informacijų apie paskutiniausią padėtį Lietuvoje, kodėl niekas iš tarimsojo

Liaudies Seimo narių nepasipriešino išdaviškiškam nutarimui išsižadėti valstybinės nepriklausomybės, kokias formaluoja sau apie Lietuvos ateitį perspektyvas mūsų politiniai galvojančioji visuomenė ir ką mano apie tai pats E. Galvanauskas, kaip buvęs mūsų valstybės vyras ir prityręs visuomenės veikėjas. Todėl rugpjūčio 16 d. K. Škirpa išsiskubino pasimatyti su E. Galvanausku, ta proga aplankydamas mūsų Konsulatus Klaipėdoje ir Karaliaučiuje, kurių Sovietai dar nebuvo suspėję užgrobti.

Su E. Galvanausku išsikalbėta plačiai, per keletą pasimatymų. Jis jau neberodė optimizmo, kaip leikė K. Škirpos pasikalbėjimų su juo birželio mėn. pabaigoje Kaune. Atrodė įvykių visai perblokštas. Aiškino, jog sutikdamas dalyvauti Paleckio Vyriausybėje jis tikėjėsis, kad gal pavyks kaip nors išsaugoti Lietuvos ūkį nuo sugriuvimo. Jo suardymas būtų ne tik skaudus dalykas mūsų kraštui, bet ir nenaudingas pačiai Sov. Rusijai. Sveikas protas turėjęs rusams patarti komunistinių eksperimentų mūsų ūkiui netaikinti. Buvę tad pagrindo išsiderėti Lietuvai savotišką ūkinę autonomiją. Tai būtų suteikę galimybės patikrinti darbo ir ~~pragy-~~ pragyvenimo šaltinių mūsų inteligentijai bei tuo keliu ją išgelbėti nuo sunaikinimo. Bet šiai vilčiai nebuvo lemta išsipildyti. Pakiškami liaudies Seimui priimti privatinės nuosavybės panaikinimo dekretus, Sovietai pakirto mūsų sveikie ūkio pagrindus. Nueita tokia pat linkme, kaip Sov. Rusijoje. Tad lauktina ir tokių pat pasekmių. Juo sparčiau bus vykdoma sovietizacija, juo daugiau ir greitesniu tempu bus kraštas ualinamas, kurio padėka - gyventojų materialinis nuskurimas, kol jis prilygs Sov. Rusijos gyventojų standartui, tikrai pasekius - ubagiškumui.

Liaudies Seimo nutarimo apie nepriklausomybės išsižadėjimą išvengti nebuvę galima. Kaip patys rinkimai, taip ir sakytas nutarimas, buvę surežisuoti Maskvos ir pravesti pagalba Komunistų Partijos, kuri turėjo pildyti visa, kas jai iš Kremiaus Komunistinės Centralės buvo per Sovietų Polpredą Lietuvoje, Pozdniakovą, įsakoma. Kai prof. Krėvė-Mickevičiui grįžus iš Maskvos paašškėjo, jog rusai siekia Lietuvos galutiną prijungimo ir nuvato tai įvykdyti pašių lietuvių rankomis per Seimą, E. Galvanauskas drauge su prof. Krėvė-Mickevičium norėję patiekti savo rinkimų į Seimą įstatymo projektą. Už tai E. Galvanauskas buvęs pašalintas iš Finansų Ministro pareigų. Pozdniakovas padiktavęs tokį rinkimų projektą, koks tiko Maskvai. Atitinkamai buvę ir patys rinkimai. Tai nebuvo jokie rinkimai, bet tik brutališka tautos valios falsifikavimo priemonė. Nors į Liaudies Seimo narius buvo pravesti tik Sovietų Polpredo Pozdniakovo patvirtinti kandidatai, bet jų tarpe vistiek dar atsiradę keletas ~~xxxxxxxx~~ asmenų, jų tarpe Dr. Garmus, kurie ruošęsi valstybės nepriklausomybės išsižadėjimui pasipriešinti. Buvę ir pačioje lietuvių komunistų partijoje balsų Lietuvos nepriklausomybės neišsižadėti: jie buvo už komunistinės sentverkos įvedimą, bet neatsisakant Lietuvos valstybinės nepriklau-

somybės. Sovietams tai pajutus, šioms iliuzijoms tuojau buvo padarytas galas: komunistiniai nepriklausomybininkai buvo sudrausti, o nepriklausomybės išsižadėjimo opozicionieriams Liaudies Seime Pozdniokovas, išsišaukęs atskirai kiekvieną pas save, pagrašinęs jų gyvybei... Praktiškai, Liaudies Seimui susirinkus posėdžio, niekam nebuvę leista pasisakyti: susirinkusieji turėjo tik išklaudyti oficialių kalbų, kurių tekstus patiekė kalbėtojams Pozdniokovas. Taip pat nebuvę ir jokio balsavimo: pasiūlymas dėl Lietuvos įjungimo į Sov. Rusiją buvęs sutiktas komunistų inscenizuotais aplodismentais ir prezidiumo paskelbtas, kaip neva priintas vienbalsiai...

Kai dėl ateities perspektyvų, tai E. Galvanauskas aiškino, kad niekas Lietuvoje jų sau neišsivaizduoja. Visi susirūpinę vien tuo, kaip išsaugoti save ir savo šeimas nuo bolševikiškojo teroro, kurio visi su didėle baimė laukia. Vieni mano, kad Lietuva jau visiems laikams pasiliks po rusais todėl yra linkę prie naujos padėties prisitaikyti, kiti gi mano, kad galutinas krašto likimas pareis nuo tolesnės karo įvykių raidos, kurios Lietuva nei sevaip palenkti nei jos išvengti negali. Ir vienos ir kitos nuomonės šalininkai sutinka viename, kad reikia visiems laikytis labai atsargiai, vengti byle kokių išsišokimų bei pasikarščiavimų prieš naujuosius krašto viešpačius; padėties tarsi nepataisyty, o tik paskatintų okupantą griebtis preventyviųjų priemonių bei išsuktų iš komunistų pusės masinius persekiojimus ir visuotinę terorą. Dėkingus reiškinys esąs tas, kad visa tauta vienodai supranta pavojų, koks jai gresia ir ji sutinka šį pavojų tautiškai lietuvišku atsparumu bei rodo didelio tvirtumo rusifikacijai nepasiduoti. Tai esąs dvasinis kapitalas, sukretas per nepriklausomo valstybinio gyvenimo laikotarpį: jokia svetima jėga jo iš lietuvių sąmonės lengvai nebeišdildys. Ypač tautiškai yra nusiteikusi mūsų jaunomenė, kuri savo lietuvišką patriotizmą dažnai manifestuoja per drąsiai net ten, kur to nereikėtų, kas sudaro subrendusiems mūsų tautos sluoksniams susirūpinimą, kad jaunuoliai kartais nenukentėtų be prasmės.

Ateities perspektyvų prasme nieko būdingo nepatirta ir iš paties E. Galvanausko ne tik jokio konkretaus plano, bet nė ryškesnės idėjos, kaip Lietuvą iš nelaimės gelbėti. Atrodė, kad E. Galvanauskas dar nebuvęs atsigavęs nuo skaudžių smūgių, kurie jį prisilėgė: vienas - kaip A. Merkio Vyriausybės nario, palydėjusios Lietuvos valstybę į katastrofą ir kitas - kad buvo pasidavęs Sovietų klastai, atsisėdumas nors ir trumpam laikui prie vieno stalo su J. Paleckiu ir kitais Lietuvos nepriklausomybės duobkasiais. K. Škirpa tuomet atskleidė jam savo planus ir išdėstė, ką jų vykdymui jau yra padaręs bei politinio nuveikęs. Tai E. Galvanauską lyg atgaivino. Jis parodė visam tam, ką iš K. Škirpos

patyrė, didelio susidomėjimo, pritarė ir besąlyginiai sutiko būti K. Škirpos dispozicijoje, jei pavyktų su vokiečiais susitarti dėl naujos Lietuvos Vyriausybės sudarymo. Taip pat besąlyginiai buvo sutikę pasiduoti K. Škirpos dispozicijon inž. V. Augustaitis, Dr. K. Brekas ir mišk. Viliušis, buvę Klaipėdoje...

E. Galvenskas patvirtino vieną būdingą žinią iš prof. Krėvė-Mickevičiaus pasikalbėjimo su Molotovu liepos mėn. pradžioje Maskvoje. Prof. Krėvė-Mickevičius, prisimindamas buvusius tradicinius gerus tarp Lietuvos ir Sov. Rusijos santykius, paklausė Molotovo, kodėl Sov. Rusija į tai visai neatsižvelgianti ir pradėjo Pabaltijo kraštų užėmimą ne nuo ko kito, kaip nuo Lietuvos. Molotovas atsakė, kad taip buvo padaryta tam, kad pasižiūrėti, kaip tą piliulę prarys Vokietija. Rusai manė, kad šią piliulę vokiečiams prarijus, su Latvija ir Estija jau būtų nebesunku apsidirbti... Šis Molotovo pasakymas iš vienos pusės parodo, kad Sov. Rusija nebuvo prieš tai gavusi iš Vokietijos mandato Pabaltijo kraštų valstybes prijungti ir tai padarė vien savo vienos nuožiūra, ir iš kitos pusės iššifruoja sekantįs du dalykus: pirma - kodėl Sov. Rusija neokupavo Lietuvos staigiai, bet ieškojo pagrindo priekaištams, nei iš šio nei iš to pradėjo per radiją ir spaudoje pikta prieš Lietuvą propagandą, kvietė į Maskvą Min. Pirmininką A. Merkį, stėbė jam visą Lietuvą daugiau užgaunančius reikalavimus ir tik sugaišinus visam tam kelias savaites laiko, galų gale patiekė birželio 14 dienos ultimatumą; antra - kodėl Vokietija visa tai stebėdama nervinosi.

Sov. Rusija šitaip elgėsi ir laiką gaišo norėdama visų pirma pažiūrėti, kaip į jos priekaištavimus Lietuvai, propagandą ir reikalavimus, kurie antru galu buvo nukreipti į pačią Vokietiją, reaguos ši pastaroji. Tik tada, kai sekama Berlyno laikyseną, persitikrino, kad per daug nerizikuoja, t.y., kad dėl Lietuvos į karą su vokiečių militariniu milšinu tuojuo pat neišvėls, sudarė Lietuvai mirtiną smūgį, mūsų kraštą okupavo, pastatydama šitaip Vokietiją prieš įvykusi faktą. Jei pati Lietuva nebūtų iššyk parodžiusi Maskvos ~~pat~~ politiniams lošikams savo silpnumo, bet lakiusis tvirtai, prieš tai užsitikrindama sau nors diplomatinės paramos iš Vokietijos pusės, tai didelis klausimas ar Sov. Rusija būtų išdrįsusi Lietuvos okupavimo piliulę vokiečiams pakišti, kai Maskvos politikos dirigentai karo su Vokietija tada dar vengė, norėdami palaukti, kad ši pastaroji nutekintų sau daugiau kraujo Europos Vakaruose, pavyzdžiui, puldama Britų salas.

Vokietija gi dėl pakištos jai Lietuvos okupavimo piliulės nervinosi todėl, kad ta piliulė jai, kaip anksčiau jau paminėta, buvo tikrai kartoka. Ji buvo tiek karti, kad net būta vokiečių politikos vai-

Mažai
no. 21

Mažai
tai ne
pabaltijos
1940
mažai

ruotojų tarp nuomonių skirtumų ar ją iš viso išmanoma praryti. Apie šį sudvejojimą liudija rimti simptomai, prie kurių priskirtinas ir tas faktas, kad buvo susisąžęgas tarp K. Škirpos ir Dr. Kl. slaptas meginys apie eventualų greitą Lietuvos suverenumo atstatymą. Iš to tiesa nieko neišėjo, bet tas meginys, Dr. Kl. atkritus, galutinai neiširo. Jis su Dr. Kl. žinia buvo toliau palaikomas per šio pastarojo padėjėją Dr. Sch. Prie ko jis privedė - bus kalba šios apžvalgos tolesnėse skiltyse.

Jei Lietuvos okupavimo piliulę vokiečiai nusitatė vistiek praryti, tai ne vien todėl, kad Vokietijos rankos tada tebebuvo surištos Europos Vakaruose, bet ir dėl to, kad norėta pirmiausia užtikrinti Vokietijai rusų naftos šaltinius, suprantant, kad ginkluoti paukščiai, tankai ir kiti motorizuotieji plieno argumentai tik tada kare svaria, kai jie yra pilnai aprūpinti benzinu. Tenka pastebėti, kad rusų naftos šaltiniai yra vienintelė vakarų Europoje, kur randasi didesni degamųjų skysčių išteklių, prieinami Vokietijai... Jų netekus, vien sintetinio benzino, kurį Vokietija pasigamina pa save iš koksens anglių, vargu ar karui vesti jai užtektų. Iš to sekama, kad sąjūtų šaltinių laidavimas nuo rusų užgrobito buvo ne byle koks, bet gyvybinis Vokietijos interesus, atsivėręs kitus jos interesus, taigi ir Lietuvos okupavimo piliulės kartumą...

Tuo tarpu kai K. Škirpa važinėjo į Klaipėdą, atsikėlė į Berlyną pats Respublikos Prezidentas A. Smetona su šeima. Jo tvirtinimu, Rytų Prūsiją spleisti jam nurodė vokiečiai, tuo motyvu, kad viešbutis "Jaegerhoehe", kur A. Smetona su svita buvo apgyvendintas, esąs per arti sienos ir todėl nesaugi vieta... Jam buvo patarta persikelti į Pietų Vokietiją ir pasirinkti g naują gyvenimo vietą kokiam nors nedideliame mieste. Berlyne buvo leista A. Smetonai sustoti tik kelias dienas, kad galėtų suteikti maršal, kuri buvo mėsia, galimybę pasinaudoti gydytojo pagalba, o taip pat atsižvelgiant A. Smetonos šeimos pagėdavimo prisipirkti reikalingiausių reikmenų. Bet A. Smetona užsibuvo Berlyne virš mėnesio laiko, kol vokiečių saugumas jo neišprašė ne tik iš sostinės, bet ir iš Reicho...

Sugrįžęs rugpjūčio 19 d. iš Klaipėdos K. Škirpa tuojuo persistatė A. Smetonai, kaip Respublikos Prezidentui ir po to matėsi su juo daug kartų. Kad turėta progos prisiminti prasities įvykius ir aplinkybes, privedusias Lietuvą prie nepriklausomybės praradimo, aptarti naują padėtį ir mesti žvilgsnį pirmyn bei panagrinėti ateities perspektyvas.

K. Škirpa nupasakojo Prezidentui kokios, jo nuomone, buvo pagrindinės priežastys, užtraukusios mūsų kraštui nelaimą, išaiškino, kaip

būtų buvę galima jos išvengti, jei karo pradžioje nebūtų buvę surišta sau veikimo laisvės neutralumo politika, ką jis siūlė URM-įai prieš Lietuvos katastrofą ir referavo ką nuveikė bei kokią politinį mezgimą sumezgė su volkiečiais savo atsakomybe po tos katastrofos, suorganizuo-
damas Lietuvos Pasiuntinių protestus prieš Sovietų Rusijos smurtą ir nesiskaitydamas su šio pastarojo padariniais.

Dėl praeities mūsų užsienių politikos klaidų A. Smetona nebesiginčijo. Kai dėl paskutiniųjų įvykių, privertusių jį pasitraukti iš savo krašto ir kaip tai įvyko, tai jis turėjo gatavai surašęs apie tai ilgesnį "Pro Memoria", kuris jau buvo pdaotas šios apžvalgos pradžioje (Žiur. Dokm. II). Analogiškus užrašus, beto, turėjo surašę buv. Kr. Aps. M-ras generolas Musteikis ir A. Smetonos žentas gen. št. pulk. Valušis su ponia Valušiene (Smetonaitė), kurių šia pradžioje tepridėtas generolo Musteiko "Pro Memoria" (Žiur. Dokm. III), kaip buvusios anuo met Vyriausybės nario.

Savo "Pro Memoria" ir per pasikalbėjimus su K. Škirpa, A. Smetona pasikertodamas tvirtino, kad jis buvęs šalininkas ultimatumo nepriimti ir Sovietų Smurtui visomis priemonėmis pasipriešinti, taigi ir ginklu. Dar daugiau. Jis pasakė K. Škirpai, kad prieš išvykstant iš Lietuvos, t. y. jau būdamas Kybartuose, autorizavęs Ministrą Musteikį duoti mūsų kariuomenės įguloms, esantioms arčiau Vokietijos sienos, nurodymą pasitraukti kas norėtų į Vokietiją. Aiškino, kad būtų buvę gražu ir politiškai prasminge, jei sakytos įgulos būtų Prezidento pasitraukimą pridengusios. Be to, tuo būdu būtų išsigelbėjusi nors dalis mūsų kariuomenės nuo bolševistinio pavojaus, kuris neabejotinai jai grėsė, ypač buvo svarbu gelbėti nuo raudonojo teroro karininkus, kurie perdėm visi buvo nusistatę prieš komunizmą.

Iš generolo Musteikio "Pro Memoria" matyti, kad šį nurodymą net jau buvo pradėta vykdyti. Generolas jį perdavė iš Kybartų 9 p.p. pulko vadui Marijampolėje, 7 p.p. vadui Tauragėje ir, be to, pavodė šiam pastarajam perduoti jį 3 kav. pulko vadui. 9 p.p. gavęs kalbamą nurodymą, net buvo išvykęs iš Marijampolės Pilviškių link. Pakelyje buvo karo vadovybės iš Kauno sulaukęs ir grąžintas atgal į savo įgulą Marijampolėje. Kaip pasielgė kiti pulkai - nepaaiškėjo.

A. Smetonos ir generolo Musteikio aiškinimams, kad jie buvę už pasipriešinimą, nėra pagrindo netikėti. Bet tai yra tik žodžiai. Jei nusistatymas buvo tvirtas, tai kodėl faktinai nepasipriešino: kodėl nedavė atitinkamo įsakymo kariuomenei dar tada, kai tebebuvo savo pareigose Kaune, bet bandė išsąsenuoti nava pasipriešinimą tik tada, kai patys jau pasitraukė į Lietuvos pasienį. Vadų įsakymai pasitraukus iš kautynių lauko, dažnai gryninasi tik dezorganizuoja, bet ne jį tvar-

ko. Š p.p., paklausęs generolo Musteikio telefoninio nurodymo iš išvykęs žygin, Lietuvai jokios naudos nestašė, o tik pats susidemoralizavo...

Į K. Škirpos padarytą priekaištą, kodėl A. Smetona nepasinaudojo jam, kaip Respublikos Prezidentui ir pagal Konstituciją Vyriausiajam mūsų kariuomenės viršininkui, priderama teise ir pareiga duoti ginkluotosioms pajėgoms įsakymą ginti kraštą, A. Smetona aiškino, kad jis to padaryti negalėjęs, nes tam laikiusis priešingos nuomonės ne tik Vyriausybės narių dauguma su pačiu Ministru Pirmininku A. Merkio priešakyje, bet ir Karo Vadovybė, kuriai pasitarime, sušauktame tuo reikalu Prezidenturoje naktį iš 14 į 15 birželio, atstovavo pats Kariuomenės Vadas generolas Vitkauskas su Kariuomenės Štabo Viršininku generolu Pundzevičium. Pakeisti ant greitųjų Ministrų Kabinatą ir paskirti kitą Karo Vadovybę nebebuvo kada. Be to, nebuvę tikra ar būtų susiradęs kitas aukštesnio rango ir tinkamą karinių kvalifikacijų karininkas, kuris būtų sutikęs perimti tokiomis aplinkybėmis, kokios tada buvo, kariuomenės vadovavimą ir duoti ryštingą įsakymą. Pagaliau ar karininkijos dauguma toki įsakymą būtų vykdžiusi, kai per ištisus 5 metus, stovint kariuomenės priešakyje generolui Raštikiui, ji buvusi netinkamai auklėjama...

A. Smetona motomai pamiršo, kad generolą Raštiki, o šį atleidus, į jo vietą Gen. Vitkauską, paskyrė Kariuomenės Vadu ne kas kitas, kaip pats A. Smetona, ir kad prie tautininkų režimo daugiau, negu prie kurio kito, buvo į atsakingas kariuomenės vietas skiriami karininkai atsižvelgiant pirmoje eilėje ištikimamo režimui, bet ne karinių kvalifikacijų bei karininko visokeriopo tinkamumo kariuomenei vadovauti. Aukšto rango karininkai buvo tuo būdu ruošiami tarnauti režimui, bet ne kariuomenei vadovauti karui ištikus.

Bendrai paėmus, A. Smetonos surašytoji "Pro Memoria" ir jo aiškinimasis daro įspūdžio, kad visa tai yra savęs pateisinimui: A. Smetona verčia kaltą ant kitų, savo nuosavų klaidų nepastebėdamas. Qui s'excuse - s'accuse - sako praneštų patarė. Išsilaikęs prie Lietuvos valstybės vairo ištisus 14 metų ir palydėjęs ją į katastrofą, A. Smetona, kaip jis nesiteisintų, istorijos sprendimo neišvengs, kad lietuvių tauta savo sprendimą A. Smetonos ir jo politikos atžvilgiu buvo jau padariusi, tikrai pasėkius, nešiojo savo sieloje dar prieš 1940 metų birželio 15 d. nelaimą.

Vienoje šios apžvalgos vietoje jau buvo paminėta, kad principinis Vyriausybės nusistatymas eventualiam Sov. Rusijos smurtui pasipriešinti buvo priimtas dar 1940 m. pavasarį. A. Smetona savo "Pro Memoria" tai patvirtino. Kada Sovietai pradėjo daryti Lietuvai nepa-

grištų priekaištų ir statyti jos suverenumą pažeidžiančių reikalavimų, buvo kiekvienas aišku, kad už to visko slepiasi kažkas mūsų kraštui nepaprastai pikto ir kad gresia iš Sov. Rusijos pusės rimtas pavojus. Tad reikėjo tuoju pat griebtis ir atitinkamą valstybės išoriniam saugumui laiduoti priemonių: pastatyti ginkluotąsias pajėgas tokiose pozicijose, iš kur jos galėtų tinkamiausiai atlikti joms skirtą krašto gynimo uždavinį. Jei to nepakako, tai reikėjo militarinės pagalbos ieškoti iš kito kaimyno. Jei dėl tokios pagalbos iš anksto nebuvo pasirūpinta, o paskutiniu momentu nesitikėta jos gauti, tai reikėjo nors prašyti diplomatinės paramos visur, kur tik įmanoma ir mūsų diplomatiniams postams buvo prieinama. Pavojų reikėjo ne slėpti, bet kelti viešai, kad visas pasaulis tai girdėtų, o mūsų pačių tauta pasiruoštų jį vyriškai sutikti. Byle koks pasyvumas tokio momentu buvo ne tik nesuprantamas, bet tikras nusikaltimas prieš krašto išstatymus...

Tai ko nebuvo padaryta iš anksto, buvo dar galima padaryti paskutiniu momentu: jei nebebuta laiko ginkluotas pajėgas mobilizuoti, tai buvo galima pasipriešinti taikos meto kariuomenės jėga. Tai būtų buvęs nors simboliškas pasipriešinimas, kuris būtų turėjęs politinės reikšmės Lietuvos ateičiai; būtų sudaręs galimą statyti Lietuvos klasinę palankesnėje tarptautinės teisės atžvilgiu plotmėje, negu virto nepareiškus rusų smurtui nei mažiausio pasipriešinimo...

Pagrindinė aplinkybė, sukludžiusi pasipriešinimą, buvo ta, kad gavus Maskvos ultimatumą, A. Smetona nesiryžo, kaip Respublikos Prezidentas, savo nuožiūra tuoju pat duoti atitinkamą įsakymą Karo Vadovybei, nors tai, atsižvelgiant ultimatumo termino trumpumą ir fakto, kad jau prieš tai Vyriausybės buvo principialiai nutarta pasipriešinti, būtų buvę pilnai pateisinama. Vieton to, kad veikti, jis kažkodėl leidosi į bereikalingas diskusijas su Vyriausybės nariais ir Karo Vadovybe, tuo tikslu sušaukęs juos naktį iš 14 į 15 birželio į Prezidentūrą posėdžio, gaišdamas jau ir taip begal trumpą laiką iki ultimatumo termino ir lyg nesuprasdamas, kad tokioje padėtyje buvo Karo Vadovybei begal brangi kiekviena minutė, būtent tam, kad paspėjus duoti būtinausius įsakymus kariuomenės daliniams.

Savaime suprantama, kad tokiois aplinkybėmis, kada iki ultimatumo termino išsibaigimo nebuvo likusios vos kelios valandos laiko, kada, be to, daugelis positarimo dalyvių buvo atkviesti į Prezidentūrą prikelus juos iš lovos ir kada pagaliau kiekvienas jų, kaip žmogus, tokioje padėtyje nebegalėjo būti laisvas nuo įgista žmogiškųjų silpnybių įtakos, tokie klausimai, koks susirinkusiems buvo patiekta, svarstymas iš viso nebegalėjo būti blaivus. Nisako tad nėra nuostabaus, kad susirinkusiųjų nuomonės pasidalino, nors seniau tie patys asmenys ir tuo pačiu klausimu buvo vieningo nusistatymo.

Apie tai, kokioje atmosferoje šis istorinis ir paskutinis dar nepriklausomos Lietuvos Vyriausybės posėdis vyko, galima spręsti jau vien iš to, kad posėdžiui prasidėjus niekas iš jo dalyvių nenorėjo pirmas prabilti. Savo to posėdžio aprašyme A. Smetona pats tai patvirtina šiais žodžiais:

"Kai kiti nerado žodžių, tai man, kaip **Exm** Respublikos Prezidentui, teko prašnekti ir kitus prašnekonti".

Jei niekas "nerado žodžių", reiškia niekas pradžioje neturėjo ką pasakyti. Kadangi Vyriausybės nusistatymas eventualiam Sovietų smurtui pasipriešinti, kaip jau suminėta, buvo priimtas seniau, tai žodžiai nė nebebuvo reikalingi, tebuvo reikalingi tik veiksmai. Drumstoje atmosferoje ir nakties metu kitus "prašnekindamas", A. Smetona pats sukėlė bereikalingas diskusijas ir visą reikalą iš pagrindų pagadino. Nesuprintama tik vienas dalykas, tai būtent, tas, kodėl A. Smetona dar bando dėl to, kas iš jo paties kaltės atsitiko, teisintis...

Ši fatališką prasities įvykių hegali apgailestaujant, šia tegalima pasakyti vieną: Tikrieji vadai išryškėja ne tada, kai yra lengva, bet tada, kai tenka susidurti su didesniais sunkumais. Sovietų ultimatumas buvo pastatęs mūsų buvusiąją krašto politinę vadovybę prieš tikrai sunkų klausimą, kuris reikalavo iš jos lėtingo apsisprendimo. Toki apsisprendimą tegali padaryti tik stiprios dvasia ir tvirtos valios asmenybės. Kalbamasis naktinis posėdis parodė, kad stovėję tuo metu prie mūsų valstybės valio asmenys šių ypatečių nepareišė: nepajėgė priimti nei tinkamo nei vieningo sprendimo, bet iškriko, kaip Gripo bitės ir išsiskirstė kas sau į visas puses, palikę kraštą sunkiausiu jam momentu be politinės vadovybės...

A. Smetona aiškinosi, kad, išvykdamas į užsienį, jis nepalikęs krašto be vadovybės: davė A. Merkui raštišką pavedimą eiti pagal Lietuvos Konstitucijos 71 str. Respublikos Prezidento pareigas. Tuo A. Smetona prieštarauja pats sau. Jam buvo žinoma, kad A. Merkys supasuoja, kaip prisidėjęs prie nuomonės Sovietų ultimatumą priimti ir nesipriešinti. Iš Ministro Pirmininko pareigų jis jau buvo demisijonavęs. Be to, savo "Pro Memoria" A. Smetona pats sako, kad A. Merkiu nebuvo galima pasitikėti. Jei taip, tai kaip tokiomis nepaprastai sunkiomis aplinkybėmis buvo galima duoti jam toki svarbų pavedimą. Juk tai praktiškai reiškia ne ką kitą, kaip palikimą krašto be vadovybės.

Iš tikrųjų taip ir buvo. A. Merkys sakytauoju raštišku pavedimu visai nepasinaudojo. Viešai jis jo niekur nebuvo paskelbęs bei teisiškai tinkama forma pareiškęs. Ar jis su kalbamauoju dokumentu buvo supažindinęs Ministrų Tarybą, nėra žinoma. Tėra žinoma tik tai, kad A. Merkys buvo perėmęs Respublikos Prezidento pareigas ne pagal Lietuvos

*) Kaip, pavyz., 1926 m. Sėkuliūne, apie būvį K. Gaigys, narys vpr. Šiūs. susirinkimas, turėjo būti o vienas nakties būvų susirinkimas, o būvų buvo 20. Toliau, o dabar, vėliau, per daug pasipriešinimų susirinkimui. Būvų būvų susirinkimų, bet susirinkimų padėm ir šios pareigavimai.

Konstitucijos 71 str. ir A. Smetonos pavedimą, bet pagal 72 str., kuris numato Respublikos Prezidento pavadaimą šiam mirus arba atsistatydinus. Apie Respublikos Prezidento pareigų perėmimą buvo duotas sekantis komunikatas per "Eitą":

"Birželio 15 dieną Respublikos Prezidentas Antanas Smetona išvyko į užsienį.

Jo išvykimą susidariusiomis aplinkybėmis Vyriausybė laiko atsistatydinimu iš Respublikos Prezidento pareigų.

Respublikos Prezidento pareigas, einant Lietuvos Konstitucijos 72 str., eina Ministro Pirmininko pareigas einas Antanas Merkys."

Apie tai, kad A. Smetona, išvykdamas į užsienį buvo palikęs pavedimą A. Merkui eiti Respublikos Prezidento pareigas, K. Škirpa patyrė šiuo būdu: žodžiu patyrė apie tai birželio 16 d. anksti rytą, kalbėdamasis telefonu su A. Smetona, jau atsidurusiu už Lietuvos ribų. Bitkinuose kalbama svarbaus dokumento nuorašą ši gavo žymiai vėliau. Jis jį esmeniškai nusirašė nuo originalo, kurį laikė pas save A. Merkys su kuriuo K. Škirpa visai pripuolamai buvo susitikęs traukinyje birželio 29 d. grįždamas per Kretingą į Berlyną, po savo pažymėtinos ekskursijos į Kauną.

Kiekvienas politiškai mokęs galvoti asmuo sutiks, kad A. Smetona padarė gerai, kad, pasitraukdamas į užsienį iš Respublikos Prezidento pareigų neatsistatydino. A. Smetonos pasitraukimą į užsienį politiniu atžvilgiu tenka vertinti teigiamai. Jis reiškė nors tyčią protestą prieš Sovietų Rusijos smurtą. Taip, o ne kitaip įvertino šį faktą ir viešojo pasaulio opinija, nors kad ir paties fakto interpretavimo keliu. Būtų buvę mūsų politikai naudinga, jei A. Smetona, pasitraukdamas į užsienį, būtų viešai pareiškęs, kad taip pasielgia protesto ženkliai prieš Sov. Rusijos smurtą. Per pasikalbėjimą su K. Škirpa jis apgalvestavo, kad to nepadarė. Aiškino, kad tai padaryti negalėjęs dėl laiko stokos ir abejojė, ar A. Merkio Vyriausybės dauguma, nusistačiusi priimti ultimatumą be protesto, nebūtų dariusi jam klaidų protestą pav. per radiją, ar kaip kitaip viešai pareikšti. Tačiau lieka nesuprantama, kokiais esminiais motyvais A. Merkio Vyriausybė paskaitė A. Smetonos išvykimą į užsienį atsistatydinimu iš Respublikos Prezidento pareigų. A. Smetona iš šių pareigų nebuvo atsistatydinęs. Tai seka iš formalaus rašto, palikto A. Merkiui, kurį šis pastarasis priėmė ir pas save laiko. Todėl Vyriausybės nutarimą skaityti išvykimą į užsienį A. Smetonos atsistatydinimu iš Respublikos Prezidento pareigų negalima aiškinti kitaip, kaip revoliuciniu aktu, priešingu voi-

x) Tą patį suprantu "kiekvienas politiškai mokęs galvoti": 72-ą straipsnį Merkio Vyriausybė paskaitė A. Smetonos išvykimą į užsienį atsistatydinimu iš Respublikos Prezidento pareigų.

kusiai Lietuvos konstitucijai. Užsienių politikos požiūriu tai buvo žalinga. Taip pat neatrodo buvus tikslinga ir atsilikymui prieš Sovietų spaudimą. Kalbamas aktas silpnino A. Merkio legitimavimąsi Respublikos Prezidento pareigose ir tuo pačiu visos Vyriausybės poziciją. Kada patys rusai iš pradžios laikėsi teistumo šešėlio, A. Smetonos degradavimas ir pastatymas į Respublikos Prezidento pareigas ne legaliu, bet revoliuciniu būdu, A. Merkis, kuris prieš tai buvo iš Ministro Pirmininko vietos demisijonavęs sulig Maskvos reikalavimą, pastrūdė, kad būtų buvęs politiškai išmintingas dalykas: jis palengvino Sov. Rusijai Lietuvos valstybės sužlugdymą...

" Kalbamas revoliucinis aktas gal gali būti aiškinamas tada buvusiu drumsta vidaus politine padėtimi. Ne paslaptis, kad A. Smetonos režimas, ypač pati jo galva, buvo visuomenei daugiau, negu įgrięs. Ypač buvo ant jo įnirtusios opozicinės partijos. Tačiau tokiuo sunkiu momentu, kokį tada mūsų kraštas pergyveno, vidaus bei partinėms rietsioms nebeturėjo būti vietos. Kada kraštan brovėsi svetimos valstybės kariuomenė, kad ją okupuoti, klausimas ar tautininkų režimas buvo geras ar blogas, ar šio režimo galva kam patiko ar nepatiko, buvo virtą antraeiliais, nebeaktualiais reikalais, juo labiau, kad A. Merkio Vyriausybėje dalyvavo ir patį opozicinių srovių atstovai. Tai reiškia, kad šios srovės nebuvo nuo Vyriausybės sprendimų atstumtos. Jos juose aktyviai dalyvavo ir todėl atsakomybė už tų svarbių sprendimų pasekmes tenka ne vien A. Smetonai bei tada buvusiam režimui, bet ir opoziciniams srovėms.

A. Merkio Vyriausybės nariai, priėmę nutarimą skaityti A. Smetonos išvykimą į užsienį atsistatydinimu iš Respublikos Prezidento pareigų, o taip pat partijos ir asmenys, paveikę tą Vyriausybą šia prasme iš šalies, sudavė smūgį ne tik A. Smetonai, bet ir Lietuvos suverenumui. Matomai, jie nesuprato, kad A. Smetona, pasitraukdamas į užsienį ir šitaip išvengdamas padėti, kaip Respublikos Prezidentas, savo parašą po Lietuvos palaidojimo aktu, virto užsienio aktyse "epriklausomos Lietuvos simboliu. Kalbamaoju nutarimu šis simbolis buvo politiniu atžvilgiu susilpnintas, nors grynai juridiškai ir negali būti skaitomas panaikintu. Tie, kas prie to pridėjo savo pirštus, neparodė gilios Lietuvos valstybinės išminties...

Rusų ultimatumą ir raudonosios armijos įsibrovimą į mūsų kraštą, tarptautinės teisės požiūriu galime su pilnu pagrindu skaityti smurto aktais. Padėtis, kuri susidūrė šių aktų pasekoje, buvo ne kas kita, kaip svetima okupacija. Ne tik mes patys, bet niekas pasaulyje, išskyrus pačią Sov. Rusiją, šios okupacijos nepateisino ir Lietuvos

įjungimo į Sov. Rusijos sąstatą nepripažino. Tai reiškia, kad laikomasi nuomonės, jog Lietuvos suverenumas tapo tik pažeistas, bet ne galutinai panaikintas ir kad Lietuvos, kaip valstybės ateities klausimas tarptautinės teisės požiūriu skaitytinas atviru, bent iki šio karo pabaigos, kol nebus nustatyti naujos tarptautinės teisės pagrindai ir galutinios sienos tarp valstybių.

Keldami Lietuvos valstybės atstatymo problemą mes neturime pretenzijų kurti ką naujo, bet tik pagrįstai reikalaujame, kad būtų atitaisyta Sov. Rusijos padarytoji lietuvių tautai ir mūsų kraštui didelė skriauda: kad būtų grąžinta mums laisvė, kitaip sakant, kad būtų atstatomas Lietuvos valstybės suverenumas. Šitai Lietuvos problemą atstydami, turime būti patys logingi, negalime nepripažinti veikusios prieš rusų okupaciją Lietuvos Valstybės Konstitucijos toliau galiojančia ir to pasėkoje A. Smetoną teisėtu Respublikos Prezidentu, nors jis dėl susidėjusių nepaprastų aplinkybių tų pareigų praktiškai ir nebegali eiti. Kol tos aplinkybės nepakitės, A. Smetona, kaip išvengęs Sovietų okupacijos ir jokiuo aktu jos nepripažinęs, skaitytinas, nors teoretiniais, Lietuvos suverenumo reikškėju, kaip kad ir mūsų diplomatiniai postai šio suverenumo gynėjais užsienyje, pasiremiant jiems savo laiku Lietuvos teisėtos Vyriausybės suteiktais kredencialais...

Laikydamas šitokie nusistatymo, K. Škirpa skaitė savo pareiga toliau subordinuotis A. Smetonai, kaip Respublikos Prezidentui, nors nėra joks A. Smetonos asmens, teisingiau pasakius jo buv. režimo, adoratorius bei rėmėjas. Todėl, kaip jau buvo anksčiau minėta, buvo prašęs ponią Tubelieną nuvykti į "Jaegerhoehe" ir orientuoti A. Smetoną apie pradėtą megsti su vokiečiais slaptą politinį meginį Lietuvos atstatymo reikalui. Ji atliko šią kelionę liepos 22 - 27 dienomis. Grįžusi pranešė, kad A. Smetona žiūri į K. Škirpos iniciatyvą palankiai. Atsirašus gi Berlyne A. Smetonai asmeniškai, K. Škirpa supažindino jį išsamiai su visu tuo, ką savo iniciatyva nuveikė ir kokių atsiekta rezultatų. Tarp kita ko, paskaitė A. Smetonai savo paruoštą ir Dr. Kl. įteiktą Vyriausybės deklaracijos projektą ir pasiūkino kada ir kokiomis aplinkybėmis buvo numatyta ją paskelbti...

A. Smetona visiems K. Škirpos projektams ir atliktam darbui pritarė. Padarė tik šias dvi pastabas: pirma, buvo nuomonės, kad valstybės atstatymas turėtų prasidėti Respublikos Prezidento atsisaukimu į tautą, o po to jau galėtų sekti Vyriausybės deklaracija ir antra, jam nepatiko kuriamo naujo politinio sąjūdžio pavadinimas. Aiškino, kad "aktyvistas" ne lietuviškas žodis. Iš tikrųjų gi pavadinimas "Lietuvių Aktyvistų Frontas" A. Smetonai nepatiko todėl, kad priminė jam "Aktyvistų Sąjun-

→ Tikrai: "megginys"!

gą", kuri savo laiką veikė prieš A. Smetoną ir tautininkų režimą iš Klaipėdos. Bet naujai kuriamas "Lietuvių Aktyvistų Frontas", jo iniciatoriaus K. Škirpos manymu, nieko bendro su Klaipėdos "aktyvistais" neturėjo turėti. Žodis "Aktyvistas" naujam sąjūdžiui pavadinti buvo panaudotas tik todėl, kad kito atitinkamo grynai lietuviško žodžio lietuvių kalboje nėra...

Kadangi A. Smetonos pastabos buvo ne esminės, bet daugiau formalinio pobūdžio, tai dėl jų nebuvo diskutuojama. Be to, klausimas ar Lietuvos atstatymo darbas turi vykti A. Smetonos šūkiu, kaip Respublikos Prezidento, ar tik sudarytinos Vyriausybės deklaracijos pagrindu, rugpiūčio mėn. antroje pusėje nebeatrodė aktualiu, kadangi tada jau buvo aišku, jog vokiečių - rusų ginkluotas konfliktas, kuriuo buvo K. Škirpos planas pagrįstas, atidėdamas ateičiai.

Užtat iškilė kitas klausimas, tai, kaip pasielgti A. Smetonai: pasilikti Vokietijoje ir čia palaukti kol rusų - vokiečių santykiai pakitės, pasitikinti, kad tada susidarytų aplinkybės Lietuvai atstatyti, ar, kadangi tai iš anksto tvirtinti nebuvo galima, laikinai apsigyventi kurioje kitoje valstybėje, kare nedalyvaujančioje. Pats A. Smetona lyg buvo linkęs pasilikti Vokietijoje, kad būtų arčiau savo krašto. Tačiau sviravo. Atrodė, kad tvirto nusistatymo pasilikti Vokietijoje jis neturėjo. Jo gi artimieji, Ponia Smetonienė, vaikai ir ponia Tubelienė veržė veržėsi į Ameriką ir darė A. Smetonai įtakos, kad greičiau gautų Amerikos visas.

K. Škirpa per kelis kartus įtikinėjo A. Smetoną nevykti į Ameriką, bet pasilikti Vokietijoje. Jis aiškino, kad būdamas arčiau savo krašto A. Smetona galėtų, jei tik rusų - vokiečių santykiai pakitės mums pagidaujama prasme, būti Lietuvos valstybės atstatymui naudingesnis, kaip iš toliau. Antra, atkreipė A. Smetonos atydą į tai, kad jo išvykimas vokiečiai galėtų komentuoti, kaip nepasitikėjimą Vokietija ir vėliau gal net daryti jam kliučių grįžti į Europą. Pagaliau, Amerika yra labai toli, susisiektas su ja šiuo karo metu begal apsunkintas ir net gali iš viso nutrukti, jei ji irgi įsiveltų į karą. Tuomet su A. Smetona ne tik nebūtų galima susisiekti, bet, gal iš viso, jis nebegalėtų anksčiau karo pabaigos į Lietuvą grįžti...

Šie argumentai A. Smetoną veikė. Jei ne šeimos narių nuolatinis spaudimas, gal A. Smetona ir būtų apsisprendęs pasilikti Vokietijoje. Tačiau atsižvelgdamas savo artimųjų noro ir tos aplinkybės, kad Vokietijos laikysena Lietuvos atstatymo atžvilgiu nebuvo pakankamai aiški, jis pasidavė bendram apui, kuris tada buvo pastebimas pas kitus lietuvius - atbėgėlius, t.y. pasinešė ir jis su visa savo šeima iškelia-

ti į Ameriką. Šitaip nusistatęs aiškinosi, kad kiekvienu momentu pasistengsias iš Amerikos grįžti, jei busią reikalinga, tai net lėktuvu. Jei susidarytų skubiam grįžimui kokių nors kliūčių, tai pažadėjo Vyriausybės paskirimą prisiųsti K. Škirpai telegrafu. Pagaliau, dar sakė, kad pasiekęs Šveicariją nesiskubinsias vykti toliau, palauksias, kol daugiau išryškėsia rusų - vokiečių santykiai, gal net iš viso liksias Šveicarijoje, jei tik busią galima... Tokiomis sąlygomis nebeliko nieko kito, kaip pagelbėti A. Smetonai ir jo šeimos nariams gauti reikalingas Amerikos ir Šveicarijos vizas. K. Škirpa sutiko tuo reikalu pasirūpinti, pareikšdamas rezervą, kad tai jis daro prieš savo nusistatymą ir vien iš mandagumo pareigos.

Vokiečiams pajutus, kad A. Smetona ir jo šeimos nariai yra pasinešę Vokietiją apleisti, jie iš savo pusės, nesuprantama kodėl, pradėjo daryti A. Smetonai nemalonumą. Verste vertė jį per pristatytąjį prie jo saugumo policijos agentą, kad vyktų į Šveicarų konsulatą asmeniškai užpildyti vizai gauti formuliarą. Tai visiškai nebetuvo reikalinga, kadangi K. Škirpa jau buvo vizos reikalu kalbėjęs su pačiu Šveicarijos Pasiuntiniu ir šis buvo pažadėjęs atsiklausti savo Vyriausybės sutikimo. Kai K. Škirpa, užsistodamas už A. Smetoną, aiškino sakytam vokiečių saugumo pareigūnui, kad A. Smetonai kaip Valstybės Prezidentui, nedera tokia smulkmena asmeniškai atlikti ir kad vizos reikalu jau kalbėtasi su pačiu Šveicarijos Pasiuntiniu, vokiškasis akiplėša vistiek nesiliovė: jis pakeltų balsu pasakė K. Škirpai, kad tai ne šio pastarojo dalykas ir kad A. Smetona bus vistiek priverstas į Šveicarų Konsulatą eiti.

Buvo tikrai užgeūnantis dalykas, kad vokiečiai šitaip negražiai elgiasi. Iš pradžių pasmanyta, kad gal saugumo valdininkas tai daro savo nuožiūra, nesuprasdamas, kad turi reikalą su svetimos Valstybės Prezidentu. Todėl K. Škirpa pranešė apie tai vienam aukštam SS pareigūnui von Massow, buv. vokiečių kariuomenės generolui, savo geram pažintam, paprašydamas jį paveikti, kur reikia, kad sakytas valdininkas būtų sudraustas. Bet nesusilaukė jokio atsakymo, nors generolas ir buvo pažadėjęs tuojeu interventuoti ir duoti K. Škirpai atakymą. Tai darė įspūdis, kad esame ne paprasto nesusipratimo, bet kažko daugiau...

A. Smetona tuo būdu buvo priverstas į Šveicarų konsulatą nueiti. Tas pats saugumo valdininkas - akiplėša jį palydėjo. Nuvykus į kalbamą konsulatą ir pasiškinus, kad vizos reikalu mūsų Pasiuntinys kalbėjosi su Šveicarijos Pasiuntiniu, formuliaro vizai gauti reikalas atkrito. Vaigi vaikščiojimas į Šveicarų Konsulatą buvo visai bereikalingas dalykas, vokiečių saugumo tyčia sugalvotas, kad padarius A. Smetonai asmeniškai nemalonumo...

Norėdamas išsiaiškinti ką visa tai galėtų reikėti, K. Škirpa kreipėsi į vok. URM-jos Protokolą. Čia jam buvo "privačiai" duota suprasti, kad į kalbamą reikalą nesikištų ir, iš viso, kad būtų geriau, jei lankytųsi pas A. Smetoną rečiau. Paklausus ar tai reiškia, kad yra nepageidaujama pagelbėti A. Smetonai gauti vizas išvykti iš Vokietijos, buvo A. Škirpai į tai atsakyta, kad ~~Vok.~~ iš Vok. URM-jos pusės nėra jokių kliūčių, kad vizų reikalu jis galės su A. Smetona matytis ir kreiptis į atitinkamas svetimų valstybių Pasiuntinybes. Žinoma, tai esą net pageidaujama.

Iš to pasidarė aišku, kad saugumo valdininko "nemandagumas" buvo tik priemonė A. Smetonai iš Vokietijos išprašyti ir kartu vykdoma su vok. URM-jos žinia ir pritarimu. Tokiomis sąlygomis A. Smetonai kitos išeities gal daugiau nė nebeliko, kaip greičiau iš Vokietijos pranykti. Tik viena tada buvo nesuprantama: kodėl vokiečiai prieš tai atsiėmė prie jo, palyginant, neblogai, stykus jam į Berlyną ir čia kiek ilgiau užsibuvojus, staigiai pakeitė jo atžvilgį savo nusistatymu. Žymiai vėliau buvo gauta žinių, būk A. Smetona buvęs iš Vokietijos išprašytas todėl, kad kalbėjėsi prieš Vokietiją, neva aiškinęs, kad pačioje Vokietijos galės kilti bolševizmas, skaitęs, jog jam čia pasiūlyti būtų nesaugu ir kad todėl pats norėjęs iš Vokietijos išvykti. Šias žinias patvirtino vienas Dr. Greefe, buv. Rytprūdių saugumo viršininko prasiterimas, kad A. Smetonai buvo leista išvykti iš Vokietijos ten, kad pasilieškotų sau saugesnės gyvenamos vietos kitur, juo labiau, kad jis esąs buvęs Vokietijos nusistatęs ne draugingai. Tenka pastebėti, kad A. Smetona, būdamas Berlyne, leisdavosi į pasikalbėjimus politinėmis temomis su kiekvienu, kas pas jį užsėdavo. Tokių politikierių tarpe galėjo atsirasti ir koks provokatorius, kurių lietuvių - atbėgėlių tarpe kaip vėliau išryškėjo, būta dargi ne mažai.

Kaip ten bebūtų buvę, A. Smetonos išprašymas iš Vokietijos buvo Lietuvos valstybės atstatymo požiūriu naujas ir negeras simptomas. Jis komplikeavo Vyriausybės paskirimo klausimą, jei būtų tada ar vėliau pavykę, arba ateityje dar pavyktų susitarti su Vokietija dėl Lietuvos valstybės atstatymo ir Vyriausybės sudarymo klausimas iš naujo kiltų. Jei A. Smetina būtų buvęs vokiečių nemalonės išsisaugojęs, ypač jei nebūtų išvykęs į Ameriką, tai klausimo, kas eventualią naują Lietuvos Vyriausybę galėtų paskirti nė nekiltų, žinoma, jei A. Smetona toliau tebeskaityti teisėtu Lietuvos Respublikos Prezidentu.

Užsitikrinęs pas Šveicarijos Pasiuntinį ir Amerikos Chargé d'affaires, kad vizos A. Smetonai ir jo šeimai bus suteiktos, K. Škirpa išsikubino per Berną į Romą pasimatyti su kitais Lietuvos Pasiuntiniais, kad pasidalinus su jais informacijomis ir drauge aptarus ben-

dra padėti bei bendru susitarimu mustačius kokių toliau laikytis gairių siekiant Lietuvos valstybės atstatymo. Vizą išvykti kelion savaitėm iš Vokietijos vokiečių URM-ja davė, dargi diplomatinę, kaip Lietuvos Pasiuntiniui. Tai buvo neblogas simptomas. Kitas neblogas simptomas buvo dar tes, kad vizos gavimo reikalą parėmė Dienststelle von Ribbentrop, kas parodė, kad gija, sumegsta su Dr. Kl., nebuvo nutrukusi ir kad ją, jei tik bus reikalas, dar bus galima panaudoti ir ateityje...

Užsienyje K. Škirpa išbuvo nuo 14 iki 30 rugsėjo. Berne buvo sustojęs du kartus: vykdamas į Romą ir grįždamas.

Per buvojimą Berne nuodugnai išsikalbėta apie padėti ir ateities perspektyvas su mūsų Pasiuntiniu Šveicarijoje Dr. J. Šauliu ir jo bendradarbiais: E. Turausku ir Dr. A. Ceručiu. Iš pastarojo patirta, kaip plačiai nuaidėjo ir kokių atgarsių turėjo neutralioje pasaulyje opinijoje, ypač lietuvių laikraščiuose Šiaurės ir Pietų Amerikoje, K. Škirpos pravesta kova su Kaunu ir Sovietais dėl mūsų Pasiuntinybės rūmų Berlyne. Ypatingai buvo džiuginanti naujiena, kad Šiaurės Amerikos lietuviai sudarė Lietuvai Gelbėti Tarybą. Jai susispietė svarbiausios lietuvių partijos: katalikai, tautininkai, liaudininkai ir socialistai. Pastarieji tuo tarpu tik principe sutikę. Savė atstovus pažadėję prisijusti kiek vėliau, po Roosevelto rinkimų. Tarybos amseninė sudėtis tokia:

Pirmininkas -
Sekretorius -
Tėsininkas -
Korėti:

Atsirasus Berne dar ir P. Klimai, Lietuvos Pasiuntiniui Prancuzijoje, K. Škirpa drauge su juo ir E. Turausku, šio pastarojo automobiliu, išvažiavo į Romą, į kur buvo kviesiti atvykti ir kiti Lietuvos Pasiuntiniai, kas tik gali. Deje, susirinko tik šie: St. Losoraitis, St. Girvainis, P. Klimas, K. Škirpa ir E. Turauskas. Buvo dar tikėtasi, kad atvyks V. Gylis iš Stockholmo, bet kažkodėl neatvyko. Be to pabūgo kelionės į Romą ir Dr. J. Šaulys, aiškindamasis, kad visam tam, kas kitų Romoje bus nutarta, jis pritariąs iš anksto... Atvykusieji iš toliau buvo apgyvendinti Marijonų Kongregacijos patalpose, kur turėjo progos kasdien matytis su šio ordino galva, vyskupu Dušiu. Svarstant bendrą politinę padėti ir laikos Vyriausybės užsienyje klausimą, vysk. Bučys dalyvavo Pasiuntinių pasitarime aktyviai.

Iš politinių klausimų, kurie laike pasitarimų Romoje, užsitęsusių nuo 19 iki 25 rugsėjo, buvo aptarti ir kuriems tenka priduoti didesnės reikšmės, pirmoje eilėje pažymėtini šie: 1. Politinės padėties įverti-

x) Londonas. Jis Hotelu negavo.

nimas, 2. Laik. Vyriausybės sudarymo klausimas, 3. Laikysena A. Smetonos atžvilgiu ir 4. Lietuvos Tautinio Komiteto sudarymas.

Pirmasis dalykas buvo išsiaiškinti susidarusia naują politinę padėtį savo valstybės netekus ir kaip siekti jos atstatymo. Pasidalinus informacijomis apie tai, kaip Lietuvos katastrofą sutiko įvairių kitų kraštų Vyriausybės ir kaip reagojo į tai viešoji pasaulio opinija, prieita išvados, kad nusistatymas skaityti Lietuvos įjungimą į Sov. Rusiją paprastu šios pastarosios smurtu yra tarptautinės teisės požiūriu tvirtas ir galima juo drąsiai remtis, reikalaujant Lietuvos suverenumo atstatymo. Visi pasitarimų dalyviai buvo vieningos nuomonės, kad galutinas jo atstatymas galėtų pasiekti tik šiam karui pasibaigus, kada bus nustatomi nauji bendros taikos pagrindai, taigi ir išspręstas atskirų valstybių, patekusių laike karo po svetima okupacija, likimas. Taip pat visi buvo vieningo nusistatymo, kad nereikėtų praleisti jokios progos Lietuvą atstatyti ir nebelaukiant karo pabaigos, jei tik Lietuvos kaimyninių valstybių, nuo kurių mūsų krašto ateitis pirmoje eilėje pareina, santykiai taip pakitėtų, kad Lietuvos valstybės atstatymas praktiškai pasidarytų įmanomas. Tokiame atsitikime nusistatyta, jei būtų reikalinga, nevengti užsangažuoti su Vokietija, kuri vienintelė galėtų artimiausioje ateityje pašalinti bolševikiškąją okupantą iš mūsų krašto. Manyta, kad nuo šių užsangažavimų būtų galima ateityje atsipaaiduoti, jei bendra kariniai - politinė situacija neevolucionuotų kita linkme, negu pasitarimų metu atrodė, tikriau pasakius, jei sakyti užsangažavimai nebet būtų reikalingi. Šis nusistatymas reiškė pritarimą jau pradėti K. Škirpos iniciatyva vykdyti politinei linijai, kurios esmė buvo atsiskyrimas nuo neitraliteto bei pasyvumo ir išvystymas aktyvios veiklos, išnaudojant momente aplinkybes...

Nusistatėms laikytis aktyvios politikos, savime kilo klausimas sudaryti emigrantinę Vyriausybę, kuri būtų tinkama įrankis Lietuvos klausimui tarptautiniame forume kelti ir ginti Lietuvos interesus užsieniuose iki karo pabaigos... Išėinant praktišką sumetimą ir politinės koncepcijos siekti Lietuvos atstatymo pagelba Vokietijos buvo loginga tokią Vyriausybę sudaryti Berlyne. Tačiau tada tai dar nebuvo galima dėl buvusių tuomet rusų - vokiečių santykių. Vokietija nebuvo karė su Sov. Rusija. Todėl nebuvo vilties, kad ji sutiktų leisti Lietuvos emigrantinei Vyriausybei Berlyne susikurti ir iš šia veikti prieš Sov. Rusiją.

Ar buvo tada prasme emigrantinę Lietuvos Vyriausybę bandyti sudaryti kur kitur? Reikia išsąj pasakyti, kad pagunda pabandyti tokią Vyriausybę sudaryta būta pas kai-ką nemaža. Ypač didelio palankumo rodė

Šiam projektui Amerikos lietuviai, kuriems vysk. Bučys lyg atstovavo Romos pasitarimuose. Tačiau prieita išvados, kad šį jų pagėdavinį patenkinti negalima. Tokios išvados prieita dėl sekančių motyvų: visų pirma todėl, kad pirmoju atveju buvo tikėtasi Lietuvai atstatyti sąlygi susidarymo, jei pakitėtų rusų-voikiečių santykiai, kitaip sakant, taiso dėti kortą ant Vokietijos. Antra, Lietuva Sov. Rusijos smurtui ginklu nepasipriešino ir todėl neatsidūrė karštesnių valstybių tarpe, kad galėtų iš anksto dėtis prie kurios nors karštesniųjų valstybių pusės bei jų bloką. Tokiomis sąlygomis buvo abejotina, ar iš viso susirastų bet kur tokia šalis, kuri sutiktų emigrantinę Lietuvos Vyriausybę priglauti savo teritorijoje. Jei tokia šalis ir susirastų, tai tokiai mūsų Vyriausybei būtų labai sunku gauti kitų valstybių pripažinimą. Be abejo, ne vieno krašto Vyriausybė, vadovaudamasi savo politikos interesais, galėtų siūkiai neigiamai pasisakyti Lietuvos emigrantinės Vyriausybės atžvilgiu, kas kenkiamingai atsilieptų į visą mūsų akciją už Lietuvos nepriklausomybės atstatymą. Pagaliau, tokios Vyriausybės sudarymas galėtų taip pat neigiamai atsiliepti ir į dar pripažintamų mūsų Pasiuntinybių padėtį, nes įvairios vyriausybės galėtų pagrįstai pastatyti klausimą, ką Pasiuntinybė atstovauja: emigracinę Vyriausybę, kurios ta šalis gal nepripažintų, ar rusų okupacijos su-spenduotą Nepriklausomos Lietuvos Vyriausybę?

Taiigi!

Akivaizdoje visų šių samprotavimų išryškėjo, kad emigrantinę Vyriausybę gal būtų buvę tik tada prasminga sudaryti, jei būtų buvę nusistatyta dėtis prie kurios nors karštesniųjų pusių. Bet tai buvo neįmanoma, nes Lietuva Sov. Rusijai karo nebuvo paskelbusi ir iš viso kare nedalyvavo... Be to, tokia emigrantinė Vyriausybė praktiškai nedaug ką tebtų galėjusi nuveikti: ji būtų buvusi naudinga propagandai išvystyti už Lietuvos atstatymą, bet tenka labai suabejoti ar pačiam Lietuvos atstatymui galėtų realiai pagelbėti, kadangi šio tikslo įvykdymas, kaip jau minėta pirmoje eilėje priklausys nuo politinių santykių tarp betarpiškųjų Lietuvos kaimynų, bei nuo politinių ir realybių, kurios susidarys pačios Lietuvos horizontuose.

Atsisakymas nuo bandymo sudaryti emigrantinę Vyriausybę turėjo loginių pasekmių kai dėl to, kaip nusistatyti A. Smetonos, kaip Respublikos Prezidento emigracijoje atžvilgiu ir kokia patarti jam laikysena. Reikia pastebėti, jog per pasitarimus Romoje būta balsų A. Smetonos Respublikos Prezidentu iš viso nebelaikyti ir su juo visai nebesisiekityti. Šiai nuomonei pasipriešino St. Lozoraitis ir jį palaikė K. Škirpa. Juoda laikėsi nusistatymo, kad A. Smetonos legitimu Respublikos Prezidento pareigose nėra jokie pagrindai kvestionuoti ir kad užsienių politikos požiūriu tai net būtų žalinga. A. Smetona, išsigelbėjęs nuo

x) *Taiigi kas?*

Sovietų kilpos, gali dar būti kaip konstitucinis asmuo naudingas ir reikalingas ateityje, pavyzdžiui, kad ir naujos Lietuvos Vyriausybės paskirimiui, ar kokiems kitiems aktams, kur reikalingas Resp. Prezidento parašas, padaryti. Buvo atsižvelgta į tą aplinkybę, kad A. Smetona, palydėjęs Lietuvą į katastrofą, nebeturi tautos pasitikėjimo, bet tai yra mūsų vidaus politikos reikalas. Jį perkelti į užsienio politikos plotną būtų neišmintinga, nes faktinai nebeturime pačios savo valstybės. Jos nustojus, turime branginti kiekvieną jos teisėtą liekaną, kadangi tai yra mūsų pliusai Lietuvos valstybės atstatymo reikalui ginti užsieniuose.

Išsamiai apversdžius aplinkybes ir atsižvelgus į galimai glaudesnę visų lietuvių vienybės reikalingumą, o taip pat turint galvoje valdžios legalaus tęstinumo svarbumą, buvo prieita A. Smetonos klausimu sekančio vieningo nusistatymo:

*Kiekvien
atliktas
tas yra
naujimas
ir apskritai
su sąlyga*

1. Su A. Smetona palaikyti kontaktą, tačiau nedaryti iš jo centrinės vizos numatomos akcijos asmens;
2. Padėti jam su Seima apsigyventi kur nors Europoje ir patarti jam laikytis ramiai;
3. Pradėti jį paskirti savo aktu Lietuvos Tautinio Komiteto Pirmininką, Ministrą Pirmininku, paveidant šiam šiti Respublikos Prezidento pareigas;
4. Vengti užsieniuose viešos polemikos apie jo asmenį ir stengtis paveikti kitus ta prasme, ypač Amerikos lietuvių organizacijas ir spaudą;
5. Atsižvelgus į pavojų, kad A. Smetona gali tapti viešos polemikos objektu ir pats į tokią polemiką gali būti įtrauktas, patarti jam atsisakyti nuo sumanymo vykti į J.Š. Amerikos Valstybes.

Nusistatčius nedaryti iš A. Smetonos centrinio asmens visai numatomai Lietuvos skaija atstatymo akcijai savaime kilo klausimas, kas tada derins atskirų mūsų diplomatinų postų ir lietuviškųjų organizacijų veiklą bei jai vadovaus, kol nebus galima sudaryti naują Lietuvos Vyriausybę. Likusios užsieniuose mūsų diplomatijos šeršas, St. Lōzoraitis, kaip surištas Lietuvos Pasiuntinio funkcijomis Italijoje, minėtos pareigos vienas atlikti negalėjo, juo labiau reziduodamas Romoje, vienos iš karisaujančių šalių sostinėje. Buvo kiekvienam aišku ir suprantama, kad vadovaujantis organas turi būti laisvas tiek savo sprendimuose, tiek galinybe susisiekti su įvairiais mūsų diplomatiniais postais ir politinėmis lietuvių organizacijomis, nežiūrint kokioje šalyje kas randasi, nors ir būtų priešingose karisaujančiųjų šalių pusėse. Antra, buvo laikomasi nuomonės, kad kalbamasi organas

būtų tokio pobūdžio ir tokio sąstato, kad jis galėtų laviruoti: nepavykus atsiekti Lietuvos atstatymo vienu keliu, kad galėtų politiką pakeisti ir siekti to paties tikslo kitu keliu bei kitomis priemonėmis.

Apšvarėčius įvairius projektus, prisia prieita išvados, kad būtų šiem uždeviniui vykdyti tinkamiausia sudaryti kolektyvinį organą, susidedantį iš kelių narių, Lietuvos Pasiuntiniu, priešakyje su Piraininku, kuris būtų laisvas nuo byle kokių kitų pareigų. Buvo siška visiems, kad tai nebus joks konstitucinis organas, nes Lietuvos Konstitucijoje toks nenumatytes. To nē nesiekta. Siekta tik sudaryti instrumentą politinei kovai vadovauti. Jį norēta sudaryti ne pasiremiant politinių partijų bei visuomeninių organizacijų, bendru susitarimu, kuris buvo tada praktiškai neįvykdomas dalykas, bet bazuojantis buvusios teisėtos Lietuvos Vyriausybės suteiktais Lietuvos Pasiuntiniams įgaliojimais ginti krašto nepriklausomybę ir atstovauti Lietuvos valstybės interesus užsieniuose. Be to, atsižvelgiant fakto, kad J. Amerikos Valstybėse iš seniau yra susidariusios skaitlingos lietuvių kolonijos buvo paskeityta, jog būtų Lietuvos atstatymo reikalui naudinga, kad Amerikos lietuviai deleguotų į sudaromąjį politinio vadovavimo organą savo įgaliojinius sprendžiamuoju balsu. Kalbamam organui buvo duotes "Lietuvos Tautinio Komiteto" pavadinimas ir jo įsteigimui priimtas motyvuotas nutarimas, kurio nuorašas čia pridėdama (Žiūr. Dok. XXXVI).

Į Lietuvos Tautinio Komiteto Piraininkus buvo nusistatyta kviesti inž. Ernestą Galvanauską, buv. Ministrą Piraininką, Užs. Rkl. M-rą ir Finansų Ministrą. Jo kandidatūrą išstatė K. Škirpa. Būta prieš E. Galvanauską nemaža opozicijos, bet nesant kitos tinkamesnės kandidatūros, pasiūlymas buvo priimtas ir K. Škirpai pavesta perduoti kvietimą E. Galvanauskui ir jį prašyti tuojuo imtis jam pavestų pareigų vykdymo. Tautinio Komiteto Vice-Piraininku ipso jure tapo St. Lozoraitis, kaip teisėtas visos mūsų diplomatinijos Šefas. Kiek vėliau buvo numatytes dar ir antras Vice - Piraininkas, P. Žadeikis, mūsų Pasiuntinys Washingtone, kad suteikus Amerikos lietuviams galingybės turėti per P. Žadeikį daugiau įtakos į patį Komitetą, juo labiau, kad jų nuolatinių įgaliojinių jame nesulaukta. Nuolatiniiais Komiteto nariais buvo pakviesti K. Škirpa ir E. Turauskas; pirmasis, kaip užimęs svarbų Lietuvos atstatymo reikalui diplomatinį postą Vokietijoje ir antrasis, kaip buv. URM-jos Politikos Departamento Direktorius, be to, katelikų pakraipos žmogus, kad suteikus pasitenkinimo mūsų katelikiškajai visuomenei ypač atsižvelgiant lietuvių katelikiškųjų organizacijų Amerikoje, iš kurių tikėtasi pinigines paramos Tautinio Komiteto išlaikymui.

Tamē atsitikime, jei A. Smetona E. Galvanausko kandidatūrai į Mi-

Pasidus motyvas!

nistrus Pirmininkus nepritertų, buvo numatyta, jog Tautinis Komitetas dėl to nuo skirto jam uždavinio ir numatytos veiklos neturėtų atsiskirti: turi veikti be A. Smetonos pritarimo, vadovaudamasi vien Lietuvos atstatymo reikalo supratimu. Patį gi A. Smetoną tokioje stovyje buvo numatyta išpėti, kad Tautinis Komitetas šį jo pasiūlymą paskaitys kenkiamu Lietuvos atstatymo reikalui.

Po Romos pasitarimų K. Škirpa su P. Klimu ir E. Turausku grįžo į Berną, kur rado jau atsikėlusį iš Berlyno ir A. Smetoną su Šelma. Čia turėta su juo pora pasitarimų, kuriuos apart minėtų trijų Romos pasitarimo dalyvių dar dalyvo Dr. J. Šaulys ir Dr. A. Gerutis. Supažindinus A. Smetoną su apsverstais Romoje klausimais ir priimtais nutarimais, šis pastarasis pareiškė abejoną kai dėl Lietuvos Tautinio Komiteto sudarymo reikalingumo ir pasisakė prieš inž. E. Galvanausko kandidatūrą į jo Pirmininkus. Juo A. Smetona atsiskakė palikti E. Galvanauskui blanko paskirimą būsimiu Ministru Pirmininku vienkart paveldant jam eiti Respublikos Prezidento pareigas. Jis reiškė abejonių dėl E. Galvanausko tinkamumo į Ministrus Pirmininkus ir laikėsi nuomonės, kad duoti blanko paskirimą nesą jokio reikalo. Aiškino, kad Ministro Pirmininko skirimas nesą aktualus, kai dar nepasieškėjo pati galimybė naują Lietuvos Vyriausybę sudaryti. Jei tokį paskirimą jau būtų reikalinga padaryti, tai esą jį duotų K. Škirpa, kuriam jis praktiškai galėtų būti reikalingas, jei pavyktų sumegsti su Vokietija mezginį dėl Lietuvos valstybės atstatymo. Į pastabą, kad išvykstant A. Smetonai į užjūrį būtų iš jo pusės neatsargu nieko nepalikti Respublikos Prezidento pareigas eiti, A. Smetona atsakė, kad į Ameriką jis tuo tarpu dar nevyksta ir iš viso nesiskubinsias, net atbulai, jei tik būsią galima pasilikti Šveicarijoje ar kur kitur laisvesnėje šalyje, tai gal ir iš viso nuo projekto vykti į Ameriką atsiskaksias. Tai kad Ministro Pirmininko paskirimą būsią galima atlikti kiekvienu metu, jei tas reikalas pasidarytų tikrai aktualus... Teko sutikti, kad A. Smetonai nusistačius į Ameriką nesiskubinti, buvo galima su Ministro Pirmininko paskirimu nesiskubinti, pasitikint, kad A. Smetona tą reikalą sutvarkys, kai jis pasidarys tikrai aktualus arba kai A. Smetona galutinai apsispręs išvykti į Ameriką.

Kai ten bebūtų buvę, A. Smetona nepalankus nusistatymas dėl E. Galvanausko kandidatūros į Tautinio Komiteto Pirmininkus ir pareikštos abejonės dėl paties šio komiteto reikalingumo, buvo kiek nemsionus dalykas. Susidarė išpuolis, kad A. Smetona Komiteto sudarymui gal ir būtų pritaręs, jei būtų pats buvęs paprašytas komitetui pirmininkauti. Smetonai, nesuprato, kad, kaip Respublikos Prezidentas emigracijoje, jis jokių eksponuotų politinių funkcijų negali imtis, nebent susitarus su to krašto Vyriausybe, kur Lietuvos Tautinis Komitetas reziduotų. Atrodė, kad šio organe sudarymas A. Smetona išiuirėjo reiškiama jam nepasitikėjimu ir tik todėl buvo dėl jo reikalingumo abejingas, kai visi jo nariai skaitė jį būtinu ir kai plačioji lietuvių visuomenė, okupuotoje Tėvyne je ir visur užsieniuose, patyrusi apie tokio organo susidarymą, džiugė-

5. Lietuvių Aktyvistų Frontas

Pasiuntinių pasitarimai ir priimti nusistatymai Romoje sustiprino K. Škirpos įsitikinimą, kad pasirinktas kelias mūsų kraštų išlaisvinti nuo bolševizmo ir Lietuvai atstatyti buvo teisingas, t.y. kad reikia siekti šių tikslų, pagalba Vokietijos. Našta, kurią K. Škirpa prisiėmė, buvo ne lengva. Be to, skyse tų, kurie laikėsi kitokios politinės orientacijos, ji gal atrodo nepopuliari. Ypač buvo baiminamasi, kad ji tokia atrodys Amerikos lietuviams. Šie mūsų tautiečiai gyvena kitokiame sąlygose ir galėjo nesiorientuoti apie tikrąją padėtį Lietuvoje. Nepatyrus ant savo kailio ką bolševizmas reiškia tikrumoje, jiems sunku buvo sau įsivaizduoti, kaip raudonasis rusų teroras buvo žiaurus. Bet nebuvo ieškoma populiarumo. Tiesiekta vienintelio tikslo: gelbėti Lietuvą, pasinaudojant tokia priemone, kokia tada buvo Lietuvos pašonėje. Kitų Lietuvos Pasiuntinių ir net paties A. Smetonos kaip Respublikos Prezidento, pritarimas, teikė K. Škirpai mandatą pradėti negsti su Vokietija politinį mezginį, vystyti toliau, asmeniškai pasiaukojant Lietuvos ir lietuvių tautos labui...

Grižus po paminėtų pasitarimų į Berlyną, tuoju pat dar nebuvo galima didesnės veiklos išvystyti. Teko kiek apsižvalgyti, ar per varžinėjimo į Berną ir Romą laiką Reicho sostinėje kas nepasikeitė ir ar aštrus konfliktas su Sovietais dėl Pasiuntinybės rūmų nepaliko kokių nors negerų pasekmių vokiečių politiniuose sluokniuose. Be to, teko pasuokoti keletą savaitių laiko buto įrengimui ir įsikurimui su šeima naujoje gyvenimo sąlygose.

Persitikrinus, kad politinė padėtis Berlyne nepakitėjo ir kad dėl mūsų - vokiečių santykių atmainos tektų pailsėti ilgėliau, buvo apsispręsta toliau laikytis sekančio plano:

Firma - susėgato su vokiečiais slapto mezginio neforsuoti, bet ir jo nenutraukti;

Antra - visą svorį nukreipti į lietuvių tautos, ypač jos veiklesniųjų elementų politinio vienijimo darbą, kad iš anksto paruošus priimtai Lietuvos valstybės atstatymo koncepcijai bazę pačioje mūsų visuomenėje. Tai buvo reikalinga dar ir tam, kad sudarius sau atnamą atsispiriami prieš eventuališkus iš vokiečių pusės spaudimus, jei tokių ateityje pasireikštų.

Trečia - vengti primesti Lietuvai iš anksto byle kokius ateities sąltus su Vokietija, paliekant šį dalyką vokiečių iniciatyvai, atbulai, stengtis šį jautrų reikalą uždelsti iki paskutinio momento, t.y. kada konkrečiai išryškės Lietuvos atstatymo realybės ir aplinkybės.

Ketvirta - santykius su vokiečių politikos veikančiais pirmoje eilėje remti bendru kovos reikalu prieš bolševizmą, bet nuo pat pradžios ryškiai kelti Lietuvos, kaip nepriklausomos valstybės, atstatymo idealą.

Musistąsius pirmuoju ruožtu sudaryti politinę bazą lietuvių visuomenėje, iškilo du klausimai: pirmas - kokios laikytis politinės platformos ir antra - kaip sumegsti ryšius su rusų okupuotąja Lietuva. Pirmasis klausimas buvo pagrindinis, turėjęs reikšmės ne tik anuo metu, bet tebegaliojantis ir ateitai. Taiigi labai svarbus ir principinio pobūdžio dalykas. Todėl tebus leista šia apsiistoti ties tuo klausimu kiek plačiau.

Kalba eina apie Lietuvių Aktyvistų Frontą. Jau buvo šios sąvalgos perietoje skiltyje paminėta, kad mintis pasiremti ne kuria nors viena buv. mūsų politinių partijų ar partijų koalicija, iškilo tik tada, kai tik buvo pradėta galvoti apie naują Lietuvos atstatymą. Šios sąvalgos prieduose randasi atsišaukimo projektas į lietuvius aktyvistus (žiur. Dokm. XXXV) paruoštas 1940 m. liepos mėn. ir įteiktas vokiečiams. Jis aiškiai perodo, kuria linkme norėta išsyt pasukti. Naujai kuriamas politinis sąjudis, jo kūrėjo manymu, nebuvo jokia "Aktyvistų Sąjungos", savo laiku veikusios Klaipėdoje, t. a. s. Ši pastaroji buvo paprastas opozicinių partijų susiblokavimas bendrai veiklai prieš anuometinį mūsų krašto režimą, be jokios nuosavos ideologinės platformos. Naujai kuriamasis "Aktyvistų Frontas" buvo bendro pobūdžio: rėmėsi ne partijomis, bet visais veiklesniaisiais mūsų tautos elementais, vieningos valios vadovaujantis. Savo esmėje jis buvo nukreiptas ne vien Lietuvai atstatyti, bet ir prieš partijas.

Motyvai, paskatinę K. Škirpą imtis iniciatyvos organizuoti tokį naują politinį sąjudį, buvo sekanti:

Pirmas - neužginčijama mūsų ir kitų tautų patirtis, kuri mokina, kad kova už tautos idealus įmanoma ir žada pasisekimo tik tada, kai pasiriamama visais veiklesniaisiais ir ryžtingesniaisiais tautos elementais;

Antras - būtinas reikales suburti visus aktyvesniuosius ir ryžtingesniuosius mūsų tautos sūnus ir dukras į talką, kadangi tas mūsų tautos aktyvas buvo seniau veikusių partijų suskaldytas ir todėl neparuoštas lemtingai kovai už tautos laisvę ir naują Lietuvos ateitį;

Trečias - faktas, kad politinių partijų sistema veda ne prie tautos jėgų koncentracijos, bet prie jų decentralizacijos, taigi lemtingiems uždaviniams iš esmės netinkama.

Distancavimasis nuo partijų nereiškia praeties, kaip tokios pamerkiao. Jos negalina išbraukti: jiz buvo ir lieka tokia, kokia buvo išgyventa. Ji tokia nuolina ir i tautos istoriją. Joje buvo netik blogo, bet ir gero. Bet akvvaizdoje ištikusios mūsų kraštų katastrofos kiekvienas lietuvis inteligentas, savo krašto patriotas, pajuto reikalą perkratyti savo lietuvišką sąžinę ir ieškoti priežasčių, privedusių Lietuvą prie nelaimės. Tokį reikalą jis pajuto ne kokioms nors praeities sąskaitoms suvesti, bet vien tam, kad iš praeities klaidų pasisokinus ir suradus kelia, kaip Lietuvą naujai prikelti. Paanalizavus dar visai netolimą praeitį, prieita išvados, kad viena iš pagrindinių mūsų valstybės sužlugimo priežasčių yra buvęs mūsų vidaus politinio gyvenimo pėkrikimas, partijų bacilų išugdytas. Šios bacilos, naikindamos viena antrą žymiai prisidėjo prie pačios mūsų valstybės sužlugimo.

Kiekviena partija skaito savo ideologiją kažkuo absoliutišku, neklaidingu, tiki i jos išganingumą tautai ir valstybei ir verčia, kad visi partijos nariai tikėtų i ją, kaip i kokią šventą evangeliją. Jei kuris nors partijos narys susvyruoja bei partijos disciplinai pilnai pasiduoti nebeneri, tai jis netenka partijos dirigentų malonės, būna jų baudžiamas ir net iš partijos narių pašalinamas. Jei pašalintasis iš partijos nenustremina, tai neretai partija net post - factum imasi prieš tokį asmenį sankcijų, pav., griežiamasi prieš jį nelegalių keršto priemonių. Partijų ideologinis fanatizmas ir savvališkumas su savo nariais, nebekalbant jau apie partijos voratinklio ~~xxx~~ skverbimasi i visas gyvenimo sritis, yra pats savaime socialinio liguistumo apsirėikimas.

To dar negana. Kiekviena partija siekia primesti savo ideologiją gelinai didesniam žmonių skaičiui, verbuodama sau šalininkus visokiais praktikoje dažnai net neįvykdomais pažėdais. Tuo būdu partijos yra linkusios ~~xxx~~ kiršyti vieną luomą prieš kitą ir bendrai žmones tarpusavyje pjudyti. Tai reiškia, jog savo esmėje jos tautą ne vienija, bet ją skaldo, gadindamos tautos narių tarpusavius santykius.

Partijų ideologinis fanatizmas užkrečia jas ir ~~xxix~~ nesveika pažiūra i valdžią. Šis fanatiškumas stumia jas siekti valdžios, kad spaudimu iš viršaus bei panaudojant valstybės lėšas ir valdymo aparatą greičiau atsiekus savo partinių tikslų: aprūpinti partijos narius geresnėmis vietomis ir juos šitaip nežėagiškai suinteresuotus, siekti jų pagalba pelenkti visą tautą partijos ideologijos linkme. Partijos tad nežiuri i valdžią, kaip bešališką kraštui valdyti ir valstybės reikalams tverkyti instrumentą, bet pirmoje eilėje kaip i priemoną per-

tijų užmačioms vykdyti. Iš to seka, kad partijos ne negali savo esmėje statyti valstybės interesų aukščiau partijų tikslų, nors jos ir mėgtų šiuo gražiu šūkiu dangstyti. Partija, kuri nuo savo tikslų siekimo susilalėtų, būtų jau nebe partija: ji tuoju išsibrauktų save iš politinio gyvenimo, ko, žinoma, geruoju ne viena jų nėra linkusi padaryti...

Kada tai ar kitai partijai nesiseka prisikirti prie valdžios lobio normališku keliu, tai nesidrovima ir nelegalių priemonių šiam tikslui atsiekti: jei tik pasitaiko palankios sąlygos - griebiamasi net smurto. Taip, pavyzdžiui, prasiveržė 1926 m. smurto keliu į valdžią tautininkų partija su A. Smetona priešakyje, išnaudodama tada buvusios pas mus demokratinės santvarkos esmines silpnynes ir laikiną valdžios pakrikimą. Uzurpatoriškas A. Smetonos režimas, kaip žinoma, išsilaikė prie Lietuvos valstybės vairo 14 metų. Kokias jis tam vartojo priemones, ant kiek jis sugebėjo per tą ilgą laiką tautai įgristi ir prie ko privedė pačią valstybę - tebėsam visose to gyvais liudininkais, kad šia dar bebūtų reikalinga tą Lietuvos nelaimę komentuoti.

Pagrindinė partijų sistemos žala yra ta, kad jos, kovodamos viena prieš antrą bei besirungdamos tarpusavyje dėl valdžios ir tuo tikslu, reikia ar nereikia, plekdamos kiekvieną kraštą Vyriausybę, vistiek ar ji gera ar bloga, griaudžia, kaip koks kirminas, pačius valstybės pagrindus: ne tik skaldo tautą, bet ir griauna patį valdžios autoritetą. Tuo būdu jos, pačios to gal nė nemorėdamos, silpnina valdžios vykdomąją galią ir tuomi pat valstybės, kaip socialinio junginio, atsparumą, prieš vidaus ir išorinius pavojus. Jei partijų kovos sukuryje nepasireiškia iš pačių partijos narių, ypač partijų vadovų tarpo esmenybių, galvojančių daugiau valstybiškai bei sugebančių pasistatyti aukščiau partijos interesų, tai partijų kovos virsta tikrai destruktivišku darbu. Jos pasidėro labai aršios, tęsiasi begaliniai ir ant tiek sukiršina tautą bei iššiuplia jos pajėgas, kad kraštas gali greitai pavirsti viliojančiu ir lengvu grobiu kaimyninėms valstybėms....

Grižtant prie nelaimės, ištikusios mūsų kraštą, būtų neteisinga ir klaidinga pakaltinti už tai vien buvusią mūsų krašto politinį režimą, palydėjusį Lietuvos valstybę į katastrofą. Apart išorinių, nuo mūsų pačių neparėjusių aplinkybių, nemažą dalį kaltės už šią katastrofą turėtų prisiminti ant savęs ir patį mūsų politiškai galvojančioji visuomenė. Jos nusistatymo reišėjoms skaitėsi ne tik valdančioji, t. y. tautininkų, bet ir anuometinės mūsų opozicinės srovės, Puldamos A. Smetonos režimą, šios srovės pačios nesugebojo nieko patrauklaus

krašto kūrybinėms energijoms sužadinti, sakyto režimo, kurio jos ne-
kentė, nušalinti nepajėgė, o kovodamos tarpusavyje ir su septyniu
režimu, jos tuo tik prisidėjo prie valstybės suparaliziavimo.

Užsienių politikos klausimais jos darė tokias pat klaidas, kaip
ir A. Smetonos valdžia, gal tik daugias savais, partiniais motyvais.
Kada akivaizdoje 1938 - 39 m. didžiųjų politinių įvykių Europoje kilo
reikalas Lietuvai lemtingai apsispręsti, krikščionių demokratų lie-
gerio veikėjai žvalgėsi į Lenkiją, kaip katelikišką, jų pasaulėžval-
gai artimesnę šali, o kairiosios srovės: liaudininkai ir kiti kairie-
ji - į Sov. Rusiją, kažkodėl manydami, kad ten bolševizmo jau nebėsa
ir kad ten įsigali jų išsvejojoti demokratija. Taigi ir vieni ir kiti
žvalgėsi ne į ten, iš kur tada buvo galima tikėtis realios pagalbos
išsaugoti Lietuvos valstybinę egzistenciją, - pagalbos, siūlytos mums
kelis kartus - bet atbulai, - žvalgėsi į ten, iš kur brende Lietuvai
pavojai: lenkų užtūmimas ir vėliau rusų okupacija. Vyriausybei pa-
kišus neitraliteto politiką, visos partijos tokiuo sprendimu buvo su-
žavėtos ir skaitė jį Lietuvai išganingu. Motyvas - esą nedišku prie
ko Vokietija prives savo vis didėjančiais reikalavimais ir kas laimė-
tų karą, jei jis kiltų. Vardan šito nediškumo buvo vengta suartėjimo
su Vokietija, tuo pačiu išsisaugoti nuo rusų garnizoną, kuriuos pase-
kė pilna sovietiškoji okupacija.

Valstybės pražudimo nusikaltimas kai kada išvengia Temidės ker-
do, bet niekad istorijos sprendimo. Valdžia ir partijos, palydėjusios
valstybę į pražūtį, pešios padaro sau mirties sprendimą. Jos neseturi
moralinės teisės toliau egzistuoti ir veikti tautos vardu. Kelias tu-
ri būti užeistas naujoms jėgoms ir naujiems politikos veiksniams,
neapsunkintiems kompromituojančios praeities... *Ar la. Reiziams?*

Tokiuo nauju politiniu veiksniu, kuriam lenta buvo iš naujo iš-
kelti Nepriklausomos Lietuvos vėliavą, K. Škirpa veizdavo sau visas
veiklesniąsias ir ryžtingąsias mūsų tautos pajėgas, apsisprendusias
prieš rusų okupaciją nepsuoti ir žūt būt atgauti tai, kad iš kitų
kaltės buvo prarasta. Klausimas tik kilo, kaip sakytas visas pajėgas
sujungti į vieną organizaciją, Tai buvo ne lengva užduotis, nes daug-
ma tų pajėgų buvo ir seniau įtrauktos į partijų voratinklius ir joms
buvo sunku iš tų voratinklių išsinersti, nors savo esme ir savo natūra
jos jau iš seniau nebetilpo partijų rutinose.

Neatmezgimusius partinius mazgus pagelbėjo perkirsti ne kas ki-
tes, kaip tas pats Demoklo kalavijas, kuris pervėrė Lietuvos širdį.
Nors jis sužlugdė mūsų valstybę, bet perbloškė ^{atgal} į partijas. Jų buvu-
sioji marisi, atsipalaidavę nuo partinių varžtų, pasijuto laisvi sa-

vistovesnias mintyjimui, o jų patrijotizmas paskatino juos surasti bendrą kalbą ir vieningą kelią kaip siekti Lietuvos valstybės atstatymo. Tokioje padėtyje užteko K. Škirpai, i kuri tada visa mūsų tauta kreipė savo skis, patiekti konkretišką pasiūlymą, kad tuoju atgaivinus pas visus išsilievinimo vilti, bei radus visuotino pritarimo.

Nuo to pat momento, kai pradėjo atsirasti Vokietijoje atbėgėlių iš Lietuvos, K. Škirpa dėstė kiekvienas, kas pas jį užėidavo, savo mintis ir plenus, kaip Lietuvą gelbėti. Tai stiprino atbėgėlių dvasią ir gilino juose įsitikinimą, kad Lietuva dar prisikels. Kada pašime Berlyne susirinko kiek daugėliau lietuvių inteligentų, seniau priklaususių prie įvairių politinių srovių, K. Škirpa turėjo progos išsikalbėti giliau su jais politinėmis temomis ir apie ateities perspektyvas. Turėta pasikalbėjimų ne tik su paskiais asmenimis, bet ir su grupėmis. Susilaukta atgarsių ir iš provincijos, būtent, iš lietuvių Klaipėdoje, Karaliaučiuje, Tilžėje ir iš atbėgėlių stovyklos Gleisgarben, Rytų Prūsijoje. Grupė asmenų, daugumoje buv. voldemarininkų, kreipėsi į K. Škirpą net kolektyviniu raštu. Skatino ir iš savo pusės imtis iniciatyvos politinei veiklai organizuoti, nežinodami, kad Reicho sostinėje tuo reikalu nesnaudžiama ir kad jau šis tas padaryta. Sekyotos grupės rašto nuorašas šia priedamas (žiur. Dokm. XXXVII).

Iš visų tų pasikalbėjimų išryškėjo, kad absoliutiškoji dauguma atbėgusių į Vokietiją mūsų inteligentų, tikriau pasakius, beveik visi, su kuriais tik teko kalbėtis, galvojo vienodai: pirmesiliu reikalu laikė uždavinį, kaip nors išlaisvinti mūsų kraštą nuo bolševizmo ir buvo nuomonės, kad tai būtų įmanoma tik Vokietijos pagalba, jei tik pakitėtų rusų - vokiečių santykiai. Kad dėl pašios Lietuvos valstybės atstatymo, tai ne visi betikėjo, kad būtų galima atgauti nepriklausomybę. Dažnas jų buvo netekęs vilties. Aiškino, kad galėtume džiaugtis, jei pavyktų iškovoti Lietuvai nors tokia padėtis, kokią turi Slovakija, arba nors gauti autonomiją. Būta net visiškų pesimistų, kurie į nieką nebetikėjo ir skaitė, kad mūsų kraštui greičiausia bus lemta visiems laikams pasilikti prie Sov. Rusijos, arba tapti erdve vokiečių ekspansijai į rytus.

Taisnų. K. Škirpa laikėsi nusistatymo, kad nepriklausomybės reikalavimo joku būdu neturime ir negalime išsižadėti. Reikė tvirtą įsitikinimą, kad rusų - vokiečių ginkluotas konfliktas yra neišvengiamas dalykas, kad vėliau ar anksčiau tikrai įvyks. Tai, jo manymu, teikė galimybę: pirma - nusivalyti nuo bolševizmo ir antra - atstatyti Lietuvos valstybę. Jei mūsų kraštui patėpus vokiečių kariuomenės užnugario aritimi, išslyk visiškios nepriklausomybės dar ir nepavyktų atsiekti,

tai K. Škirpos nuomone, šis netikrumas dar mus neverčia patiens išsižadėti nepriklausomybės idealo. Jis užkino, kad karas po to gali užsitęsti, jei ne Rytuose, tai Vakaruose, o jam užsitęsus liktų atvira galimybė baigti atsiekti pilnos valstybinės nepriklausomybės. Todėl įtikinėjo visus tvirtai laikytis nepriklausomybės reikalavimo ir nesurišti sau rankų ateičiai kokiu nors kompromisiniu sprendimu. Ši griežta K. Škirpos laikysena turėjo teigiamos įtakos ir susviravusių. Rezultate visų apsispręsta vieningai: nusistatytą laikytis nepriklausomybės idealo ir jo siekti.

Ant kiek buvo nesunku suburti visus po nepriklausomybės vėliava, ant tiek buvo nelengva išspręsti tautos vienybės reikalą. Vieni reiškė nuomonį, kad ta vienybė reikalinga tik vienam tikslui: atgauti valstybinę nepriklausomybę. Panašios nuomonės reiškė žymesni buv. partijų veikėjai, kuriems, savaime suprantama, buvo nelengva išsižadėti savo senų ideologijų bei apsisvalyti nuo partinių palėsių. Kadangi anuomet buvo tikėtasi sakytą tikslą atsiekti rusų vokiečių karo pradžioje, tai vienas buvęs žymus krikdešų šulys, Dr. P. Karvelis, siekiamą vienybę apibūdino, kaip "vienybę iki Bitkūnų". Tokios "vienybės" šalininkų manyma, ji turėjo būti pagrįsta partijų susitarimu, laikinei atidedant savitarpinius vaidus. Kiti vėl manė, kad vienybė įmanoma tik tarp susigyvenusių vienodai galvojančių ir vienodai politinis klausimais nusistačiusių žmonių. Jie buvo daugiau linkę patenkinti siauresne organizacija, bet užtata susidėdėnčią iš marių, kurie tarpusavyje vienas kitu pilnai pasitiki. Šios tendencijos šalininkais pasireiškė buv. taip vadinamieji valdemarininkai. Jie kažkodėl buvo įsikalę sau į galvą mintį, kad vienintelė teisinga politikos linkmė buvusi ta, kurią atstovavęs prof. Voldemaras. Vaidavo sau, kad netekus savo valstybės visa lietuvių tauta linksta tai linkmei pasiduoti ir kad todėl reikalinga tik negeišti laiko traukti žmones į valdemarininkų būgą. Bet valdemarininkai buvęs netekę savo vado, prof. Voldemaro, o be šio pasteroje nežinojo nei jo programos, nei ką iš viso jiems toliau daryti... Iš emės tai buvo grupė malkontentų, niekur kitur nepritapsių, be jokios išryškintos politinės ideologijos, išskyrus aklą pasitikėjimą prof. A. Voldemaru, iš kurio laukė kažkokio stebuklo. Tautos vienybės organizavimas pagal valdemarininkų receptą, būtų reiškęs ne ką kitą, kaip šios grupės politinį sustiprinimą, užkertant iš pat pradžios kelią kitų buv. politinių pakraipų žmonėms į tokią "vienybę" dėtis.

Nei su viena nei su kita paminėtų tendencijų nebuvo galima sutikti. Buvo užsibrėžta kurti ne kažkokį sezoninį surogatą, ir ne kažkokią

politinę kliją, bet toki instrumentą, kuriuos pasiremiant tikrai būtų įmanoma siekti realios vienybės, apimančios visos mūsų tautos sluoksnius. Joje turėjo rasti sau vietos visi veiklesnieji jos elementai, nežiūrint kas kokiam politinei partijai ar pasaulžiūrai seniau yra priklausęs...

Naujos politinės organizacijos uždaviniai, kuriuos K. Škirpa sau veizdavosi, buvo dideli ir prasmingi, ne tik dabarėiai, bet ir ateičiai. Jis buvo kuriama reikšti organizuotą mūsų tautos valią, atgauti Lietuvai valstybinę nepriklausomybę ir nutiesti naujus bei sveikesnius mūsų tautos socialinio gyvenimo ir krašto valdymosi pagrindus. Jie turėjo atitikti tautiškai - konservatyviškam, krikščioniškosios etikos atžvilgiu stipriam ir socialiniams klausimais pažangiam lietuvių individualumui. Be to, buvo tikėtasi pasiremiant nauja organizacija išvesti atstatytąją Lietuvos valstybę per visas aštras, kaip vidaus taip ir išorines, kokių dar tik nepasitaikytų mūsų padangėje iki šio karo pabaigos ir po jo, kol Europos kontinente, ypač toje jo dalyje, kur randasi mūsų kraštas, negrįs pastovi taika ir socialinis ramumas.

Šitokie platus tikslai negalėjo tilpti siauruose partijos rėmuose. Naujai kuriamoji politinė organizacija tas ne galėjo tapti kažkokia nauja partija, kaip tai kas klaidingai pamanydavo. Ji stovėjo aukščiau visų buvusių seniau pas mus politinių srovių, siekdama jas suniveliuoti, kaip tautos vienijimo stabdžius. Be to, savo esmėje nevo statiška, suskaustyta kurionis nors teoretinėmis dogmomis, bet dinamiška, nuolat veikli, nuolat progresuojanti su gyvenimu, derinama visas aktyviasias tautos pajėgas sudrausmintai, vieningos valios vadovaujama, kurybei visose gyvenimo srityse. Todėl su pagrindu buvo galima ją apibūdinti kaip tam tikrą lietuvių tautos veiklesniųjų elementų sąjudį. Ji buvo sąmoningai pavadinta "Lietuvių Aktyvistų Frontas", kad jam vien šia iškaba parodžius jos dinamiškąjį pobūdį...

Organizaciniu atžvilgiu buvo apsiprasta laikytis plėšios bazės, kreipiantis į visus lietuvius atvira širdimi ir pilnu pasitikėjimu savo tauta. Todėl nusistatyta prisiminėti į LAF narius kiekvieną, lietuvi, nežiūrint kokiam jis anksčiau priklausė partijai, jei tik nutraukia su ja visus ryšius, nėra tiesioginis kaltininkas Lietuvos nepriklausomybės pražūdimui bei praeityje pasireiškęs savo ypatingai piktais veiksmais prieš aktyviasias mūsų tautos jėgas, kurios kovojo su buv. mūsų krašto reikimo pragaištinga politika, morališkai ir materiališkai švarus, pritaria LAF platformai, pasiduoja jo nuostatoms ir drausmės reikalavimams bei yra jam ištikimas ir pasiryšęs kovoti už lietuvių tautos idealus.

21
Kol vyko tik pasikalbėjimai savųjų tarpe, kad suradus tinkamą politinę platformą ir iš pradžios nebuvo tikra ar iš viso pavyks įvairius pažiūrų skirtumus išlyginti, eiti į byle kokius kontaktus su vokiečių įstaigomis nebuvo prasmės. Šis reikalas pasidarė aktualus, kai išryškėjo, jog K. Škirpos pastangos suburti mūsų tautos veiklesniąsias pajėgas į bendrą politinį sąjudį nebus bergėždžios. Kadangi šio sąjudžio užuomszgas lenta buvo susideryti Berlyne, tai volens nolens teko gauti tam vokiečių įstaigų pritarimą. Be jo būtų buvę rizikinga ką organizuoti, juo labiau neįmanoma sumegsti ryšius su okupuotąja Lietuva. Tad iniciatyva susiti į kontaktą su vokiečių įstaigomis išėjo ne iš vokiečių, o iš K. Škirpos, kaip LAF kūrėjo ir jo spiritus movens.

Vokiečių įstaigų pritarimui gauti buvo panaudotas ryšis, kuri K. Škirpa lišpos mėnesį buvo sumezgęs su Dienststelle von Ribbentrop, apie ką jau buvo kalba šios apžvalgos 67-79 pusl. Kadangi Dr. Klau tuo metu sirgo, tai kalbėtasi su jo pavaduotoju Dr. Sch. K. Škirpa matėsi su juo kelis kartus. Paskutini kartą lapkričio 4 d., pakvietęs Dr. Sch. pas save puodukui kavos. Dr. Sch. reiškė K. Škirpos projektui pritarimo. Pageidavo tik, kad būtų laikomasi prideramo atsargumo: vengiama viešų pareiškimų ir šabojeina, kad į organizaciją neprasiskverbtų sovietų agentų. Gandų, kurie sąryšyje su numatoma politine veikla galėtų vis tik pasklisti, Dr. Sch. nesibaigino, bet tik prašė žiurėti, kad nepatektų Sov. Ambasadai ir rankas kokios nors dokumentalinės medžiagos, kuri galėtų teikti rusams pagrindo demaršui prieš K. Škirpa vok. Užs. Rkl. Ministerijoje. Be to, Dr. Sch. suvedė K. Škirpa į kontaktą su vokiečių saugumu, būtent su Regierungsrat Schr., tautinių grupių Skyriaus vedėju Reichsicherheitshauptamt'e. Dr. Scht. tarpininkaujant K. Škirpa padarė šiam pareigūnui vizitą lapkričio 8 d. ir siterė su juo kaip apsisaugoti nuo sovietiškajų agentų.

Užtikrinus jog iš vokiečių pusės kliučių nedaroma, buvo galima eiti prie LAF užuomszgos bei šios politinės organizacijos formalaus įkūrimo. Nors ji ir nesiskaitė vieša, bet atsivėlgiant nepaprastai svarbaus vaidmens, koks jai buvo skiriamas, jos įsikūrimą nebuvo galima laikyti paprastu dalyku. Todėl prie šio reikėšingo akto atitinkamai pasiruošta iš anksto. Bet laikas buvo per trumpas tam, kad tuoju patiekti naujo politinio sąjudžio pilną programą. Bet dėl pradžios buvo surešyti tik jos politinės platformos metmenys. Šio dokumento nuorašas šis pridedamas (žiur. Dokm. XXXVIII).

LAF užuomszgos steigiamasis susirinkimas įvyko lapkričio 17 d. K. Škirpos bute, Berlyne, Achenbachstr. 1. Susirinkime dalyvavo apie

30 asmenų, kurių dauguma seniau priklausė įvairioms politinėms partijoms: valdemarininkų grupei, tautininkų Sąjungai, krikščionių demokratų ir liaudininkų partijoms, net dalyvavo vienas buv. socialdemokratas. Susirinkimui vadovauti buvo pakviestas inž. E. Galvanuskas, kaip Lietuvos Tautinio Komiteto Pirmininkas, o sekretorium - Dr. J. Jurkūnas. Trumpai pasižinęs, kuriam reikalui susirinkimas sušauktas, K. Škirpa savo ilgesnėje paskaitoje išdėstė tikslus ir jos politinę platformą, surašytus aukščiau peminėtame priede. K. Škirpos pasiūlymą susirinkusiems kiek padiskutavus, visi vienbalsiai pripažino vieningos politinės organizacijos reikalingumą ir pasirašė LAF steigiamąjį aktą. Tuo pat K. Škirpa buvo išgeliotas toliau rūpintis LAF kurimu ir jam vadovauti, Tėvynės Lietuvos labui.

Šio pažymėtino akto nuorašas čia pridėdamas (žiūr. Dokm. XXXIX).

Taip pat čia pridėdamas susirinkimo protokolo nuorašas, kaip jį tada surašė ant greitųjų Dr. J. Jurkūnas (žiūr. Dokm. XL).

Iš susirinkimo protokolo matyti, kad lapkričio 17 d. nebuvo renkamas joks LAF Centro Komitetas, kaip tai būdavo įprasta pes mus seniau įsisteigiant kokiai nors naujai politinei partijai. Šio papročio šį kartą nebuvo laikytasi dėl šių motyvų: pirma - todėl, kad LAF nebuvo jokia politinė partija ir antra - kad kolektyvinio organo rinkimai nesiderina su vieningo vadovavimo principu, kurio laikėsi LAF. Bet tai nereiškia, kad būtų buvę siekiama primesti naujai kuriamai politinei organizacijai vieno asmens valią. Tokia nuomonė yra visiškai klaidinga. Vieningas vadovavimas yra sąvoka, bet ne to ar kito asmens dalykas. Asmuo pastatytas politinės organizacijos priešakyje, be abejoj, sveria tos organizacijos veikloje daugiau, negu jos silūs narys. Bet, kaip jis būtų prigimties apdovanotas vado gabumais, jis gali darbe suklysti taip, kaip kiekvienas kitas žmogus. Be to, viską aprėpti vienas jis fiziškai nepajėgtų. Tuo pačiu pasakyta, kad vadas ne tik gali, bet turi būti prieinamas kitų organizacijos narių įtakai, pačios organizacijos labui bei jos pasistatytų tikslų sėkmingam vykdymui. Pagal LAF ideologiją vadas skaitosi ne kažkuo nepaprastu, bet tik kolektyvinės šio politinio sąjūdžio narių valios reiškėju ir vykdytoju.

Kolektyvinei organizacijos narių valiai patirti bei jai formuoti, yra daromi narių susirinkimai, duodamos veiklos apyskaitos ir atsiklausiams narių nuomonės. Be to, pridūodami organizacijos vadui ir organizacijos padalinių vadams patariamieji organai iš veiklesniųjų ir daugiau pasižymėjusiųjų darbe organizacijos narių, nebekalbant jau apie pašauktą organizacijos veiklai išvystyti patikėtinių bei parei-

gumą tinka, kuris yra giliai išsisknyjęs į pačią organizaciją ir reikią jos dinamiškumą.

LAF organizacijos pradžioje nebuvo jokie praktiško reikalo turėti prie jos vado didesni patariamąjį organą bei didelį vadovavimo aparatą. Narių skaičius tada dar buvo visai nedidelis ir kontaktas tarp narių ir vadovybės buvo paprastas, t. y. jis galėjo įvykti kiekvienu metu. Todėl pradžioje pasitenkinta bureliu patikėtinių, kuriuos K. Škirpa pakvietė savo nuožūra iš LAF steigėjų tarpo. Buvo pakviesti inž. B. Galvanauškas, adv. R. Skipitis, Prok. K. Želkauskas, inž. K. Brunius, doc. A. Maccina ir p. A. Valiukėnas. Šis vadovavimo organas susirinkdavo pas K. Škirpą maždaug vieną kartą į savaitę, drauge su juo aptardavo visus LAF organizacijos ir veiklos reikalus. Jie nudirbo nemažą darbą, nors ir ne visi nariai parodė laukto iš jų veiklumo: veiklesniais pasireiškė jaunesnieji asmeniai, kai senesniaisiais teko nusivilti.

Narių skaičiui didėjant ir organizacijos veiklai plešiantis visai natūrališkai kilo reikalus sudaryti didesni vadovavimo organą ir pritraukti prie aktyvaus darbo daugiau intelektualinių pajėgų. Tuo tikslu buvo 1941 m. sausio mėn. sudaryta eilė specialių komisijų. Buvo sudarytos sekančios komisijos:

1. Ideologijos (sudaryta tuojuo po LAF įsikurimo) - pirmininkas A. Maccina,
2. Organizacijos - inž. K. Brunius,
3. Finansų - pirmininkas inž. B. Galvanauškas,
4. Prekybos " dipl. ekon. Danta,
5. Premonės " pulk.inž. Ambraziejus,
6. Žemės ūkio " Dr. P. Karvelis,
7. Darbo " Dr. Pr. Ancevičius,
8. Teisingumo " Dr. M. Brakas
9. Administracijos " prok. K. Želkauskas
10. Užsienių lietuvių " adv. R. Skipitis
11. Kultūros " redakt. Alantas
12. Dorovingumo " doc.kun. Vla
13. Jaunuomenės " Dr. J. Jurkūnas
14. Moterų " Dr. Karvelienė,
15. Susisiekimo " inž. V. Augustaitis

Atsiradus Berlyne generolui Raštikiui, jis buvo pakviestas sudaryti Krašto Apsaugos Komisiją. Be to buvo projektuotos dar sudaryti propagandos komisija vadovaujant redakt. B. Railai ir politikos komisija vadovaujant Dr. T. Dirmeikiui.

Komisijų pirmininkai sudarė LAF laikiną Tarybą. Tiek intelekto, kaip ir sąveikios, taip ir savo narių skaišiumi tai buvo rimtas patiriamasis organas, kuris teikė LAF vadui, kaip visų aktyvistų valios reiškėje instrumentui, stiprią atramą visuose šios politinės organizacijos vado vadimo reikaluose. LAF Taryba būdavo sukvičiama laikas nuo laiko, kada kildavo koks nors svarbusis bei principinio pobūdžio klausimas. Šiaip gi buvo tikėtasi gyvesnio bei nuolatinio darbo iš paminėtų aukščiau komisijų, kurių dalis buvo susiformavusi pilnai ir dirbo, kai kitos, dėl stokos tinkamų narių, liko formavimosi stadijoje.

Kai dėl nuveiktų darbų, tai šioje apžvalgoje viską aprašyti neįmanoma. Pasitenkinime susinėję tik šiuos:

1. Išvystyta organizacinė veikla lietuvių atbėgėlių tarpe; kai atsirado Vokietijoje kartu su repatrijavusiais iš Lietuvos vokiečiais nauja mūsų tautiečių banga, stengtasi ir juos prie LAF veiklos pritraukti.
2. Sumagsti ryšiai su okupuota Lietuva ir nutūstas tam reikalui slaptas tinklas per sieną.
3. Paruošta eilė politinių memorandumų bei ilgesnių raštiškų darbų, išeiktų vokiečių įstaigoms, o taip pat instrukcijų ir stišaukimų lietuvių aktyvistų sąjudžiui bei tautos sukilimui organizuoti Lietuvoje.
4. Buvo sekama, kaip sovietiškoji santvarka griovė Lietuvos gyvenimą ir svarstoma LAF komisijose priemonės bei ruošiami projektai, už kurio galą griežtis, kad bolševikų padarytos mūsų tautai ir mūsų krašto ūkiui žaizdos greitai atitaisius, jei tik pavyktų atgauti Lietuvai suverenumą.
5. Suruošta kelta paskaitų LAF nariams Berlyne;
6. Parašyta eilė brošiūrų: 1/ "Iš bolševistinės vergijos į Naują Lietuvą" (K. Škirpos); 2/ "Kruvinoji Stalino "saulė" Lietuvoje" (B. Railos); 3/ "Maskvos klesta" (T. Dirmaikio); 4/ "Už ką kovoja aktyvistai" (B. Railos). Be to, dar buvo parašyta tik autorius nepatiekta brošiūra "Kaip protestuota prieš Lietuvos pavergimą" (Pr. Ancevičius). Pagaliau, buvo įpusėta rašyti brošiūra apie tai, kaip Sovietai griaua Lietuvos ūkį (Dr. Juodeika).
7. Suruošta LAF programa ir paruoštas LAF organizacijos įstatų projektas.
8. Palaikomi ryšiai su Lietuvos diplomatiniais postais ir lietuvių kolonijomis kitose valstybėse, informuojant juos apie padėtį Lietuvoje ir apie pačio LAF veiklą, ant kiek apie tai buvo galima pranešti kitiems.

Svarbiausias uždavinys, kurį LAF vadovybė buvo sau užsibrėžusi, tai suorganizuoti aktyvistų sąjūdį, išvystyti jo veiklą okupuotoje Lietuvoje. Šis didelis ir nelengvas darbas neapsiėjęs dar prieš rusų - vokiečių karą be kraujo aukų, buvo ankščiau susijęs su mūsų tautos sukilimo paruošimu. Todėl apie tai bus plačiau kalbama sekančioje šios apžvalgos skiltyje, kurioje apžvelgiama sukilimo paruošimas. Paliesimėtik aktyvistų sąjūdžio programą ir įstatus.

Jau buvo paminėta, kad LAF steigiamajame susirinkime lapkričio 17 d. K. Škirpa savo ilgesnėje paskaitoje išdėstė LAF platformos metmenis (Žiur. Dokm. XXXVIII). Tai nebuvo jokia galutinė programa. Šios pastarosios paraišymui buvo reikalinga daugiau laiko ir gilesnio apsinąstymo. Tam darbu atlikti buvo sudaryta speciali ideologijos komisija iš trijų narių: doc. A. Maceinos, inž. K. Bruniaus ir red. A. Valiukėno. Dėl įvairių priežasčių darbas užsitęsė daugiau, kaip pusę metų laiko. Programos paskutinis projektas buvo baigtas paruošti tik trumpai prieš rusų - vokiečių karą. Todėl išplatinti ją laiku Lietuvoje nepavyko, nors šio reikalo svarbumas LAF vadovybei buvo gerai suprantamas. Jos nuorašas šia pridėdamas (Žiur. Dokm. XXVII).

Nuo pat LAF kūrimo pradžios buvo užsibrėžta išanalizavus mūsų valstybės žlugimo išryškėjusias priežastis ir mūsų buvusio visuomeninio gyvenimo negeroves, surasti mūsų tautos aktyvesniųjų elementų mintijimų sintezę ir nustatyti objektyvų gyvenimo realybių diktuojamą santykį tarp siekiamų idealų ir praktiškų galimybių jiems siekti. Politiniai tikslai idealai yra smėlini, t.y. tokie, kuriuos tik galima siekti, bet ne juos visiškai realizuoti. Savo esmėje jie, kaip kiekviena idealas, yra absoliutus. Jų gi įkūnijimas tegali būti reliatyvus, nes priklauso prie gyvenimo realybių. Pagrindiniais LAF idealais yra 1) amžinosios lietuviškos valstybės išlaikymas, nuolat ugdamas lietuviškąjį nacionalizmą, 2) krikščionišką, kaip kertinę tautos moralės atramą ir 3) socialinis teisingumas, progresyviškai vykdomas atsižvelgiant nuolat kitėjančių socialinių ir ūkinių sąlygų. Plačiai pažinus šie idealai apjungia visus mūsų tautos, kaip socialinės bendruomenės, politinius siekiams, kuriuos seniau parceliavo tarpusavyje mūsų buvusiosios politinės partijos. Tai reiškia, kad suradus tautos idealų sintezę, reikėtos turėti atskiras partijas iš viso atkrinta.

Kai dėl šios sintezės santykio su galimybėmis ją realizuoti, tai ji determinuoja veiklesniųjų tautos elementų suderinta valia, nuolat veikianti valstybę kaip aukščiausiąjį socialinį junginį. Iš šia kyla reikėtos turėti savą valstybę ir organizuotą toje valstybėje tautinę bendruomenę. Pirmoji tėra tik priemonė užsibrėžtiems idealams siekti,

gi tų idealų reiškėja lieka pati tauta, pirmoje eilėje jos veiklesnieji ir pajėgingesnieji nariai. Todėl tautos veiklesniųjų elementų tinkamas suorganizavimas yra lygiai svarbus dalykas, kaip pati jų idėjų sintezė. Kaip buvo projektuota juos suorganizuoti, yra matyti iš LAF įstatų. Tenka pastebėti, kad tai buvo tik projektas LAF vadovybės dar galutinai nepriimtas. Jo nuorašas šia pridėdamas (žūr. Dokm. XLII).

Užraukiant šią skiltį tenka dar kiek apsisototi ties LAF santykia-
vimo su valstybės mechanizmu. Programoje pasakyta, kad lietuvių tautos
organizuota valia įstatymdavystės srityje vykdė LAF per Lietuvos konsti-
tucinius organus. Tuo pasakyta labai daug kas. Visų pirma pasakyta, kad,
priešingai vokiškam nacionalsocializmui ir itališkajam fašizmui, lietu-
vių aktyvistų sąjūdis nepretenduoja statyti save aukščiau valstybės
arba jos esmę iškreipti. Antra, aiškiai išryškinta pasiūra, kad krašto
valdymo organai: Respublikos Prezidentas, Seimas ir Vyriausybė palieka-
mi veikti krašte konstitucijos jiems nustatytose ribose. LAF tepasiten-
kina tik tautos organizuotos valios atitinkama įtaka į juos, kaip **kri**
kiekviena kita visuomenės organizacija ar pasikiras pilnateisis krašto
piliėtis.

Teisingas LAF santykis su valstybe apibūdinimas galėtų būti sekan-
tis: **į** LAF vadovybą, kuri intelektualiniu atžvilgiu turi būti **xpx** stip-
ra, tenka žiūrėti kaip į savotišką idėjų laboratoriją ir tautos valios
formuotoją. Sekdama iš arti tautos ir valstybės gyvenimą, ji inspiro-
jasi pagėdavimais, kurie ją pasiekia per LAF organizacijos kanalus iš
plačiųjų masų tautos sluoksnių, arba, gerai kiekvienu momentu nujaus-
dama tautos pulsą, pati juos formuoja. Iš kitos pusės, vykdydama lie-
tuvių aktyvistų kolektyvinę valią, ji teikia pasiūlymą valstybės valdy-
mo organams, tuo būdu darydama į juos legalios įtakos, kaip centre,
taip ir periferijose.

Šiai įtakei realizuoti nėra būtino reikalo, kad krašto valdžią su-
darytų pati LAF vadovybė, ar kad jos patikėtiniai taptų valdžios parei-
gūnais įvairiose atsakingose vietose visame krašte. Taip pat nėra būti-
na, kad LAF vadas būtų sykiu Vyriausybės galva ar net Respublikos Prezi-
dentas. Tai gal būtų tikalinga tik tokiais atsitikimais, kada kokios
nors nepaprastos aplinkybės reikalauja maksimalinio valdžios galios su-
koncentravimo. Normaliomis aplinkybėmis net naudingiau, kad LAF vadovy-
bė ir jos vadas valdžios pareigomis nebūtų apkraunami ir visą savo **xax**
energiją ir laiką galėtų pašvęsti savo tiesioginiam darbui: Sąjūdžio
vadovavimui ir organizuotos tautos valios nuolatiniam reiškimui bei
šios valios normališkai įtakei į krašto valdymą, kiek tai yra reikalin-
ga ir įstatymais leista.

Iš to, kas anksčiau pasakyta, seka, kad LAF neturi jokių diktato-

toriškų užmačių ar intencijų slopinti laisvą bei prievartauti žmonių įsitikinimus, kaip jo priešai jam demagogijos tikslais primeta. LAF tesiekia vieno: palenkti visas tautos kūrybines jėgas pirmoje eilėje visumos, t.y. pačios tautos ir valstybės labui, kovojant su byla ko-kiuo socialiniu ir moraliniu psirkrimu.

LAF visai nesigodžia valdžios ir į ją nesibrauna. Valdžią ir jos organus jis laiko paprastu technikiniu Krašto valdymo aparatu, kurio pagrindinė užduotis yra bešališkai ir galimai geriau tvarkyti krašto reikalus, atsižvelgiant gyvenimo realybių ir praktiškų galimybių. Režimas, kuris rentųsi lietuvių aktyvistų sąjūdžiu, tad nebūtų joks autoritarinis režimas, kaip pav. buvo A. Smetonos laikais, bet ir nebūtina demokratiškas sena šios sąvokos prasme. Iš kitos pusės nebūtų pagrindo jį vadinti ir nedemokratišku. Jis rentųsi plačiausiai tautos sluoksniais, tik ne palaidsis ar politinių partijų sudemoralizuotais, kaip tatai būdavo taip vadinamais seiminiais laikais, bet suorganizuotais bei surikiuotais į tautos bendruomenę. Ji gal būtų teisingiau čia pavadinti autoritarinės demokratijos režimu, arba paprastai tautos rikiuote...

6. Lėtinio pasiryšimo kelias.

Lengva laisvės netekti, bet sunku ją atgauti. Tai tinka paskiram žmogui, bet taip **pat** ir žmonių didiesiems kolektyvams - tautoms. Tik atgavimas laisvės tautai yra daug sudėtingesnis, kaip paskiro žmogaus išsilaisvinimas. Jis yra tokiai todėl, kad pavergtos tautos kelias į laisvę nėra ir negali būti iš anksto reglamentuotas, be to, priemonė tautos laisvei atgauti tėra viena - kovos priemonė: kultūrinė, diplomatinė ar net ir ginkluotos.

Gilios turi prasmės mūsų šaliniaus žodžiai "kas už laisvę nekovoja, tas nevertas jos". Šią mintį pečius iš negatyvinės pusės, būtų galima apie ištikusią mūsų kraštą nelaimą pasakyti: kas turimos laisvės negina, tas netenka jos. Turėjome valstybinę nepriklausomybę, bet jos negynėme. Todėl jos ir netekome. Norime ją atgauti - turime už tai kovoti, nepažebant jokių sunkų. Tokia mintimi vadovavosi ir K. Škirpa, kai ant jam pavestos Pasiuntinybės likvidavimosi aktų užrašė rusų okupantų šiniai reikšmingus žodžius:

"Bet teisingumas yra stipresnis už smurtą.

Atsiskaitymo valandos neišvengsite".

(žiūr. psl. 40-41).

Tai nebuvo tušti žodžiai - pasaka kokio nors iš K. Škirpos pusės asmeninio kaprizo ar pasikarščiavimo iš priežasties, kad buvo priverstas epleisti Pasiuntinybės rumus, šį paskutinį Nepriklausomos Lietuvos pėdą, kuri jās gynė su nepaprastu užsispyrimu. Ne. Tai buvo išraiška jo gilaus apsisprendimo prieš jokus sunkumus nepaduoti, bet kovoti už naują Lietuvos valstybės atstatymą, rizikuojant visu kuo. Visa tai, kas sekė K. Škirpos veikloje po to, buvo nukreipta tik į vieną ir tą patį tikslą - atgauti mūsų kraštui laisvę ir valstybinę nepriklausomybę. Tam ypač patarnavo Lietuvių Aktyvistų Sąjūdis, kurio sudaryme, kaip jau buvo minėta, teko K. Škirpai suvaldiinti didelį, galima pasakyti net lemiantį vaidmenį.

Tokiam griežtam nusistatymui davė pagrindą ne kokie nors iš voikiškių pusės pažadai Lietuvos atstatymo reikale, kuriuos būtų galima suprasti kaip paprastą suviliojimą, bet visiškai laisvas ir savistovus apsisprendimas, švaraus patriotizmo ir lietuvių tautos garbės pajautimo išsuktas. Pagrindiniai motyvai buvo šie:

Pirmas - konstatavimas, kad už sovietiškojo komunizmo, užplūdusio mūsų kraštą, slepiasi tas pats rusų imperializmas, kaip carų laikais;

Antras - susirėpinimas, kad bolševizmas, niveliuodamas mūsų socialinę santvarką, griebėsi jam įprastų raudonojo teroro priemonių fiziniškai naikinti mūsų tautą, pirmoje eilėje jos inteligentią, savo

dvasia ir savo esmė antikomunistinę;

Trečias - įsitikinimas, kad rusų - vokiečių karas yra neišvengiamas dalykas ir kad jam kilus susidarytų palankios sąlygos mūsų kraštui palyginamai greitai nuo bolševizmo nusikratyti;

Ketvirtas - viltis, kad šia proga susidarytų aplinkybės atstatyti ir pačią Lietuvos valstybę;

Penktas - reikalas kokiuo nors būdu išjungti Lietuvą iš Sov. Rusijos sąstato, kad atėjus Vokietijai būtų kokią pagrindą traktuoti mūsų kraštą Sov. Rusijos dalimi ir jį savo ruožtu okupuoti;

Šeštas - politinė būtinybė ryžtingu tautos aktu ir kraujo aukomis nuplauti nuo mūsų krašto gėdos dėmę, kad sovietų okupacijai nebuvę pasipriešinta, atstatyti Lietuvos garbę, parodyti pasauliui, jog nepriklausomybės tikrai nėra išsižadėję ir sužadinti tautos jėgas bei pasitikėjimą saviui kovoje už laisvę ir savo valstybės atstatymą.

Kokios buvo laikomasi taktikos užsibrėžtam didesiam bolševizmas, užplūdęs mūsų mažą kraštą, grėšė ir pačiai Vokietijai, tai buvo nesunku surasti bendrą kalbą su atitinkamais vokiečių politikos veiksniais ir vokiečių karo vadovybe. Tam reikale ypač pagelbėjo K. Škirpa jau prieš tai sumąstęs sąsąjūnys su Dienststelle von Ribbentrop, senos pažintys su kaiskais Alfred Rosenbergo bendradarbiais ir vokiečių karininkais dar iš tų laikų, kai K. Škirpa buvo Karo Attaché Berlyne. Kadangi reikalas, kuris K. Škirpa rūpėjo, pirmoje eilėje buvo politinio pobūdžio, tai jo pasekmingas vykdymas žymiai parėjo dar ir nuo K. Škirpos konsekvencingos politikos Vokietijoje atžvilgiu, kuri vokiečių įstaugoms buvo žinoma iš seniau ir kuri buvo Vokietijai tikrai draugiška, nors ir inspiravosi gyvena lietuviškais interesais.

Jau prieš LAF įsikurimą pasiekė K. Škirpa signalas iš vokiečių Karo Vadovybės (Oberkommando der Wehrmacht OKW), kad pageidaujama užmegzti kontaktą. Lapkričio 5 d. buvo atvykęs pas K. Škirpą puodukui kvos pulk.leitn. Grb. Tai nebuvo eilinis karininkas, bet turįs pažymėtiną politinės veiklos stažą. Savo laiku jis gyveno Lenkijoje, buvo lenkų Seimo nariu, skaitėsi vienu iš vokiečių tautinės mažumos vadų. Bėgiant jos teises jis buvo nukentėjęs nuo lenkų, atsėdėjęs porą metų lenkų kalėjime, bet Tautų Sąjungos dėka iš jo paleistas. "Ondrai jis yra dalyvavęs ne kartą įvairiuose tautinių mažumų tarptautiniuose kongresuose, kaip vokiečių tautinės mažumos Lenkijoje delegatas. Su juo buvo K. Škirpa supažindinęs ukrainiečių nacionalistų vadas a.a. Konovalec, kai K. Škirpa dar buvo karo Attaché, taigi prieš daug metų. Pažintis atsinaujino 1940 m. pradžioje, kai pulk. ltn. Grb. važinėjo kaip vokiečių komisijos narys į Lietuvą perinti mūsų internuo-

tus buv. lenkų kariuomenės karius.

gitar
p. 100
101

Iš pasikalbėjimo su pulk.ltn.Grb.pasiškėjo, kad jis dirba OKW, Abw.Abt. ir kad jam pavestas sabotažinių aktų bei taip vadinamos 5-tos kolonos paruošimas specialiai Pabaltijo kraštuose tam atsitikimui, jei kiltų tarp Vokietijos ir Sov. Rusijos ginkluotos konfliktas. Tad jo žinioje buvo partizaninių veiksmų ir vietos gyventojų sukilimų derinimas su eventualiu vokiečių kariuomenės žygių į rytus, prie kurie buvo ruošiamasi. Naujasdamas, jog ir K. Škirpa kažką projektuoja prieš bolševikiškuosius okupantus Lietuvoje, pulk. ltn. Grb. siūlė suderinti abiejų šalių pasiruošimus ir palaikyti su juo ryšį. Reikia pastebėti, kad pulk.ltn. Grb. neviliojo K. Škirpos jokiais pažadais, o tik siūlė bendradarbiavimą, išsinaut iš abiejų pusių bendro intereso kovoti su bolševizmu. Fabreždamas, jog kalba ne "eicho Vyriausybės, o tik OKW vardu ir kad nėra von Ribbentrop įgaliotas duoti kokių nors formalinių garantijų kai dėl Lietuvos ateities, jis betgi užtikrino, jog aktyvus lietuvių dalyvavimas veiksmuose prieš rusų raudonąją armiją Lietuvoje bus iš vokiečių pusės įvertintas ir sustiprins jų aktyvumą pagrindą lietuvių pretenzijai į Lietuvos valstybės atstatymą. Savaimė suprantama, visa tai smuomet buvo slaptas dalykas.

Nors K. Škirpa pats buvo nusatęs susiegti ryšius su OKW, bet pulk. ltn. Grb. pasiūlymą neskubėjo pasinaudoti. Pirmiausia, kaip jau minėta, jis siekė sudaryti sau politinę bazą pačių lietuvių tarpe, kad ~~įprastai vienam~~ vienam neprisiimti ant savęs perdidelės atsakomybės. Tik po to, kai lapkričio 17 d. įsikūrė LAF, K. Škirpa ryšiai pulk. ltn. Grb. parodėta iniciatyva pasinaudoti. Patyręs apie tokios organizacijos susidarymą, pulk. ltn. Grb. per vieną pripuolimą susitikimą su K.Škirpa vienoje draugystėje pasveikino jį su šiuo reikšmingu politiniu laimėjimu.Pulk.ltn.Grb. rodė tam aiškelio susidomėjimo bei pritarimo,kaip pritaręs visuomeniškame darbe amuo, suprantas kaip yra lengva įvairių politinių pašiurų žmones suvienyti. Po to bendradarbiavimas užsimezgė savaimė, bet be jokių iš K. Škirpos pusės išpareigojimų, išskyrus žodinį pažadą išlaikyti paslaptį.

Lapkričio 26 d. K.Škirpa painformavo apie LAF susidarymą Dr.Lbt., artimą Alfred Rosenbergo bendradarbį, kaip seną savo pažįstamą ir Antikominterno spiritus movens. Dr.Lbt.šia K.Škirpos iniciatyva buvo patenkintas, ją pilnai užgrynė ir nuo savęs tik patarė K.Škirpai užmegsti kontaktą su OKW. Aiškino, kad šiuo karo metu tai esą už viską svarbiau. Davė suprasti, kad Lietuvos valstybės atstatymo klausimu OKW žodis daug svers ir todėl esą šios progos nevertėtų praleisti.K.Škirpa į tai tegalėjo atsakyti, kad toks kontaktas jau yra užmegstas.

Gruodžio 5 d. K. Škirpa dėl viso ko dar suėjo į kontaktą su taip vadinamąja Sicherheitsdienst. Tai yra politinio saugumo voratinklis,

nuo kurio labai daug kas percina. Ši institucija veikia kaip ir virš visų įstatymų, taigi gali visur kaišioti pagalius į kitų institucijų stipinuos, neišskiriant ir kariškos žinybos. Su ja buvo reikalinga sukurti kontaktą, kad palengvinus sau galimybę nutiesti slaptus LAF ryšius per sieną su bolševikų okupuota Lietuva. Gruodžio 5 d. kalbėtasi su Br. Girg. Pabaltijo kraštų politinio sekimo vedėju, o kiek vėliau susipažinta ir su jo šeriu, Dr. Grf., buv. seniau vokiečių slaptosios policijos viršininku Rytprūsiuose, neseniai atkeltą į Berlyną, gerai pažįstančiu mūsų kraštą.

Kad vėliau nekiltų jokių nemiškimų kai dėl LAF politinės platformos ir siekiamų tikslų, buvo paminėtoms aukščiau ištaigoms, t.y. OKW, Dienststelle von Ribbentrop, Rosenbergo štabui ir Sicherheitsdienst įteikta po vieną egzempliorių K. Škirpos paskaitos "Lietuvių Aktyvistų platformos metmenys", paskaitytos lapkričio 17 d. LAF steigiamajame susirinkime, išvertus ją į vokiečių kalbą ir kai ką sutrumpinus bei apdailinus. Viešas iš vokiečių pusės nepadarė jokių pastabų ar priekaištų dėl išdėstytų sąlytams dokumente išvedžiojimų ir politinių užsimojimų. Atrodė, kad visam tam iš vokiečių pusės buvo pilnai pritarė.

Einant prie LAF organizacijos ir jos veiklos išplėtimo rusų okupuotoje Lietuvoje, pirmausia teko pasifurpinti kaip nors nutiesti slaptus ryšius per sieną. Tai buvo ne paprastas dalykas. Dėl to buvo ilgokai galvota, svarstyta įvairūs projektai ir bendrai trypta vietoje, kol šis tas susiklijavo. Svarbu buvo padaryti pradžia ir įgyti patyrimo šiame komplikuojamame darbe. Kiek tai liečia vokiečių pusę, tai, naudojantis OKW ir saugumo organų pritarimu, ypatingu sunkumu negalėjo kilti. Reikėjo buvo tik surasti tinkamus asmenų pasienyje. Kas kita ryšių užmezgimas ir jų palaikymas su užsieniu, t.y. su žmonėmis, rusų pusėje, plačiame pasienyje ir giliau Lietuvoje. Tai buvo rizikingas dalykas, kuris neapsieina be aukų. Firmas ryšis užsimezgė su Lietuva iš Klaipėdos, kur buvo susidaręs LAF padalinys. Netrukus susimezgė dar ryšių grandinės per Tilžę, Rikūnus ir iš Suvalkų - Seinų. Tuo būdu įsikūrė pasienyje keleta nuolatinių punktų, kuriais ir buvo naudojamosi iki tautos sukilimo įvykdymo. Kaip tie punktai susidarė, kokie asmenys jais vadovavo ir kokios ryšių grandinės buvo iš šių punktų nutiestos į krašto gilumą bei Lietuvos didžiuosius centrus, tegu tuo tarpu tai paliks paslapyje.

Kai dėl pačios slapto darbo technikos, tai ji buvo sekanti: Byle kokių reštiškų instrukcijų bei susirašinėjimo su LAF patikėtiniais bei jo padaliniais Lietuvoje buvo nusistatęta vengti. Viešas buvo atliekamas iš lūpų į lūpas, naudojantis slaptažodžiais ir šiaip įvairiais sutartiniais ženklais tarp ryšininkų. Murodymai tuo būdu būdavo duodami arba per agentus, siunčiamus betarpiškai iš Berlyno, pasienių postų palydimus

per sieną, arba dažniausia per pečius pasienio postus, kurie jau nuo savęs siųsdavo agentus bei panaudodavo tam reikalui jų isteigtas nuolatines ryšių grandines su įvairiomis Lietuvos vietomis. Tais pačiais keliais pasiekdavo ir žinios bei informacijos iš Lietuvos LAF vadovybą Berlyne.

Negalima tvirtinti, kad šis ryšių tinklas ir jo veikimo mechanizmas būtų buvę tobulūs. Lietuvis akimis žiūrint jis jau vien todėl neskaitytinas tobuliu, kad tarnavo lygiagrečiai svietimos valstybės karo žvalgybos reikalams. Į agentus patekdavo įvairaus plauko elementai: vieni parinktų agentų dėmesi šio rizikingo darbo iš patriotizmo ir tokiais būdavo galima pasitikėti. Kiti šjo už pinigą, taigi buvo abejotinos vertės. Galėjo per neapsižiūrėjimą į agentus patekti ir sovietiškajų provokatorių. Todėl kas kartą tekdavo gerokai apseverti, kam pasitikėti ir kam ne. Atitinkamai būdavo dozuojami ir slapti pavedimai, kad iš priešasties to ar kito agente netinkamumo, nepastebėjus į pevojų LAF veikėjus Lietuvoje. Ypač svarbiais reikalais būdavo panaudojami tik visiškai patikimi asmenys, dėl kurių nekildavo abejonės, kad galėtų paslapties neišleikyti, nors toks amuo pereinant sieną ar jau jam esant Lietuvoje ir patektų į GPU nagus.

Nors, kaip minėta, ryšių tinklas nebuvo tobulas, bet atsiiektieji per jį rezultatai pakenksmai liudija, kad jis nebuvo blogas. Antra vertus, iš jo ne nebuvo reikalaujama neįmanomų dalykų. LAF vadovybei buvo iš pat pradžia aišku, kad suorganizuoti ką nors didesnio Lietuvoje iš paties Berlyno būtų bergėdžius, praktiškai neįvykdomas dalykas. LAF vadovybė tebuvo pastačiusi sau tik paprastą uždavinį: paskieisti tautos sukilimo mintį bei nurodyti pagrindines politines ir organizacines gaires, paliekant vietinių veikėjų Lietuvoje iniciatyvą ir sumanumai taip, kaip jiems atsižvelgiant nepaprastai sunkių veikimo sąlygų Lietuvoje slaptai susiorganizuoti ir paruošti tautą sakytem lėtingam aktui.

Sovietiškoji okupacija ir raudonasis teroras, sužaloję visą mūsų socialinę santvarką ir pridarę daug tragedijų pačiai mūsų tautai, turėjo tautos sukilimo paruošimui ir teigiamos reikšmės. Bolševizmo siautėjimas buvo per brutalus ir todėl be jokios įtakos iš šalies greitai nustatė prieš save visus mūsų krašto gyventojų sluoknius. Jis taip greitai ir gliai visiems įgriso, kad visi natūraliai linko prie kraštutinės gelbėjimosi priemonės: laukė tik tinkamos progos, kad griebtis už ginklo ir vyti okupantą kartu su jo talkininkais lauk iš mūsų krašto. Politškai psichologinės sūlygos tautos sukilimui paruošti tad buvo palankios. Jas sukūrė pats okupantas.

Reikia pasakyti, kad dar prieš LAF įsikūrimą jau būta Lietuvoje

slaptos organizacijos daigų. Vieną iš jų pasėjo K. Škirpa asmeniškai lenkydamasis Kau ne birželio mėn. pabaigoje, t.y. neužilgo po rusų raudonosios armijos išibrovimo į mūsų kraštą. Iš to daigo išaugo vėliau slaptas laikraštėlis "Laisvoji Lietuva". Nors GPU ir pavyko šio laikraštėlio leidėjus susekti ir patį jo daigą sunaikinti, bet kelėta jo numerių ~~xitik~~ vistiek pasiekė Berlyną ir pridavė K. Škirpai Upo pradėtą darbą vykdyti su dar didesniu atsidavimu. Būta slaptų daigų ir partinio plauko. Taip, pavyzdžiui, katalikų pakraipos jaunomsėnė kūrė "Lietuvos Apsaugos Gvardiją", kurios programinis lapelis neaplenkė ir Berlyno. Juo okupantas smarkiau žalojo mūsų gyvenimą, tuo vis daugiau atsiradavo drąsuočių intis slapto darbo.

Slaptas organizavimasis krašte ėgavo daug platesnį bei ~~max~~ bendrą pobūdį, kai Lietuvą pasiekė naujiena apie įsikūrimą Berlyne LAF, užsibrėžusio apjungti visus veiklesniusius mūsų tautos elementus į viensalytišką politinę organizaciją. Impulsą slapto organizavimosi suintensyvinimui davė LAF vadovybės išleistas ir nuo gruodžio 5 dienos paskleistas Lietuvoje biuletenis "Iš bolševistinės vergijos į Naują Lietuvą". Jame trumpai paanalizuotos Lietuvos žlugimo priežastys, paskelbti Lietuvos Pasiuntinių protestai prieš Sovietų Rusijos smurtą, paduodama kai kurių žinių kas daroma arba jau padaryta užsieniuose Lietuvos reikalu ir nurodoma kokios laikytis politinės platformos ir kaip organizuotis lemtingam aktui už ~~iziskuzas~~ Naujos Nepriklausomos Lietuvos atstatymą.

Kalbama leidinys iš pradėios buvo atspausdintas rašomąja mašinėle. Iš syk paleista į Lietuvą vos apie 30 egzempliorių, skirtų tik patikimesniems asmenims. Netrukus jis buvo padaugintas rotatorium ir išplatinta Lietuvoje apie 1000 egz. Kiek vėliau jo buvo atspausdinta Šveicarijoje didesnis kiekis forma mažos brošiūrėlės smulkiu šriftu. Deja, iki rusų - vokiečių karo spėta jos paplatinti tik apie 1500 egz., kurių dalis pasiūsta į aną pusę karui faktinai jau prasidėjus. Vienas kalbama biuletenio spausdinto rotatorium egzempliorius čia pridėdamas (žiūr. Dokm. XLIII). Po to, kai šis leidinys jau buvo paplatintas Lietuvoje, jis buvo išverstas į vokiečių kalbą ir įteiktas OKW pulk. ltñ. Grb. Susipažinęs su leidinio turiniu pulk.ltñ. Grb. užgūrė, kad viskas esą gerai formuluota.

Kalbama leidinio pasirodymas Lietuvoje paveikė į veiklesniusius mūsų tautos elementus, ypač į mūsų patriotiškąją jaunomsėną, kaip ugnies kibirkštis į degamąjį skysėių. Visur pradėjo spontaniškai kurtis slepti būreliai, - LAF padaliniai, - įvairių - įvairiausiais pavadinimais. Didesniuose miestuose, kaip pav. Vilniuje ir Kaune, susidarė slaptos organizacijos centrai, iš kur buvo tiesiami jų tinklai į visas

2) pridėtas 1 egz spausdintinis.

puses provincijoje. Tuom buvo padėtas kertinis akmuo vienalytiškam LAF sąjūdžiui visame krašte. Po to, jam visi žiėjo kaip ir prie ko ruoštis. Leukta stebuklo iš Berlyno, bet faktinai jis brenė pašioje Lietuvoje: jį nežiojo savo širdyse kiekvienas lietuvis, o ryžtingasis mūsų jaunimas nekantavo kad greičiau būtų jam nurodyta griebtis ginklo.

Kada LAF vadovybę pradėjo pasiekti žinios, jog jos pasėta sėkla Lietuvoje greitai prigyjo ir kad slapta organizacija ten sparčiai vystosi, buvo galima padaryti pagrįstą išvadą, kad atsistota ant tvirto kelio tautos sukilimo linkse. Kad vėliau, - sukilimui įvykus ir jam pavykus, - nekiltų kokių nors nesusipratimų su vokiečių įstaugomis, buvo nusistatyta patiekti Lietuvos išlaisvinimo planą raštu. 1941 m. sausio m. 25 d. K. Škirpa įteikė asmeniškai pulk. ltn. Grb. dokumentą, pūvardytą "Vorschlag zur Befreiung Litauens". Pulk. ltn. Grb. šį reikšmingą dokumentą priėmė ir, kaip vėliau K. Škirpai sakė, referavęs jį "an die hoechsten Spitzen des OKW", taigi aukštajai karo vadovybei. Šis dokumento nuorašas čia pridedamas (Žiūr. Dokm. XLIV).

Pagrindiniai šio svarbaus dokumento punktai yra šie:

- 1/ Sukilimo tikslas - atstatyti Lietuvos valstybę, pasinaudojant rusų - vokiečių karu;
- 2/ Kerui priartėjus sudaroma Vokietijoje Lietuvos Vyriausybė, kurios sąstatais notifikuojamas vok. Užs. Rkl. M-jai;
- 3/ Sudarytoji Lietuvos Vyriausybė sutaria su Reichu bendros akcijos vykdymą prieš sovietiškąją okupantą Lietuvoje ir tinkamu momentu paskleidžia iš vokiečių lėktuvų atsisaukimą į lietuvių tautą, kad sukiltų. Beto buvo numatyta paskleisti ir kitokių atsisaukimų sukilimui sužadinti;
- 4/ Nuvalius kraštą nuo bolševizmo sakyta vyriausybė tuojuo perima krašto valdymą;
- 5/ Lietuva stoja karan Vokietijos pusėje ir padeda vokiečių kariuomenei kuo galėdama.

Vykdam šį planą, buvo pirmiausia paruoštas sudarysimos Vyriausybės notifikavimo rašto projektas su paaiškinimais. Šis dokumentai buvo įteikti:

- a) Dienststelle von Ribbentrop (Dr. Seht.) - balandžio 2 d.,
- b) OKW - (pulk. Ltn. Grb.) gegužės 12 d.
- c) Dienststelle von Ribbentrop (Dr. Kl.) - birželio 17 d.

Tai buvo padaryta tuo tikslu, kad iš anksto paruošus notes priėmimą vok. Užs. Rkl. Ministerijoje. Be to, buvo su notes projekto tekstu dar supažindintas Dr. Lbt. (Alfred Rosenbergo bendradarbis), kuris jos

Formulavimą užgėrė. Notos ir jos pasiūkinimų nuorašai šia pridedami (Žiur. Dokm. XLV).

Kai dėl plano numatytų skaitlingų atsišaukimų, tai jie buvo ruošiami palaipeniui ir išteikiami suinteresuotoms vokiečių įstaigoms (lietuvių ir vokiečių kalbomis). Buvo faktiniai paruošti ir išteikti šie atsišaukimų projektai:

- 1/ "I Lietuvių Tauta", Vyriausybės atsišaukimas, išteiktas:
 - a) Dienststelle von Ribbentrop (Dr. Scht.), - balandžio 18 d.
 - b) OKW (Dr. Mrgt.) - balandžio 19 d.
 - c) OKW (pulk. ltn. Grb.) - gegužės 12 d.

/Žiur. Dokm. XLVI).

- 2/ "I Lietuvos Aktyvistus", LAF Vadovybės, išteiktas:
 - a) OKW (Dr. Mrgt.) - balandžio 19 d.
 - b) Dienststelle v. Ribbentrop (Dr. Scht.) - balandžio 18 d.
 - c) OKW (pulk. ltn. Grb.) - gegužės 12 d.

/Žiur. Dokm. XLVII);

- 3/ "I Lietuvos Laisvės Kovotojus", 1-jo L.K.K. Savanorio, išteiktas:

- a) Dienststelle v. Ribbentrop (Dr. Scht.) - balandžio 18 d.
- b) OKW (Dr. Mrgt.) - balandžio 19 d.
- c) OKW (pulk. ltn. Grb.) - gegužės 12 d.

(Žiur. Dokm. XLVIII);

- 4/ "Žodis Jaunajai Lietuvai", LAF Jaunuomenės Fronto Vadovybės, išteiktas:

- a) OKW (Dr. Mrgt.) - balandžio 28 d.
- b) Dienststelle v. Ribbentrop (Dr. Scht.) - gegužės 10 d.
- c) OKW (pulk. ltn. Grb.) - gegužės 12 d.

(Žiur. Dokm. XLIX);

- 5/ "Žodis Kultūros Kurėjams", LAF Kultūrininkų Fronto Vadovybės, išteiktas:

- a) OKW (Dr. Grk.) - gegužės 9 d.
- b) Dienststelle v. Ribbentrop (Dr. Scht.) - gegužės 10 d.
- c) OKW (pulk. ltn. Grb.) - gegužės 12 d.

(Žiur. Dokm. L);

- 6/ "I Lietuvos Maitintojus", LAF Ūkininkų Fronto Vadovybės, išteiktas:

- a) OKW (Dr. GRK) - gegužės 9 d.
- b) Dienststelle v. Ribbentrop (Dr. Scht.) - gegužės 10 d.
- c) OKW (pulk. ltn. Grb.) - gegužės 12 d.

(Žiur. Dokm. LI);

- 7) "I Lietuvos Gerbuvio Kurėjams", LAF Darbo Fronto Vadovybės,

įteiktas:

- a) OKW (Dr. GRK.) - gegužės 9 d.,
- b) Dienststelle v. Ribbentrop /Scht.) - gegužės 10 d.,
- c) OKW (pulk. lt. Grb.) - gegužės 12 d.,

(Žiūr. Dokm. LII);

8) "Moterų šaukimas į talką", LAF Moterų Fronto Vadovybės, įteiktas:

- a) OKW (Dr. Grk.) - gegužės 9 d.,
- b) Dienststelle v. Ribbentrop (Dr. Scht.) - gegužės 10 d.,
- c) OKW (pulk. lt. Grb.) - gegužės 12 d.

(Žiūr. Dokm. LIII);

9) "Rasinimas Tautos Paiklydėjimas Susigrasti", LAF Vadovybės, įteiktas:

- a) OKW (Dr. Mgt.) - balandžio 28 d.,
- b) Dienststelle v. Ribbentrop /Dr. Scht./ - gegužės 10 d.,
- c) OKW (pulk. lt. Grb.) - gegužės 12 d.

(Žiūr. Dokm. LIV);

10) "Svetingumo Atšaukimas Žydams", LAF Vadovybės, įteiktas:

- a) OKW (Dr. Mgt.) - balandžio 28 d.,
- b) Dienststelle v. Ribbentrop (Dr. Scht.) - gegužės 10 d.,
- c) OKW (pulk. lt. Grb.) - gegužės 12 d.,

(Žiūr. Dokm. LV);

11/ "K Krasnoj Armij v Litvje", LAF Vadovybės, įteiktas:

- a) OKW (Dr. Grk.) - gegužės 9 d.,
- b) Dienststelle von Ribbentrop (Scht.) - gegužės 10 d.,
- c) OKW (pulk. lt. Grb.) - gegužės 12 d.,

(Žiūr. Dokm. LVI).

Čia paminėtieji atšaukimai nebuvo paprastai kurstymo lapeliai. Jie turi programines reikšmes ir į jų paruošimą buvo idėta nemažai trūso ir gilesnio apsigalvojimo. Jie papildo bei daugiau išryškina pačią LAF programą ir verti didesnio dėmesio. Galia, kad nebuvo įmanoma juos panaudoti Lietuvoje sukilimo metu, t.y. juos tada paskelbti. Te nebuvo galima padaryti todėl, kad jie buvo paruošti tam eventualumui, jei Lietuvos Vyriausybė būtų buvusi sudaryta Berlyne, kaip kad buvo projektuota ir tikėtasi. (Pajū - bet to reikėdavo melais...)

Įteikus OKW sausio 25 dienos planą, OKW, sukilimo suruošimo darbus pasidarė sistematingesnis. Jis decentralizavosi. Pačiam LAF centrui pasiliko daugiau intelektualinio pobūdžio darbai nei bendri sukilimo paruošimo vadovavimas ir politika. Bėgimesiems gi reikalingas atlikti buvo pridurtas prie pulk. lt. Grb. specialus LAF patikėtinis inž.

Brunius. Iš Pradžios jis dorbavosi Berlyne, bet netrukus persikėlė su pulk. ltn. Grb. į Karaliaučių prie vietinės armijos štabo, iš kur ir buvo palaikomi ryšiai su Lietuva per pasienio postus. Kadangi inž. Brunius nebuvo karininkas ir, be to, nepakankamai mokėjo vokiečių kalbos, tai kiek vėliau pulk. ltn. Grb. pagėdavimu, jam dar buvo pridotos gen. št. majoras Gecevičius, kurį K. Škirpa įpiršo generolas Raštikis. Darbu besivystant, buvo iš OKW pusės išreikštas pagėdavimas rekomenduoti dar vieną karininką specialiai karo žvalgybos reikalams. Šiai pareigai atlikti buvo K. Škirpos nurodytas ats. majoras Puodžius. Jis skaitėsi nebe pulk. ltn. Grb., bet kitos OKW dalies žinioje.

Kai inž. Brunius ir ats. maj. Puodžius šio jiems pavestas specialines funkcijas, LAF centras atliko eilę didesnių OKW pagėdavimų ir peruošė svarbių instrukcijų, kaip sukilimą organ izuoti. Ties šiais darbais verta šia kiek apsisotiti.

Pirmiausia apie kaikuriuos darbus, paruoštus OKW prašymu. Vasario 25 d. buvo įteikta OKW ilgesnė Lietuvos ūkinės struktūros ir krašto produkcijos apžvalga. Šis vokiečių pagėdavimas rodė, kad rusų - vokiečių karo atsitikime numatoma mūsų krašto resursus ir visą kitą eksploatuoti karo reikalams. Kovo 3 d., be to, buvo pulk. ltn. Grb. pagėdavimu sustatyti ir jam įteikti asmenų sąrašai įvairioms atsakingesnėms vietoms užimti Lietuvoje, kai ji būtų nuo bolševizmo paliausota. Šis pastarasis darbas buvo tada teoretinio pobūdžio. Niekas juok iš anksto negalėjo žinoti ar numatytieji asmenys dar tebėra ir išliks gyvi iki momento, kada bus reikalingi. Bet tokio darbo paprašymas suvyrtino ankščiau paminėta abejona: liudijo, kad vokiečiai ne tik ruošiasi eksploatuoti mūsų krašto resursus, bet ir patys jį valdyti, panaudojami mūsų intelektualines pajėgas pašim valdymo aparatui sudaryti. K. Škirpa paklausė pulk. ltn. Grb. ar tokio darbo pareikalavimas nereikšia pasiruošimą iš vokiečių pusės Lietuva okupuoti. Į tai pulk. ltn. Grb. atsakė, kad tai esąs tik paprastas štabinis pasiruošimas, nereikšias Lietuvos klausimo politinį išsprendimą. Kadangi tada ginčytis dėl to nenorėta, tai lietuviškas nusistatymas buvo tik užfiksuotas išanginėje dalyje K. Škirpos nuožūra. Joje aiškiai pabrėžta, kad krašto valdymas turi būti paliktas paties lietuviams. Kadangi tai turi politinės reikšmės, tai sakytos išangos nuorašas šia pridėdamas (šif. Dok. LVII).

Vienas reikšmingiausių darbų, ką LAF Vadovybė yra tautos sukilimo reikalu paruošusi, tai kovo 24 d. bendra instrukcija, užvardyta "Lietuvai išlaisvinti nurodymai". Joje plačiai įvertinama ano meto politinė ir karinė padėtis, apibūdinamos perspektyvosa Lietuvos

stybei atstatyti, duodama konkrečių nurodymų kaip sukilimą organizuoti, kokius padaryti politinius aktus sukilimui įvykus ir kaip perinti krašto valdymą. Tokie instrukcija buvo būtina šiais sumetimais:

Pirma - slaptai organizacijai visur krašte išsiplatinus, buvo reikalinga rusų - vokiečių karui artėjant priduoti jei daugiau planingumo bei nustatyti aiškia jos padalinių subordinaciją ir vadovavimo hierarchiją;

Antra - reikalinga buvo visus nurodymus, kurie prieš tai buvo duodami atskirai, suvesti į vieną dokumentą, kad dėl jų gausumo nekiltų nesusipratimų bei dezorganizacijos pačiame sukilimo paruošimo darbe Lietuvoje;

Trečia - kadangi nurodymai sukilimui buvo perduodami į Lietuvą per kelis pasienio postus ir ne tik iš LAF Centro, bet ir iš Karaliaučiaus, tai buvo būtina iš anksto visus šių organų signalus nustatyti pagal vieną ir tą pačią gaidą, kad nebūtų jokių nesikandumų;

Ketvirta - buvo reikalinga sukilimo paruošiamuosius darbus suderinti su pagrindiniais vokiečių Karo Vadovybės reikalavimais, su kuriais nebuvo galima nesiskaityti.

Šio svarbaus dokumento nuorašas šia pridodamas (Žiūr. Dok. XLIII).

Sveikame suprantama, kalbama instrukcija anuošt sudarė didžiausią paslaptį. Todėl iki pat rusų - vokiečių karo išvakarės jos teksto arba jo raštiškos santraukos į okupuotąją Lietuvą vengta siųsti. Jos turinys būdavo perduodamas į mūsų pusę tik žodžiu ir tik per patikimus agentus, kuriems būdavo pavedama prieš išvykstant į Lietuvą susipažinti su instrukcijos tekstu bei jį gerai išsidėmėti. Tuo būdu nurodymai kartojami daug kartų: jie pasiekė visus svarbesnius sukilimo vadovavimo centrus ir LAF patikėtinius Lietuvoje.

Sukilimo paruošimo darbai išsivysčius, nestigo atsiklausimų ir iš mūsų pusės; atsiradavo ryžtingų asmenų, kurie, rizikuodami savo gyvybe, atvykdavo iš pavergtos Tėvynės patys arba LAF padalinių pasiųsti, kad gavus pašikvinimą ir papildomą nurodymą. Kaip siųstųjų iš Vokietijos, taip ir atvykusiųjų iš Lietuvos drausulių patriotizmas buvo galingesnis už visas kliūtis ir rizikas, kokių vienlėms ir kitiems tekdavo patirti pereinant sieną, kuri buvo rusų labai saugoma. Juo rusų - vokiečių santykiai darėsi daugiau netikri ir juo GPU daugiau jautė, kad Lietuvoje kažkas slaptai organizuojama ir kad šios organizacijos gijos paeina iš už sienos, tuo rusai griežėsi vis griežtesnių sienos apsaugos priemonių. Todėl jos perėjimas darėsi iš dienos į dieną sunkesnis ir neapsiėjo be kraujo aukų. Tai buvo gerbingos mūsų tautos sukos už savo laisvą. Lietuva jų niekad nepasirė, kaip ir neturi pamiršti tų, kurie perėję sieną laimingai, atliko jiems pavestus uždav-

vinius, nors tuo tarpu šių drausvųjų pavardės dar laikytinos paslaptėje.

Iš Lietuvos išlaisvinimo plano (Žiūr. Dokm. XLIV) matyti, kad LAF ribose turėjo dar būti suformuota "Tautinio Darbo Apsauga" (TDA). Ji turėjo susidėti iš asmenų, tinkamų ne tik politinės kovos uždaviniams, bet, esant reikalui, ir pavartoti ginklą. Normaliais laikais jos uždavinys būtų buvęs reikšti LAF dinamizmą. Todėl ją buvo numatoma organizuoti karo drausmės pagrindais. Kiek tai liečia tautos sukilimo paruošimą prieš bolševizmą, tai buvo manyta sudaryti TDA pačiu paskutiniausiu metu, kad GPU neiššifruotų jos iš anksto ir nesunaikintų. Berlyne jos branduolį buvo galima sudaryti žymiai anksčiau, nes čia sektytas pavojus negrąsė. Šis branduolis buvo įkurtas kovo 30 d. Čia pridėdamas jo steigėjų kolektyvinis pasižadėjimas (Žiūr. Dokm. LIX) ir TDA laikinųjų nuostatų projektas (Žiūr. Dokm. LX).

Kovo mėnesyje kartu su repatrijavusiais iš Lietuvos vokiečiais, atsirado Vokietijoje didesnis skaičius lietuvių. Jų tarpe buvo apie 200 karininkų, ne tik atsargos, bet ir tikrosios tarnybos; taip pat nemažai buvo mūsų kariuomenės puskarininkų ir atsargos karių. Kaip buv. kariškiai taip ir bendrai lietuvių vokiečių repatrijacijos proga išsigelbėję iš sovietiškosios vergijos, degė noru rusams okupantams atsilyginti. Tai davė LAF vadovybei pagrindą sumanyti suorganizuoti Vokietijoje didesni ginkluotą kariuomenės dalinį. Projektuota sudaryti ginklą brigadą, susidedančią iš įvairių ginklų rušių. Tuo tikslu balandžio 16 d. K. Škirpa įteikė vokiečių Generaliniam Štabui (gen. št. pulk. von Mlt.) atitinkamą memorandumą. Jo nuorašai be to dar buvo įteikti: Dienststelle von Ribbentrop (Dr. Scht.) - balandžio 18 d., OKW (Dr. Mrgt) - balandžio 19 d. ir antras egzempliorius (pulk. ltn. Grb.) - gegužės 12 d. Šį sumanytą vokiečių karo Vadovybę priėmė su dideliu palankumu, bet sumanyto realizavimą sukliudė politinės instancijos tuo motyvu, kad esą nebūtų galima išlaikyti paslapties. Mat buvo siekiama rusus gelimasi ilgiau klaidinti, kad Vokietija jokių pasikėsimų prieš Sov. Rusiją neruošis. Iš tikrųjų gi greičiausia iš viso nenorėta leisti lietuviams sudaryti minėtą kariuomenės branduolį, kadangi vokiečiai tada per daug pusitikėjo vien savo militarinėmis jėgomis. Kalbamo memorandumo nuorašas čia pridėdamas (Žiūr. Dokm. LXI).

Rusų - vokiečių karui artėjant, buvo intensyvinamas ir mūsų tautos paruošimas sukilimui. Vokiečių OKW tamsi žinojo. Ji ne tik visam tam pritarė, bet pati rodė tam nemažą intereso ir teikė vis didesnių pagalbų vieni iš savo pusės. Taip., pav., jos pagalba buvo ruošiamai atitinkamuose kursuose prie Karaliaučiaus mūsų žmonės įvairiems ryžtingiems uždavi-

nias atlikti prieš užpakalyje. Buvo numatyta juos pasiųsti per sieną trumpai prieš karą arba išsodinti iš vokiečių lėktuvų. LAF vadovybė buvo numatiusi duoti per juos paskutinių nurodymų slaptiems sukilimo vadovavimo centrams ir LAF patikėtiniams Lietuvoje. Kalbamus kursas išėjo apie 30 asmenų, LAF vadovybės parinktų. Be to, OKW pareiškė, kad buvo paruošta sukilimo reikalui instrukcija vokiečių kalba. Faktinei tai buvo maždaug ta pati, apie kurią jau buvo minėta (Žiūr. Dokm. LVIII) ir kuria LAF naudojosi jau nuo kovo mėn. pabaigos, neatkleidžiant jos teksto vokiečiams. Naująją instrukciją surašė gen. Raštikis, pasirodė pirmąją, šią sutrumpinant bei ją daugiau pritaikant kariškiams reikalams. Gegužės pradžioje K. Škirpa, gen. Raštikio lydimas buvo pakviestas atvykti į Karaliaučių, kur turėjo pasitarimų su tenykštės vokiečių armijos štabo karininkais, pulk. ltn. Grb. ir inž. Brunui dalyvaujant. Ta proga paruoštos instrukcijos tekstą kiek padiskutavus, jis buvo iš vokiečių pusės aprobuotas. Be to, buvo priimtas pasižadėjimo tekstas, kuris buvo duodamas pasirašyti mūsų vyrams, numatytiems pasiųsti į Lietuvą trumpai prieš rusų - vokiečių karą. Kalbamoms instrukcijoms ir pasižadėjimo nuorašai šia priedami (Žiūr. Dokm. LXII ir LXIII).

Kad dėl to, kada rusų - vokiečių karas prasidės, tai LAF vadovybė ypatingai nė nesivaržė ją patirti iš anksto. Apie ją sužinota tik pora dienų prieš pačius karo veiksmus. Tiesa, buvo girdima apie įvairias datas, pradedant nuo kovo mėn. Šio mėnesio antroje pusėje pulk. ltn. Grb. vieną kartą išpėjo K. Škirpa, kad sąryšyje su vokiečių kaikuriais pasiruošimais Rumunijoje ir Bulgarijoje tenka skaitytis su Sov. Rusijos ultimatumu. Bet tada Sov. Rusija vistiek nesiryžo jo Vokietijai pastatyti. Kitas toks kritiškas momentas buvo susidėjęs sąryšyje su vokiečių kariuomenės žygiu prieš Jugooslaviją balandžio pirmose dienose. Bet ir šį pastarąjį kartą Sov. Rusija pilulę prarijo, nors ir buvo dėl to labai įkaitusi ant Vokietijos. Rusų - vokiečių karo galimybė pradėjo darytis realėmė artėjant pavasarui. Veiksmą pradžios buvo laukta gegužės viduryje arba šio mėnesio antroje pusėje. Bet kažkodėl šis terminas buvo atidėtas. Tėko girdėti būk dėl to, kad rusų pusėje ilgai neatsilūgo upės, kurios 1941 m. pavasarįop buvo labai išsiliejusios, ypač Nėrew ir Bug, kurias vokiečių kariuomenėi prisėjo forsuoti.

LAF vadovybė ypatingai nesivaržė, iš anksto patirti karo pradžios ne vien dėl to, kad būtu būvę nepatogu apie tokią didelę paslaptį OKW teireutis, bet ir todėl, kad sukilimo paruošimui užteko vien jausti karo artėjimo pulsą. Jį LAF vadovybė jautė iš to, ką

tekdamo girdėti betarpiškai iš pačių vokiečių ir iš karui pasirošimo faktų: iš vokiečių kariškų pasirengimų pasienyje ir OKW pageidavimų, nukreiptų į LAF ruošiantis pradėti karo veiksmus. Visą, ką vokiečiai ar tai per OKW Berlyne ar per inž. Brunų Karaliaučiuje paskutiniuoju metu pageidavo iš LAF, buvo svarbus dalykas, kurie veidžiai rodė kaip karas artėjo, užteks šia paminėti, kad tiems OKW pageidavimams patenkinti buvo vien Berlyne surinkta ir duota pulk. lt. Grb. dispozicijon apie 65 vyrai, kurių dalis buvo pasiūta trumpai prieš karą į Sovietų pusę, atlikti svarbius bei rizikingus karinius uždavinius raudonosios armijos užpakalyje, gi dauguma priduta žygiavusiems per mūsų kraštą vokiečių kariuomenės daliniams. Kaip kalbos vertikai, arba tų dalinių palydovais eventualiems nesusipratimams žygio metu su vietos gyventojais greitai likviduoti. Antratiek vyrų buvo pasiūta per sieną ar priduta vokiečių kariuomenės daliniams nuo pasienio postų, kurie karo veiksmams prasidėjus, net patys nužygiavo pirmyn kartu su vokiečių kariuomene.

Antra vertus LAF vadovybė laikėsi nusistatymo, kad jokioms, iš anksto fiksuotoms karo pradžios datoms iš principo negalima pasitikėti. Pirma todėl, kad jei karo vadovas iš anksto neatkleidžia. Iš anksto esti nustatomos tik datos iki kada turi būti baigti įvairūs pasirošimai, bet ne kada prasidės veiksmai. Valanda kada pradėti veiksmus paprastai nurodoma pačių paskutiniausiuoju momentu. Bet kai ši valanda iš viršaus buna nurodyta, tai netrukus jau ir veikama. Tokiomis sąlygomis ne nebebuvo praktiškos galimybės išpėti apie tai sukilimo peruošimo centrus Lietuvoje. Jokiomis datomis nebuvo vadovaujamesi dar ir todėl, kad nesukilidinus LAF veikėjų rusų raudonosios armijos užpakalyje, ar nepasidavus kokiam nors provokacijai. Post-factum buvo patirta, kad trumpai prieš rusų - vokiečių karą vistiek buvo minios Lietuvoje puolimo datos. Matomai jas buvo paskleidęs kuris nors iš LAF pasienio postų savo atsakomybe, arba šiaip kas nors išsiplepėjo. LAF vadovybė nuo pat pradžios laikėsi nusistatymo, kad signalą sukilimui tegali sudaryti tik pats faktas vokiečių kariuomenės perėjimo per sieną. LAF instrukcijose išsamiai nurodyta, kad šį momentą visi turi ektį ir pradėti sukilimo veiksmus tik visai tvirtai persitikrinus, kad vokiečių kariuomenė sieną tikrai perėjo bei pradėjo raudonosios armijos puolimą.

Kad karas LAF veikėjų bei sukilimo ruošimo centrų Lietuvoje ne-užkluptų, buvo iš LAF vadovybės ir pasienio postų pusės, karui artėjant, suintensyvinata dusti apie tai signalus į kraštą: buvo visais kanalais išpėta, kad karas tikrai bręsta. Kadangi jis jau buvo visai artį, tai buvo nurodoma, jog jo pradžios tenka laukti dieną iš dienos.

Tokių signalų davimas buvo reikalingas tam, kad paskutinius slapto organizacijos centrus ir dalinius raudonosios armijos užpakalyje galimai geriau pasiruošti savo uždaviniams atlikti ir, lemiančiai valandai atėjus, juos tikrai ir ryžtingai atlikti. Šiuo sumetimais buvo ryžtasi keletą savaitių prieš karą pasiųsti Sukilimo Ruošimo Centrams Vilniuje ir Kaune patį LAD vadovybės slapto instrukcijos tekstą, nors jo turinys jau seniai ir pakartotinai buvo jiems perduotas žodžiu ir jiems faktiniai žinomas.

Kalbamos instrukcijos tekstas buvo pirmą kartą perduotas žodžiu balandžio pradžioje per specialų Vilniaus Centro pasiuntinį, atvykusį slapta iš Lietuvos į Berlyną betarpiškai patirti iš LAF vadovybės kokia tada buvo tikroji padėtis ir gauti papildomą nurodymų. Nors grįžtant balandžio pradžioje atgal per sieną šis dražuolis buvo rusų sunkiai sužeistas ir pagautas, bet patekęs laikinai į vieno kalėjimo ligoninę ten surado patikimą slaugytoją, kuri pavedimą perdavė toliu, kaip jai buvo patikėta. Instrukcijos teksto perdavimas žodžiu buvo pakartotas: balandžio 18, gegužės 5, 8, 12 ir 19. Tai iš paties LAF centro Berlyne. Dar daugiau jis buvo pakartotas iš Karaliaučiaus ir pasienio postų. Todėl birželio 13 d. inž. Brunius galėjo pranešti K. Škirpai kas seka:

"Paskutiniu laiku mačiau su daugeliu anos pusės ammenų, kurie tuojuos grįžo atgal. Iš jų susidarėiu tvirtą nuomonę, kad jau dauguma anos pusės veikėjų mūsų nurodymus žino. Be to kiekvienam jų perduota tos instrukcijos vietos, kurios atrodė jiems žinotinos. Tokiu būdu painformuota į ten grįžtančių ammenų: mano paties 9, pasieniečių (suprast LAF pasienio postų) draugų per 10. Kaip anksčiau minėjau jau pasiųsta pilnoji instrukcija raštu Vyr. Vadovybei (suprast Centrams Vilniuje ir Kaune). Iš to išeinant, be jokios abejonės jau galima tvirtinti, kad visa provincija (suprast Lietuva) atliks savo pareigas".

Poituotams šia laiške inž. Brunius dar pranešė, kad paskutiniu momentu gavo iš savo šefo (pulk.lta.Grb.) nurodymą patikrinti visus sienos perėjimo punktus, nes laukiama įsakymo apie karo veiksmų pradžią. Kadangi, kaip minėta, sukilimo paruošimo instrukcijos jau buvo pasiekusios LAF veikėjus rusų raudonosios armijos užpakalyje ir visi, kas apie tai turėjo žinoti buvo laiku prideramai orientuoti kas kraštą laukia ir kas darytina, tai LAF Vadovybė galėjo toliu leukti ramia sąžine pačių įvykių, sudėdama visas viltis į mūsų tautos veiklesniųjų elementų ryžtingumą ir bendrą tautos patriotizmą nepasigailėti jokių aukų savo laisvei ir valstybinei nepriklaus-

somybei atgauti.

Kadaangi paskutiniu metu prieš karą LAF kovotojai buvo siunčiami per sieną didesniais grupėmis, arba pridudami vokiečių kariuomenės daliniams kaip palydovai bei kalbų vertikai, buvo puikiausia proga per juos paskutinį kartą plačiau orientuoti LAF veikėjus Lietuvoje apie tai, kokia buvo tada politinė padėtis ir ką daryti tautos sukilimui įvykus ir jam pavykus. Kiekvieną tokią grupę K. Škirpa surinkdavo pas save prieš pat jos išvykimą į ~~vakarines~~ ~~prieš~~ ~~paklankius~~ ~~kyklius~~ ~~ir~~ ~~frans~~ frontą ir asmeniškai painformuodavo apie visa, ką LAF Vadovybė sukilimui paruošti padarė, kokių turėta Lietuvai atstatyti perspektyvų paskutiniausiu momentu ir kaip nuykusiems tuo ar kitu būdu LAF nariais į Lietuvą laikytis sukilėlių ir vokiečių atžvilgiu. Šitai juos instruktavęs, atsiveikindamas su jais, palinkėdavo kiekvienam iš jų sėkmingai atlikti pareigą Tėvynės Lietuvos labui. Ant kiek šie paskutiniai atsiveikinimai būdavo įspūdingi, tegali paliūdyti tik patys jų dalyviai. Pas dažną iš jų buvo galima pastebėti akyse ašarų, kurios rodė, ką jie pergyveno savo sielos gilumoje, apsisprendus lemtingam žygiui, iš kurio ne vienas, turbūt, pamatė gyvas nebegriš. Bet drąsuo- lius laimino pats Dievas: negrižo tik trys, šuvs didvyrių mirtimi atliekant jiems duotus uždavinius, laimingai prieš tai perėjus sieną: Tai buvo a. a. Jonas Dženkaitis, Viktoras Karvelis ir Petras Skurauškas. Juos Tėvynė amžinai minės, kaip brangiausius aukas už savo laisvę...

Lietuvos išlaisvinimo plane (Žiūr. Dokm. XLIV) buvo numatyta apert paties sukilimo paruošimo dar išvystyti platesnę slaptą propa- gandą okupuotoje Lietuvoje, kad dvasiniai pribrendinus tautą tam lem- tingam žygiui. Bet sukilimo ruošimo darbas greitai parodė, kad tai buvo visai nereikalinga: sakytam lemtingam aktui pribrendino mūsų tau- tą peti sovietiškoji santvarka ir nežmoniškos okupanto ir jo žydiškų- jų talkininkų teroras. Atbulai, LAF Vadovybė gaudavo iš Lietuvos pa- geidavimų jokios slaptos literatūros į kraštą nesiųsti. Todėl nuo to ir buvo susilaikyta. Tebuvo iš LAF vadovybės pusės paplatinta kra- šte tik biuletenis "Iš bolševistinės vergijos į Naują Lietuvą", su Lietuvos pasiuntinių protestais. Beto, porą savaitių prieš rusų - vo- kiečių karo pradžia dar buvo paleistas atsišaukimas, nukreiptas spe- cialiai prieš žydus. Tai buvo padaryta kad iš anksto išpėjus juos, jie Naujoje Lietuvoje jiems gyvenimo nebebus. Tuo būdu norėta žydus išpė- ti, kad būtų jų pešių gyvybės gelbėjimo sumetimais tiksliau iš anksto arba nors kartu su rusų raudonąja armija iš Lietuvos pasitraukti. Šio atsišaukimo buvo paleista apie 500 egzempliorių ir jis paplatintas tik pasienio srityje. Jo nuorašas šia pridodamas (Žiūr. Dokm. LXIV).

Ši tą dar paskleisdavo nuo savęs LAF pasienio postai, atskirų kurstančių lapelių pavydais. Vienas iš postų net padarė stambiai klaidą. Jis be LAF vadovybės žinios paleido Žemaitijoje lapelį, kuriame padarė konkretišką nurodymą, kokių intis priemonių rusų - vokiečių karui prasidėjus, pav. nuginkluoti raudonąją miliciją, areštuoti komisarus ir vietinius komunistų partijos vadus, užimti vietines įstaigas, paliuosuoti politinius kalinius ir t.t. Tai atnešė daugiau žalos kaip naudos sukilimo paruošimo prasme. Pasienio rajone, kur sakytas lapelis buvo paplatintas, sovietiškieji viešpačiai griebsi preventyvinų priemonių: ištuštino kai kuriuos kalėjimus ir sustiprino aktyvesniųjų LAF veikėjų persekiojimą. Kalbaso lapelio paskleidimu buvo nepatenkinti ir vokiečių sekimo organai. Buvo pravesta ~~ka~~ kvota, bet, vokiečiams, atrodo, nepavyko nustatyti kas iš mūsų šiek tiek kviilystę padarė. Kad panašių apgalvotų atsitikimų daugiau nepasikartotų, LAF vadovybė griežtai įspėjo pasienio postus būti atsargiais ir neapgalvotais savo veiksmais nestatyti LAF veikėjų anapus sienos gyvybę į pavojų iš Sovietų pusės.

7. Pagalisi i vienybės stipinuis.

Žiūrėjusiems i Berlyną iš toli, ypač iš Sovietų prisilėgtosios Lietuvos, galėjo atrodyti, kad susispietusių Reicho sostinėje lietuvių inteligentų darbas Tėvynei gelbėti vyko sklandžiai ir be jokių savitarpiinių nedarnumų. Po ištikusios mūsų kraštą nelaimės sunku buvo išsivaizduoti, kad begalėtų kas sau pavolyti koki naują susiskaldymo liuksusą, jau kartą mus taip skaudžiai nubaudusį. Taip pat sunku buvo prileisti, kad pas tuos iš lietuvių, kurie išliko laisvi nuo bolševizmo letenos, ar nuo jos laimingai išsigelbėjo pasitraukdami i užsienį, nesusrastų kiek daugiau lietuviško patriotizmo atidėti savo žmoniškąsias silpnybes i šalį ir pirmoje eilėje rūpintis bendrais tautos ir valstybės reikalais... Deja, taip galėjo atrodyti, bet toli gražu ne taip buvo... Tiek prieš LAF iškūrimą, kaip ir jam jau iškūrus bei pradėjus veikti, būta įvairių nesklandumų pačių lietuvių tarpe, kurie apsunkino K. Škirpos darbą, gadino jam dirkanius ir kartais net sudarydavo pagrindą gilesniam susirūpinimui. Tebus leista šia ties visu tuo kiek apistoti šios apžvalgos pilnumo sumetimais.

Visų pirma kilo sunkumų ir net nesulonumų iš ten, iš kur tam buvo kuo mažiausiai pagrindo, būtent iš buvusiųjų K. Škirpos, kaip Lietuvos Pasiuntinio, bendradarbių tarpo. Gražioms K. Škirpos viltims, pareikštoms rugpiūčio 14 d. atsiveikinant su Pasiuntinybės rūmais, kad jo bendradarbių mažas būrelis, likęs Reicho sostinėje, sudarys Naujosios Lietuvos portparolą ir tikrąją jos tvirtovę, nelemta buvo išsipildyti. Jo daugumą, ypač vyresnieji, ne tik neprisidėjo prie K. Škirpos politinės kovos, bet net išsižadėjo subordinacijos. Tai jie padarė nesisikaitydami su Lietuvos Pasiuntinių konferencijos, įvykusios rugsėjo pabaigoje Romoje, principiniu nutarimu, kad likviduotų Pasiuntinybių personalas toliau pesilieka Pasiuntinybės šefo dispozicijoje ir privalo be atskiro atlyginimo atidirbti tiek mėnesių, už kiek metų gavo kompensaciją Pasiuntinybei likviduojantis...

Grįžęs iš sakytos konferencijos, K. Škirpa spalio 9 d. išleido kalbamu reikalu atitinkamą aplinkraštį, kuriame nustatyta kiek laiko kuris tarnautojas turi atidirbti. Žemesnieji tarnautojai šį aplinkraštį pasirašė, bet karo attache gen. št. pulk. K. Grinius ir Prekybos Paterėjas St. Kuzminskas atsiskakė tai padaryti, nebenorėdami skaityti K. Škirpos savo šefu. Dar blogiau. Judviejų pavyzdį pasekė ir kiti tarnautojai: jie faktinai su sakyto aplinkraščio reikalavimais irgi nesisikaitė, nors ir buvo jį pasirašę. Todėl jokios pagalbos darbe iš jų nesulaukta, išskyrus vieną kitą raštą, ką teikėsi perrašyti mašininkės, kas kartą šiaip taip priprašomos. Kalbamo aplinkraščio nuo-

rašes šia pridodamas (Žiur. Dokm. LKV).

Skaitytojas ne be pagrindo statys sau klausimą, kaip tai galėjo atsitikti, kad būvę Pasiuntinybės tarnautojai nuėjo tokioo sabotažo keliu ir ar nebuvo galima juos sudrausti. Sudrausti juos buvo neįmanoma, nes valstybei žlugus K. Škirpa nebeturėjo jokių sankcijų. Vien gi įtikinimo žodis į juos neveikė, nes Kiekvienas jų, Pasiuntinybei susilikvidavus, pasijuto laisvas nuo byle kokios drausmės. Lepkričio 3 d. K. Škirpa turėjo su jais ilgesnį pasikalbėjimą, kuriam dalyvavo gen. št. pulk. K. Grinius, Prekybos Patarėjas St. Kuzminskas, buv. Konsularinio Skyriaus Vedėjas V. Čapas ir buv. Raštinės Vedėjas P. Baronas. Truko tik mašininkų ir patarnaujamojo personalo. Susirinkusiųjų vardu daugiausia kalbėjo pirmieji du. Išėidami iš to, kad Pasiuntinybė kaip įstaiga faktiškai nebeegzistuoja, jie laikėsi nuomonės, kad K. Škirpa nebesiskaito jiems šefu ir kad bendradarbiavimas su juo būtų įmanomas tik lygybės principu. Jie norė K. Škirpą ir laikė vyresniuoju, bet tik "pirmuoju lygiųjų tarpe". Be to reikalavo pritraukti prie šios buv. Pasiuntinybės valdininkų grupės kai kuriuos buvusius mūsų visuomenės veikėjus, atsidariusius Berlyne, jiems pabėgus iš Lietuvos. Tuo būdu būtų susidaręs tam tikras komitetas, kuris būtų uzurpavęs sau teisę spręsti Lietuvos politinius klausimus kolektyviai, kitaip sakant, balsų dauguma. Stovėdamas ant pagrindo, kad Lietuvos Pasiuntinys nebuvo teisėtos Lietuvos Vyriausybės iš savo posto atšauktas ir toliau formaliai tebesiskaito akredituotas prie Reicho Vyriausybės, K. Škirpa negalėjo nei sutikti su savo, kaip Lietuvos Pasiuntinio, degradavimu, nei perleisti Lietuvos politikos vykdymą Reicho sostinėje kažkokiam Komitetui, sudarytam iš asmenų, atsitiktinai atsiradusių Vokietijoje. Jis laikėsi nusistatymo, kad neturi teisės iš savė pareigų pasitraukti; jei jų nebegali eiti formaliai, tai turi bendyti eiti jas neoficialiai, kaip buvo nutarta laike Lietuvos Pasiuntinių pasitarimų Romoje.

Su šiuo K. Škirpos pagrįstu nusistatymu gen.št.pulk. K. Grinius su St. Kuzminsku nepenoro skaitytis ir pradėjo kurstyti prieš buvusį savo šefą lietuvius atbėgėlius. Nesantaikos priekastys buvo politinio pobūdžio. Gen. št. pulk. K. Grinius jau ir seniau, kada dar egzistavo Lietuvos Pasiuntinybė, rodė tendencijų brautis į politiką, paminėdamas, kad jis pirmoje eilėje turėjo būti tik karininkas, šėjas Kero Attache pareigas.

Kai dėl St. Kuzminsko, tai jis visuomenei žinomas kaip biznio žmogus, nors irgi pretendavęs į politikus. Taigi ir vienas ir antras turėjo ambicijų pasidaryti politiniais veikėjais. Antra, jų pačių

1. kaltė, kad toliau salionių kalbų, teisingiau pasakius politinių in-
trygų, nei vienas nei entras nepašėngė. Iš čia ir visi nesupratimai
su jais.

Kada susidarė LAF, apjungęs beveik visas lietuvių inteligentines
pajėgas Vokietijoje, buvo ir jiems kelias atdaras į šį ~~taikmą~~ tauti-
nės vienybės sąjūdį, kuriam buvo skirta nepaprastos reikšmės užduotis.
Nei vienas nei entras šia proga nepasinaudojo: gen. št. pulk. K. Gri-
nius neprisidėjo prie tos organizacijos net kviestas, o St. Kuzmins-
kas, kaip vėliau skaitytojas sužinos, laikėsi taip negražiai, kad pats
sau uždarė duris į LAF. Likusieji kiti du V. Čepas ir F. Baronas -
ypatingos rolės nevaidino ir tik bereikalo leido pirmiesiems dviem
savo suklaidinti.

Gen. št. pulk. K. Griniaus atkritimas buvo apgalvėjimo vertes
dalykas. Nors gen. št. pulk. K. Grinius kaip karininkas pakankamo ri-
kiuotės stažo neturėjo ir todėl šio karo įvykių įvertinime dažnai pra-
šėdavu pro šalį, bet buvo inteligentingas žmogus. Jis būtų galėjęs
būti bendram darbui naudingas, ypač santykius palaikyti su Vokiečių
Karo Vadovybe. Tai buvo jo tiesioginė pareiga, kaip Lietuvos Karo
attache. Tiesa, gen. št. pulk. K. Grinius turėjo vieną silpnąbę, kois-
davo savo nusistatymą, kaip pirštines pagal sezoną ir bendrai buvo
nenuisistovėjęs savo pežiūrose. Kiek ir kokių turėta su juo nesusipra-
timų Pasiuntinybės laikais, čia neliesime. Pažymėtina tik štai kas:
kada Lietuvos kaip nepriklausoma valstybė praktiškai jau nebeegzista-
vo ir K. Škirpa mezgė mezgini su vokiečiais, kad ją atstatyti, gen.
št. pulk. Grinius buvo davęs K. Škirpai garbės žodį, kad diskusijų
dėl politikos nebekels ir prisidės prie jo pastangų Lietuvą gelbėti
remiantis pirmoje eilėje Vokietija, kaip betarpišku mūsų krašto kaimy-
nu. Deje, šio savo žodžio jis neišlaikė. Rusų - vokiečių karo eventua-
lumai užsidedus ir anglams pradėjus 1940 m. rudenio p. Berlyną apsaityti
bombomis iš lėktuvų, gen. št. pulk. K. Grinius nusprendė išvykti į
Ameriką. K. Škirpos atkalbinėjimai ir net išpėjimai, kad toks gen.
št. pulk. K. Griniaus pasielgimas bus paskaitytas savavaliagu pasitrau-
kima iš savo posto, jo nuo išvykimo į Ameriką nesulaikė. Išvykdamas jis
stačiai užgauliojančiai tvirtino, kad į rusų - vokiečių karo galinybę
esą nei girti žmonės nebetiki, beto, K. Škirpos darba šmeižė lietuvių
atbėgėlių akyse, mesdamas įtarimo šėšėlį neva LAF veikias už vokiečių
pinigus. Besikeršiuodamas net paraiškė, kad į Lietuvą iš viso nė ne-
grižtu, jei ji būtų atstatyta LAF ir jo valdoma. 1941 m. vasario 5 d.
mstė karo attache postą ir su visa šeima išvyko į Ameriką ieškoti nau-
jos laimės. Šitoki gen. št. pulk. K. Griniaus pasielgimą nebuvo gali-
ma kitaip kvalifikuoti, kaip paprastu dezertyravimu. Ta prasme buvo

pranešta St. Lozoraičiui, kaip likusios užsienioose mūsų diplomatijos šerui, prašant jį ispėti apie tai visus Lietuvos diplomatinius postus ir politines organizacijas. "Eja, St. Lozoraitis tai sukliudė, pabūgas kokios nors skaldančios reakcijos iš gen. št. pulk. K. Grinius pusės, jam nuvykus į Ameriką. Šio pranešimo nuorašas čia pridėdamas (Žiūr. Dolm. LXVI).

Monaršinių šurkštumų turėta ir su St. Kuzminsku. Jei jis nebūtų pasidėręs vietinės Lietuvių Draugijos pirmininku ir tuo būdu nekuri laiką vaidinęs Berlyno lietuvių horizonte tam tikrą visuomeninį vaidmenį, tai apie patirtus iš jo prieštasties sunkumus čia netektų kalbėti. Bet jam panaudojus tas eksponuotas pareigas kelti lietuvių tarpe nesantaiskai, apie p. St. Kuzminsko laikyseną negalima neužsiminti. Į Lietuvių Draugijos pirmininkus jis pateko atsitiktinai. Ši draugija seniau vadinosi "Lietuvių Piliečių Sąjunga". Jos narių dauguma beveik visi buvo žydai, buv. Lietuvos piliečiai, gyvenę Vokietijoje. Sugriežtinus nacionalsocialistiniams režimui politiką prieš žydus, Lietuvos piliečiai žydai iš Vokietijos greitai pranyko. Kalbama draugija, netekusi narių, postaraisiais metais prieš Lietuvos žlugimą faktinai nebegyveno. Vokiečių įstaigos norėjo ją panaikinti, bet mūsų Pasiuntinybės pagėdavimu ją paliko t.y. iš draugijų registro jos neišbraukė. Trumpai prieš Pasiuntinybės darbų uždarymą kilo sumanymas ją atgaivinti, kad būtų kur suburti lietuvius atbėgėlius iš Lietuvos, kurių skaičius diena iš dienos augo. Atsižvelgiant ~~mus~~ anuometinio rusų - vokiečių politinio flirt'o ir įkaitusios atmosferos iš Sovietų Ambasados pusės prieš lietuvius Vokietijoje, buvo rizikinga bandyti kurti naują draugiją politiniams atbėgėliams, nes vokiečių įstaigos tokios draugijos nebūtų leidusios. Todėl buvo nusistatyta atgaivinti senąją draugiją tykiu būdu, pastatant vokiečių įstaigas prieš įvykusį faktą. Tuo tikslu K. Škirpos iniciatyva rugpjūčio 11 d., t.y. tris dienas prieš apleisiant Pasiuntinybės rūmus, buvo inscenizuotas "Lietuvių Piliečių Sąjungos" visuotinis narių susirinkimas. Faktinai tai buvo beveik išimtinai vien Pasiuntinybės tarnautojų susirinkimas su žmonomis, plius pora lietuvių, kaip sau Berlyne gyventojų. Šis susirinkimas išrinko naują Sąjungos Valdybą, kuri jau pagal Sąjungos įstatus išrinko Sąjungos Pirmininką. Juo tapo išrinktas St. Kuzminskas, kadangi kito tinkamesnio asmens iš viso tada nebuvo. Vokiečių įstaigoms šitaip sudarytąją valdybą patvirtinus, ji jau galėjo priimti į Sąjungą naujus narius, taigi lietuvius atbėgėlius.

Sąjungos, kaip legalios draugijos atgaivinimas tada buvo tikrai svarbus dalykas, nes būta ne tik gyvo reikalo lietuvius atbėgėlius globoti, bet ir rūpintis jų materialiniu apšelpimu. K. Škirpa stoti

šios draugijos priešakyje negalėjo, kad nepridavus jai politinio antspalvio, juo labiau, kad buvo nusistatęs visą savo laiką ir energiją pašvęsti grynai politiniam Lietuvos valstybės atstatymo darbui.

Nuo pat St. Kuzminsko pirmininkavimo pradžios, atkurtos draugijos veikla nėjo sklandžiai. Sąlygos buvo nelengvos. Iš kitos pusės St. Kuzminsko vadovaujama valdyba nepareikšė pakankamai iniciatyvos ir sumanumo išvystyti draugijos darbą, ypač surasti lėšų atbėgėliams sušelpiti bei parūpinti jiems tinkamo darbo. Be to, pats St. Kuzminskas, gero gyvenimo išlepintas, nebuvo pakankamai švelnus su tais, kurie kreipdavosi į jį atsidūrę varge. K. Škirpai tekdavo girdėti dažnų skundų iš atbėgėlių tarpo prieš St. Kuzminską, kaip draugijos pirmininką. Šis gi iš savo pusės vertė kaltę ant K. Škirpos, kad nesirūpina šelpimo reikalais, pats prideramo kontakto su K. Škirpa nėra palaikęs. Jis gerai žinojo, kad jo buvusias šefas užimtas svarbesniais politiniais dalykais. Visi tai klaidino atbėgėlius ir juos bereikalingai erzino. Kada draugijos kasa vienu metu buvo pasidariniusi beveik tuščia, St. Kuzminskas pradėjo reikšti pretenzijų į piniginių rezervų, E. Škirpos šiaip taip sudarytą politiniams tikslams Pasiuntinybei likviduojantis. Apie jį jau buvo kalba šios spėvalgos 62-65 psl. Kai K. Škirpa atsiskė šią pretenziją patenkinti, St. Kuzminskas pagrasino raštu ir palaide atbėgėlių tarpe piktų prieš K. Škirpą gandų. Tai prilygo provokacijai.

Apert konflikto dėl piniginių reikalo, būta nesusipratimų ir dėl politikos. Pagal savo įstatus draugija neturėjo teisės užsiimti politika. Be to, bendros sąlygos tada buvo tokios, kad byle koks iš draugijos pusės, kaip apjungusios politinius emigrantus, politinis aktyvumas gręsė jai pavojumi iš vokiečių įstaigų būti uždarytai. Nors K. Škirpa buvo pakartotinai išpėjęs St. Kuzminską ir draugijos valdybą, kad liautusi politikevą, bet nuo šios pagundos St. Kuzminskas atsisekyti nenorėjo. Nepavykus jam su gen. St. pulk. K. Grinius sudaryti politinį Komitetą prie K. Škirpos, jeis jį kaip ir buvo sudarę po draugijos valdybos skraiste. Ne be to, kad juodu lengvai surado tam šalininkų ir atbėgėlių tarpe. Tuo būdu draugijos valdybos posėdžių prognozi susirinkdavo daugiau asmenų, visai ne valdybos narių ir vykdavo pesikalbėjimai politinėmis temomis, aplenkiant K. Škirpą, kaip Lietuvos Pasiuntinį.

Der daugiau, kada St. Kuzminskas pasiūto, jog niekas jo nekviestis prisidėti prie LAF, jis buvo bepradedęs burti apie save kitus panašius į save nalkontentus ir juos agituoti prieš K. Škirpą ir jo sudarytąją politinę organizaciją. Jis rašinėjo įvairius prieš K. Škirpą nukreiptus nepagrįstus skundus kitiems Lietuvos Pasiuntiniams,

siekdamas pasėti nesantaiką mūsų diplomatinų atstovų tarpe. Beto slantė skundus ir buvusiems mūsų visuomenės veikėjams atsiradusiems Vokietijoje. Dar blogiau. Tuos pasifistus jis siūsdavo paštu lyg nesuprasdamas, kad jais gali pasinaudoti pašalinė akis. Tuo būdu St. Kuzminskas vykdė destruktivišką darbą, kurio toleruoti nebuvo galima. Kada pasiekė K. Škirpą žinia iš Amerikos, kad ir ten kilo nepasitenkinimo St. Kuzminsko asmenimi, kaip draugijos pirmininku ir kad tai neigiamai atsiliepia į mūsų tautiečių Amerikoje pasiryžimą paremti lietuvių draugiją Berlyne aukomis, pakankamas baigė išsiaišinti.

Be to, St. Kuzminsko palikimas draugijos priešakyje nebeatitiko šios organizacijos narių sąstatui. Pašimame Berlyne buvo prisirinkęs didesnis skaičius lietuvių inteligentų, kurie beveik visi ištojo į draugijos narius. Jų tarpe buvo cilė žymenių asmenų, buvusių mūsų visuomenės veikėjų. Juos tada ir norėta pastatyti draugijos draugijos priešakyje, kaip daugiau prityrusius visuomeniškame darne. Veikiant norėta atsiekti didesnio pasitikėjimo Amerikos lietuvių tarpe, iš kurių tikėtasi draugijai didesnės piniginės paramos. Kadangi pats St. Kuzminskas nerodė palinkimo pasitraukti garuoja, tai nebeliko kitos išeities, kaip jį nušalinti organizuoto spaudimo pagalba. Tuo tikslu gruodžio m. 13 d. K. Škirpa pasiuntė St. Kuzminskui griežtesnį laišką, reikalaujamas, kad St. Kuzminskas liautųsi vargą destruktivišką darbą ir išpėdamas, jog priešingu atveju bus intasi prieš jį atitinkamų priemonių. Šio rašto nuorašas šia pridėdamas (Žiūr. Dokm. LKVII).

Beje, St. Kuzminskas ne tik nesusitvarkė, bet tąsė intrigas toliau. Todėl sausio 3 d. (1941 m.) K. Škirpa paraiškė draugijos valdybos posėdyje St. Kuzminskui nepasitikėjimą. Šio akto pasėkoje jis galų gale susiprato ir atsistatydino. Po to atsistatydino ir visa valdyba. Per įvykusį sausio 17 d. visuotiną draugijos narių susirinkimą buvo išrinkta nauja valdyba. Naujoji valdyba buvo K. Škirpos pasiūlymu sudaryta iš žymenių asmenų. Jos pirmininku tapo išrinktas adv. R. Skipitis. Dėl visko šis pridėdama ištrauka iš sausio 3 d. protokolo apie St. Kuzminsko ir Valdybos atsistatydinimą (Žiūr. Dokm. LKVIII).

Kitas sunkumas, kurį teko K. Škirpai nugalėti siekiant vienybės tai buvo įprasta visų tautų emigrantams liga - tarpusevis susirėjimas. Mūsų politinių atbėgėlių skaičius Vokietijoje nebuvo didelis, maždaug apie 700 - 1000 asmenų. Bet jis susidėjo iš įvairiausio plauko žmonių. Vieni buvo tikri politiniai atbėgėliai, apsidė savo kraštą dėl to, kad grėse jų gyvybei pavojus iš raudonojo teroro pusės už politinę veiklą praėityje. Morališkai ir materiališkai

Jų dauguma buvo be priekaištų. Jų tarpe būta tikrų idealistų bei intelektualiai vertingų elementų. Kita dalis buvo asmenys su "praetimi", pabėgę iš savė krašto iš baimės savo praetities šešėlių, pargarsėję įtertinais bizniais ar šiaip tamsiais darbais. Būta net ir tokių, kurie vėliau išryškėjo, kaip buvę svetimos valstybės agentai... Visi, kas jie bebūtų buvę, buvo tarpusavyje iš seniau politiniai susirieję, arba asmeniškai susigykę; kartais net iki to, kad vienas antram nepadaudavo rankos. Vienu žodžiu tai buvo ne tik nelaimės ištiktų, bet ir tarpusavyje susiriejusių brolių šeima. Juos politiškai suvienyti nebuvo lengvas darbas. Bet teko jį nugalėti, nes juk nebuvo kitokio elemento kuo remtis, kaip tas, kuris buvo Vokietijoje anuo metu faktinai atsirekęs.

Kadangi buvo siekiama politinės vienybės, tai pirmiausia teko nugalėti partiškumus. Su tuo, kad pavyko surasti visiems priimtina LAF politinę platformą, problema dar nebuvo išspręsta: partiškumai dar ne tuojuo išsilo. Jie nyko tik palaipsniui. Būdavo džiugu konstatuoti, kai buvę seniau politiniai priešai pamažu tarpusavyje artėjo ir taikėsi, stoja į bendrą Lietuvos gelbėjimo sąjudį. Sakyti partiškumai visiškai išdilti nespėjo, nes laikas tam dar buvo per trumpas. Jie tad kartas nuo karto pasireiškėdavo ir sudarydavo LAF Vadovybės rūpesnio.

Pirmą komplikaciją sudarė ne kas kitas, kaip "vienybės iki Bitkūnų" šalininkas Dr. P. Karvelis. Užsigavęs dėl to, kad nebuvo pakviestas į LAF vadovybės patikėtinių būrį, lapkričio 23 d. t.y. vos kelerą dienų po LAF užuomazgos susiformavimo, raštu pranešė skaityti jį iš LAF išstojusiu. Nors pareiškime surešyti tie motyvai pačiam jo autoriui nesudarė gėrbės, bet nebuvo galima tuo nesusrūpinti, nes tai reiškė pasikesinimą į LAF vienybę. Prisiejo pareiškimo iteikėją griežtai išpėti, kad jis bus iš LAF narių tarpo pašalintas už drausmės laužymą ir kad apie tai bus paskelbtas motyvuotas LAF Vadovybės sprendimas, jei pareiškimo Dr. P. Karvelis laiku nestsilms. Pareiškimą jam gruodžio 16 d. atšaukus, šis nepamalonus atsitikimas buvo likviduotas. Anuomet jo pareiškimas ir LAF vadovybės suprojektuotas atsakymas niekur nebuvo paskelbtas. Bet šia jie informacijos tikslais paduodami, kadangi, kaip vėliau bus pasiškinta, Dr. P. Karvelis dar kartą išryškėjo kaip intrygų mėgėjas (Žiur. Dokm. LXXI).

Buvo bebrendas ir kitas panašus atsitikimas. Šį kartą iš ats. majoro Pyragiaus pusės, kuris buvo žinomas, kaip vienas iš aktyvesniųjų voldemarininkų. Jis, atrodo, taip pat buvo kiek užsigavęs dėl to, kad nebuvo pakviestas į LAF patikėtinius. To nebuvo padaryta todėl, kad maj. Pyragius buvo jau iš seniau žinomas, kaip nepataisomas

nenuorama ir, be to, labai netaktiškas. Jau LAF išsikurimo pradžioje būta duomenų, kad mį. Pyragius nesugeba atskirti Lietuvos intereso nuo Vokietijos užmačių mūsų krašto atžvilgiu. Kaip nenauorama, jis pats, o gal svetimšios šalies pakurstytas, buvo bepradėdąs kurti lietuvių nacionalsocialistų srovą. Dar daugiau. Jis kritikavo LAF ir įtikinėjo, kad esą būtų geriau sukurti ją politinę organizaciją pavadinoti lietuvių nacionalsocialistų partija ir remtis vokiečių - nacių ideologija. Kadangi šiam jo sumanymui nebuvo pritarta ir kiti jo draugai, buv. voldemarininkai, jo nepalaidė, taip jis ir liko su sakytoju savo projektu vienas. Kada 1941 m. pradžioje jis surado sau darbo kažkur provincijoje ir išvyko ilgesniais laikais iš Berlyno, tuo LAF vadovybė buvo tik patenkinta.

LAF susikarus, reikalias buvusių partijų buvusiems nariams atskirti susirinkti buvo skeitytinai atpuolusiu. Deja, katalikų pakraipos žmonės vistiek laikas nuo laiko atskirai susirinkdavo, daugiausia mūsų katalikiškosios dvasiškosios iniciatyva ir globoje. Tiesa, šie susirinkimai nebuvo nei skaitlingi nei jiems buvo verta priduoti didesnės politinės reikšmės. Jei juose nebūtų buvę paliečiami politiniai klausimai, tai ~~įtakojam~~ apie juos čia nebūtų jokios prasmės užsiminti. Bet jie nebuvo tikiybino pobūdžio. Tai darė išpuodžio, jog LAF esama nevieningumo. Be to, tai erzino kitų buv. partijų žmones, ypač tuo buvo nepatenkinti tautininkų pakraipos LAF nariai, kurie minėtuose katalikų pakraipos žmonių susijungimuose užsiūrėjo naujo susiskaldymo pradžią. Tai buvo nepageidaujama ir prieš vokiečius, ne tiek iš esmės, kiek išoriniais. Mat vokiečių politinio sekimo agentai, kurių pasireiškė ir katalikų pakraipos žmonių tarpe, galėjo savo pranešimais suklaidinti vokiečių įstaigas, neva katalikų pakraipos aktyvistai vykdo separatizmą. LAF vadovybei teko tad paveikti sakytų susirinkimų iniciatorius, kad nekenktų LAF vieningumui. Tai buvo atsiekta be didesnių sunkumų, nes noro LAF skaldyti, atrodo, sakytos pakraipos žmonės bei sakytų susirinkimų iniciatoriai neturėjo: susirinkdavo tik taip sau, pagal seną paprotį ir senas paįintis, juo labiau, kad bendrų LAF narių susirinkimų tada dažniau daryti nebuvo galima, kad neduoti progos sovietų agentams pasekti, kas juose kalbama ir ką LAF veikia.

Prie LAF viduinių nesklaidumų dar tenka paminėti voratinklius, kurie kildė LAF programos paruošimą ir brošiūros "Už ką kovoja aktyvistai" priėmimą.

LAF programos projektą paruošti buvo pavesta trijų komisijai, susidedančiai iš doc. A. Maceinos, inž. K. Bruniaus ir red. A. Valiukėno. Faktiniai projektą šmėsi parašyti šios komisijos pirminin-

kas doc. A. Macelins, kuris sykiu buvo ir LAF ideologijos Komisijos pirmininku. Nors dėl A. Macelino kruopštumo bei atsidavimo darbui jokių abejonių nei pas ką negali kilti, bet šis darbas užsitęsė ne vien dėl to, kad tai buvo mokslinis darbas, jį bedirbant tekdavo jo autoriui susidurti su principinio pobūdžio nesūskumais ir patį darbą dirbti sunkiomis darbo ir gyvenimo sąlygomis, bet ir dėl nelauktų kliūčių iš šalies. LAF Vadovybė jautė, kad ir šia neapseita be stabdžių iš "vienybės iki Bitkūnų" šalininkų tampo. Jų planas, atrodo, bus buvęs sekantis: įsiviriais būdais kliudyti LAF programos galutiną peruošimą, arba jį uždelsti galimai ilgiau. Jei jis vistiek būtų peruoštas, tai jį sukritikuoti LAF Taryboje, kad sukliudžius jo priėmimą, neva dėl pasireiškusių pažiūrų skirtumų pagrindiniuose bei principiniuose LAF ideologijos klausimuose. Po šiuo pretakstu siekti suardyti LAF vienybę kaip tik tuo metu, kai, kilus rusų - vokiečių karui, suplėvesuotų už Bitkūnų Nepriklausomos Lietuvos vėliava. Ši intryga buvo sukliudyta tuo būdu, kad programos projektą pribaigė ruošti pats LAF vadas su savo asmeniu sekretoriumi, nors tačia juodu ir be to begal buvo užimti dar svarbesniais, t.y. LAF kovos reikalais, susijusiais su mūsų tautos sukilimu.

Dar daugiau išryškėjo "vienybės iki Bitkūnų" voratinklio rolė sverstant brošiūros "Už ką kovoja aktyvistai" priėmimą. Šią brošiūrą parašė B. Reils pagal LAF Vado pagedavimą. Brošiūros tikslas - išpopuliarinti LAF idėjas ir jas propagandiniai išryškinti ant buvusių mūsų politinių partijų klaidų. Brošiūra buvo parašyta kovos dyasioje prieš buv. partijas ir už naują politinės vienybės linkmą. Gal ji ir išėjo kiek per aštri, bet savo esmėje nebuvo bloga ir savo paskirčiai atitiko. Ji ypač nepatiko "vienybės iki Bitkūnų" išradėjui Dr. P. Karveliui. Kai kiti LAF Vadovybės nariai, kuriems buvo duota kalbama brošiūrą pasiskaityti, padarė tik keikurių smulkesnių pastebų, pripažindami pačią brošiūrą priimtina, Dr. P. Karvelis kuo griežčiausiai jos priėmimui pasipriešino. Jis aiškino, kad sakyta brošiūra neva sudergia visą mūsų praeitios visuomeninį gyvenimą ir tuo mus pačius kompromituoja. Iš tikrųjų gi ji tik aštriai pasmerkė buvusias partijas, mūsų tautą skaldžiusias ir demoralizavusias. Dr. P. Karvelis nepasitenkino vien savo griežto nusistatymo pareiškimu, bet kurstė prieš kalbamą brošiūrą ir kitus asmenis. Taip, pavyzdžiui, jam pavyko sukurstyti prieš tą brošiūrą generolą Raštiki. Ją pasiskaitęs pirmą kartą, generolas jokių didesnių priekaištų jai nepadarė ir laikėsi nuomonės, kad ji priimtina. Kai kitą kartą jį atsidėdė pas K. Škirpą Dr. P. Karvelis, generolas Raštikis jau buvo

priešingos nuomonės: tokios pat, kaip Dr. P. Karvelis ir drauge su šiuo pastaruoju karštai įtikinėjo K. Škirpa brošiūrą atsksti. Ji nebuvo išleista. Bet tai buvo padaryta ne tiek dėl to, kad kas būtų nusigandęs Dr. P. Karvelio bei jo sebrų pasipriešinimo, bet kiek dėl to, kad nebesuspėta ją išleisti, juo labiau kad buvo reikalinga ją kiek sušvelninti bei šį tą joje pakeisti. Jos vienas originalinis nuorašas šia pridedamas (Žiūr. Dokm. LXX).

Pagalius į vienybės stipinūs kaišiota ne tik Berlyne, bet ir toliau, net iš labai toli - iš žė okeano. Tik jie buvo kitokie, taip vadinamos aukštosios politikos, pobūdžio. Sumėhėtini šie: sukliudimas painformuoti apie K. Škirpos veiklą Amerikos lietuvius, komplikacija dėl Ministro Pirmininko paskyrimo ir neškos patarnavimas iš p. A. Sustonos pusės.

Skaitytojai jau yra žinoma, kad per Lietuvos Pasiuntinių pasitarimus Romoje 1940 m. rugsėjo antroje pusėje buvo apsispręsta siekti Lietuvos atstatymo pirmausia Vokietijos pagalba, bei išnaudojant rusų - vokiečių karą, jei jis kiltų. LAF veikla buvo ne kas kita, kaip šios politinės koncepcijos praktiškas vykdymas. Sąvaine buvo aišku, kad mūsų tautiečiams už vandenyno tokia politika galėjo būti sunkiai suprantama. Kad nekiltų iš jų pusės kokių nors nepagrįstų įtarimų, buvo reikalinga laiku ir konkrečiai juos painformuoti apie tai, kas tas LAF buvo, ką jis veikia ir ko siekia. Neturėta jokio užsimojimo paskytus mūsų tautiečius informuoti viešai, pavyzdžiui per jų laikraščius. Bet būta gyvo reikalo intymiai orientuoti jų sukurtąjį aukščiausią politinį organą "Lietuvai Gelbėti Taryba", kurios pirmininku buvo Leonardas Šimutis. Jis žinomas, kaip visais atžvilgiais rimtas žmogus ir didelis Lietuvos patriotas. Tad nebuvo pagrindo juo nepasitikėti net tame atsitikime, jei priimtai Romoje koncepcijai bei LAF užsėioms jis asmeniškai ir nebūtų pilnai pritaręs.

Šitaip galvodamas, K. Škirpa buvo 1941 m. sausio mėnesyje parašęs ilgoką orientacinį laišką, skirtą L. Šimutiui asmeniškai. Tuo metu buvo pasitaikiusi ir tinkama proga šiam svarbiam laiškuui pasiųsti į Ameriką, būtent, per patikimas vieno lietuviio rankas, vykusio per Berlyną į Ameriką asmeniškai. Be to, jis buvo artimas L. Šimučio pažįstamas, ar net giminė. Kadangi kitos panašios progos galėjo daugiau nebepasitaikyti, tai K. Škirpa savo laiške ne tik apibūdino padidą LAF veiklą, perspektyvas Lietuvai atstatyti, bet ir plačiau įvertino aplinkybes, privedusias Lietuvą prie valstybinės nepriklausomybės netekimo. Tarp kita ko jis griežtai pasmerkė buvusią mūsų užsienio politikos linkmą, t.y. neutralumą. Tai nepatiko kitiems

Lietuvos Tautinio Komiteto nariams, būtent St. Lozoraičiui ir E. Turauskui, nors jo pirmininkas inž. E. Galvaneuskas prieš laišką turinį nieko netaurėjo. Laiško išsiuntimas buvo sukliudytas daugiausia St. Lozoraičio pastangomis. Ar tai buvo padaryta, kaip St. Lozoraitis aiškino, vien tuo sumetimiu, kad prisibijota sukelti diskusijų Lietuvai gelbėti Tarybos narių terpe, ar ir kuriais kitais sumetimais - šia ne vieta spėlioti. Žmoniškai suprantama, kad šis St. Lozoraitis veikė ir jų prašyties šėšelis, nes kaip St. Lozoraitis, taip ir E. Turauskas buvo seniau žinomi, kaip neitraliteto politikos šalininkai. Šiai nuomonei teikia pagrindą St. Lozoraičio padaryti išbraukimai laiško tekste. Kaip ten bebūtų buvę, laiško išsiuntimą sukliudžius, buvo praleista proga Lietuvai gelbėti Tarybą plačiau informuoti. Nuo jos tokios progos daugiau nebepasitaikė. Laiško nuorašas šia pridėdamas (žiūr. Dokm. LXXI).

Sakymo laiško sukliudymas buvo kenksmingas dalykas. LAF veiklai išsivysčius, pasiekdavo apie jį įvairūs gandai ir mūsų tautiečius už vandenyno. Bet tai buvo tik gandai, kurie iškraipydavo sakymo politinio sąjudžio esmę ir jo siekiamus kilnius tikslus. Jie tad darė daugiau žalos negu naudos pačiam Lietuvos atstatymo darbui. Antra vertus nebūdami orientuoti iš tiesioginių šaltinių, Amerikos lietuviai nekantravo ir net buvo pradėję daryti viešų priekaištavimų per lietuviškąją spaudą, klausdami ką veikia Lietuvos Tautinis Komitetas, kad nieko apie jo darbus negirdėti. Tad pagalis atsigrąžė antra galu į tuos, kurie sukliudė K. Škirpos laišką persiuntimą L. Šimačiui. Pasijuto tuo nemaloniai paliestas ir St. Lozoraitis. Kad daromas Lietuvos Tautiniam Komitetui nepagrįstus priekaištus atstumus, jis buvo nusistatęs paskelbti sakymo komiteto vardu atitinkamą paaiškinimą Amerikos lietuvių spaudoje.

Iš kitos vėl pusės E. Turauskas buvo sustatęs komunikatą sakymai spaudei apie Tautinio Komiteto ir Lietuvos Pasiuntinių veiklą Europoje. Ar šie vieši pareiškimai tikrai buvo lietuvių spaudoje Amerikoje atspausdinti, truksta žinių, kad tai šia būtų galima tvirtinti. 1941 m. gegužės mėn. viduryje, t.y. mėnesį prieš rusų - vokiečių karą buvo, be to, dar pasiūstas nuo Lietuvos Tautinio Komiteto formalus atsisaukimas į mūsų tautiečius Amerikoje, kuriems jie kviečiami prisidėti prie bendro darbo ir paremti šią politinės kovos organą pinigineis aukomis. Šio atsisaukimo nuorašas šia pridėdamas (žiūr. Dokm. LXXII). (Šiuo laiku jis - kaip ir kiti jo dokumentai - negali būti atsiųstas)

Ypatinga komplikacija buvo kilusi su Ministro Pirmininko skyrimu. Skaitytojos prisiminis, kad tas klausimas buvo aptartas kelis kartus.

tus: K. Škirpos su A. Smetona Berlyne, laike Lietuvos Pasiuntinių pasi-
tarimų Romoje ir per pasikalbėjimą su A. Smetona šiam atakėlus į Šveicariją. Per pasitarimus Romoje, kaip žinoma, buvo nusistatyta pasiūlyti
A. Smetonai, kad jis, išvykdamas į Ameriką, paliktų blanko paskirimą
į Ministrus Pirmininkus inž. E. Galvanauskui. Bet per pasikalbėjimus
1940 m. rugsėjo m. pabaigoje Berne su pačiu A. Smetona, jis griežtai at-
sisakė tokį paskirimą inž. E. Galvanauskui duoti, juo labiau tai padaryti
iš anksto. Jis tada pats buvo prositaras, kad jei Ministro Pirmininko
paskirimas pasidarytų tikrai aktualus, tai jį duoti tam, kam jis prak-
tiškai būtų reikalingas, būtent, K. Škirpai, kaip sumezgusiam su vokie-
šiais politinį meginį. Skaitytojas be to prisimins, kad A. Smetona net
dar būdamas Berlyne buvo K. Škirpai tokį paskirimą pažadėjęs duoti; jei
pats asmeniškai tuo metu negalėtų atsirasti Berlyne, tai paskirimą ža-
dėjo prisiųsti telegrafu.

Išvykdamas į Ameriką jis tuos savo pažadus pamiršo ir kažkodėl nu-
sistatė pasielgti visiškai kitaip, negu buvo reikalinga. Paskirimą pa-
liko St. Lozoraičiui. Toks A. Smetonos pasielgimas nepaprastai sukompli-
kavo reikalą ir versta vertė K. Škirpa nesilaikyti valdžios tęstinumo
principo, kurio buvo norėta laikytis. Jis tuo labiau yra nesuprantama,
kad A. Smetonai buvo gerai žinoma, jog St. Lozoraitis nesiskaitė pas
vokiečius persona grata, nes dar 1940 m. pavasarį jie buvo atsisakę
priimti jo kandidatūrą į Lietuvos Pasiuntinius Berlyne. Atrodė, jog būtų
buvę neįmanoma įtikinti Berlyną, kad sutiktų su St. Lozoraičio kandidatu-
rą į Ministrus Pirmininkus Vyriausybės, kurią juk buvo projektuojama su-
daryti su vokiečių žiniis. Be to, tai buvo ir nelogiinga, atsižvelgiant
į tą aplinkybę, kad visą politinį meginį sumezgė su vokiečiais ne St.
Lozoraitis, bet kitas asmuo, kuriuo jie pasitikėjo ir kurio politika jau
iš seniau jiems buvo žinoma, kaip konsekventinga Vokietijos atžvilgiu.

Pirmas vokiečiams St. Lozoraičio kandidatūros į Ministrus Pirmininkus
būtų galėjęs tik sukelti pas vokiečius įtarimą, kad K. Škirpos sumezgtes
politinis meginis turi kažkokių nepermatomų užpakalinių tikslų ir todėl
pirm laiko būtų galėjęs suparaližuoti patį vyriausybės sudarymo reikalą
bei Lietuvos atstatymą Vokietijos pagalba, kaip anuomet buvo tikėtasi.

Taip pat nesuprantama, kodėl ir pats St. Lozoraitis tokį paskirimą
priėmė, žinodamas jog nesinaudoja vokiečių Užs.Rkl. Ministrijos palanku-
mu. Dar blogiau, kad St. Lozoraitis, gavęs iš A. Smetonos, kaip Respubli-
kos Prezidento sakyta paskirimą 1940 m. lapkričio mėnesyje laike savo
buvimo Šveicarijoje, ilgai apie tai nesiteikė painformuoti K. Škirpos.
Apie tai jis pranešė šiam pastarajam tik sausio mėn. 18 d., t.y. post
factum, kai A. Smetona jau buvo pakelyje į Ameriką. Iš Šveicarijos jis

Išvyko sausio mėn. 3 d. ir pasiekė iš pradžių Vietų Ameriką tik vasario mėn. 14 d. Susilaukęs iš K. Škirpos pagrįstą repliką, St. Lozoraitis aiškino, kad A. Smetona nesutikęs palikti paskirimą K. Škirpai ir kad nebelikę kitos išeities, kaip jį priimti pašiam St. Lozoraičiui pabrastuoju praktišku sumetim: geriau turėti ką nors negu nieko.

Su tokia St. Lozoraičio argumentacija nebuvo galima sutikti. K. Škirpa laikėsi visiškai priešingai nusistatymo: geriau jokie paskirimo, negu toksai, kuris praktiškam reikalui, konkrečiaiariant - gumegstam su vokiečiais politiniam meginimui, netiko ir galėjo tą meginimą tik pagadinti. Jei A. Smetona priešingai savo pažadui jokia būdu nesutiko palikti tinkamo paskyrimo, tai tegu būtų prisidėjęs ant savęs už tai ir pilną atsakomybę, kod išvykdamas į Ameriką pats pakenkia valdžios tęstinumo dėsniui. K. Škirpa laikėsi nuomonės, kad St. Lozoraitis, prindamas paskyrimą tik palengvino A. Smetonai nuo tokios atsakomybės atsikratyti. A. Smetona galėtų aiškintis, kad jis, išvykdamas į užmarį, nepalikio Lietuvos atstatymo reikalui ir valdžios tęstinumo dėsniui išlaikyti tuščios vietos, ir kad kaltint tik vokiečius, jei šie nesiskaitytų su paskyrimu, paliktu St. Lozoraičiui. Ginčas pasibaigė tuo, kad St. Lozoraitis atsistatydino ir pasiūlė A. Smetonai vistiek prisiųgti paskyrimą K. Škirpai, kaip praktiškai juo suinteresuotam, arba jį duoti inž. E. Gelvanuskui, kaip Lietuvos Tautinio Komiteto išstatytam kandidatui, dirbusiam kartu su pirmuoju LAF Vadovybėje Berlyne. Deja, A. Smetona paskirimo nei vienam nei antram neprisiuntė, tuo pakenkdamas Lietuvos atstatymo reikalui. Turėdamas A. Smetonos, kaip teisėto Lietuvos Respublikos Prezidento paskyrimą, K. Škirpa būtų galėjęs konstituciniu ir tarptautinės teisės atžvilgiu sustiprinti savo poziciją prieš vokiečius, kada pavykusio mūsų tautos sukilimo tapo paskelbtas naujos Lietuvos Vyriausybės galva.

Kodėl A. Smetona nepasinaudojo jam suteikta proga Lietuvai patarnauti - galėtų duoti j tai atsakymą tik jis pats, juo labiau, kad iki šiol nežinia, ką jis atskė ir ar iš viso yra ką atsakęs į St. Lozoraičio demisiijos prašymą ir pasiūlymą. Nieko tikro visais tais klausimais nežinant, lieka kol kas tik spėlioti, kad A. Smetona šitaip nesuprantamai bus pasielgęs arba dėl to, kad neįvertino reikalo svarbump, arba nuvykęs į Ameriką grįžo į neitralumo politiką, arba, gal dėl asmeniškų ambicijų, pavyzdžiui išturėdamas K. Škirpos esmenyje sau politinį konkurentą, nors K. Škirpa ir laikėsi valdžios tęstinumo dėsnio bei nesirodė A. Smetonos "auversti"...

Beigiant šią skiltį, liks lieka šia užsiminti dar ir apie kitą A. Smetonos nesuprantamą pasielgimą. Prieš išvykstant A. Smetonai į Ameriką jam buvo iš Lietuvos Tautinio Komiteto pusės patarta laikytis

rezervuoti ir vengti byle kokių aktų, kuriuos vokiečiai galėtų supra-
sti, esant nukreiptais prieš Vokietiją ar panašiai juos interpretuoti.
 Šis atstargumas iš A. Smetonos pusės, kaip Lietuvos Respublikos Prezi-
 dento, buvo ypač pagaidaujamas sąryšyje su priimta koncepcija siekti
Lietuvos atstatymo pirmiausia Vokietijos pagalba. Nuvykęs į Ameriką,
 A. Smetona iš pradžių, atrodo, minėto patarimo laikėsi. Deja, tik
 neištvėre iki galo. Jau 1941 m. balandžio m. pradžioje pasiskė K. Škir-
 pa žinios iš vokiečių neva A. Smetona padaręs kažkoki tai pareiškimą,
 nukreiptą prieš Vokietiją. Vienas aukštas vok. Čks. Rkl. M-jos parei-
 gūnas siškino K. Škirpai, kad tai padarė vokiečiams labai blogo išpū-
 džio. Tikros gi "bombos" susilaukta iš A. Smetonos gegužės mėn. pra-
 džioje, kada B. Tarauškas prisiumtė iš Šveicarijos sokanti išrašą iš
 A. Smetonos interview duoto J. Tysliavai ir tilpusį šio pastarojo re-
 daguojamame laikraštyje "Vienybė" Amerikoje:

"Šių žodžių autorius turėjo ilgą ir nuoširdą pasikalbėjimą su
 Prezidentu Smetona

Svečio įsitikinimu Hitleris nelaimės šio karo. Bet jo nuomone,
 šis karas gali nusitęsti. Priešastis: - Sovietų Sąjunga.

Prezidentas Smetona pasakė: "Nacional-socializmas yra vokiškas
komunizmas. Tarp šių dviejų ideologijų yra daug bendra. Bet dau-
giausia - tarp Stalino ir Hitlerio..."

Kadangi Sovietų Sąjunga visais galimais būdais padeda Trečiajam
 Reichui, todėl, Smetonos nuomone, šis karas neįmanoma greitai
 baigti.

Be to, Smetona pastebėjo: "Tarp Stalino ir Hitlerio buvo susitar-
ta iš anksto. Susitarta pasidalinti ne tik sferomis, bet ir teri-
torijomis. Šiandien Stalinas nerai netelkininkauti Hitleriui;
pastarasis jam atidavė pusę Lenkijos, dalį Suomijos, Besarabiją
ir Fabaltijos valstybes"...

Pabraukimai laikraščio surinkti juodu šriftu. Tas tekstas tilpo
 sakytame laikraštyje paties J. Tysliavos parašu, jo autentiškumu var-
 gu ar tenka abejoti.

Tokio turinio interview, duotas Lietuvos Prezidento tuo metu, ka-
 da Berlyne buvo intensyviai dirbama atstatyti Lietuvą pasinaudojant
 Vokietijos pagalba, reiškė ne ką kitą, kaip to darbo išsprogdinimą bei
 visų vilčių, į tą darbą sudėtų, sužlugdymą. Didensio meškos patarnavi-
 no niekas LAF padaryti negalėjo, kaip tas interview. Nors A. Smetona,
 nebūdamas profetu, be reikalo ėmėsi profeto rolės apie rusų - vokiečių
 santykių patvarumą ir tame apsirikęs save viešai išjuokino, bet jo
 prilyginimas nacional-socializmo komunizmui ir ypač Hitlerio Stalinui

*Pasakė tai 47
 48, 49, 50
 K.Š. manęs
 mininti*

36

buvo tikrai įėjus, vokiečius piktai užgaunąs dalykas. Jei jie apie tą interview patyrė, tai tikrai galėjo labai supykti.

Po tokio A. Smetonos interview buvo galima laukti griežtos reakcijos iš vokiečių pusės prieš Lietuvos atstatymo darbą Vokietijoje, ypač kad K. Škirpa, laikydamasis valdžios tęstinumo dešnio, savo raštuose, išreiktuose vokiečių įstaigoms, traktavo A. Smetoną kaip teisėtą Lietuvos Respublikos Prezidentą, iš tų pareigų nepasitraukusį. Atsižvelgiant tokio A. Smetonos meškos patarnavimo ir kad Lietuvos atstatymo darbą išgelbėjus, buvo nusistatyta nuo A. Smetonos distancuotis ir jo padarytą pareiškimą griežtai pasmerkti, jei vokiečiai būtų to pareikalavę. Panašaus nusistatymo laikėsi ir kiti Lietuvos Tautinio Komiteto nariai, kaip tai seka iš vieno E. Turausko laiško, kuris šia pacituojamas:

"Manau neturiu reikalo Tautai aiškinti kiek pasipiktinimo pas visus sukėlė tokie pareiškimai. Tačiau jau atėjo ir sekantis laikraščio numeris, bet atšaukimo nėra. Gal mūsų laimei vokiečiai nepastebėjo, bet jei jiems kas pakišo - tai gali labai skaudžiai pakenkti visam reikalui. Šiaip ar taip, manau, iniciatyvos nereikėtų imtis, jei vokiečiai daugiau to klausimo nekeltis. Tačiau, jei jie iškeltų, reikėtų būti pasiruošusiam griežtai pareikšti, kad Tautinis Komitetas akivaizdoje tokių pareiškimų, nieko bendro nebeturi ir turėti nenori su p. Smetona. Su Klimu jau galėjau susisiekti ir jis ten pritaria. Galima spręsti, kad pritaria ir Lozoraitis, nes jis rašo: "Tysliavos atpasakoti pareiškimai tikrai pereina blogiausių mūsų abejojamų ir veimų, reikėtų Bernė, ribas. Greičiausiai pats Dėdė (reikia suprast A. Smetoną) irgi bus išsigandęs, pamatęs savo mintis, virtusias raidėmis, bet tai maža paguoda".

Ar vokiečiai, nusiskusdami ant A. Smetonos dėl kažkokio pareiškimo, turėjo omenyje aukščiau paduotąjį interview ar visai koki kitą pareiškimą, liko neaišku. Bet daugiau apie A. Smetoną iš jų pusės nebuvo užsiminta. Todėl ir K. Škirpa nesilėmė iniciatyvos už A. Smetoną pas vokiečius aiškintis. Klausimas tad taip ir paliko atviras. Bet notenka abejoti, kad tai buvo daugiau negu stambus pagalis į vienybės stipiną; tai buvo jau tikras durklas į durką K. Škirpos politiniam nežiniui su vokiečiais, neperteisinamas jokiais motyvais.

6. Kas ką suvedžiojo.

Nepavykus pagalba sumergsto su vokiečiais politinio meginio atstatyti Lietuvos valstybę, kai kam gali atrodyti, kad buvo pasirinktas netinkamas kelias ir kad tik buvo pasiduota peprastam iš vokiečių pusės suvedžiojimui.

Tokia nuomonė būtų klaidinga, pažėmėjanti mūsų tautos sukilėlių garbę. Tikslas, kurio buvo siekta ir tebesiekiama toliau, yra tokio pobūdžio, kad jokiais aplinkybėmis jo negalima panaudoti byle kokiam suvedžiojimui. Kova už tautos laisvą visados buvo laikoma kilniausiu dalyku, visiškai vistiek ar ji priveda prie laimėjimo ar ne. Istorija ją pažymi savo garbinguose puslapiuose. Kovojančią tautą ji išaukština kitų tautų tarpe.

Nuo pat pradžios politinio meginio su vokiečiais, buvo ryškiai ir besąlyginiai pabrėžiamas jos vyriausias ir vienintelis tikslas - atstatyti nepriklausomą Lietuvos valstybę. ^{suveiktų galybę?} Ta aplinkybė, kad šio tikslo buvo siekiama išnaudojant Vokietijos politinį faktorių, jei nei kiek nenuvertina. Realioje politikoje priemonė, kurios pagalba tikslas siekiamas, yra visai antrašėlis dalykas, neturintis principinės reikšmės. Svarbu tik, kad pats tikslas yra kilnus. Jei pavartotoji priemonė prie tikslo nepiveda, tai ją galima pakeisti kita. Juk priemonės tam ir yra, kad jomis pasinaudoti. Tai politinis klaidėjimas.

2
Tik be priemonių - pačių sąrašius

Kada buvo megzamas sakytas meginys, nebuvo vadovaujamasi pažadais iš vokiečių pusės, bet remiamasi realiu mūsų pačių interesu ir lietuvių tautos teise į savo valstybę. Tad jokios melonės iš vokiečių pusės nė nelaukta. Stovint ant pagrindo, jog tarptautinės teisės atžvilgiu Lietuva tebeegzistuoja, o tik Sovietai ją okupavo, principe nė nebuvo įmanoma reikalauti iš vokiečių pažado ją atstatyti. Tai būtų prieštaravimas pats sau. Principe būtų teką prašyti vokiečių pagalbos Lietuvai nusikratyti nuo sovietiškosios okupacijos. Bet kaip prašyti, kai tada vokiečiai su sovietais draugavosi? Paruošiant mūsų tautos sukilimą, buvo tik pasinaudota momento aplinkybėmis, ant kiek tai buvo naudinga Lietuvos nepriklausomybės idealui siekti.

2
Kada buvo meginys - tikslas

Kai dėl pačios vokiečių politikos, tai ji nebuvo pastovi. Iš pradžios ji lyg atrodė palanki Lietuvos atstatymui. Bet, laikui bėgant, ji keitėsi pagal tai, kokios buvo susidariusios Vokietijai bendros politinės aplinkybės ir kaip evoliucionavo jos pačios interesus mūsų atžvilgiu. Atatinkama buvo ir K. Škirpos laikysena vokiečių atžvilgiu, su kuriais teko jam palaikyti santykius siekiant užsibrėžto tikslo bei ginant Lietuvos reikalą.

2
Bet K. Š., taip išvėrdinamas paaukštinti, kad "kas galima telefonu, tai ne žakaistojoni" ...

Tai "atnaujinimas" bet
daugiau rums, ¹ ² ³ ⁴ ⁵ ⁶ ⁷ ⁸ ⁹ ¹⁰ ¹¹ ¹² ¹³ ¹⁴ ¹⁵ ¹⁶ ¹⁷ ¹⁸ ¹⁹ ²⁰ ²¹ ²² ²³ ²⁴ ²⁵ ²⁶ ²⁷ ²⁸ ²⁹ ³⁰ ³¹ ³² ³³ ³⁴ ³⁵ ³⁶ ³⁷ ³⁸ ³⁹ ⁴⁰ ⁴¹ ⁴² ⁴³ ⁴⁴ ⁴⁵ ⁴⁶ ⁴⁷ ⁴⁸ ⁴⁹ ⁵⁰ ⁵¹ ⁵² ⁵³ ⁵⁴ ⁵⁵ ⁵⁶ ⁵⁷ ⁵⁸ ⁵⁹ ⁶⁰ ⁶¹ ⁶² ⁶³ ⁶⁴ ⁶⁵ ⁶⁶ ⁶⁷ ⁶⁸ ⁶⁹ ⁷⁰ ⁷¹ ⁷² ⁷³ ⁷⁴ ⁷⁵ ⁷⁶ ⁷⁷ ⁷⁸ ⁷⁹ ⁸⁰ ⁸¹ ⁸² ⁸³ ⁸⁴ ⁸⁵ ⁸⁶ ⁸⁷ ⁸⁸ ⁸⁹ ⁹⁰ ⁹¹ ⁹² ⁹³ ⁹⁴ ⁹⁵ ⁹⁶ ⁹⁷ ⁹⁸ ⁹⁹ ¹⁰⁰ ¹⁰¹ ¹⁰² ¹⁰³ ¹⁰⁴ ¹⁰⁵ ¹⁰⁶ ¹⁰⁷ ¹⁰⁸ ¹⁰⁹ ¹¹⁰ ¹¹¹ ¹¹² ¹¹³ ¹¹⁴ ¹¹⁵ ¹¹⁶ ¹¹⁷ ¹¹⁸ ¹¹⁹ ¹²⁰ ¹²¹ ¹²² ¹²³ ¹²⁴ ¹²⁵ ¹²⁶ ¹²⁷ ¹²⁸ ¹²⁹ ¹³⁰ ¹³¹ ¹³² ¹³³ ¹³⁴ ¹³⁵ ¹³⁶ ¹³⁷ ¹³⁸ ¹³⁹ ¹⁴⁰ ¹⁴¹ ¹⁴² ¹⁴³ ¹⁴⁴ ¹⁴⁵ ¹⁴⁶ ¹⁴⁷ ¹⁴⁸ ¹⁴⁹ ¹⁵⁰ ¹⁵¹ ¹⁵² ¹⁵³ ¹⁵⁴ ¹⁵⁵ ¹⁵⁶ ¹⁵⁷ ¹⁵⁸ ¹⁵⁹ ¹⁶⁰ ¹⁶¹ ¹⁶² ¹⁶³ ¹⁶⁴ ¹⁶⁵ ¹⁶⁶ ¹⁶⁷ ¹⁶⁸ ¹⁶⁹ ¹⁷⁰ ¹⁷¹ ¹⁷² ¹⁷³ ¹⁷⁴ ¹⁷⁵ ¹⁷⁶ ¹⁷⁷ ¹⁷⁸ ¹⁷⁹ ¹⁸⁰ ¹⁸¹ ¹⁸² ¹⁸³ ¹⁸⁴ ¹⁸⁵ ¹⁸⁶ ¹⁸⁷ ¹⁸⁸ ¹⁸⁹ ¹⁹⁰ ¹⁹¹ ¹⁹² ¹⁹³ ¹⁹⁴ ¹⁹⁵ ¹⁹⁶ ¹⁹⁷ ¹⁹⁸ ¹⁹⁹ ²⁰⁰ ²⁰¹ ²⁰² ²⁰³ ²⁰⁴ ²⁰⁵ ²⁰⁶ ²⁰⁷ ²⁰⁸ ²⁰⁹ ²¹⁰ ²¹¹ ²¹² ²¹³ ²¹⁴ ²¹⁵ ²¹⁶ ²¹⁷ ²¹⁸ ²¹⁹ ²²⁰ ²²¹ ²²² ²²³ ²²⁴ ²²⁵ ²²⁶ ²²⁷ ²²⁸ ²²⁹ ²³⁰ ²³¹ ²³² ²³³ ²³⁴ ²³⁵ ²³⁶ ²³⁷ ²³⁸ ²³⁹ ²⁴⁰ ²⁴¹ ²⁴² ²⁴³ ²⁴⁴ ²⁴⁵ ²⁴⁶ ²⁴⁷ ²⁴⁸ ²⁴⁹ ²⁵⁰ ²⁵¹ ²⁵² ²⁵³ ²⁵⁴ ²⁵⁵ ²⁵⁶ ²⁵⁷ ²⁵⁸ ²⁵⁹ ²⁶⁰ ²⁶¹ ²⁶² ²⁶³ ²⁶⁴ ²⁶⁵ ²⁶⁶ ²⁶⁷ ²⁶⁸ ²⁶⁹ ²⁷⁰ ²⁷¹ ²⁷² ²⁷³ ²⁷⁴ ²⁷⁵ ²⁷⁶ ²⁷⁷ ²⁷⁸ ²⁷⁹ ²⁸⁰ ²⁸¹ ²⁸² ²⁸³ ²⁸⁴ ²⁸⁵ ²⁸⁶ ²⁸⁷ ²⁸⁸ ²⁸⁹ ²⁹⁰ ²⁹¹ ²⁹² ²⁹³ ²⁹⁴ ²⁹⁵ ²⁹⁶ ²⁹⁷ ²⁹⁸ ²⁹⁹ ³⁰⁰ ³⁰¹ ³⁰² ³⁰³ ³⁰⁴ ³⁰⁵ ³⁰⁶ ³⁰⁷ ³⁰⁸ ³⁰⁹ ³¹⁰ ³¹¹ ³¹² ³¹³ ³¹⁴ ³¹⁵ ³¹⁶ ³¹⁷ ³¹⁸ ³¹⁹ ³²⁰ ³²¹ ³²² ³²³ ³²⁴ ³²⁵ ³²⁶ ³²⁷ ³²⁸ ³²⁹ ³³⁰ ³³¹ ³³² ³³³ ³³⁴ ³³⁵ ³³⁶ ³³⁷ ³³⁸ ³³⁹ ³⁴⁰ ³⁴¹ ³⁴² ³⁴³ ³⁴⁴ ³⁴⁵ ³⁴⁶ ³⁴⁷ ³⁴⁸ ³⁴⁹ ³⁵⁰ ³⁵¹ ³⁵² ³⁵³ ³⁵⁴ ³⁵⁵ ³⁵⁶ ³⁵⁷ ³⁵⁸ ³⁵⁹ ³⁶⁰ ³⁶¹ ³⁶² ³⁶³ ³⁶⁴ ³⁶⁵ ³⁶⁶ ³⁶⁷ ³⁶⁸ ³⁶⁹ ³⁷⁰ ³⁷¹ ³⁷² ³⁷³ ³⁷⁴ ³⁷⁵ ³⁷⁶ ³⁷⁷ ³⁷⁸ ³⁷⁹ ³⁸⁰ ³⁸¹ ³⁸² ³⁸³ ³⁸⁴ ³⁸⁵ ³⁸⁶ ³⁸⁷ ³⁸⁸ ³⁸⁹ ³⁹⁰ ³⁹¹ ³⁹² ³⁹³ ³⁹⁴ ³⁹⁵ ³⁹⁶ ³⁹⁷ ³⁹⁸ ³⁹⁹ ⁴⁰⁰ ⁴⁰¹ ⁴⁰² ⁴⁰³ ⁴⁰⁴ ⁴⁰⁵ ⁴⁰⁶ ⁴⁰⁷ ⁴⁰⁸ ⁴⁰⁹ ⁴¹⁰ ⁴¹¹ ⁴¹² ⁴¹³ ⁴¹⁴ ⁴¹⁵ ⁴¹⁶ ⁴¹⁷ ⁴¹⁸ ⁴¹⁹ ⁴²⁰ ⁴²¹ ⁴²² ⁴²³ ⁴²⁴ ⁴²⁵ ⁴²⁶ ⁴²⁷ ⁴²⁸ ⁴²⁹ ⁴³⁰ ⁴³¹ ⁴³² ⁴³³ ⁴³⁴ ⁴³⁵ ⁴³⁶ ⁴³⁷ ⁴³⁸ ⁴³⁹ ⁴⁴⁰ ⁴⁴¹ ⁴⁴² ⁴⁴³ ⁴⁴⁴ ⁴⁴⁵ ⁴⁴⁶ ⁴⁴⁷ ⁴⁴⁸ ⁴⁴⁹ ⁴⁵⁰ ⁴⁵¹ ⁴⁵² ⁴⁵³ ⁴⁵⁴ ⁴⁵⁵ ⁴⁵⁶ ⁴⁵⁷ ⁴⁵⁸ ⁴⁵⁹ ⁴⁶⁰ ⁴⁶¹ ⁴⁶² ⁴⁶³ ⁴⁶⁴ ⁴⁶⁵ ⁴⁶⁶ ⁴⁶⁷ ⁴⁶⁸ ⁴⁶⁹ ⁴⁷⁰ ⁴⁷¹ ⁴⁷² ⁴⁷³ ⁴⁷⁴ ⁴⁷⁵ ⁴⁷⁶ ⁴⁷⁷ ⁴⁷⁸ ⁴⁷⁹ ⁴⁸⁰ ⁴⁸¹ ⁴⁸² ⁴⁸³ ⁴⁸⁴ ⁴⁸⁵ ⁴⁸⁶ ⁴⁸⁷ ⁴⁸⁸ ⁴⁸⁹ ⁴⁹⁰ ⁴⁹¹ ⁴⁹² ⁴⁹³ ⁴⁹⁴ ⁴⁹⁵ ⁴⁹⁶ ⁴⁹⁷ ⁴⁹⁸ ⁴⁹⁹ ⁵⁰⁰ ⁵⁰¹ ⁵⁰² ⁵⁰³ ⁵⁰⁴ ⁵⁰⁵ ⁵⁰⁶ ⁵⁰⁷ ⁵⁰⁸ ⁵⁰⁹ ⁵¹⁰ ⁵¹¹ ⁵¹² ⁵¹³ ⁵¹⁴ ⁵¹⁵ ⁵¹⁶ ⁵¹⁷ ⁵¹⁸ ⁵¹⁹ ⁵²⁰ ⁵²¹ ⁵²² ⁵²³ ⁵²⁴ ⁵²⁵ ⁵²⁶ ⁵²⁷ ⁵²⁸ ⁵²⁹ ⁵³⁰ ⁵³¹ ⁵³² ⁵³³ ⁵³⁴ ⁵³⁵ ⁵³⁶ ⁵³⁷ ⁵³⁸ ⁵³⁹ ⁵⁴⁰ ⁵⁴¹ ⁵⁴² ⁵⁴³ ⁵⁴⁴ ⁵⁴⁵ ⁵⁴⁶ ⁵⁴⁷ ⁵⁴⁸ ⁵⁴⁹ ⁵⁵⁰ ⁵⁵¹ ⁵⁵² ⁵⁵³ ⁵⁵⁴ ⁵⁵⁵ ⁵⁵⁶ ⁵⁵⁷ ⁵⁵⁸ ⁵⁵⁹ ⁵⁶⁰ ⁵⁶¹ ⁵⁶² ⁵⁶³ ⁵⁶⁴ ⁵⁶⁵ ⁵⁶⁶ ⁵⁶⁷ ⁵⁶⁸ ⁵⁶⁹ ⁵⁷⁰ ⁵⁷¹ ⁵⁷² ⁵⁷³ ⁵⁷⁴ ⁵⁷⁵ ⁵⁷⁶ ⁵⁷⁷ ⁵⁷⁸ ⁵⁷⁹ ⁵⁸⁰ ⁵⁸¹ ⁵⁸² ⁵⁸³ ⁵⁸⁴ ⁵⁸⁵ ⁵⁸⁶ ⁵⁸⁷ ⁵⁸⁸ ⁵⁸⁹ ⁵⁹⁰ ⁵⁹¹ ⁵⁹² ⁵⁹³ ⁵⁹⁴ ⁵⁹⁵ ⁵⁹⁶ ⁵⁹⁷ ⁵⁹⁸ ⁵⁹⁹ ⁶⁰⁰ ⁶⁰¹ ⁶⁰² ⁶⁰³ ⁶⁰⁴ ⁶⁰⁵ ⁶⁰⁶ ⁶⁰⁷ ⁶⁰⁸ ⁶⁰⁹ ⁶¹⁰ ⁶¹¹ ⁶¹² ⁶¹³ ⁶¹⁴ ⁶¹⁵ ⁶¹⁶ ⁶¹⁷ ⁶¹⁸ ⁶¹⁹ ⁶²⁰ ⁶²¹ ⁶²² ⁶²³ ⁶²⁴ ⁶²⁵ ⁶²⁶ ⁶²⁷ ⁶²⁸ ⁶²⁹ ⁶³⁰ ⁶³¹ ⁶³² ⁶³³ ⁶³⁴ ⁶³⁵ ⁶³⁶ ⁶³⁷ ⁶³⁸ ⁶³⁹ ⁶⁴⁰ ⁶⁴¹ ⁶⁴² ⁶⁴³ ⁶⁴⁴ ⁶⁴⁵ ⁶⁴⁶ ⁶⁴⁷ ⁶⁴⁸ ⁶⁴⁹ ⁶⁵⁰ ⁶⁵¹ ⁶⁵² ⁶⁵³ ⁶⁵⁴ ⁶⁵⁵ ⁶⁵⁶ ⁶⁵⁷ ⁶⁵⁸ ⁶⁵⁹ ⁶⁶⁰ ⁶⁶¹ ⁶⁶² ⁶⁶³ ⁶⁶⁴ ⁶⁶⁵ ⁶⁶⁶ ⁶⁶⁷ ⁶⁶⁸ ⁶⁶⁹ ⁶⁷⁰ ⁶⁷¹ ⁶⁷² ⁶⁷³ ⁶⁷⁴ ⁶⁷⁵ ⁶⁷⁶ ⁶⁷⁷ ⁶⁷⁸ ⁶⁷⁹ ⁶⁸⁰ ⁶⁸¹ ⁶⁸² ⁶⁸³ ⁶⁸⁴ ⁶⁸⁵ ⁶⁸⁶ ⁶⁸⁷ ⁶⁸⁸ ⁶⁸⁹ ⁶⁹⁰ ⁶⁹¹ ⁶⁹² ⁶⁹³ ⁶⁹⁴ ⁶⁹⁵ ⁶⁹⁶ ⁶⁹⁷ ⁶⁹⁸ ⁶⁹⁹ ⁷⁰⁰ ⁷⁰¹ ⁷⁰² ⁷⁰³ ⁷⁰⁴ ⁷⁰⁵ ⁷⁰⁶ ⁷⁰⁷ ⁷⁰⁸ ⁷⁰⁹ ⁷¹⁰ ⁷¹¹ ⁷¹² ⁷¹³ ⁷¹⁴ ⁷¹⁵ ⁷¹⁶ ⁷¹⁷ ⁷¹⁸ ⁷¹⁹ ⁷²⁰ ⁷²¹ ⁷²² ⁷²³ ⁷²⁴ ⁷²⁵ ⁷²⁶ ⁷²⁷ ⁷²⁸ ⁷²⁹ ⁷³⁰ ⁷³¹ ⁷³² ⁷³³ ⁷³⁴ ⁷³⁵ ⁷³⁶ ⁷³⁷ ⁷³⁸ ⁷³⁹ ⁷⁴⁰ ⁷⁴¹ ⁷⁴² ⁷⁴³ ⁷⁴⁴ ⁷⁴⁵ ⁷⁴⁶ ⁷⁴⁷ ⁷⁴⁸ ⁷⁴⁹ ⁷⁵⁰ ⁷⁵¹ ⁷⁵² ⁷⁵³ ⁷⁵⁴ ⁷⁵⁵ ⁷⁵⁶ ⁷⁵⁷ ⁷⁵⁸ ⁷⁵⁹ ⁷⁶⁰ ⁷⁶¹ ⁷⁶² ⁷⁶³ ⁷⁶⁴ ⁷⁶⁵ ⁷⁶⁶ ⁷⁶⁷ ⁷⁶⁸ ⁷⁶⁹ ⁷⁷⁰ ⁷⁷¹ ⁷⁷² ⁷⁷³ ⁷⁷⁴ ⁷⁷⁵ ⁷⁷⁶ ⁷⁷⁷ ⁷⁷⁸ ⁷⁷⁹ ⁷⁸⁰ ⁷⁸¹ ⁷⁸² ⁷⁸³ ⁷⁸⁴ ⁷⁸⁵ ⁷⁸⁶ ⁷⁸⁷ ⁷⁸⁸ ⁷⁸⁹ ⁷⁹⁰ ⁷⁹¹ ⁷⁹² ⁷⁹³ ⁷⁹⁴ ⁷⁹⁵ ⁷⁹⁶ ⁷⁹⁷ ⁷⁹⁸ ⁷⁹⁹ ⁸⁰⁰ ⁸⁰¹ ⁸⁰² ⁸⁰³ ⁸⁰⁴ ⁸⁰⁵ ⁸⁰⁶ ⁸⁰⁷ ⁸⁰⁸ ⁸⁰⁹ ⁸¹⁰ ⁸¹¹ ⁸¹² ⁸¹³ ⁸¹⁴ ⁸¹⁵ ⁸¹⁶ ⁸¹⁷ ⁸¹⁸ ⁸¹⁹ ⁸²⁰ ⁸²¹ ⁸²² ⁸²³ ⁸²⁴ ⁸²⁵ ⁸²⁶ ⁸²⁷ ⁸²⁸ ⁸²⁹ ⁸³⁰ ⁸³¹ ⁸³² ⁸³³ ⁸³⁴ ⁸³⁵ ⁸³⁶ ⁸³⁷ ⁸³⁸ ⁸³⁹ ⁸⁴⁰ ⁸⁴¹ ⁸⁴² ⁸⁴³ ⁸⁴⁴ ⁸⁴⁵ ⁸⁴⁶ ⁸⁴⁷ ⁸⁴⁸ ⁸⁴⁹ ⁸⁵⁰ ⁸⁵¹ ⁸⁵² ⁸⁵³ ⁸⁵⁴ ⁸⁵⁵ ⁸⁵⁶ ⁸⁵⁷ ⁸⁵⁸ ⁸⁵⁹ ⁸⁶⁰ ⁸⁶¹ ⁸⁶² ⁸⁶³ ⁸⁶⁴ ⁸⁶⁵ ⁸⁶⁶ ⁸⁶⁷ ⁸⁶⁸ ⁸⁶⁹ ⁸⁷⁰ ⁸⁷¹ ⁸⁷² ⁸⁷³ ⁸⁷⁴ ⁸⁷⁵ ⁸⁷⁶ ⁸⁷⁷ ⁸⁷⁸ ⁸⁷⁹ ⁸⁸⁰ ⁸⁸¹ ⁸⁸² ⁸⁸³ ⁸⁸⁴ ⁸⁸⁵ ⁸⁸⁶ ⁸⁸⁷ ⁸⁸⁸ ⁸⁸⁹ ⁸⁹⁰ ⁸⁹¹ ⁸⁹² ⁸⁹³ ⁸⁹⁴ ⁸⁹⁵ ⁸⁹⁶ ⁸⁹⁷ ⁸⁹⁸ ⁸⁹⁹ ⁹⁰⁰ ⁹⁰¹ ⁹⁰² ⁹⁰³ ⁹⁰⁴ ⁹⁰⁵ ⁹⁰⁶ ⁹⁰⁷ ⁹⁰⁸ ⁹⁰⁹ ⁹¹⁰ ⁹¹¹ ⁹¹² ⁹¹³ ⁹¹⁴ ⁹¹⁵ ⁹¹⁶ ⁹¹⁷ ⁹¹⁸ ⁹¹⁹ ⁹²⁰ ⁹²¹ ⁹²² ⁹²³ ⁹²⁴ ⁹²⁵ ⁹²⁶ ⁹²⁷ ⁹²⁸ ⁹²⁹ ⁹³⁰ ⁹³¹ ⁹³² ⁹³³ ⁹³⁴ ⁹³⁵ ⁹³⁶ ⁹³⁷ ⁹³⁸ ⁹³⁹ ⁹⁴⁰ ⁹⁴¹ ⁹⁴² ⁹⁴³ ⁹⁴⁴ ⁹⁴⁵ ⁹⁴⁶ ⁹⁴⁷ ⁹⁴⁸ ⁹⁴⁹ ⁹⁵⁰ ⁹⁵¹ ⁹⁵² ⁹⁵³ ⁹⁵⁴ ⁹⁵⁵ ⁹⁵⁶ ⁹⁵⁷ ⁹⁵⁸ ⁹⁵⁹ ⁹⁶⁰ ⁹⁶¹ ⁹⁶² ⁹⁶³ ⁹⁶⁴ ⁹⁶⁵ ⁹⁶⁶ ⁹⁶⁷ ⁹⁶⁸ ⁹⁶⁹ ⁹⁷⁰ ⁹⁷¹ ⁹⁷² ⁹⁷³ ⁹⁷⁴ ⁹⁷⁵ ⁹⁷⁶ ⁹⁷⁷ ⁹⁷⁸ ⁹⁷⁹ ⁹⁸⁰ ⁹⁸¹ ⁹⁸² ⁹⁸³ ⁹⁸⁴ ⁹⁸⁵ ⁹⁸⁶ ⁹⁸⁷ ⁹⁸⁸ ⁹⁸⁹ ⁹⁹⁰ ⁹⁹¹ ⁹⁹² ⁹⁹³ ⁹⁹⁴ ⁹⁹⁵ ⁹⁹⁶ ⁹⁹⁷ ⁹⁹⁸ ⁹⁹⁹ ¹⁰⁰⁰

Šios apžvalgos 69 - 79 puslapiuose nušviesta, koks buvo vokiečių nusistatymas Lietuvos atžvilgiu, kai mūsų kraštas dar nebuvo formaliai įjungtas į Sovietų Rusiją. Jis tada strodė teigiamas, įjungimui vykus vokiečių nusistatymas pradėjo keistis ir darėsi mums vis mažiau palankus. Kada K. Škirpa, grįžęs po pasitarimo Romoje ir Berne, spalio mėn. pradžioje atsilankė užsienių reikalų ministerijoje pas politikos direktorių dr. Woermann, jį lojaliai painformuoti apie Lietuvos tautinio komiteto susidarymą, negusilaukta iš vokiečių pusės palankesnės reakcijos. Dr. Woermann tik padarė sau pasižymėjimą ir padėjo K. Škirpai už žinią. Priešingai, jis patarė K. Škirpai būti su politika atsargiai. Dar mažiau jautrus Lietuvos reikalui pasirodė kitas vokiečių užsienių reikalų ministerijos pareigūnas, von Grundherr. Šis įsakiu išpėjo K. Škirpa neužiinti politika ir jį pagauzino, kad tai gali turėti pasekmių jam asmeniškai: konkrečiai nurodė, kad tai gali pakenkti jo apsigyvenimo teisei Vokietijoje.

Nors šie sunkių vokiečių užsienių reikalų ministerijos pareigūnų pasisakymai buvo pakankamai rimti signalai, rodą jog vokiečių interesas Lietuvos atžvilgiu yra pakitėjęs ar bent atidėtas atidžiai, K. Škirpos tai neatbidė nuo savo pleny. Jis laikėsi nusistatymo, jog ir toliau turi rūpintis Lietuvos reikalais, jei ne oficialiai, tai kitaip. To reikalavo iš jo petrijotinė pareiga. Beto, tokio veiklumo reikalavo iš jo, kaip Lietuvos Tautinio Komiteto nario, politinės koncepcijos Lietuvos atstatymo reikalui, priimtos laike Lietuvos Pasiautinių pasitarimo Romoje, vykdymas.

Atnaujinus 1940 m. rudeni politikinį mezgimą su neoficialiniais vokiečių politikos spiruokliais, pirmoje eilėje su Dienststelle von Ribbentrop, pasiškėjo, kad vokiečių užsienių reikalų ministerijos rezervuotumas Lietuvos klausimu yra tik metodas, kuri šiai ištaigai diktavo anuometiniai rums - vokiečių sentykiai. Iš esmės gi atrodė, kad vokiečių politika ir toliau ne suinteresuota Lietuvos klausimu. Todėl slaptas mezginy su sakytais spiruokliais vyko gana sklandžiai. Buvo įaučiasia, kad jis iš aukščiau buvo paleimintas, nes kitaip, atsi žvelgiant vokiečių pareigūnų drausmingumo, toks mezginy būtų buvęs ir iš viso neįmanomas. Tik viena, kad tada nebuvo aišku bei tikra, tai ar sumegatos slaptos gijos nenutrūks tada, kai pribręš momentas Lietuvai faktinai atstatyti. Jei jau negalima pilnai pasitikėti svietimos valstybės oficialiais užtikrinimais. Antra vertus, prie tada buvusių rusų vokiečių sentykū, vokiečių užsienių reikalų ministerije nė nebūtų galėjusi oficialiai ką pažadėti, nes Sovietai, patyrę apie Vokietij-

2) žinoma, bet kaip?

Jos pažada Lietuvos ateities klausimu, faktinai nukreiptą prieš Sovietų Rusijos teritorijalinį integralumą, būtų nutraukę santykius su vokiečiais, o gal net reaguotų tai ultimatumo įteikimu Reichui. Tačiau vokiečiams būtų buvęs per didelis rizikas duoti K. Škirpai bile kokį formalų pažadą, kad Lietuva bus atstatyta.

Sakytais neoficialiniais vokiečių spiruokliais buvo naudojamas tik tiek, kiek tai buvo reikalinga ir naudinga Lietuvos atstatymui paruošti. Dėka jų patarpininkavimai pavyko sudaryti sąlygas sukurti Berlyne LAF užuomazgą, užmegsti ir palaikyti ryšius su bolševikų okupuotąja Lietuva ir išvystyti slapta veiklą per sieną. Vien jau dėl to apsi-
makėjo sumegsti su vokiečiais mintas slaptas gijas, nors ir neteikusias garantijų, kad tautos sukilimo pasėkmių vokiečiai vėliau neužlopinis.

Kalbanas politinis meginys buvo išvystytas trimis kryptimis: su politinėmis instancijomis (Dienststelle von Ribbentrop ir von Rosenberg štabu), su saugumo organais (Reichssicherheitshauptamt ir Sicherheitsdienst) ir su karo vadovybe (OKW Abwehrabteilung, Attache Gruppe des Heeres ir Oberkommando Karaliaučiuje). Kai su politinėmis instancijomis ir ypač su karo vadovybe, reikalai vyko iki pat rusų - vokiečių karo sklandžiai, su saugumo organais turėta sunkumų, privedusių trumpai prieš tą karą prie konflikto. Pažymėtini šia sekantieji atsitikimai:

Iš pradžių K. Škirpos veiklai buvo palankūs ir saugumo organai. Kaip jau buvo vieną kartą paminėta, kontaktas su šiais organais buvo reikalingas tam, kad apsaugoti LAF nuo sovietiškujų agentų. Jokių politinių klausimų iš saugumo organų pusės iš syk visai nebuvo keliamo. Saugumo organai pasitenkino tuo, kad lietuviai atsižada neutralumo politikos ir pasuka realaus su Vokietija susirtėjimo keliu, siškiai pasistatydami prieš bolševizmą. Per pirmuosius pasikalbėjimus su dr. Grf. ir dr. Org. iš Sicherheitsdienst pusės buvo pareikšta tik kuklus pagel-
davimas, k ar negalėtums paveikti mūsų tautiečius Amerikoje, kad ir jie laikytųsi draugingiau Vokietijos atžvilgiu: sušvelnintų savo spaudą ir ant kiek jiems prieinama stengtųsi paveikti Amerikos opiniją palankesne Vokietijai prasme. Beto, davė K. Škirpai draugingų patarimų laikytis asmeniškai galimai atsargiau: vengti vakarais, kada pasidaro tamsu, viensm išėiti, ypač nevaikščioti be palydovų, politinių vienminčių apsaugos. Buvo dar duota suprasti, kad vokiečių saugumo žinio-
 mis, Sovietai yra labai ant jo įpykę ir kad todėl gali būti pavojus jo gyvibi nuo raudonojo teroro. Taip tad nuomet vokiečiai brangino K. Škirpa, kaip jiems palankų politinį veikėją.

Bet tai buvo tik pirmoji mailė. Politinės gi realybės ėjo savo keliu. 1941 m. sausio 10 d. vokiečiai pasirašė su rusiais sutarti, pagal

*Paž. Škirpai
 susitarimai
 sutartyje
 buvo!*

2) K.S. de padare savo biuštu p. Škirpa.

kurią buvo pratęsta rusų - vokiečių siena iki Baltijos jūros. Šios sutarties pasirašymu Vokietijoje netiesioginiai pripažino Lietuvos inkorporavimą į Sovietų Rusiją. Nors į rusų - vokiečių santykių pastovumą buvo ir toliau sunku tikėti, bet kalbamos sutarties pasirašymas reiškė neabejotiną smūgį mūsų politikai. Jis buvo sustiprintas dar tuo, kad tą pat dieną buvo tarp vokiečių ir rusų susitarta dėl repatrijavimo vokiečių iš Lietuvos ir lietuvių iš Klaipėdos krašto ir Suvalkų trikampio. Šiuo susitarimu lyg buvo papildomai užakcentuota, kad Lietuva visiem laikams perleisdžiama Sovietų Rusijai ir kad Vokietija atsižada byle kokio intereso mūsų krašte atžvilgiu. Čia pridėdamas sakytos sutarties tekstas, koks jis buvo DNE viešai parduotas (Žiūr. Dokm. LXXXIII). 2

Kalbamos sutarties pasirašymas su Sov. Rusija truputį keteno vokiečių sąžinę. Vienas iš Dienstabelle von Ribbentrop pareigūnų, dr. Seht., skaitė reikalingu pat pasiaiškinti prieš K. Škirpą, prašydamas jį nepripažinti sutarties pasirašymui perdidelės reikšmės: jos pasirašymo reikėdavusi Sov. Rusija, su kuria Vokietijoje buvo normaliuose santykiuose. Bet ji iš vokiečių pusės buvusi pasirašyta tik pro formą, kad atsisakymu ją pasirašyti rusų nesijurzinus. Dr. Seht. aiškino, kad jos pasirašymu Vokietijoje neatsisakanti nuo savo politinių ateities planų Rytuose. Jis net neėrišo tvirtinti, jog jos pasirašymas busias naudingas: vokiečiams tik tu aptemdyti sovietams akis ir laimėjus laiko, o lietuviams - ta prasme, kad rusai, turėdami nustatytą sieną, mažiau nervinsis dėl lietuvių separatizmo ir todėl nesiskubins imtis preventyviųjų priemonių prieš mūsų tautos veiklesniuosius elementus.

Sakytą sutartį Vokietijai su Sov. Rusija pasirašius, deja, nestrukus pajusta, jog vokiečių maugumo "meilė" dėl K. Škirpos politinės veiklos ima keistis. Sausio 17 d. dr. Grg. davė K. Škirpai suprasti, ar šis ne per daug pabrėžia Lietuvos nepriklausomybės reikalavimą. Sugestijonavo mintį pasitenkinti atsargesne formule, būtent, vartoti išsireiškimą "Lietuvos laisvė". Aiškino, kad reikalavimas nepriklausomybės per daug rėžia rusams ausis. Sovietų Ambasada gali prie to prikibti ir padaryti formalų demaršą vok. UEs. Rkl. Ministerijoje, pareikšlandama uždrausti LAF veiklą, kaip nukreiptą prieš Sov. Rusijos teritorijos integralumą, arba net paprašyti K. Škirpą ištremti iš Berlyno. Kadangi Vokietija skaitosi geruose santykiuose su Sov. Rusija, tai vokiečių įstaigoms esą būtų sunku šio prašymo nepatenkinti. Iš kitos vėl pusės vokiečiai esą suinteresuoti, kad LAF galėtų savo veiklą tęsti.

K. Škirpa atsakė, kad jis nemano, jog Sov. Ambasada drįstų reikalauti jį ištremti iš Berlyno, žinodama, jog jis yra pareiškęs Reicho Vyriausybei formalų protestą prieš Lietuvos okupavimą bei priverstiną

įjungimą į Sov. Sąjungą. Tokiuo reikalavimu rusai tik pridėtu tam protestui daugiau reikšmės ir atnaujintu jo atgarsius Berlyno diplomatinės sferose, o per jas ir platesniame pasaulyje. Be to, K. Škirpa pareiškė abejoną, ar Reicho Vyriausybė su tokiuo Sov. Sov. Ambasados demaršu skaitytusi, kadangi protestą buvo priėmusi. Padarė išvadą, kad tokiomis aplinkybėmis neatas pavojaus, jog galėtų būti paprašytas aplieisti Berlyną. Kai dėl nepriklausomybės reikalavimo, tai K. Škirpa davė Dr. Grg. suprasti, jog nuo jo atsisakyti nėra linkęs: pirmą - dėl to, kad, kaip Lietuvos Pasiuntinys, jaučiasi įpareigotas ir toliau ginti šią Lietuvos teisą ir antra - dėl to, kad skaitytų tai politiniui netiksliu dalyku. Pasiškino, kad be nepriklausomybės reikalavimo sukurti politinį sąjūdį Lietuvoje, iš viso, būtų neįmanoma.

Po tokių paaiškinimų, Dr. Grg. nebesiginčijo. Jis pasakė, jog K. Škirpos nusistatymą pilnai suprantęs. Paprašė tik daboti, kad nepatektų Sovietams į rankas koks nors dokumentališkas įrodymas apie LAF slapta veiklą, kuris suteiktų Sov. Ambasadai formalų pagrindą demaršui.

Ar Dr. Grg. sutiko su K. Škirpos argumentais, kad susilaikyti nuo nepriklausomybės reikalavimo būtų politiniai neišmintinga, sunku tvirtinti. Liko išpūdis, kad šis reikalavimas baugino Dr. Grg. ne tiek tiek dėl eventualaus iš Sov. Ambasados pusės demaršo, kiek dėl to, kad vokiečių saugumas, iš viso, šnairavo prieš Lietuvos nepriklausomybę, savo esmėje nepriklausomos Lietuvos atstatymas buvo skersai kelio vokiečių ekspansijos į rytus planams. Jei iš pat LAF susikūrimo pradžios vokiečių saugumo organai dar nediršo reikalauti, kad būtų nepriklausomybės idealo išsižadėta, tai, matonei, tik taktos sumetimais ir todėl, kad tuomet pati Reicho politinė vadovybė dar nebuvo priėmusi gelutinio nusistatymo prieš Lietuvos valstybės atkūrimą, pati dar nežinodama kada ir kaip vokiečių "Drang nach Osten" galės įvykdyti.

Nors vokiečiai iš pradžios ir atrodė teigiamai suinteresuoti LAF susidarymu ir jo užsibrėžta veikla, bet pilnai ją nepatikėjo. Kad LAF nenusitų per daug savystoviu keliu ir vėliau neviretų kiltinai Reicho politikos tikslams siekti, buvo iš vokiečių saugumo pusės bandyta įstatyti į LAF vadovybę savo patikėtinį. Tokiuo, atrodė, buvo numatytas Dr. Germantas (Maškauskas). Per sausio 17 d. paskalbėjimą, kuriame be dr. Grg. dar dalyvavo ir dr. Grg., buvo iš vokiečių pusės padarytas K. Škirpai savotiškas priskaištas, kad privengė įsileisti į LAF narius buvusius mūsų saugumo policijos valdininkus. Dr. Grg. atkreipė K. Škirpos atydą į tai, kad sąkytų valdininkų tarpe esama vertingų asmenų, neabejotinų patirjotų lietuvių ir pasiryžusių kovoti prieš bolševizmą. Kaip pavyzdį, jis nurodė į dr. Germantą, Aiškino,

taip žvelgti

paikinti

kad šis pastarasis, kaip turis iš seniau pažinčių su vokiečiais, galėtų būti LAF ytin naudingas. Tarp kitko dr. Grf. pasakė, kad dr. Germantas palaikys asmeniškus santykius su pačiu Sicherheitsdienst Šeru Heydrichu ir naudojasis šio pastarojo pasitikėjimu.

Dr. Grf. nors ir pasitaisė, kad užsimindamas apie dr. Germantą tuo nesiekias jį primesti, bet savaime buvo aišku ką tai reiškia. Susitelkusiems Berlyne lietuviams inteligentams nenebuvo paslaptis, kad dr. Germantas yra atsidavęs vokiečių saugumui ir palaikė su juo itertinus santykius. To negana. Apie Lietuvos nepriklausomybės reikalavimą jis dėstydamas panašias mintis, kokias teko girdėti iš vokiečių saugumo, tai yra, kad nepriklausomybės reikalavimas esąs perdidelis, kad vokiečiai nepriklausomybės Lietuvai neduosią ir kad daug norėdami, galime, iš viso natsiekti nieko. Jis įkalbinėjo K. Škirpą ir kitiems, kad pasitenkintų vien "Lietuvos Laisvės" formule. Iš kitos pusės, LAF vadovybei buvo suprantama, kad su dr. Germantu volens - polens tenka skaitytis, nes jis, visiškai atstumas, galėtų supykę intis pikty intrygų prieš LAF vokiečių saugum, kas gal net paskatintų vokiečius griebtis priemonių šį politinį sąjudį likviduoti pirm, negu jis suspės išplėsti savo šaknis giliau Lietuvoje bei sutadina mūsų tautą ryžtingam veiksmui už Lietuvos nepriklausomybės atstatymą.

Tenka pastebėti, kad LAF vadovybė principe nebuvo nusistačiusi buvusių mūsų saugumo valdininkų į LAF narius nepriminti. Kaikurie jų jau skaitėsi jų nariais. Su priėmimu kitų nebuvo skubinamasi tik dėl to, kad buvo reikalinga dar geriau apsižvelgti, kuris iš jų lieka ištikimas lietuvybei ir kuris jau suskubo meiti šunkeliais. Toks delsinas kaikam fal ir darė išpuddžio, kad buvusi saugumo valdininkai nuo bendro mūsų tautos politinio sąjudžio šalinami. Nors toks spėlojimas neturėjo pagrindo, bet teikė sąlygas piktos valios intrygomis sąktytų valdininkų terpe prieš LAF ir jo vadovybą.

Apsvarsčius motyvus už ir prieš, buvo nusistatyta pasiūlyti ir dr. Germantui prie LAF prisidėti bei įstoti į jo narius. Tuo tikslu K. Škirpa, netrukus po pasikalbėjimo su dr. Grf., buvo pasikvietęs dr. Germantą pas save, savė jam paskaityti LAF platformos metamenis ir pasiūlė prie šio politinio sąjudžio prisidėti. Dr. Germantas LAF platformai pilnai pritarė, bet davė K. Škirpą suprasti, kad prisidėdamas prie jo vadovaujamos organizacijos norėtų figūruoti, kaip LAF vado pavaduotojas. Tuo jis išsišifrevo ko siekia ir kad galėtų būti LAF veikiai tikrai pavojingas, kaip karjeristas ir svetima akis pašiam LAF centre. Jam buvo paaiškinta, kad vado pavaduotojo klausimas tuo tarpu dar neaktualus, kadangi pati LAF organizacija tuomet

*Tragi
iš t. s. v. p. -
dėi vėlyvųjų
m. r. d. ...*

buvo dar visai nedidelė, teturėjo Vokietijoje vos apie 100 narių. Buvo jam pasiūlyta sudaryti saugumo komisiją, ir jai vadovauti. Ši komisija būtų veikusi prie LAF vadovybės, kad, iš vienos pusės, apsaugoti organizaciją nuo sovietišku agentų ir, iš kitos pusės, kad iš anksto pasvarstyti bei paruošti atitinkamą projektą, kaip organizuoti valstybės vidaus saugumą Lietuvoje, kai ji būtų nuo sovietiškosios okupacijos palikuosuta.

Kaip inteligentinges ir prityręs saugumo valdininkas, dr. Germainas būtų galėjęs šios komisijos ribose nudirbti naudingą darbą; bet, turėdamas "asmeniškų" ryšių su tokiuo aukštu ir atsakingu vokiečių saugumo pareigūnu, kokiu skaitėsi Heydrichas, būtų galėjęs prisidėti prie LAF santykių palaikymo su vokiečiais. Bet dr. Germainui, matosi, rūpėjo visai kas kita. K. Škirpos pasiūlymu jis nepasinaudojo. Aiškino, kad dar negali prie LAF prisidėti. Turis kažkodėl palaukti iki vasario pabaigos ar kovo mėn. pradžios. Tam laikui suėjęs, jis ir toliau nerodė iniciatyvos prie LAF prisidėti. Kaip tad ir paliko nušalyje. LAF vadovybė tuo buvo tik patenkinta, kadangi vėliau išryškėjo, jog jis netik nebuvęs linkęs LAF veiklą prieš vokiečių saugumą palaikyti, bet, priešingai, jai kenkė.

Reizungis?
Vokiečių pikti užsieniojimai Lietuvos ir lietuvių tautos atžvilgiu gimė dar daugiau ryškėti artėjant repatriacijai. Nors vokiečių - rusų pasirašytoje tuo reikalu sutartyje yra pvy pasakyta, kad gali būti repatrijuonsi tik tie asmenys, kurie pareikėtų toki norą, buvo iš vokiečių pusės daromas nepaprastas spaudimas į gyvenančius Suvalkų trikampyje ir užsilikusius iš seniau Klaipėdos srityje lietuvius, kad priverstus juos spleisti savo kraštą ir išsikelti į rusų okupuotą Lietuvą. Tiems, kurie nerodė palinkimo išsikelti, buvo grąsinama deportaviam į lenkų generalinę guberniją. Konstatuota eilė atsitikimų, kad ukiniškai buvo iš anksto nušalinami nuo savo ūkių be jokio atlyginimo už atitartą turta. Tuo būdu buvo iš vokiečių pusės siekiama sudaryti lietuviškuose gyventojuose panikos upą, kad nava jiems nebėra kitos išėities, kaip pasinaudoti repatriacijai.

Kad nepalikus šio skaudaus Lietuvai smūgio be reakcijos, K. Škirpa vasario 5 d. lankėsi vokiečių užsienio reikalų ministerijoje pas politikos direktorių dr. Woermanną, kuriam įteikė atitinkamą Irms "pro memoria". Jame prašoma sustabdyti vietinių vokiečių valdžios organų daromą š lietuvius Suvalkų trikampyje presiją ir jų iš savo krašto netrenti. Kadangi vokiečiai formalistiškai nebelaikė K. Škirpos Pasuntiniu, tai sakyta "pro memoria" pavyko įteikti dr. Woermannui, taip sekant, "privačiai". Bet dr. Woermann šį dokumentą priėmė ir pa-

žadėjo jame paliečiamu reikalu susirūpinti. Deja, už kelių dienų buvo gautas žodžiu per kitą vokiečių uš. reikalų ministerijos aukštą pareigūną, Pasiuntinį von Grundherr, atsakymas, kad ministerija nieko negalinti padaryti. Įteikto dr. Weermann "Pro Memoria" nuorašas čia pridėdamas (Žiūr. Dokm. LXXIV).

Lygiagrečiai buvo stengiamasi paveikti lietuvius Suvalkų trikampyje, kad jie vokiečių grąsinimams nepasiduotų, į repatrijavimo sąrašus nesirašytų ir savo žemės geruoju nespleistų. Beto, buvo patarta ir jiems patiems kreiptis betarpiškai į Hitlerį telegrama, maldaujančia pasigallėjimo. Buvo surašytas ir jiems slopte pasiųstas telegramos tekstas. Deja, vokiečių grąsinimai jau buvo atsiskę rezultatų: sakyti lietuviai jau buvo tiek suterorizuoti, kad nesusisirdo jų tarpe ešes didesnio skaičiaus drašuolių, kurie būtų ryšęsi telegramos tekstą pasirašyti, ją pasiųsti Hitleriui bei šį visą reikalą praveisti. Telegramos nuorašas čia pridėdamas (Žiūr. Dokm. LXXV).

Gujimas lietuvių iš Suvalkų trikampio buvo pirmas aktas vokiečių erdvei praplėsti Lietuvos sąskaiton, vykdomas pagal nacionalsocializmo žiauriją žezą: ne silpnesnes tautas germanizuoti, bet atinti iš jų plotą ir ją apgyvendinti vokiečiais. Šį piktą planą prieš lietuvius atskleidė Suvalkų žemės ploto komisaras von Amonn, padaręs vienam mūsų tautiečiui sėkančių reviliacijų: rodydamas į vokiečių suprojektuotą naują miesto planą, jis, nei kiek nesivaržydamas, aiškino, kad Suvalkuose esą daug namų, bet nei vienas iš jų nebeturis savininko. Dauguma buvusių savininkų, nors ir tebegyveną tuose pačiuose namuose, bet už tai moką vokiečiams nuomą. Taip pat esą ir su visu Suvalkų trikampiu. Visa jo žemė daugiau nebeprisklausanti Ukiniukams. Jie ją valdą tik laikinai ir vistiek po nekurio laiko turėsią šį kraštą spleisti. Kada jam buvo nurodyta, jog lietuviai negali būti prilyginami lenkams, nuo kurių jie kaip tik ilgal kentėjo ir laikosi Vokietijos atžvilgiu draugiškai, von Amonn toliau aiškino, kad esą tai padėties nekeičia. Čia nesą koks nors apsirikimas ar nesusipratimas. Visa tai esą daroma pagal nustatytą Goeringo planą. Beto, von Amonn priminė Hitlerio nacionalsocialistiną programą ir jos tikslus. Visa tai turi būti vykdoma praktiškame gyvenime. Prie pareito šimtmečio politikos daugiau nebebusią grįžtama. Didžiausia vokiečių politikos klaida buvusi ta, kad seniau tikėtasi suvokietinti parubežinius kraštus, siunčiant ten savo valdininkus ir šiaip inteligentus. Rezultatai esą dabar matomi. Daugiau taip nebebusią daroma. Norint kraštą paversti grynai vokiško krauju, esą reikalinga į nevokiškes sritis ne siųsti valdininkus ir tarp vietos gyventojų apgyvendinti keletą šiaip inteligentų bei smaitininkų, bet, atvirkščiai, reikia tų arišių žemą palinusuoti nuo nevo-

kiško kraujo gyventojų ir ją apgyvendinti savais žmonėmis. Tik tada esą bus atsipalaiduota nuo Sventino kraujo.

Tai, kad šia pasekyta apie vokiečių planus Suvalkų trikampyje, visu tempu jau buvo praktiškai vykdoma buvusiuose Dancigo koridoriuje ir kitose lenkų žemėse: nuo smėlių smėlių gyveną tuose kraštuose lenkų tautybės žmonės buvo masinai nušalinami nuo savo ūkių ir kitokio nuosavo turto ir be mažiausio pasigailėjimo ištremiami į Lenkijos centrą ir rytus. Ištremtųjų vietose pastatomi vokiečiai, kad tuo būdu netik kraštą, bet ir pačią žemą pavertus vokiška. Ilgai nenorėta tikėti, kad panašių priemonių vokiečiai griebtųsi ir prieš lietuvius, kadangi Lietuva nesiskaitė kare su Vokietija ir nebuvo jokio pagrindo vokiškam kerštui prieš lietuvių tautą. Komisarų von Amonn reveliacija ir pasienie lietuvių Suvalkų trikampyje ir Klaipėdos krašte repatriacijos paruošimo praktika itinai rodė, kad lietuvių tautai grėsią iš vokiečių pusės toks pat pavojus kaip tebekariaujančiai su jais lenkų tautai. Tokiomis sąlygomis savaimė kilo klausimas, ar bėprasminga siekti Lietuvos atstatymo pasinaudojant rusų vokiečių karo eventualumu ir ar negeriau būtų nuo tokie sumanyma atsisakyti ir politinį meginį su vokiečiais iš viso nutraukti. Tai buvo didelės reikšmės klausimas. Šiam klausimui ir bendrai lietuvių padėčiai Suvalkų trikampyje, vasario 20 d. buvo sušauktas LAF Tarybos posėdis. Reikalą visu rimbumu ir vispasiškai apversčius buvo nusistatyta:

1. susėgito su vokiečiais politinio meginio vistik nenutraukti ir jį, jei tik patys vokiečiai jo nenutrauks, megsti toliau;
2. LAF veiklos nesustabdyti, bet plėsti alaptus ryšius su Lietuva ir skatinti aktyvesnius mūsų tautos elementus tėvynėje, kad organizuotųsi Lietuvos Nepriklausomybę atstatyti, kai tik tam išuštų lemiamas valanda ir
3. Patarti Suvalkų trikampio lietuviams, kad jie jokiū būdu geruoju nesikeltų į Sov. Lietuvą ir laikytųsi savo sodybose iki paskutiniųjų, tuo prisidėdami prie lietuvių šventos kovos už savo tėvų - tėvų žemą.

Buvo manyta, kad negalima pasiduoti įausmams. Nors ir buvo begal skaudu matyti, kadip vokiečiai naikina lietuviškus pakraščius, atsitiktinai atkirstus nuo bendro Lietuvos kūno, bet paties to kūno gelbėjimo reikales iš raudonojo teroro buvo dar svarbesnis dalykas. Kai dėl paterimų Suvalkų trikampio lietuviams geruoju savo sodybų nepleisti, tai laikytasi principo: "jei jau einasi apie koriną, tai geriau tegul pakaria, bet pačiam jokiū būdu nesikarti", kaip kad veizdžiai apibudino toki nusistatymą vienes iš nelaimingųjų lietuvių ūkininkų minėtame krašte.

Nežiūrint viso to, vistiek pavyko vokiečiams išspausti iš minėtų lietuviškųjų sričių (Klaipėdos krašto ir Suvalkų trikampio) į Sev. Lietuvą apie 12.000 lietuvių, kaip vėliau patvirtino Maskvos radijas. Mūsų mažai tautai tai sudarė skaudų smūgį. Deja, neįsienoma buvo šiai neteisėbei ir skriaudai griežčiau pasipriešinti. LAF vadovybė jas atjautė, kaip nupjauستyimą rankos pirštų. Porcelano dėl to su vokiečiais nesiryžta sudaužyti vien tik dėl to, kad tada nebuvę kitos išeities: reikalas vertė gelbėti visą Lietuvos kūną, atidedant jos pirštų - lietuviškųjų pakraščių - problemas ateičiai. Tautinės moralės požiūriu šis nusistatymas statė LAF vadovybę prieš didelį dirkmių bandymą. Nors ir būta kankurių pasikarščiavimų bei svyravimų, bet LAF vadovybė iš lygavaro neišėjo, suprasdama visą tekusios jai politinės naštos svarbumą pagrindiniam dalykui - Lietuvos Nepriklausomybės siekimui.

Apart lietuviškųjų pasienio sričių šalinimo brandos pas vokiečius nepalankus nusistatymas taip pat ir lietuvių politinių atbėgėlių atžvilgiu. Iš pradžių jis buvo neblogas. Nors išsigelbėjusių nuo bolševizmo mūsų tautiečių vokiečiai Vokietijoje neprilaidavo išskęstomis rankomis, bet iš pradžių jie vistiek buvo traktuojami pakenčiamai. Nuo vasario mėn. pradžios šis nusistatymas pradėjo keistis blogon pusėn. Kai prieš tai būdavo atbėgėliams leidžiama atvykti į Berlyną ir laisvai pasieškoti sau uždario pragyvenimui, atbėgusieji vasario mėn. ir vėliau buvo jau izoliuojami į specialias, hermetiškai uždarytas, stovyklas, kur su jais būdavo elgiamasi kuone kaip su paprastais belaisviais. Būta net atsitikimų, kad vokiečių pasienio saugumo organai grąžindavo atbėgėlius atgal per sieną, taigi atgal į bolševizmo naršus, iš kurių atbėgėliai norėjo išsigelbėti. Pakartotinos K. Škirpos pastangos paveikti vokiečius, kad atbėgėlių padėti sušvelnintų, paleistų iš stovyklų nors tuos asmenis, dėl kurių negalėjo būti nei mažiausios abejonės, jog jie nėra bolševikų agentai, - jokių apčiuopiamų rezultatų nedavė. Patašką į sakytas stovyklas taip ir buvo jose išlaikyti iki rusų vokiečių karo pradžios. Tai darė išpuodžio, kad vokiečių valdžios organai yra linkę žiūrėti į visus lietuvius nepalankiai, nors tam ir netarėjo nė mažiausio pagrindo.

Lygiagrečiai su bendru vokiečių atsinešimo prie lietuvių pablogėjimu, buvo pastebimas ir nusistatymo kitėjimas LAF atžvilgiu. Jis reiškėsi forma įvairių priekaištavimų ir intrygų prieš šį politinį sąjudį per kankuriuos buvusius mūsų saugumo valdininkus. Šia suminėtimi šie reiškiniai:

Kovo 6 d. dr. Grg., matomai, dar nenorėdamas kalbėti su pačiu K. Škirpa, aiškino jo asmens sekretoriui dr. Jurkunui, neva esąs visiškai nusivylęs lietuviiais ir jais nebesitikiš. Jis net pastebė-

Jo, kad esąs nusivylęs ir K. Škirpos veikiam. Kai dr. Jurkūnas mėgino prieštarauti, dr. Org. pasitaisė, kad pašiam K. Škirpai neturis ką prikišti. Bet visai kas kita esą su kitais lietuviais. Jie esą vara dviveidišką politiką: laviruoja ir nesą nuoširdūs, jie kalbą K. Škirpai viena, o už jo durų - visai ką kitą. Tarp kitoko dr. Org. atkreipė dr. Jurkūno atydą į Amerikos lietuvių delegacijos lankymąsi pas Rooseveltą ir padarė iš to išvadą, nėra mūsų žmonės nori dirbti dvies frontais. Dr. Org. priekalštavo šitaip: esą, jei tai darytu eiliniai, toliau stovi nuo K. Škirpos asmens, tai būtų kitas reikalas, bet jam esą žinoma, kad tokį nusistatymą reiškia ir dievai žino ką kalbą senam smens, artimai stovintieji prie K. Škirpos, buvusių partijų veikėjai. Jei esą kas įvyktų, tai tokie smens nusiplautų rankas ir sakytu, kad jie LAF organizacijoje nedalyvauja ir kad viską daręs K. Škirpa kaip diplomatas. Reikia ištikrųjų su apgailėstaviu pripažinti, kad prie LAF buvo prisiplakę kaikurie smens, buvusių partijų veikėjai, kurie, kaip vėliau paaiškėjo, nebuvo šiam politiniam sąjudžiui nuoširdūs: jie buvo prie jo prisidėję spekuliatyviniais sumetimais ir neparodė drausmės nei sugebėjimo susivaldyti nuo politikavimo ten, kur nereikėjo ir Lietuvos atstatymo reikalui buvo žalingas.

To negana. Maždaug tuo pačiu metu buvo pasireiškusi pikta intriga prieš LAF ~~xx~~ vienybę. Mat susidėjusiomis tačia aplinkybėmis nebuvo galima dažniau daryti LAF narių susirinkimų, ir bendrai išvystyti bylo kokią viešą veiklą, pv., nors ir kultūriną. Stovėjusiam toliau nuo LAF vadovybės darbų galėjo atrodyti, jog nieko arba mažai tevelkiama, nors, iš tikrųjų, tuo laikotarpiu LAF vadovybė nuairbo didelį ir atsakingą prieš Lietuvos steitį darbą, kuris buvo vykdomas slapta. Eilinių LAF narių tarpe buvo jaušiamas nepasitenkinimas, kodėl nepasireikiama viešais darbais. Šiuo nepagrįstu nepasitenkinimu bandė pasinaudoti kaikurie smens, nepriklausę LAF organizacijai, tam, kad šią organizaciją sudemoralizavus ir ją suskaldžius. Prie šios intrigos buvo prisidėjęs buv. Ministrų Kabineto Kanceliarijos Direktorius M. Žilinskas su dr. Mikalausku, vienu buv. mūsų užsienių reikalų ministerijos tarnautoju, nuėjusiu šunims šeko piauti.

Jau iš seniau buvo žinoma, kad Mikalauskas yra svetimos valstybės agentas. Atsivradus Berlyne didesniam skaičiui lietuvių, Mikalauskas vengė su kuo nors susieiti ir į bendras lietuvių kolonijos suėigas niekad nesilankydavo. Jis buvo galutinai išsišifrovęs, nes vieną kartą, būdamas girtas, parodė pašaliniems smens, kurių tarpe buvo lietuvių, jo turimą specialų liudijimą, išduotą jam kažkokios

vokiečių įstaigos, su kuriuo jam leista visur vaikščioti kad ir nak-
tinis. Kodėl su juo palaikė ryšius ir susibičiuliavo M. Žilinskas,
lieka tik statyti sau klausimą...

Juodu kreipėsi į kaikuriuos žymesnių lietuvių, LAF Tarybos na-
rius, juos vaikino ir bandė nustatyti prieš LAF vadovybę. Faktiškai
tai reikė intrygų prieš K. Škirpą, kaip LAF Vadą. Aiškino, kad neva
pasigesta iš LAF Vadovybės didesnės veiklos. Priskaištavo jėd, kodėl
ji nepasirūpina leisti laikraščių lietuvių kalba ir kodėl nieko neda-
ro lietuvių propagandai kultūros srityje. Esą būtų galima suorganizuo-
ti gerą lietuvių chorą, kuris galėtų aplankyti didesniuosius Vokietij-
jos miestus ir tuo būdu prisidėtų prie Lietuvos populiarinimo vokie-
čių sluoksniuose. Kada jie buvo paklausti iš kur būtų galima gauti
tokiems reikalams pinigų, sakytų projektų iniciatoriai tikrino, kad
su pinigais jokie sunkumo nebūsią. Tik ragino pradėti darbą, pasta-
tant į LAF Vadovybę jaunesnius bei veiklesnius asmenis.

Kovo 9 d. tilpo danų laikraštyje "Berlingske Tidende" Reicho
propagandos ministro dr. Goebbelse interviu apie Vokietijos numatomą
mažosios tautos padėti Kaujojoje Europoje. Jis atskleidė, kad šioms
tautom nebūs leista turėti pilną savo valstybinę nepriklausomybę.
Nors apie Lietuvą ten neužsiminta nei vienu žodžiu, bet buvo savaimė
suprantama, jog tai paliestatų ir mūsų kraštą, jei jis būtų iš Sov. Ru-
sijos vėl išjungtas. Dr. Goebbelse pareikštos mintys negalėjo priduo-
ti entuziazmo LAF vadovybei, užsibrėžusiai siekti Lietuvos nepriklaus-
omybės atstatymo. Šis interviu buvo tik dar vienas iš ženklų, rodan-
čių jog susikalbėti su vokiečiais greičiausiai bus neįmanoma. Šio
interviu vertimas į lietuvių kalbą šia pridodamas (Žiūr. Dokm. LXXVI)

Atsižvelgiant, pirma, vokiečių užs. reikalų ministerijos rezerva-
vuotumo Lietuvos stalties klausimu, antra, fakto, kad Vokietija pasi-
rašė su Sov. Rusija sienos pratęsimo sutartį, paliekant Lietuvą Sov.
Rusijai, ir, trečia, kad lietuviai išstumiami iš pasienio arišių į
bolševikų narius, o taip pat pridodant reikšmės vokiečių saugumo ne-
pasitenkinimams dėl nepriklausomybės reikalavimo bei pasireiškusioms
iš šių organų pusės intrygomis prieš patį LAF, kilo pagrįstų abejonų,
ar pribrendus momentui bus leista sudaryti Lietuvos Vyriausybę, kaip
kad buvo iš pradžios suprojektuota ir numatyta Lietuvai išlaisvinti
plane (Žiūr. Dokm. LKIV).

Šias abejones, kaip jam buvo paminėta šios epivalgos 125 pusl.,
dar daugiau pagilino kai kurie paruošiamieji darbai, kurių paprašė
atlikti OKW ir kurie rodė, jog vokiečiai lyg iš anksto projektuoja
Lietuvą okupuoti, arba vien savo nuožiūra ruošiasi eksploatuoti jos

medžiaginius ir žmonių išteklius karo reikalams.

Ekonomis aplinkybėmis kilo klausimas, ar nesulaukiyti nuo tolesnių pastangų paruošti mūsų tautą sukilimui; atvirkščiai, ar neduoti LAF veikėjams Lietuvoje signalų viską pasukti atgal.

Kalbamas klausimas, kaip jautrus ir labai slaptas, bendram LAF Tarybos posėdyje negalėjo būti svarstomas. Bet jis buvo kelis kartus aptartas siauresniame LAF Vado patikėtinių būrelyje ir su paskirais LAF Tarybos nariais, kurių nuomoną buvo svarbu patirti. Visi laikėsi nusistatymo, kad nuo plano priversti tautą prie sukilimo nereikia atsakyti, nes sukilimas ruošiamas ne dėl to, kad OKW rodo juom susiinteresuotumą, bet grynai lietuviškam reikalui - Lietuvos Nepriklausomybei atstatyti. Antra vertus buvo aišku, kad vokiečiams žygiuojant per Lietuvą, vistiek susirastų mūsų krašte žmonių, kurie iš neapykantos prieš bolševizmą ir politiniai nesusiorientuotumai, stvertųsi ginklo prieš sovietiškoji okupantą, pagelbėdami vokiečiams rusus sumušti, be jokios iš to politinės naudos Lietuvos valstybės atstatymo reikalui. Taigi ir sukos, kurios to pasėkoje susidarytų, būtų beprasmingos.

Kadangi klausimas turėjo ir didesnės tarptautiniai politinės reikšmės, tai, beto, buvo atsiklausta nuomonės ir Lietuvos Tautinio Komiteto, kaip organo, kuriame Lietuvos Pasiuntinių nutarimu, priimtu Romoje, buvo numatyta vadovaujamoji rolė visam Lietuvos atstatymo darbui bei derinti šiame darbe paskirų mūsų diplomatinį postų ir lietuviškų organizacijų užsieniuose pastangas. Šio komiteto pirmininkas, inž. E. Gelvanskas, buvo Berlyne, viską stebėjo vietoje ir visą tam, ką LAF veikė, pritarė. Taip pat jis buvo vieningos su LAF Vadovybe nuomonės, kad jokio pasukimo atgal nereikia daryti. Likusių komiteto narių nuomonių K. Škirpa užklausė laiškais per patikėtas rankas. Kaip St. Lozoraitis taip ir E. Turuskas atsakė, kad nuo pradėto darbo, kuris tada jau buvo gerokai įpusėtas, nereikia atsiskirti, bet, atvirkščiai, jei tik įmanoma - vystyti toliau iki pat galo: jei nepasisektų dėl Lietuvos Vyriausybės sudarymo susitarti su vokiečiais ir tą vyriausybę sudaryti iš anksto Berlyne, tai ją paskelbti Lietuvoje, įvykusio sukilimo pasėkoje, tikintis kad vokiečiams pasaulinės opinijos atžvilgiu būtų sunku su ja nesiskaityti.

Šis nusistatymas buvo prieš nepalankų vėją, kuris tada jau buvo pradėjęs pūsti iš vokiečių saugumo pusės. Bet kadangi ši vokiečių institucija tuomet dar nebuvo drįsusi prieš Lietuvos valstybės atstatymą pasisakyti formaliai, tai K. Škirpa laikėsi nuomonės, kad ypatingo pavojaus nei jam asmeniškai, nei tiems, ką Lietuvoje sukilėlių

vyriausybę paskelbtų, negalėtų iš vokiečių pusės kilti, nes Lietuvos išlaisvinimo plane (Žiūr. Dokm. XLIV), išteiktame ONV sausio mėn. 25 d., išsamiai nurodyta - nepriklausomybės atstatymas, kaip vyriausios sukilimo tikslas, ir - Lietuvos vyriausybės sudarymas, kad perimtų krašto valdymą, kai tik Lietuva nuo rusų raudonosios armijos būtų palikuosuta. Vokiečiai priimdavo iš K. Škirpos įvairius reikius ir atsišaukimų projektus, kur tie tikslai buvo pakartotinai užriksuoti. Todėl buvo pagrindas tikėtis, kad vokiečiams būtų sunku su šiais jų užsiangažavimais nesiskaityti bei jų nesilaikyti. Buvo tik kiek pakeista veikimo taktika: nusistatyta privengti perdažnų viešu deklamacijų apie Nepriklausomybę, rečiau daryti susirinkimus, bet užtat nukreipta visa energija į slaptą sukilimo paruošiamąjį darbą. Per vieną LAF narių bendrą susirinkimą, kuris buvo paskutinis, K. Škirpa griežtai sudraudė tuos LAF narius, kurie perdaug politikavo, nurodymas, kad tuo gali pakenkti organizacijos darbui ir prašė daugiau pasitikėti LAF vadovybe, kuri dirbo daug, tik negalėjo apie savo veiklą skelbti viešai.

Naujų komplikacijų kilo, kai kartu su vokiečiais repatrijantai iš Lietuvos atsirado Vokietijos kitos rūšies atbėgėlių lietuvių. Jų buvo gana daug. Kaip yra žinoma, vokiečių buvo priskaitoma Lietuvoje apie 35.000 asmenų. Repatrijavosi gi į Vokietiją apie 52.000. Tokia cifra susidarė todėl, kad rusų vokiečių susitarimu dėl repatrijacijos pasinaudojo ir tikri lietuviai, norėdami išsigelbėti nuo bolševizmo. Tokių būta net keliolika tūkstančių. Bet jų daugumą sudarė mišrios šeimoms, arba turėjusieji iš seniau giminytės ryšių su vokiečiais. Išskyrus tam tikrą jų dalį, kuri kietai laikėsi lietuviybės, vienus kitus galima be perdėjimo prilyginti tautos namokėliams. Labingai xpasprukę nuo bolševizmo, kuris juos buvo suterorizavęs ir patekė į kietas vokietinimo repres repatrijantų lageriuose Vokietijoje, dažnas jų pats nebežinojo, kuo save toliau skaityti: lietuviu ar vokiečiu... nulenkę galvas užsirašydavo esą vokiečių kilmės, nors su vokiškumu teturėjo bendro tik tiek, kiek baltas su juoda.

Ši repatrijantų tautišką susidomalizavimą palydėjo ir jų politiškas dezorientavimas. Savo skaitlinguose laiškuose, kuriuose yra parašę K. Škirpai, pranešdami jam, kad visa lietuvių tauta laukia iš jo pastangų gelbėti ją nuo bolševizmo, jie aiškino, kad liksieji tėvynėje po sovietiškoju jungu mūsų tautiečiai ir jų broliai dienas ir naktis laukia vokiečių kariuomenės atėjimo, apie valstybinės nepriklausomybės atgavimą retai kas besvajojas ir visi

butų patenkinti kultūrinė autonomija, arba geriausiu atveju - Vokietijos protektoratu. Kas tai per žmonės buvo, kurie tokius laiškus rašė, matyti jau vien kad ir iš to, jog daugelis laiškų parašyta vokiečių kalba ir baigėsi ne lietuvišku sveikinimu, bet vokiškuoju "Heil Hitler". Tuos laiškus, be abejonės, kontroliavo vokiečių saugumas ir darė sau iš to atitinkamas politines išvadas. To negana, konstatuota konkrečių atsitikimų, kad vokiečių saugumo pareigūnai patys klausinėdavo repatrijantų liageriuose uždarytus lietuvius inteligentus ir buv. mūsų kariuomenės aukštesnių laipsnių kerininkus, kaip lietuviai veiduoja sau Lietuvos ateitį ir ko jie norėtų. Tai reikė lyg ir savotišką plebiscitą. Lydona buvo vėliava patirti, kad mažai kas šitaip kvociamų asmenų drįsdavo užsiminti apie lietuvių tautos teisą į savo nepriklausomą valstybę.

Objektyviškai imant, tautiškai susidemoralizavusių ir politiškai dezorientuotų žmonių, beto svetimos valstybės liageriuose uždarytų, nuomonė apie savo krašto politinę ateitį nieko nebuvo verta, nebuvo jokia mūsų tautos tikrųjų troškimų išraiška, bet deritistiškos lietuvių repatrijantų nuotakos be abejonės neliko be įtakos vokiečių saugumo organams Lietuvos ateities klausimu. Jos padarė šiuos organus dar intensyviau lipti K. Škirpai ant kulnų už nepriklausomybės reikalavimą. Tai, intaką teko greitai iš vokiečių pajusti. Repatrijacija buvo baigta kovo 25 d. Balandžio gi pradžioje, trumpai prieš Vėlykas, užėjus išn. B. Galvenskui į Sicherheitsdienst vienu asmenišku reikalu, dr. Grg. panaudojo šią progą pareikšti LAF adresu nepasitenkinimą, kam akcentuoja nepriklausomybės reikalavimą. Tai esąs nerealus dalykas. Naujoje Europoje mažosios tautos negalėsiančios būti pilnai suvereniškos, nes busiančios tampriais ryšiais surištos su Vokietija, kuri vadovausianti visam kontinentui.

Minėtas dr. Grg. prasitarimas buvo ne dviprasmiškas ženklas, kad nepriklausomybės reikalavimas virsta vokiečių saugumui neapriktinu dalyku. Tai išryškėjo galutinai balandžio 18 d. laika paties LAF Vado K. Škirpos atsilankymo į Sicherheitsdienst. Dalyvavę pasikalbėjime iš vokiečių pusės dr. Grf. ir dr. Grg. palietė Lietuvos ateities klausimą savo iniciatyva. Iš pradžios kalbėjo dr. Grf. Jis švelniai atkreipė K. Škirpos stydą į tai, kad kilus eventualiai rusų-vokiečių karui, Lietuva pasidarytų veikiančios vokiečių armijos etapo sritimi, kuriai valens - nolens tektų pakelti įvairius suvaržymus ir karo naštas. Tokionis sąlygomis mes esą Lietuvos valstybinės nepriklausomybės atstatymas būtų praktiškai neįmanomas dalykas. Beto, ir užsibaigus rytuose karo veiksmams suteikti Lietuvai pilną

laisvą tautų pat dar nebūtų galima, kol bendra padėtis Europoje nebūtų stabilizuota ir gyvenimas gražintas į normalias vėžes. Dr. Grf. padarė išvadą, kad atsižvelgiant tokių perspektyvų, esą būtų tikslingiau Lietuvos nepriklausomybės reikalavimą neakcentuoti, nes gyventojai galėtų vėliau pasijausti apviltais, nes faktinai, bolševikus iš Lietuvos pašalinus, politinė krašto nepriklausomybė nebūtų atstatyta.

Dr. Grf. po šio pareiškimo kažkur pasišalinus, jo išvedžiojimus tąsė toliau dr. Grg. Šis jau kalbėjo be jokios priedangos. Jis tvirtino, kad gerai pažįstas Pabaltijo kraštų gyventojus ir jų interesus. Pats egs iš ten kilęs: gimęs ir išaugęs Rygoje. "Kaip lietuvių, taip ir latvių tautos esančios grynai ukrainišką tautos. Ukrainiškui gi esą niekas kitas nerūpi, kaip materialinis gerbūvis. Politika jam visai svetimas dalykas. Nepriklausomybės reikalavimas esąs šovinistinės inteligentijos išmislęs. Kad tai tikrai taip esą, paliudija ir lietuviai išgelbėję savo kailį nuo bolševizmo proga vokiečių repatriacijos iš Lietuvos ir apie nepriklausomybę nebesvoja. Nepriklausomybės reikalavimas esąs iliuzija. Vokietijai karą laimėjus ir Pabaltijo kraštus ukiškai priėmus prie didžiojo Reicho, tų kraštų ukrainišką gerbūvis greitai ir taip nepaprastai padidėtų, kad trumpiausiu laiku visos svajonės apie nepriklausomybę iš jų galvų išgaruotų ir savo nauja padėtimi jie tik dėliaugtųsi, kadangi joks bolševizmas ar koks kitoks pavojus iš xs oro jiems nebegręstų. Bendrai, dr. Grg. bandė K. Škirpa įtikinėti, kad mažos tautos naujoje Europoje suverenumo negalėsiančios turėti. Tai joms, dr. Grg. nuomone, nei nereikalinga. Savo mažos valstybės išlaikymas esąs buvęs joms per brangus dalykas. Jis pradinė didelės išlaidas, kurių Pabaltijo valstybės turėjo kariuomenei išlaikyti, ginklams išgyti, algoms skaitlingam valdininkų aparatui apmokėti, diplomatinėms atstovybėms užsieniuose palaikyti ir t.t. Prisišliejusios prie galingosios Vokietijos, jos jaustųsi saugiau, atpultų joms reikales laikyti nuosavą kariuomeną ir susidarytų sąlygos sumažinti įvairias kitas išlaidas, ypač jei visos trys Pabaltijo valstybės būtų sujungtos į vieną organizmą. Tuo būdu esą būtų galima atsiekti nepaprastų piniginių santaupų, kurios būtų galima sunaudoti gyventojų gerbūviui išvystyti, krašto ūkiui kelti ir tuo pačiu sektytų tautų kultūriniam stoviui ugdyti. Kai K. Škirpa kas kalis kartus bandė dr. Grg. oponuoti, šis pastarasis į pasikalbėjimo galą davė K. Škirpai konkrečiai suprasti, kad lietuviai turi žinoti, jog Vokietija liesianti savo kariuvių kraują prieš raudonąją rusų armiją ne taip sau ir kad Lietuva įeinanti į vokiečių Lebensraum...
Apie šį pasikalbėjimą saugumas, netomai, bus suretas pranešimas ir jį išsiuntinėjęs kitoms suinteresuotoms vokiečių įstaigoms. "Strukus

po to pulk. lt. Grb., kuris palaikė ryšius su LAF vadovybe nuo OKW, klausė K. Škirpos, kas per konfliktas yra kilęs tarp jo ir saugumo. Beto apie tai teiravosi ir dr. Soht. iš Dienststelle von Ribbentrop. Ir vienas ir entras K. Škirpa pasiškino, kad jokie konfliktai tarp jo ir saugumo, iš viso, nėra įvykę, o tik pasikeista skirtingomis nuomonėmis apie Lietuvos nepriklausomybę. Pabrėžė, kad nuo nepriklausomybės reikalavimo negalima atsisakyti, maikalaivikams angėlimams atsisakyti nepajaus jei tikrai norima paruošti lietuvių tautą lemtingąsias veiksmus prieš sovietiškuosius okupantus Lietuvoje: krauje aukų galima reikalauti tik už tautos idealą; nuo jo atsisakius arba susilaikius jį skelbti tautai joks sukilimas neįvyktų. Pulk. lt. Grb. tai gerai suprato. Pasiškė nusistebėjimo dėl saugumo tokio nenusiimanymo politikoje, patarė K. Škirpai į tai nekreipti dėmesį ir pasti sukilimo paruošimąjį darbą toliau. Panašiai pasisakė ir dr. Soht., apgailestaudamas, kad saugumas kišasi į nesavo reikalą: esą visai ne jo dalykas, prie ko lietuviai ruošiasi anoje pusėje Vokietijos sienos.

Ar visa tai reikiškė paprasta nesusigiedojimą tarp vokiečiųjų įstai-
gų, ar ką daugiau, pavyzdžiui, savotišką žaidimą su nelygiu partneriu, kokiuo tada buvo K. Škirpa, - sunku pasiškinti. K. Škirpai nė nebuvo ypatingai svarbu tai žinoti. Jis turėjo savo tyrtą nusistatymą siekti nepriklausomybės atstatymo, jei ne susitarimo su vokiečiais keliu, tai tautos sukilimo pagalba. Pasiškėjęs nuomonių skirtumas tarp vokiečių įstai-
gų, jį tik padidino toliau siekti savo tikslo.

Kad saugumas pajuto, jog LAF vadovybė su jo "patarimais" nesiskai-
to ir nė nesiruošia nuo nepriklausomybės reikalavimo atsisakyti, intasi intrygų prieš patį K. Škirpa, kaip LAF vadą. Atsiradus Berlyne gen. St. Raštikiui, saugumas tuojau atkreipė į jį savo atydą ir metė savo viltingą meškerę. Vokiečių planas buvo sekantis: intrygomis iš pasaly nušalinti K. Škirpa nuo LAF vadovavimo ir į vadus iškelti gen. Raštiki, kaip turėjusį lietuvių tarpe neblogą vardą. Atomai tikėtasi šiuos du lietuvius tarpusavyje supludyti. Intrygos buvo vedamos per dr. German-
tą, Čenkų ir vėliau per Alantą, kurie išsišifrovo, kaip svetimos ša-
lias frankiai. Jie pakartotinai įkalbinėjo gen. Raštiki, kad šis su-
tiktų "tėvynės labui" intis politinio vadovavimo ir tuo tikslu primygtinai piršo jam pakalbėti su kažkuo iš vokiečių. Vėliau paaiškėjo, kad norėta gen. Raštiki suvesti į santykius su vokiečių saugumu. Sakyti asmenys aiškino, kad K. Škirpa esąs nesukalbamas, kad vokiečiai juo nepatenkinti ir kad todėl esą nelieka kitos išeities, kaip keisti po-
litinį vadovybę. Kadangi jau prieš tai buvo paaiškėję, jog buvo cėda-
ma iš šalies pastangų LAF organizaciją suskaldyti, tai per vieną LAF

Tarybos posėdį, įvykusį balandžio mėn., kuriame dalyvavo ir gen. Raštikis, buvo nusistatyta visiems laikyti vienybės: i) atkerius pasikalbėjimus su vokiečiais nesilaisti, o jei iš šios pusės būtų bandoma daryti suvedžiojimą, per agentus iš pačių lietuvių tarpo, tai apie viską, kas šiuo būdu būtų patirta, tuojau pranešti LAF Vadovybei, kad reikalą aptarnas bendrai. Iki pat rusų vokiečių karo pradžios gen. Raštikis šio nusistatymo prisilaikė ir todėl pašalinai rankai nepavyko įvairyti jokio kylio į LAF vadovavimo stipinų.

Nuo pat pradžios susmezgimo su vokiečiais politinio mezginio, K. Škirpa, kaip skaitytojas jau galėjo pastebėti, nebuvo tikras, ar vokiečiai paskutiniu momentu nuo šio mezginio nestsipalaiduos ir viso Lietuvai atstatyti atlikto paruošimojo darbo nepavers niekais. To netikrumo jis neslėpė nuo sukilimo paruošimo centrų Vilniuje ir Kaune, kaip tai saka iš jo surašytų Lietuvai išsiviešinti nurodymų (žiūr. Dokn. LVIII Taigi savųjų irgi nesuvežioti). Bet visai jis rodė nepalaužiamo tikėjimo, kad tikslą vistiek pavyks atsiekti, tai yra Lietuvos nepriklausomybę atstatyti. Panašiai laikėsi ir sukilimo paruošimo centrai Lietuvoje. Prieš LAF padalinius ir slapta suorganizuotus kovos būrius jie rodė įsitikinimo, jog didelis tikslas, kuriam ruošiamasi, bus atsiektas. Šitaip laikytasi todėl, kad bile kokiu vadovybės suabejojimu nepakirtus pas kovotojus ryžtumo lemiančiam momentui atėjus. Susvyravimų gi pas sukilimo paruošimo centrus Lietuvoje būta. Taip, pavyzdžiui, Vilniaus centras, tikriausiai pasakius slapta raudonosios armijos lietuvių teritoriniame korpse vadovybė, suabejojusi dėl vokiečių nusistatymo Lietuvos stoties klausimu, savo iniciatyva ir betarpiškai atsiklausė vokiečių armijos štabo Karaliaučiuje, su kuriuo palaikė slaptus ryšius, ar Lietuva tikrai gaus valstybinę nepriklausomybę, jei korpus lemiančiu momentu štos vokiečių pusės ir suduos rusų raudonosios armijos jėgoms mūsų krašte smagį į nugarą. Iš vokiečių pusės i) tai buvo atsakyta, kad nepriklausomybė Lietuvai tikrai busianti suteikta. Atsiklausimas ir atsakymas, žinoma, buvo tada labai slapti dalykai. Jie įvyko per slaptą ryšininę šitkūnosė gegužės mėn. Kik Kokios reikšmės gautam atsakymui pridavė minėto korpse slaptieji vadovybės nėra žinoma, nes atskleidži jės nariai yra kartu su kitais aukštesniais sakyte korpse karininkais išvežti į Sov. Rusiją.

Šis proga bus dar naudinga, kaip papildymas, šia paminėti ir kaikuriuos viešo pobūdžio atakingus vokiečių pareiškimus bei pažadus, paliėdiančius tautų padėti naujojoje Europoje. Visų pirma pažymėtinas von Ribbentropo, kaip Reicho užsienių reikalų ministro, pareiškimas, padarytas 1941 m. kovo mėn. 1 d., proga Bulgarijos prisidėjimo prie Trijų Pakto. Fabrizdamas tikslus, dėl kurių Trijų Pakto valstybės ka-

riauja ir pasigirdamas nova prie šio politinio bloko šliejasi vis didesni milijonai žmonių, von Ribbentrop savo oficialinėje kalboje tarp kitko yra pasakęs:

"Alle diese Menschen wissen aber auch, oder zum mindesten ahnen sie es heute schon, dass nie in der kommenden grossen Blutezeit Europas ihr staatliches und volkisches Eigenleben vollich frei gestalten und zu einer bisher vielleicht unvorstellbaren Höhe werden entwickeln koennen".

Tai, kas pabrūkta, yra Reicho vyriausybės bendras užsivangavimas prieš tautos naujojoje Europoje, pareikštas von Ribbentrop lipomis. Jis galioja ir Lietuvai atžvilgiu.

Apart šio formalus pačios Reicho vyriausybės užsivangavimas, dar daugiau rešydavo vokiečių spauda apie numatomą tautos padėti naujoje Europoje. Kadangi vokiečių spauda diriguojama iš viršaus ir yra vokiečių valdžios įstaigų cenzuruojama, tai jos paskleistose nuomonėse bei aiškinimuose apie naują Europą, be abejonės, daug kas atsispindi to, ką šiuo reikalu siekė paskleisti pati Reicho vyriausybė, jei ne iš esmės, tai propagandiniiais sumetimais.

Trumpai prieš rusų - vokiečių karą buvo, bėto, suruošti prie "Deutsches Auslandsdiplomatiches Institut" specialūs kursai apie Naująją Europą ("Um das neue Europa"). Jie buvo suruošti svetintaušiams ir tęsėsi porą savaitė, nuo 4 iki 18 birželio. Juos lenkė ir K. Škirpa. Dalyvavo apie 200 klausytojų, sukviestų į Berlyną iš įvairių kraštų, ne tik iš Vokietijos okupuotų sričių, bet ir šiaip iš laisvojo pasaulio. Laikė keliolikos paskaitų, paruoštų iš anksto, kurias dėstė įvairių mokslo sričių profesoriai ir keleria aukštųjų vokiečių valdžios pareigūnų, buvo iš vokiečių pusės stengtasi apsukti klausytojams galvas dėl kontinento pertvarkymo reikalingumo naujais pagrindais ir kad Naujoji Europa būtų kažkas tokio tobulo, kur visos tautos, ne vien didiosios, bet viutinės ir mažosios, būtų laimingesnės. Kalkurie skaitytojų, kaip pav. prof. von Loesch, iš sakyto instituto, ir Pasiuntinys dr. Paul Schmidt, iš vokiečių užsienių reikalų ministerijos (spanos skyriaus vedėjas), darė įvairių reveliacijų iš vokiečių politikos ir stačiai autoritatyviškai tvirtino, kad naujoje Europoje jokia tauta nebūtų stipresnio kaimyno paglemžiama. Jie aiškino, jog viso šio kontinente tautos sudarytų savotišką tautų bendruomeną, kuri tvarkytųsi federatyviškais pagrindais ir kur kiekviena tauta turėtų savo nuosavą valstybę bei būtų lygiateisis šio tautų kolektyvo narys, vistiek ar tauta didelė ar maža.

Deja, teorija yra skirtingas dalykas nuo praktikos. Ypač ji per daug skirtinga pasireiškė nuo praktikos pas pačius vokiečius, t.y. Vokie-

tijos užsienių politikoje. K. Škirpa tai gerai žinojo iš savo patyrimo. Tuo metu, kai jis klausė paminėtų naujosios Europos spaštų moka liškų žiurbėjimų ir šio dar nepagindyto kūdykio idealizavimo, buvo iš vokiečių sąaugumo pusės jam paruoštas pikčiausias smūgis. Jo tikrasis tikslas buvo sukliudyti Lietuvos Nepriklausomybės atstatymą, suparalizuojant LAF veiklą paskutiniu metu prieš rusų - vokiečių karą. Šio tikslo siekta pagalba sekandis provokacijos: birželio 14 d. apsilankė pas K. Škirpą vienas buv. mūsų sąaugumo policijos pareigūnas, Čekus, apie kurį jau iš seniau girdėta, kad jis tarnavo sovietinėms vėjams. Su savimi kažkodėl atsikviestė pas K. Škirpą ir gen. Raštikį, kurį prieš tai, kaip jau buvo minėta, įkalbinėjo perimti politinį vadovavimą lietuviais pobėgėliais. Akivaizdoje gen. Raštikio, jis pareiškė, kad jam vokiečių vidaus reikalų ministerijos pavesta perduoti K. Škirpai štai kas:

1. Jei Lietuva būtų vokiečių kariuomenės užimama, kad tuo laiku Lietuvos emigrantai Vokietijoje be Vokietijos valdžios atitinkamų įstaigų žinios patys savarankiškai ar tai iš emigrantų tarpe, ar tai iš asmenų, esančių Lietuvoje, nesudarytų Lietuvos vyriausybės.
 2. Kad Lietuvos emigrantai Vokietijoje, žengiant ar išengus Vokietijos kariuomenei į Lietuvą, patys savarankiškai be atitinkamų Vokietijos valdžios įstaigų žinios nepaskelbtų lietuvių tautai bet kokios proklamacijos.
 3. Kad Lietuvos emigrantų Vokietijos organizacijų vadai ir nariai visiškai prisiderintų prie Vokietijos viešosios politikos ir prie Vokietijos valdžios atitinkamų įstaigų reikalavimų ir nuo jų nenukryptų.
 4. Per visą karą Lietuva bus valdoma Vokietijos valdžios atitinkamų organų. Prie krašto tvarkymo bus pritrauktas Vokietijai ištikimas elementas iš lietuvių tarpo.
 5. Šiam tikslui Lietuvos emigrantų vadovybė Vokietijoje turi sudaryti ir patiekti Vokietijos valdžios atitinkamoms įstaigoms patikimų lietuvių emigrantų sąrašą.
- Išdėsius Čekui šiuos punktus, K. Škirpa pareikalavo, kad jis konkrečiai pasakytų, kokia vokiečių įstaiga ir koks vokiečių pareigūnas jam pavedė sakytus nurodymus K. Škirpai perduoti. Čekus sumišo ir iš syk nežinojo, ką jam į tai atsakyti. Davė K. Škirpai suprasti, jog vertosi atkleisti, kas jam kalbamą pavidimą davė. Tuomet K. Škirpa pareiškė iš savo pusės, jog jis visam tom, ką Čekus papasakojo, nepriduos jokios reikšmės, jei Čekus konkrečiai nepasakys, kieno pavadiam jis tai padarė. Nebeturėdamas kitos išėties, Čekus,

kad ir labai nenoromis, prisipažino, kad jis atvyko pas K. Škirpą ir padarė sakytus pareiškimus Regierungsrat'o dr. Grf. pavedimu. Nors K. Škirpai jau prieš tai buvo žinoma, jog Čenkus dirba dr. Grf. žinioje, bet, kad persitikrinus jog jis tikrai ši pastarąją žino ir yra jo pri-
sluostas, pasitairavo pas Čenką, kur randasi dr. Grf. biuras ir koks jo telefono numeris. Čenkus visa tai žinojo.

Gen. Raštikis, nujausdamas, kad už Čenkus misijos slepiasi kaž-
kas nepaprasto ir gali to pasėkoje kilti didesnių nemalonumų bei kom-
plikacijų, norėjo iš pasikalbėjimo pasišalinti. K. Škirpa paprašė jį
pasilikti, kad būtų liudininku to, kas bus toliau. Kai Čenkus baigė
dėstyti savo pavidimą, K. Škirpa paprašė, kadz jis teiktųsi visa tai,
ką sakė, surešyti ant popieriaus, kad nekiltų jokių nesusipratimų. Čen-
kus atsisakė tai padaryti, pasiškindamas, jog jam dr. Grf. tepavedęs
pakalbėti su K. Škirpa žodžiu. Tuomet K. Škirpa paprašė gen. Raštikį
intis pareigos Čenkus pareiškimus surašyti čia pat jo skyvaizdoje.

Kai gen. Raštikis užrašus, kurie čia aukščiau buvo paduoti, į sau
buvo surašęs, K. Škirpa juos Čenkui perskaitė ir gavo iš šio pastarojo
patvirtinimą, kad viskas atitinka tam, ką jis buvo prieš tai pareiš-
kęs žodžiu. Po to, buvo iš K. Škirpos pusės padaryta keleta pastabų,
kurių svarbiausios buvo šios:

1. Pareikštas nusistebėjimas, kodėl dr. Grf. kreipėsi ne pats į
K. Škirpą, bet pavedė tai padaryti Čenkui, kaip visai pašaliniam žmo-
gui.
2. Kad Čenkus padarytus pareiškimus skaito svarbiu užsienių poli-
tikos dalyku, dėl kurio K. Škirpa, kaip Lietuvos Pasiuntinys, telei-
ko galima kalbėtis vien su vokiečių užsienių reikalų ministerija,
kaip vienintelai kompetetinga užsienių politikos klausimais.
3. Pabrėžė, kad iš vokiškų politinių instancijų jis iki šiol
yra patyręs visai ką kitą, būtent, pozityvių perspektyvų Lietuvos
valstybę atstatyti ir kad tai, ką Čenkus perdavė, griežtai prieštarau-
ja Reicho vyriausybės narių viešiams pareiškimams apie numatomą mažo-
sioms tautoms padėti Naujojoje Europoje.
4. Užtikrino, jog nesirodois pasakelbti Berlyne jokios lietuvių
vyriausybės, prieš tai nesusitaręs tuo reikalu su Reicho Vyriausybe.
Vienkart pridėjo, jog jis negali būti padarytas atsakingu už tai, ką
galėtų padaryti lietuviai Lietuvoje.

Čenkus pareiškimai reiškė LAF veiklos visišką pažabojimą, o
pašiem K. Škirpai - kilpą ant kaklo kelias dienas prieš rusų - vokie-
čių karą, kada turėjo pasireikšti kuona ištisų vieny metų jo krupp-
štus, po draug ir rizikingo, darbo rezultatai mūsų tautos sukilimo

forma Lietuvos nepriklausomybei realiai atstatyti. Dėl tų pareiškimų nebuvo galima nereaguoti. Bet kaip? - Peterimų iš niekur nesulaukta. K. Škirpa nusistatė pasielgti šitaip: Čenkus pareiškimus ir savo rep-likas jis surašė atitinkamame rašte ir jį su lydraščiais pasiuntė: ori-ginalą - pečiam dr. Grf. dėl patvirtinimo ir, beto, nuorašus - vieną OKW ir kitą Dienststelle von Ribbentrop - dėl informacijos, kaip suin-teresuotoms įstaigoms. Šių dokumentų nuorašai čia pridėdami (Žiūr. Dokm. LOKVII).

Tuo būdu teškai buvo pastatyti ant visų i. To pasėkoje buvo iš vokiečių pusės pravesta kvota. Birželio 19 d. po piet K. Škirpa buvo iškviestas į vokiečių saugumo vyriausiąją vadybą (Reichssicherheits-hauptamt), kur policijos komisaras Legat, tada ėjęs tautinių mažumų skyriaus vedėju pareigas, išaiškines prieš tai kai kuriuos neaiškumus K. Škirpos prisiųstame dr. Grf. rašte, pastatė K. Škirpai visai nelauk-tą klausimą, būtent, kam jis leidosi su Čenkum į politinio pobūdžio pasikalbėjimą, ypač tokia diskretiška tema, kaip rašte užfiksuota ir kodėl, iš viso, neišprašė Čenkus lauk. Iš paties šio klausimo pasta-tymo K. Škirpai pasidarė aišku, kad vokiečiai nuo Čenkus pareiškimų distansuojasi. Todėl be mažiausio sumbejojimo atsakė, jog apgailestau-ja, kad Čenkus neišmetė iš savo buto. Pasiūškino, jog to nepadarė tik todėl, kad turėjo įspūdį, jog Čenkus buvo atvykęs tikrai dr. Grf. pavidimu. Po to komisaras Legat paskaitė K. Škirpai vieną vietą iš Čenkus parodymų, kur šis pesterasis paneigia jog buvo atsilankęs pas K. Škirpą vokiečių vidaus reikalų ministerijos pavidimu ir aiškina, kad tai padaręs savo asmeniška iniciatyva, kad pasikalbėti su K. Škirpa kaip lietuvis su lietuviu. Tai nugirdęs, K. Škirpa čia pat konstatavo, jog Čenkus per akis meluoja. Nurodė, kodž prie pasikalbėjimo dalyvavo gen. Raštikis, kuris savo ranka užrašė Čenkus pareiškimus ir kad šis pesterasis užrašų teisingumą patvirtino. Baigdamas, K. Škirpa pareiškė, jog Čenkus pasielgimą skaito pikta provokacija ir paprašė policijos komisaro Legat, kad tai pažymėtų kvotos aktuose. Prie kvotos dalyvavo ir dr. Org., dr. Grf. padėjėjas. Jis buvo parengęs kaip koks gaidys ir visą laiką tylėjo, lyg pririšęs pilną burną mūlo.

Kvotai pasibaigus ir dr. Org. išėjus, komisaras Legat pasiteira-vo pas K. Škirpą, kiek jis buvo padaręs kalbam rašto nuorašų, kam juos pasiuntė ir ar likusieji pas K. Škirpą egzemplioriai realiai suu-gioje vietoje bei saugiai laikomi. Savo atsakyme į tai, jog nuorašai pasiųsti dėl šios OKW ir Dienststelle von Ribbentrop ir kad dėl li-kusiųjų pas jį patį prie susirašinėjimo tylos komisaras Legat gali būti ramus, t.y. kad jis į svetimas rankas nepateks, K. Škirpa pažymė-

jo, jog jis tikisi, kad ir pasiūstieji sakytoams vokiečių įstaigoms egzemplioriai bus tinkamai išsaugoti.

Komisaro Legat susirūpinimas, kad K. Škirpos raštas nepatektų į svetimas rankas ir neišeitų į viešumą buvo suprantamas dalykas. Mat, tada būtų jau visai arti rusų vokiečių karo, kaip pasiūškėjo net už trijų dienų. Jei apie Čenkus revoliuciją būtų kokiu nors būdu patyrusi Sovietų Rusijos Ambasada, tai būtų galėjęs kilti didelis skandalas ir vokiečių užsienių politikai būtų buvę pridaryta nepaprastos žalos, gal net Vokietija būtų susilaukusi iš Sov. Rusijos pusės ultimatumo.

Čenkus provokacija iš pradžios sudariusi K. Škirpai didelio susirūpinimo, faktinai pasibaigė be jokių pasekmių. Ji net išėjo Lietuvai į naudą, būtent, ta prasme, kad jos pagalba išsifirevo, jog dr. Grf. ir dr. Org. prieškelėštavimai dėl nepriklausomybės reikalavimo tuomet dar nebuvo jokia Reicho vyriausybės nusistatymo formali išraiška, o tik paprastas Sicherheitsdienste sauvaišvimas, kurio pagrinde gūdėjo tik viena iš vokiečių politikos tendencijų, deja, pati pikčiausioji Lietuvai. Jei būtų buvę ne taip, t.y. jei Sicherheitsdienst būtų jautęsis Reicho vyriausybės įpareigotas vykdyti atitinkamą šios vyriausybės galutinį nusistatymą, tai netenka abejoti, jog sakyta vokiečių saugumo instancija būtų į tą K. Škirpos raštą reagavusi visai kitaip, daug greičiau ir greičiausiai ne per Čenkų, bet betarpiškai, LAF veikla uždraudama žymiai anksčiau.

Iš to, kas šioje apžvalgos skiltyje paduota, skaitytojas galės pats įsitikinti, ar, iš viso, būtų suvedžiojimo ir jei toks būtų buvęs, tai kas ką daugiau suvedžiojo: ar ~~K. Škirpa~~ vokiečiai, ar K. Škirpa, siekdamį savo ekspansijos tikslų į rytus, ar K. Škirpa vokiečius, siekdamas Lietuvos nepriklausomybės atstatymo. Viena, ką skaitytojas tikrai pripažins, tai tą, kad kelias, kurį K. Škirpai teko nueiti, buvo tikrai nelengvas. Bet jį nueiti jam pavyko palyginamai išimtingai: sėkmingai išleivuruota per visas kliūtis iki rusų - vokiečių karo ir LAF pagalba mūsų tauta privesta prie sukilimo ir nepriklausomos Lietuvos Valstybės atstatymo paskelbimo, nors vokiečiai to ir nenorėjo prileisti. Po to beliko jam ištvirti paskutinį etapą, kurį galima užvardinti "Laisvė ar kalėjimas".

III Dalis.

L A I S V Ė A R K A L Ė J I M A S

1. Atgal į Wilhelmstrassę

Sios apėvalgos 56 pusl. pasakyta, jog slaptą mezzinį, kurio pagalba K. Škirpa siekė Lietuvos atstatymo, buvo numatyta vėliau, kada tam bus pribrėndęs momentas, išplėsti ir į pačią vokiečių Užs. Rkl. M-ją, kaip kompetentingą Reicho organą užsienių politikos klausimams. Įpusėjus mūsų tautos sukilimo paruošiamąjį darbą ir konkrečiai ryškėjant, jog rusų - vokiečių karas artėja, sakytas momentas vis daugiau brendo. Tuo pačiu gyvėjo reikalas su vokiečių Užs. Rkl. M-ja susitarti, kad išvengus bile kokių nesusipratimų.

Prasiveržti į sakytą ministeriją buvo nelengva, nes iki pat rusų-vokiečių karo pradėtos ji laikėsi Pabaltijo klausimu labai rozervuotai. Vokiečiai siekė padaryti rusams staigmeną. Todėl iki pat paskutinio momento vaidino gerus su Sov. Rusija santykius. Tuo tikslu vengė bile kokių slaptų kontaktų su K. Škirpa ir su kitų suinteresuotų tautų atstovais bei politiniais veikėjais, kad rusų nesuvertinus ir neišprovokavus ginčiuoto konflikto pirm laiko, jei, pav., būtų įvykusi kokia nors indiskrecija. Todėl su kreipimais į vokiečių Užs. Rkl. M-ja teko K. Škirpai būti labai atsargiam: gerai apsverti laimą ir aplinkybes, kad nesusilaukus iš vokiečių pusės afronto.

Objektyvišką rodiklį tam, kad galima pradėti zondavimus, sudarė rusų vokiečių santykių itampa, pasireiškusį iš priešasties vokiečių kariuomenės telkimo prieš Balkanus. Nors išoriniai buvo iš vokiečių pusės ir toliau nuduodama, jog Reicho santykiai su Sov. Rusija pasilieka normalūs, bet K. Škirpa, dėka savo ryšiam su OKW, jautė, kad bręsta ne tik Balkanuose, bet ir rytuose nepaprasti įvykiai. Vieną kartą net pats pulk. lttn. Grb. davė K. Škirpai suprasti, jog būtų laikas užmegzti Lietuvos reikalu kontaktą su vokiečių Užs. Rkl. M-ja, bet neatskleidžiant jai militarinių detalių. Tai buvo kovo mėn. pabaigoje.

Dar daugiau padarino K. Škirpa vienas pasikalbėjimas su buvusiu Vokietijos pasiuntiniu Lietuvoje Zechlinu. Balandžio 5 d. K. Škirpa buvo pakviestas Zechliną pas save pietų. Užėjus kalbei apie bendrą politinę padėtį ir Lietuvos ateities klausimą, Zechlin dėtė mintis, kad ginčiuotas susikirtimas su Sov. Rusija darosi neišvengiamas dalykas ir kas eksplozija galinti įvykti net labai greitai. Tokiomis aplinkybėmis Zechlin prieteliškai patarė K. Škirpai nebegaištant laiko pradėti Lietuvos reikalu zondavimus Vok. Užs. Rkl. M-jo-

je. Jis net padarė jo iš savo pusės pakalbėti su politikos direktorium Dr. Weermann bei paruošti dirvą K. Škirpos atsilankymui pas šį pareigūną ar pas kurį kitą iš Vok. Užs. Rkl. M-jos galvų.

Pasiuntinio Zechlin paterimas ir pažadas buvo grynai privatus pobūdžio. Remtis vien jais nebuvo galima. Nesulaukus iš Zechlino jokių papildomų atgarsių, be to, atsižvelgiant tuo metu jau pasireiškusių iš vokiečių saugumo pusės nepositenkinimų dėl reikalavimo Lietuvai nepriklausomybės, K. Škirpa ryžosi balandžio 22 d. kreiptis betarpiškai į Vok. Užs. Rkl. M-ją. Kalbėjosi su pasiuntiniu von Grundherr, Pabaltijos ir Skandinavijos skyriaus vedėju. Trumpai apibūdinus šiam pastarajam tai, kaip vaizduoja sau Lietuvos atstatymą, K. Škirpa atsargiai praskleidė, jog siekiamas šio tikslo, turi sumozgas slaptus ryšius su atitinkamomis vokiečių įstaigomis. Po to davė von Grundherr suprasti, jog momentui pribrendus, t.y., jei tolesni politiniai įvykiai Europos rytuose padarytų Lietuvos problemą visai aktualių dalyku, norėtų išsiaiškinti Lietuvos ateities klausimą su Vok. Užs. Rkl. Ministerija. Konkrečiai davė suprasti, jog norėtų būti priimtas von Ribbentrop arba kurio nors kito autorizuoto bei atsakingo Vok. Užs. Rkl. M-jos pareigūno, kuriam galėtų išdėstyti lietuvių nusistatymą ir padaryti kankurių pasiūlymų. K. Škirpa aiškino, kad jo nuomone, būtų abiejų pusių interesuose kiek galint iš anksto dėl Lietuvos atstatymo susitarti, kad karo įvykiams išsiplėtus į Europos rytus, nekiltų tuo klausimu jokių komplikacijų. Von Grundherr, visa tai atydimai išklaušęs, kažką sau užsirašė ir pasižymėjo K. Škirpos telefone Nr., pasakydamas, jog tai gali būti jam reikalinga. Ką nors konkretesnio pasakyti von Grundherr vengė, matomai, prisibijodamas be savo vyresnybės pritarimo užsiengauoti.

Nors pasikalbėjimas su von Grundherr ir nepalikė neigiamo įspūdžio, bet vistiek nebuvo tikrumo, ar šiuo keliu pavyks prieiti prie vok. Užs. Rkl. M-jos galvų. Todėl lygiagrečiai buvo bandyta pavelkti vok. Užs. Rkl. M-ją per Japonijos ambasadorių gen. Oschima, kuris tada naudojosi pas vokiečius nepaprastomis malonėmis ir buvo amžiniškai prieteliškuose santykiuose su pačiu vok. Užs. Rkl. Ministerium von Ribbentropu. Iš kitos pusės gen. Oschima palaikė prietelystę su K. Škirpa. Mat prieš jo paskyrimą ambasadorium, jis buvo kelis metus Japonijos kare attache Berlyne. Taigi buvo K. Škirpos senas kolega iš tų laikų, kai ir pats K. Škirpa ėjo karo attache pareigas. Gen. Oschimai pasidarė Japonijos ambasadorium, o K. Škirpai grįžus 1938 m. pabėgė į Berlyną perinti Lietuvos Pasiuntinio pareigas, sena prietelystė tarp jų dviejų atsinaujino. Jis buvo gilesnė, negu

preprasta kurtuazija tarp diplomatinio korpo narių. Tai buvo šilta draugystė generolo su pulkininku ir tarp judviejų šeimų. Todėl buvo pagrindo tikėtis, kad Oschima neatsisakys K. Škirpai pagalbėti, jei tik praktiškai jam pašiam tatal bus įmanoma.

Pirmas pasikalbėjimas su gen. Oschima įvyko balandžio 25 d. Gen. Oschima priėmė K. Škirpą noriai ir pašventė pasikalbėjimui ilgesnį laiką. K. Škirpa plačiai nušvietė padėti bolševikų okupuotoje Lietuvoje, kaip numatė Lietuvą atstatyti ir paprašė, ar gen. Oschima nerastų galima paremti Lietuvos reikalą Reicho UEs. Rkl. M-joje. Gen. Oschima su dideliu susidomėjimu išklaušė K. Škirpos aiškinimus ir pažadėjo, kai tik pašitaikis tinkama proga, pakalbėti asmeniškai su pašiu Reicho UEs. Rkl. Ministru von Ribbentop. Tokiuo gen. Oschimos palankumu pažadintas, K. Škirpa nusprendė peruošti ir įteikti gen. Oschimai atitinkamą Lietuvos reikalų memorandumą, kurį gen. Oschima pažadėjo priimti. Gegužės 21 d. gen. Oschima buvo pasikvietęs pas save K. Škirpą pietų. Ta proga išsikalbėta su juo Lietuvos reikalų dar kartą. Gen. Oschima sakė, kad pakalbėti su von Ribbentop dar neturėjas tinkamos progos, bet pakartojo savo pasižadėjimą tai padaryti. K. Škirpa įteikė gen. Oschimai savo memorandumą, kurio nuorašas šia pridodamas (Žiūr. Dok. LXXVIII).

Savoims suprantama, dėti per daug vilčių į gen. Oschimą nebuvo galima. Jm jau pirmoje eilėje rūpėjo Japonijos reikalai. Apie Lietuvą jis jei ir užsimintų von Ribbentropui, tai tik "privačiai". Deja, atgarsio iš jo nesusilaukta. Matomai, ar iš viso mūsų reikalų su von Ribbentropu nekalbėjo, arba, jei tatal ir padarė, tai nisko gero bei konkrečius nepatyrė, kuo būtų galėjęs K. Škirpą nudžiuginti.

Tuo tarp Hesso staigus išskridimas į Angliją sudarė naują reikšmingą įvykį, kuris davė pagrindą įvairiems gandams Reicho sostinėje. Gandas, žinoma, rentis būtų buvę neatsargu. Viena botgi išvada buvo tikra. Ją K. Škirpa padarė sau sakančią: Hesso pabėgimas, be abejonės, reiškė, jog būta didelio pažiūrų skirtumo tarp Hesso ir Hitlerio, kuriuo nors pagrindiniu vokiečių politikos klausimu. Kadangi jau iš seniau buvo žinoma, neva Hesses griežtai priešinęs karui su Sov. Rusija, nesusitarus prieš tai su Anglija, tai buvo padaryta išvada, kad Hitleris galutinaį apsisprendė suduoti Sov. Rusijai ginkluotą smūgį, nebežiurėdamas Hesso pasipriešinimą bei rizikuodamas visu kuo.

Ši aplinkybė ir vis tirštėjantis žinios apie vokiečių militarinių pasirodymų rytuose suintensyvėjimas, kuris K. Škirpai buvo matomas iš arti, tai buvo ieškoma ir kitų kelių, kad kaip nors paveikus atsakinguosius vokiečių politikos faktorius Lietuvos reikalų. Buvo, pav., šia prasme dedama pastangų per buvusį pirmąjį Vokietijos pasiuntinį Lietuvoj dr. Olshauseną, su kuriuo K. Škirpa iš seniau palaikė asmeniiskus santykius. Dr. Olshausen nors ir nebesiskaitė vok. UEs. Rkl. M-jos

tarnyboje, bet turi ten gerų ryšių su kaimuriais buv. savo bendradarbiai, gėber aukštais ir įtakingais šios įstaigos pareigūnais. Su dr. Olshausen kalbėtasi keletą kartų. Be to, veikta per kaimurius pašalinčius vokiečių veikėjus bei politinius mokėtojus, kaip pav. dr. Hasselbalt, prof. van Loosen, prof. Seeberg ir kt.

Simpatijų ir pritarimų savo planams K. Škirpa turėjo iš visų paminėtų asmenų pusės daug, bet reikalus, kuria jam pirmoje eilėje rūpėjo, vis tik nesiklijavo. Vokiečių UEs. Rkl. M-jos darys vis dar jam neatsidėrydavo. Tai kėlė pagrįsto susirūpinimo, kad kažkur esama neaukulinių kliūčių, į kurias atsimušdavo kaip paties K. Škirpos, taip ir jam talkininkavusių jo vokiečių prietelių pastangos. Tokiomis aplinkybėmis K. Škirpa kelis kartus nusiskundė ir OKW dėl turimų sunkumų. Jis nurodė, kad diplomatijos srityje dalykas nesiklijuoja ir prašė OKW susirūpinti tuo iš savo pusės bei atitinkamai paveikti į vok. ŽEs. Rkl. M-ją. Kadangi mūsų tautos sukilimas buvo ruošiamas pagal planą, kurį K. Škirpa 1941 m. sausio 25 d. buvo įteikęs pulk. lt. Grb. (Žiūr. Dok. XLIV) ir kurį šis pastarasis priėmė bei patiekė, kaip kad jis pats sakė, aukštesnei karo vadovybei, tai buvo pagrindo tikėtis, jog OKW turi nemažiau intereso, kaip pats K. Škirpa, kad vok. UEs. Rkl. M-ja Lietuvos klausimą laiku išaiškintų.

Kad viskas neliktų tik paprastais pasikalbėjimais, kurių pėdsakai greitai išdilsta, arba dažniausia lieka be formalinių pasėkmių, K. Škirpa buvo apsisprendęs kokiu nors būdu įteikti vok. UEs. Rkl. M-jai išsamemesnį memorandumą Lietuvos klausimu. Tikėtasi, kad tokį dokumentą šiai atsakingai vokiečių užsienių politikos įstaigai įbrukus, jis galėtų tapti baze tolimesniems pasitarimams. Intis tokios iniciatyvos buvo reikalinga dar ir todėl, kad K. Škirpa buvo pasiekusios žinios, jog vokiečių UEs. Rkl. M-ja kažką tokio pati turi suprojektavusi Pabaltijo valstybių, taigi ir Lietuvos, likimui išspręsti. Pagal gautas birželio pradžioje duomenis, vok. UEs. Rkl. M-jos planas buvęs sekantis: Pabaltijo valstybių suverenumus nebūtų buvęs atstatomas, o tik jų valstybiniai organizmai, su sava vyriausybe kiekvienu kraštu. Kiekvieno krašto priešakyje būtų buvę pastatyti Reicho komisari, kuriais būtų numatomi buv. paskutiniuoju metu sakytose valstybėse Vokietijos pasiuntiniai. Be to, visos trys Pabaltijo valstybės būtų buvusios ūkiniu atžvilgiu apjungtos ir prišlietos prie Vokietijos. Reicho komisaru Lietuvoje tad būtų buvęs Vokietijos pasiuntinys dr. Zechlin. Pagal kitą žinią, Zechlin neva buvęs numatytas komisaru visoms trims Pabaltijo valstybėms, su rezidencija Rygoje. Reikia manyti, kad šis projektas buvo numatytas tik karo metu. Lietuviai jis nebūtų galėjęs patenkinti, nes mūsų tautos sukilimas, kuris tada jau buvo paruoštas, siekė atstatyti nepriklausomą Lietuvos valstybę. K. Škirpa norėjo šiam vokiečių planui užbėgti už

skių: išteikus atitinkamą memorandumą Vok. Užs. Rkl. K-ja, buvo tikėtasi nukreipti Lietuvos klausimo išsprendimą į abipusio susitarimo kelią, namant, kad tuo būdu gal būtų pavykę atsiekti ką geresnio.

Kalbama memorandumo projektą K. Škirpa jau buvo paruošęs gegužės mėn. ir turėjo progos dėl jo turinio privačiai pasikeisti nuomonėmis su buv. Vokietijos pasiuntiniais Lietuvoje p.p. Olshausen ir Zechlin. Ir vienas ir kitas rodė projektui simpatijų. Pasiuntinys Zechlin betgi davė suprasti jog ši projektą skaito vien lietuvių nusistatymo išreiškia. Jis pareiškė nuomonę, kad užsimezgus kontaktui su vok. Užs. Rkl. K-ja, gali būti pareikšta pagėdavių ir iš vokiečių pusės, tik konkrečiai nepasakė kokių. Taip pat kažko daugiau norėjo matyti projekte ir GKN. Pulk. ltn. Grb. surašydamas su juo prie puoduko kavos pas K. Škirpą, išsireiškė, kad jis formulotas neblogai, bet kad pasigesta jame kokių nors pažadų Reichui. Jame prašoma tikrai, kas rūpi Lietuvai, bet nutylima apie tai, kad daugiau interesuotų Vokietiją.

Pirmasis kalbama memorandumo projektas yra maždaug toks, koks buvo gegužės 21 d. išteiktas Japonijos ambasadoriui Oshimai. Jo nuorašas jau buvo šia sukščiau pduotas. Atsižvelgiant Zechlin ir pulk. ltn. Grb. padarytų pastabų, galutinas projekte tekstas buvo kiek pakeistas. Pridėta pora visai naujų sakinių, reiškusių kiek didesni užsilaikavimą su Vokietija. Tuoju po to, kur kalbama apie lietuvių tautos pasiryžimą stoti į aktyvią kovą prieš bolševizmą Vokietijos pusėje, yra pridėta:

"Diese Stellungnahme stuetzt sich auf eine grundlegende Erkenntnis, dass es im Interesse des litauischen Volkes liegt, politisch, wirtschaftlich und kulturell in engen Beziehungen zu Deutschland zu stehen, wie die Erfahrung bei der Wiederherstellung Litauens in den Jahren 1918-1920, sowie die kulturelle und wirtschaftliche Entwicklung in der Periode des unabhängigen Staatslebens und auch der Kampf des litauischen Volkes gegen das Polentum bewiesen haben.

Im Gegensatz zur ehemaligen litauischen Aussuspolitik der Neutralität und Unentschlossenheit, die die litauischen Aktivisten noch vor dem Verlust der litauischen Unabhängigkeit lange Jahre bekämpft haben, bürgt nun zum Vertreter des gesamten litauischen Volkswillens herangewachsene litauische Aktivistenbewegung durch ihre klare und deutschfreundliche Einstellung dafur, dass das neue Litauen von dem oben dargelegten Wege seiner Bestehensinteressen nicht abweichen wird".

Šiuose sakiniuose pasakyta daug kas, tik be didesnių precizių. Šitaip buvo pasielgta sąmoningai, kad nepasitūlius vokiečiams daugiau, negu tada buvo neišvengiamas. Laikytasi taktikos palikti tai antros pusės iniciatyvai: jei jau nebūtų galima kilpos išvengti, tai bent patiens jos neužnerti ant Lietuvos nepriklausomybės kelio.

Memorandumas susideda iš 7 dalių. Pirmoje dalyje trumpai apibūdinama Lietuvos istorinė praeitis, geografinė padėtis, Lietuvos prisikėlimas po 1914-18 metų karo ir padaryta per nepriklausomybės laikotarpį visokiariopa pažanga. Antroje dalyje nušviešiami santykių su Sov. Rusija teisiniai pagrindai, tai, kaip Sov. Rusija primetė Lietuvai savitarpinės pagalbos paktą, kaip įvykdė smurtą ir kaip siekė priverstiną Lietuvos įjungimą į Sov. Rusija užmaskuoti. Trečioje dalyje apibūdinama Sov. Rusijos smarto reikšmė tarptautinės teisės požiūriu, suminiai Lietuvos protestai prieš Sov. Rusijos smurtą ir pabrėžiama, jog Lietuva valstybinės nepriklausomybės neišsižadėjo ir niekad jos neišsižadės. Ketvirtoje dalyje pasniližuojama Lietuvos tarptautiškai teisinė padėtis po įjungimo į Sov. Sąjungą ir prieinama išvados, jog Lietuva tarptautinės teisės požiūriu nėra nustojusi egzistuoti, kad padėti krašte tenka skaityti tik laikina svetima okupacija ir kad Lietuvos valstybinis organizmas praktiškai dar yra pasilikęs, bet tik vis daugiau susovietinamas. Penktoje dalyje nušviešiamas, kaip lietuvių tauta rusų vergijai priešinosi, kaip brestė jos jėgos svetimą jungą nublokšti ir kokie susidaryę organai kovai su už Lietuvos nepriklausomybės atstatymą pravesti, būtent, kas tai yra Lietuvos Tautinis Komitetas ir koki vaidmenį vaidina Lietuvių Aktyvistų Sąjūdis. Šeštoje dalyje nubrėžiamos Lietuvos atstatymo gairės, prisilaikant valstybės tęstinumo dėsnio ir draugiingą su Vokietija santykių. Septintoje t.y. paskutinėje dalyje užakcentuojama, jog pirmiausia pati lietuvių tauta yra pasirijusi kovoti už Lietuvos valstybės atstatymą ir keliamas sumanytas sudaryti Berlyną naują Lietuvos vyriausybę, kuri susitartų su Reicho vyriausybe dėl Lietuvos atstatymo ir jos interpmo į naująją Europą. Memorandumo pilno teksto nuorašas šis pridedamas (Žiur. Dokm. LXXXIX).

Pirmą negu pavyko šį svarbų dokumentą sprauti vok. Užs. Rkl. M-jai jo nuorašai buvo įteikti OKW (Dr. Mrgt) ir Rosenbergo vadymai (Dr. Lbt. Pastarajam nuorašas įteiktas birželio 14 d. Be to, sekantio t.y. birželio 15 d. memorandumo nuorašas buvo dar pasiųstas per inž. Brunijų į Karaliaučių plk. Itn. Grb. K. Škirpa per savo pasikalbėjimą birželio 14 d. su dr. Lbt. plačiais nušvietė šiam pastarajam visą Lietuvos reikalo padėtį, atkreipdamas atydą į tai, jog būtų iš vokiečių pusės padaryta didelė klaida, jei nebūtų leista laiku sudaryti Berlyne Lietuvos vyriausybę. Buvo dr. Lbt. pasiūkiama, jog lietuvių tautos sukilimas yra jau paruoštas ir tik laukiama signalo, kada jį įvykdyti. Tuo būdu susidarytų sąlygos, kurios leistų Lietuvą įterpti į Naująją Europą, kaip gėlių bukieta ir vokiečių politika galėtų padaryti sau iš Lietuvos atsaitikime tikrą reklamą. Dr. Lbt. buvo paprašytas apie tai referuoti savo sukėtiems šerams ir juos tinkamai paveikti, ką jis ir padarė padaryti. Reikia pastebėti, jog ir savo pasikalbėjimuose su kitais

vokiečių politikos spirovokliais K. Škirpa stengesi mušti į Reicho embiciją, prezentuodamas Lietuvos klausimą, kaip "gėlių bukieta". Buvo pastebima, kad tai į visus, su kuo K. Škirpa kalbėjosi, darė įspūdžio, bet iš kitos vėl pusės, buvo jaučiama, kad vokiečiai turi Lietuvos atžvilgiu ir užpakalinių minčių, kurių K. Škirpai je vokiškieji prieteliai vengė atskleisti.

Birželio pradžioje rusų-vokiečių karo jau buvo laukiama nebe mėnesiais, bet savaitėmis. Buvo stačiai diena iš dienos vis daugiau jaučiama, kaip prie šio nepaprastos reikšmės įvykio artėjama. Kadangi nuo jo turėjo pareikti ne tik viso tatinio darbo, kurį K. Škirpa nudirbo, rezultatas, bet ir Lietuvos likimas, tai teko tada pergyventi didelį dirksnių ir pajėgų įtempimą. Nežinurint, kad K. Škirpa tuo laikotarpiu buvo begalo apkrautas darbas ir rūpesniais, jis stengesi ir toliu plačiai informuoti apie savo veiklą ir susanymus kitus Lietuvos Tautinio Komiteto narius. Pravartu šia pacituoti sekantią vietą iš jo vieno laiško, parašyto birželio 14 d. St. Lozoračiui:

"Lietuvos reikalui turiu susirūpinimo, kad iki šiolei nesu pakviečiamas išsiaiškintiui į Aussenanto (vok. Uzs. Rkl. M-ją). Iš kitos pusės atrodo, kad daromi vokiečių politinėje vadovybėje svarbes sprendimai. Ši trečiadienį von Ribbentropas su Weizsaeckeriu, kitų pareigūnų lydimi, buvo išskridę pas Fhrerį į Oberzaiburgą. Norėjau dar šią savaitę apsilankyti pas Weizsaeckerį, bet jis iki šandien dar negrįžo. Užsiprašiau per jo sekretorių, kad būtų priimtas sekantis savaitės pirmosios dienos. Kadangi veikimas per neoficialius kanalus prie konkretesnių politinių rezultatų neprivėdė, tai nusprendžiau žut-būt pateikti pas Weizsaeckerį arba kitą kurį atsakingesnįjį Aussenanto pareigūną ir interkti Denkschriftą Lietuvos reikalui, kurio nuorašą šia pridodu. "ei nei vienas Aussenanto galvų manęs asmeniškai negalėtų ar nenorėtų priimti, tai Denkschriftą vistiek įteikiu per sekretorių su atitinkamu lydraščiu. Manau, padėčiai rytuose keičiantis ir mūsų kraštą tuo pakeitimu paliešiant, mes negalime likti nuošaliai, t.y. nepareiškus vokiečiams formaliai mūsų standpunkto. Ar vokiečiams tai patiks ar nepatiks, bet turime tai padaryti, net jeigu man asmeniškai už tai grėstų ir asmeninių koncekvencijų".

Čenkiaus provokacija, apie kurią buvo jau paduota šios apžvalgos puslapiuose, buvo dar tik vienas papildomas skatinas K. Škirpai žut-būt kaip nors prasiveržti į vok. Uzs. Rkl. M-ją galutinai išsiaiškinti Lietuvos klausimu. Negalėdams iš syk žinoti, kuo ši provokacija gali pasibaigti, K. Škirpa pasiuntė vokiečių Sicherheitsdienstui (Dr. Grf.) kartu su savo užrašais apie pasikalbėjimą su Čenkium (žiur. Deim. LXXVII) ir nuorašą suprojektuoto memorandumo vok. Uzs. Rkl. M-jai. Tuo būdu tikėtasi šią visagalį instituciją kiek užbovoti. Taip tad buvo dar viena vokiečių įtaiga formališkai painformuota pie tai, kaip Lietuvos klausimas iš tikrųjų yra statomas.

Dauginančios žinios susilaukta iš OKW birželio 18 d. Velokai po piet, faktinai vakare apie 20 val., paskambino K. Škirpai į butą Dr. Krūt. Pranešė, kad Lietuvos klausimas politiniu atžvilgiu pajudėjas iš

vietos ir patarė K. Škirpai neatidėliojant susisiekti su dr. Kl. iš Dienststelle von Ribbentrop. Kadangi tai buvo šeštadienį ir jam vėlai, tai tuojuo pat pasimatyti su dr. Kl. nebuvo įmanoma. K. Škirpa pasinatė su juo tik pirmadienį birželio 17 d. rytą. Iš dr. Kl. patirta, jog eina kažkokie pasitarimai dėl rytų politikos klausimų ir kad jam asmeniškai pavesta rūpintis specialiai Pabaltijo valstybių problema. Kada K. Škirpa pasiteiravo, kas padaryta, t.y. ar duodama kokis nors eiga jo notes projektui apie Lietuvos vyriausybės sudarymą (žūr. Dok. XLV), dr. Kl. atsakė, kad tuo tarpu jis dar nieko negali pasakyti, beto, kiek apsiūstęs dar pridėjo, jog manęs, kad viskas busią daug paprasčiau. Pažėdėjo ką daugiau pasakyti už dviejų trijų dienų, bet tikrai savaitės bėgyje, kadangi per tą laiką esą busią galutinai nusistatyta. Ta proga buvo išeiktas ir dr. Kl. memorandumo vok. Užs. Rkl. M-jai nuorašas, prašant dr. Kl. paruošti šio dokumento priėsimą vok. Užs. Rkl. M-joje. Nieko nepažėdėdamas, dr. Kl. tik pasiteiravo, kam, butent, K. Škirpa numato sakyti memorandumą išeikti. Jam buvo paaiškinta, jog norima išeikti asmeniškai per valstybės sekretorių von Weizsäcker; jei šis būtų per daug užimtas, tai būtų galima išeikti kad ir per kuri kitą politinio skyriaus pareigūną.

Pasikalbėjimas su dr. Kl. nors ir padarė neblogą įspūdį, bet paliko klausimą, kodėl Lietuvos reikalai, kuris buvo grynai užsienių politikos pobūdžio, pavesta rūpintis neaių partijos centro pareigūnui, kokius tada tebebuvo dr. Kl. o nesikalbama dėl to su K. Škirpa vokiečių Užs. Rkl. M-joje. Todėl, grįžęs namo, K. Škirpa tuojuo paskambino von Weizsäcker sekretoriui, primindamas jam savo prašymą audiencijos pas valytbės sekretorių. "etrukus buvo gautas atsakymas, kad von Weizsäcker atsiprašo, jog negališs dėl laiko stoėkos K. Škirpos prištai asmeniškai. Sekretorius pasakė, kad von Weizsäcker autorizavo tai padaryti pasiuntinį von Grundherr. Pasimatymas su šiuo pastaruoju buvo sutartas birželio 19 d. Tuo būdu leda į vok. Užs. Rkl. M-ją vargais negalais pavyko pralaužti. Ar prie jo pralaužimo buvo kiek prisidėjęs dr. Kl., tenka suabejoti, nes nuo pasikalbėjimo su juo iki pasimatymo sutarimo su von Grundherr laikas buvo tikrai per trumpas.

Atvykus K. Škirpai sutartą valandą pas von Grundherr ir išdėsčius reikalą, von Grundherr išsyk kratėsi memorandumą priimti. Jis net ~~vardi~~ vaidino nusistebėjimą, kaip K. Škirpai galėjo išviso atėiti mintis į galvą tokį dokumentą, kuris nukreiptas prieš Sov. Rusiją, surašyti ir jį siūlyti vok. Užs. Rkl. M-jai, kai Vokietija ir Sov. Rusija tebesiskaito normaliuose santykiuose. K. Škirpa priminė į tai von Grundherrui savo pasikalbėjimą su juo balandžio 22 d. Be to, davė von Grundherrui suprasti, jog rusų - vokiečių santykius skaito pasiekusiais kritiškiausią momentą ir kad K. Škirpai nėra paslėptis, jog kiekvieną dieną tenka laukti nepaprastų įvykių rytuose. Nurodydamas į tai, kad tie įvykiai neaplenks ir

Lietuvos, K. Škirpa ištikinėje von Grundherr, jog tokiomis aplinkybėmis vok. UEs. Rkl. M-ja negali priimti kalbamo dokumento, juo labiau, kad jo turinys sudaro intereso ir pašiai Vokietijai. Bendrė rezimuoti memo-
randamo turinį. Tuomet von Grundherr gerėmė memorandumą iš K. Škirpos rankų ir sur jo turiniu šis pat prie K. Škirpos susipažino, faktinai jį visą greitomis perskaitydamas.

Šitai pat greitųjų su ~~angliškais, o ne rusiškiems memorandumams~~ memorandumo turiniu susipažinus, von Grundherr prabilo visai kitokia kalba. Pasiskė, jog pilnai suprantas dokumento svarbumą, von Grundherr paprašė K. Škirpą teiktis palaukti svečių kambaryje. Pasiškino, jog kaip valdininkas, jis pats negali nuspręsti, kaip jam pasielgti: turis atsi-
klausti savo vyresnybės. Su memorandumu rankose von Grundherr kažkur iš-
siekubino, spėjama pas von Weissacker. Grįžo už kokių 20 min. laiko. Pasikvietęs K. Škirpą į savo kambarį, von Grundherr pasiškė, kad memo-
randumą priima. Pastebėjęs, kad atsilvegdamas politinės padėties bei for-
malinių motyvų, jis memorandumą priėmęs ne vok. UEs. Rkl. M-jos vardu, bet tik kaip von Grundherr, pasirodymas gera pažintimi su K. Škirpa. Padėkojęs už pasitikėjimą, K. Škirpa atkreipė von Grundherrio atyda į tai, kad po memorandumu pasirašė su visais savo titulais, kaip nepaprastas pasiuntinys ir įgaliotas ministras. Pusiau juokaudamas pridėjo, jog išleido tik kodžius "von Litauen" ir kad tai padarė tikslu, kad palengvintus vok. UEs. Rkl. m-ja dokumento priėmimą. Von Grundherr į tai atskė irgi su šypsena, kad K. Škirpa šitai pasielgdamas padaręs gerai. Pralaidamas priedelio "von Litauen" teisiniui nieko nereiškia, nes praktiškai buvo galima apsieiti ir be to, visiams žinant, kad K. Škirpa skaitėsi pasiuntiniu ne kokios kitos, bet Lietuvos valstybės. Svarbiausia buvo tai, kad memorandumas užedresuotas Reiche UEs. Rkl. Ministrui ir kad von Grundherr šį dokumentą priėmė savo vyresnybės autorizuotas.

Kalbama memorandumą von Grundherrui išeikus, K. Škirpa pasijuto lyg būtų nusėtęs nuo savo pečių sunkią našta. Jo priėmimas iš vokiečių pusės buvo simptomatingas dalykas. Jis visų pirma patvirtino, kad rusų - vokiečių santykiai tada jau tesilaikė ant plauko ir, antra, kad vokiečių UEs. Rkl. M-ja išsiurėjęs tame dokumente jai priimtinių elementų Lietuvos klausimui spręsti. Tada vienkart parodė, jog šios ištaiigos nusistatymas tuo metu Lietuvai dar nebuvo bloges. Todėl K. Škirpa turėjo pagrindus vilčiai, kad iš pinklių su neoficialiais vokiečių politikos spiruokliais, kaip iš pradšios tikėjosi, išsinarė ir kad pavyko užmegyti kontaktą su kompetentinga užsienių politikos klausimais ištaiiga. Iš kitos pusės, sakytas memorandumas turėjo ir pirokselininės reikšmės. "vien dėlto, kad toks buvo jo turinys, formalistiškai fiksuojas lietuvių tautos pasiryšimą lemtin-
gam veiksmai, bet ir dėlto, kad sprogdino imperialistinės nacių partijos

užmašius prieš Lietuvą, pasireiškusias per vokiečių saugumo spaudimus į K. Škirpą bei Čenkaus provokaciją.

2. Didžiosiomis dienomis.

Įteikus vok. UEs. Rkl. M-jai pereltoje šios apėvalgos skiltyje parduotą memorandumą, K. Škirpa galėjo su pagrįsta viltimi laukti artimiausiomis dienomis svarbių įvykių: politinių pasitarimų su vok. UEs. Rkl. M-ja Berlyne ir lentingo mūsų tautos akto prieš bolševikiškąją lietuvių tautos okupantą.

Šią viltį, deja, aptemdino inž. Bruniaus telegrama iš Karaliaučiaus, K. Škirpos gauta birželio 19 d. po piet, t. y. trumpai po sakyto memorandumo įteikimo von Grunđerriui. Savo telegramoje inž. Brunius, pasiremiamas žiniomis iš pasienio, pranešė apie masinius lietuvių areštus Tėvynėje ir areštuotųjų deportavimą į Sov. Rusijos gilumą. Telegrama buvo sekančio turinio:

"Seit Sonnabend finden in Vaterland Massenverhaftungen und Verschleppungen statt. Das Volk bittet um Hilfe".

Nors savo trumpu turiniu ji paliko daug nesiškumų, bet, iš kitos pusės, ji pasakė labai daug ką. Pirmas išpuolis, kurį ji padarė, buvo toks, kaip perkūno trenkamas gimdrioje dienoje. Spontaniškai iškilo silė klausimų. Ar raudonajam okupantui nepavyko kartais iššifruoti sleptą organizaciją ir ar nesudainėjami visi jos nariai, kad sudavus smūgi paruoštam mūsų tautos sukilimui, kol jis nesuspėjo pasireikšti lentingu veiksmu? Ar nepasiduota kieno nors provokacijai ir sukilimas nebuvo pradėtas pirm laiko, tuo būdu suteikiant okupantuiintis žiaurių represijų pretekstą? Jei ne viena nei kita neatitinka tikrovę, o rusai tik taip sau užsimojo lietuvių tautą praretinti, kaip kad jie yra darę su ukrainiečiais, tai ar atsitiktinai nebus išgraibyti aktyvesnieji mūsų tautos elementai, ypač sukilimo ruošėjai ir ar ši masinio teroro priesmonė nespakirs jų pasiryžimo sukilimą vistiek įvykdyti? Atsakymo į vėsus šiuos klausimus iš niekur nebuvo galima susilaukti, nes K. Škirpai smulkiau nebuvo žinoma, kas okupuotoje Lietuvoje tuomet iš tikrųjų darėsi. Tokiomis sąlygomis nebeliko nieko kito, kaip pasiduoti vien Aukščiausiojo Globai bei giliai tikėti, kad jis sakytuosius mūsų tautos stūmus išsaugos ir priduos jiems dvasinių jėgų tautos pasiryžimą įvykdyti.

Kitas klausimas, tai ar nebūtų buvę galima kaip nors pagelbėti mūsų tautai iš Berlyno, į kurį tada buvo nukreiptos visų akys. Inž. Brunius išreiškė savo telegramoje mūsų tautos prašymą sekančiais žodžiais: "Das Volk bittet um Hilfe". Pirmas mintis, kuri LAF vadovybėje kilo, buvo ši: tuojau kreiptis į Vok. UEs. Rkl. M-ją ir maldauti, kad Reicho Vyriausybė intervensuotų Maskvoje bei humaniškuoju vardu parei-

Kalautų masinius areštus ir deportavimus Lietuvoje sustabdyti. O gal net būtų galima prašyti ginkluotos vokiečių pagalbos? Šalčiau klausimą apsversčius, prieita išvados, kad nei viena nei kita nieko nepagalbėtų: nesulaikytų rusų teroro Lietuvoje ir nepagreitintų Vokietijos žygių rytus. Atbulai, kreipiamasis į vok. Užs. Rkl. M-ją maldaujant pagalbos gal būtų buvęs tik paskaitytas desperacijos aktu iš lietuvių pusės. Kadangi politika su sentimentais nesiškai, ~~kad~~ ypač kad jais nesivado-vauje nacionalsocialistinė Vokietija, tai nuo kreipiamasi į vok. Užs. Rkl. M-ją susilaikyte, kad nesugestijonavus vokiečiams mintims primesti lietuvių tautai Vokietijos "amžiną globą", neva pačiai lietuvių tautai to paprašius per savo atstovą, Lietuvos Pasiuntinį K. Škirpą. Buvo nusistatyta vokiečių Užs. Rkl. M-ją tik pasiformuoti apie tai, ką Lietuvoje dedasi. Šis nusistatymas buvo priimtas birželio 20 d. Sekančią dieną K. Škirpa paskambino pasiuntiniui von Grundherr telefonu ir perdavė jam gautą iš inž. Bruniaus aklamuojančią žinią, nieko neprašydamas.

Kai K. Škirpa šią žinią von Grundherriui perdavė, jam jau buvo žinoma, kad karo veiksmų pradžios galima laukti naktį iš 21 į 22 birželio. Tai pasiškėjo visai atsitiktinai birželio 20 d. po piet iš valstybinės spaustuvės. Viename sakytoje spaustuvės skyriuje buvo spausdinami atsišaukimai, numatyti pamėtymai iš vokiečių lėktuvų rusų raudonosios armijos kariams, kad prasidėtų karo veiksmai. Kad kalbamo skyriaus darbininkai neišduotų paslapties, jie buvo pagalba specialios apsaugos 48 valandoms laiko visiškai izoliuoti nuo bile kokio kontakto su kitais spaustuvės skyriais ir miestu. Spausdinimo darbo terminas maždaug sutpuolė su data, kada pagal įvairias kitas žinias rusų vokiečių karas turėjo prasidėti, t.y. naktį iš šeštadienio į sekmadienį bei birželio 22 d. Todėl atsišaukimų spausdinimo terminui K. Škirpa pridavė pridėrmas reikšmės ir nesuklydo.

Tokiomis sąlygomis buvo pagrindė nerimui, kodėl vok. Užs. Rkl. M-ja neatsiliepis į K. Škirpos memorandumą ir nepakviečia jo aptarti Lietuvos Vyriausybės sudarymo reikalo. Taip pat kėlė nusistebėjimo dar tas faktas, kad nesusilaukta visos savaitės bėgyje jokių papildomų informacijų iš dr. Kl., nors šis pastarasis pats buvo pažadėjęs laikyti K. Škirpą au courant to, kaip Lietuvos klausimas bus sprendžiamas. Pasigėsdamas tokio atgarsio, K. Škirpa paskambino birželio 21 d. prieš piet dr. Kl. pats. Deja, jo nepavyko prigriebti. Dr. Kl. amens sekretorė atsakė, kad jo visą laiką negalima matyti, nes dalyvauja pasitarimuose ir į savo biurą nepasirodąs. Tai buvo pirmos preliudijos, kad vokiečiai ruošia Lietuvai visai ką kita, negu sickė LAF ir tikėjosi susilaukti visa lietuvių tauta.

Beleukiant pakvietimo į vok. Užs. Rkl. M-ją arba kokio nors rezultato iš dr. Kl., prisidėjo visų pirma pačiai LAF Vadybai turėti aiškų nusistatymą, kaip būtų galima Lietuvos Vyriausybę sudaryti, jei vokiečiai ją leistų Berlyne sudaryti, buvo aišku savaime, kad tai būtų laikina vyriausybė. Jos svarbiausia gal ir vienintelė užduotis būtų buvusi - sutarti su kompetetingomis vokiečių įstaigomis pagalbą Lietuvai išsivaduoti iš bolševistinės okupacijos ir pasirašyti jau paruoštą atsišaukimą į lietuvių tautą, kad tuo būdu davus signalą sukilimui. Nuvykus į Lietuvą, ši vyriausybė, kaip emigrantų sukurtą, būtų turėjusi būti neatidėliotinai pakeista kita, iš asmenų, pasireiškusių savo veiksmis laike paties sukilimo ir tuo būdu įgijusiu autoritetą visos tautos akyse. Žiūrint į projektuotą sudaryti Berlyne ministerių kabinetą kaip į laikiną instrumentą, nebuvo svarbu ir prasminga daug suklipti su galva kai dėl jo personalinės sudėties. Todėl iš anksto tuo reikalu nei su kuo nesitarta ir jis buvo atidėtas pačiam paskutiniausiam momentui, kad per ankstyvomis kalbomis nesukėlus bereikalingų gandų.

Daug svarbesnis dalykas, kuris turėjo principinės reikšmės, buvo pats sakytos vyriausybės paskyrimas, t.y. kas ją turėtų paskirti. Jei A. Smetona būtų neišvykęs į Ameriką ir tebebūtų buvęs Vokietijoje, tai šis klausimas būtų išsprendęs paprastai. Reikalingus paskyrimus būtų galėjęs padaryti A. Smetona, kaip teisėtas Lietuvos Respublikos Prezidentas. Taip pat būtų buvę nesunku šį klausimą išspręsti, jei A. Smetona, išvykęs į užsienį, būtų palikęs blanko paskyrimą į Ministrus Pirmininkus inž. M. Galvanauškui, kaip jam buvo pasiūlyęs Lietuvos Tautinis Komitetas, ar K. Škirpai, kaip pats A. Smetona savo laiku buvo pažadėjęs. Deja, A. Smetona, kaip jau buvo paminėta šios apžvalgos

puslapiuose nepadarė nei to nei kito. Išvykęs į Ameriką paliko "testamentą" St. Lozoraišiui, sinedamas, jog toks patvarkymas netiko sumegztam Berlyne politiniam nežiniui. Jis tik komplikavo visą reikalą ir pasunkino sudarytinę Berlyne Lietuvos Vyriausybės legalizavimą prieš Vokietiją. Jei ši Vyriausybė būtų buvusi paskirta A. Smetonos, kaip Lietuvos Respublikos Prezidento, tai vokiečiams būtų buvę daug sunkiau šią Vyriausybę nušalinti bei su ja nesiskaityti, negu su Vyriausybe, pamiškelbusia pačiai save, arba su tautos paskelbtąja revoliuciniu būdu.

Iš kitos vėl pusės buvo savaime suprantama, jog nusileisti iki to, kad sakytą Vyriausybę paskirtą vokiečiai, nebuvo galima. Šitaip paskirta Vyriausybė nebūtų buvusi jokia nepriklausomas Lietuvos Vyriausybė, bet paprastas vokiečių įrankis, kurį vokiečiai būtų galėję kelti ir panaudoti kaip jiems patiktų. Kadangi A. Smetona savo pažado duoti paskyrimą K. Škirpai neišlaikė, o paliktu St. Lozoraišiui paski-

rimu operuoti Berlyne nebuvo galima, tai teko ieškoti kokios nors kitos išsieties. Ji buvo sugalvota tokia: Buvo pasiūlyta inž. E. Galvanauskui, kad jis, kaip Lietuvos Tautinio Komiteto pirmininkas, kreiptųsi motyvotu raštu į K. Škirpą, siūlydamas šiam pastarajam imtis pareigas sudaryti laikiną Lietuvos Vyriausybę ir jai vadovauti bei atstovauti, pasiremiant 1938 m. vasario 12 d. Lietuvos Konstitucija (Vyr. Žin. Nr. 600). Rašte išakmiai pažymėta, jog šitaip pasilegiama atsižvelgiant to, kad Lietuvos Respublikos Prezidentas yra išvykęs į Ameriką ir kad dėl karo sudarytų sąlygų greitai su juo susisiekti tam, kad įvykdžius Vyriausybės paskyrimą pagal Lietuvos Konstituciją, yra praktiškai neįmanoma. Inž. E. Galvanauskas sutiko tokį raštą K. Škirpai pasirašyti, šis gi pastarasis atsakė inž. Galvanauskui atitinkamu patvirtinimu. Abiejų raštų nuorašai šia pridedami (žiur. Dokm. LXXX ir LXXXI).

Lietuvos Tautinis Komitetas nesiskaitė jokių konstituciniu organu. Todėl ir jo Pirmininko duotas K. Škirpai raštas neturėjo jokios konstituciniai juridinės galios. Bet jis turėjo politinės reikšmės, kaip dokumentas, kurį paskelbus viešai, visiems būtų aišku, jog K. Škirpa vadovaujamoji Vyriausybė nėra vokiečių paskirta, bet pačių lietuvių sudaryta. Pavykus ją prieš vokiečius kaip nors legalizuoti, K. Škirpa, eidamas pagal Lietuvos Konstitucijos 71 straipsnį Respublikos Prezidento pareigas, būtų galėjęs, reikalui esant, padaryti sakytos Vyriausybės pertvarkymą, jau nebeturint jokie reikalo tą Vyriausybę dar kartą legalizuoti prieš Vokietiją. Taip tad buvo tikėtasi išlaikyti valdžios tęstinumo principą, nežiurint A. Smetonos atsisakymo palikti tinkamą paskyrimą, jam išvykatant asmeniškai į Ameriką.

Šis A. Smetonos pasielgimas, žinoma, liko nebe kerščių pasiekimų prieš A. Smetonai. Kadą K. Škirpa užsispyręs gynė reikalą laikyti valdžios tęstinumo, būta stiprių balsų už tai, kad ne tik su A. Smetona, bet ir su jo savo laiku kraštui oktruotąja konstitucija visai nebesiskaityti. Šitokie nusistatymo laikėsi ir jį gynė buvusieji opozicijos žmonės, pav. dr. P. Karvelis. Šis buvusis krikščionių-demokratų šulės savo opoziciją prieš A. Smetoną buvo ant tiek užkietėjęs, kad vien prisiminimas inž. E. Galvanausko rašte apie A. Smetonos laikų konstituciją, veikė jį lyg raudona skara bulių. Nors jau buvo suėję vieneri metai laiko nuo to, kaip Lietuvos valstybės nebeturėjome, dr. P. Karvelis vis dar nenorėjo suprasti politinės būtenybės skaityti buv. A. Smetonos Konstituciją teisėta ir ją bent prieš užsienį reikis Lietuvos atstatymo reikale. Su politine išmintimi dr. P. Karvelio nebuvo skaitytasi, nes kitiems LAF Vadovybės nariams valstybės atstatymo reikalas buvo svarbesnis, kaip koks rausimasis praecityje bei užsiėmimas bergėdžia diskusija dėl to, ar A. Smetonos Konstitucija buvo teisėta, ar ne ir ar ji buvo

gera ar niekam tikusi. Daugumai LAF Vadovybės narių buvo aišku ir su-
prantama, kad nepripažinimas sakytos Konstitucijos reikėtų nepripažini-
mą pačios Lietuvos valstybės, tokios, kokia ji yra buvusi ir kad tuomi-
mes savo poziciją tarptautiniu požiūriu, t.y. kovos tikslui už Lietuvos
valstybės atstatymą, nestiprintume, bet atbulai ją silpnintume.

Žinia, kad rusų - vokiečių karas gali prasidėti naktį iš 21 - 22
birželio pasitvirtino. Birželio 22 d. anksti rytą K. Škirpa buvo tele-
fonu prikeltas iš lovos. Kalbėjo dr. Pr. Ancevičius, kuris pranešė,
kad visi užsienio žurnalistai skubiai kviečiami stvykti į vok. Užs.
Rkl. M-ją išklausti svarbių Reicho Vyriausybės pareiškimų. Buvo sa-
veime aišku kame dalykas. K. Škirpa tuos pareiškimus iš klausė per ra-
diją. Tai buvo paskelbimas karo Sov. Rusijai. Taigi tas, ko taip ilgo-
kai su nekantrumu buvo laukta, virto realybe. Bet kaip bus su Lietuvos
atstatymu? Kodėl vok. Užs. Rkl. M-ja neskaitė reikalinga nors karo iš-
vakarėse duoti bile koki atsakymą į K. Škirpos memorandumą, išteiktą pa-
siuntiniui von Grundherr birželio 19 d.? Atsakymo į šiuos klausimus
pirmiausia ieškote oficialiuose vokiečių karo paskelbimo aktuose. Dėja,
juose nei vienu žodžiu neužsimengama apie Pabaltijų valstybių atstaty-
mą ir bendrai nebuvo galima rasti jokio pažado išvestuoti Sov. Rusijos
pavergtas tautas. Atrodė, kad Reicho Vyriausybė buvo apsisprendusi tik
suduoti mūgį bolševizmui, bet nesurišti sau rankų jokiais politiniais
pažadais ateičiai. Apie Lietuvą tuose dokumentuose tegalima buvo iš-
skaityti štai kas: pirma, pasitvirtino, kad per pirmą von Ribbentropo
pasikalbėjimą Kremlyje rugpjūčio mėn. 1939 m. rusai buvo sutikę palik-
ti Lietuvą vokiečių įtakos zonoje; antra, kad per antrąjį pasitarimą,
įvykusį tų pačių metų rugsėjo mėn., vokiečiai, rusams pareikalavus,
perleido ją ir Lietuvą sovietų įtakai, išskyrus tam tikrą ruožą lie-
tuvų vokiečių pasienyje Suvalikoje, ir trečia, kad 1940 m. birželio
mėn. rusai okupavo Lietuvos teritoriją prieš Vokietijos nusistatymą ir
nebesilaikydami duotų Vokietijai pasižadėjimų, ypač kad nebus paliesti
Vokietijos ūkiški interesai Pabaltijoje kraštuose. Apie tai, kaip Vokietija
pati numato pasielgti su Pabaltijo valstybėmis, karo paskelbimo
aktuose nepasakyta nieko. Atbulai, užkomentavimas Lietuvos skirtinos
padėties, palyginus su kitų Pabaltijo valstybių padėtimi, paliko įspū-
dį, kad Vokietija turėjo ir tebeturi kažkokių teritorialinių preten-
zijų į mūsų kraštą, taigi visiškai priešingą Lietuvos suverenumo at-
statymui.

Tas faktas, kad vok. Užs. Rkl. M-ja prieš paržengiant vokiečių
karuomenai lietuvių - vokiečių sieną vengė derybų su K. Škirpa, buvo
simptomatingas ženklės, rodąs, jog Reicho Vyriausybė yra linkusi su
Lietuva ir pačiu K. Škirpa, kaip Lietuvos atstovu, nesiskaityti. Iš

to sekė dar ir kita išvada, būtent, ta, kad vokiečiai, matomai jau yra nusistatę nebelsiešti K. Škirpai sudaryti Lietuvos Vyriausybę. Bet kol visa tai dar nebuvo konkrečiai išryškėję, išsyt vistik dar nenorėta tikėti, jog vok. UEs. Rkl. M-ja būtų baigusi apsvaigti Vokietijos didybės manija. Kad padėti išaiškinti, K. Škirpa birželio 22 d. prieš piet skambino net tris kartus į vok. UEs. Rkl. M-ijos Protokola, būtent, pačiui 9 val., 11 val ir 13 val., prašydamas skubaus pasikalbėjimo su Valstybės Sekretorium von Weizsaecker bei su kuriuo kitu aukštesniu Vok. UEs. Rkl. M-ijos pareigūnu, autorizuoti kalbėtis Reicho Vyriausybės vardu. Dėl visoko turėjo gatavai paruošas suprojektuotą Ministrų Kabineto narių sąrašą, kad Vyriausybės sudarymą tuoju Vok. UEs. Rkl. M-jai notifikavus, jei tik pavyktų dėl to su vokiečiais principe susitarti nors ir paskutinėje minutėje. Suprojektuotos Ministrų Tarybos sudėties nuorašas šis pridėtasas (RUR. Doka. LXXXII).

Dėja birželio 22 d. prie nieko iš atsakingų Vok. UEs. Rkl. M-ijos asmenų K. Škirpai prasiveržti nepavyko. Nebuvo susilaukta iš Protokolo nei teigiamo nei neigiamo atsakymo. Atrodė, lyg visi būtų buvę dėl K. Škirpos prašymo apkurtę. Tiesa, birželio 22 d. buvo sekmadienis, taigi ne darbo diena. Bet tai buvo karo paskelbimo data ir vok. UEs. Rkl. M-joje tą dieną turbūt virė ne mažemis darbas, kaip paprastomis darbo dienomis. Vokiečių UEs. Rkl. M-ijos apkurtimas K. Škirpos prašymams būti kienos nors tuose paslėptinguose rūmuose priimtam diplomatinėje kalboje reikė, jog vok. UEs. Rkl. M-ja neturėjo nieko, ką būtų galėjusi K. Škirpai pasakyti. Tai buvo nemalonu, nes rodė, kad konfliktas yra neišvengiamas, jei paruoštas mūsų tautos sukilimas tikrai įvyks ir Lietuvos Vyriausybė bus paskelbta revoliucijos keliu.

Reikia šia proga pastebėti, jog birželio 22 d. buvo susiūžavusi ir vietinė lietuvių kolonija. Nuo pat ryto tą dieną lankėsi pas K. Škirpa daug asmenų, lietuvių inteligentų ir LAF narių, sužinoti apie Lietuvos padėtį ir pasidalinti nuomonėmis, kaip visiems toliau laikytis. Dažnas jų kurstė K. Škirpa imtis iniciatyvos suorganizuoti lietuvių demonstraciją prie Lietuvos Pasiuntinybės rūmų ir pareikalauti, kad rusai-okupantai tuoju iš šių rūmų pasišalintų. Būta net balsų, kad okupantus vertėtų iš ten jėga pašalinti, net nebelsaukiant kol vokiečių įstaigos grąžins Pasiuntinybės rūmus K. Škirpai normaliai. Pastebėtina, kad ir iš vokiečių pusės būta ženklų, kad į tokį lietuvių pasikarščiavimą piktai nebūtų pažiūrėta. Vienas vokiečių Propagandos Ministerijos pareigūnas, "Be-gierungsrat Arch.", pareiškė dr. Fr. Ancevičiui net nusistebėjimo, kodėl lietuviai nesinaudoja proga ir tuoju neatsiima Pasiuntinybės rūmų. Dėja, K. Škirpa, kaip eksponuotas asmuo, sauvalingai lietuvių kolonijoje aktui pritarti negalėjo. Kada ats. maj. Pyragius prinygtinai insistavo, kad K. Škirpa leistų jam su keleta kitų draugų, LAF narių, okupantus iš

Pasiuntinybės patalpų išmesti, K. Škirpa pasijuto priverstas ats. maj. Pyragių griežtai sudrausti, pagrasindamas, jog paskambinsias vokiečių policijai, jei ats.maj. Pyragius nesiliaus kitus ta prasme provokuoti. Tokiam nelegaliam aktui nebuvo galima pritarti, nes būtų buvusiis užgautos vokiečių įstaigos, atsakingos už tvarkos palaikymą. Suvaldžius karštuočius susilaikyti nuo bile kokio brutalaus, demonstracijos prie Pasiuntinybės kamų vistik įvyko. Tuoju po lietuviškųjų pasaldų bažnyčioje, kuri randasi nepertoliausiai nuo Pasiuntinybės rūmų, gana skaitlinga lietuvių minia minia prieš sakytų rūmų. Kiek patriukšėavusi, ji prisegė prie tvoros lietuvių vėliavą ir sugiedojusi Lietuvos himną išsiakirstė. Nors demonstracija prasėjo kulturingai, bet kaip vėliau pasiškėjo, vokiečiams ji nepatiko, ypač, atrodo, vokiečių įstaigos buvo nepatenkintos, kam tapo iškelta Lietuvos vėliava. Politiskai kalbama demonstracija buvo prasminga, nes priminė vokiečių įstaigoms ir parodė vokiečių visuomenei, kad lietuviai savo valstybinės nepriklausomybės nėra išsižadėję ir siekia ją atstatyti.

Norėdams nors pačiu paskutiniausiu momentu konflikto išvengti, K. Škirpa bandė poveikti vok.Užs.Rkl.M-ją per OKW. Tuo tikslu jis buvo atsiėmęs birželio 22 d. po piet pas dr.Fez., kuriam apibudino susidariusią padėtį,inspėdamas per jį patį OKW paskutini kartą,kad sukilimas tikrai yra paruoštas ir kad už kelių valandų,vėliausiai birželio 23 d. rytą, turi įvykti. Prašė apie tai tuoju parduoti vokiečių sausumos kariuomenės Vyriausiam Vadaui Generalfeldmaršchalui von Brauchitsch ir generalinio štabo viršininkui gen.Haldieriui.Primindamas,jog Lietuvos išlaisvinimo plane, įteiktame OKW sausio 25 d., buvo numatyta sudaryti Lietuvos Vyriausybę, atkreipė dr. Fez.atrodą į tai,kad tokia Vyriausybė gali būti paskelbta pačių sukilėlių, jei laiku, kad ir paskutiniausiu momentu,nebus leista ją paskelbti iš Berlyno. Pabrėždamas reikalo rimtumą,K.Škirpa prašė dr.Fez.,kad OKW tuoju interventuotų vok.Užs.Rkl.M-joje bei įtikintų ją leisti K.Škirpai sakyti Vyriausybę sudaryti ir paskelbti jos vardu iš Berlyno per radiją atitinkamą atsisaukimą į lietuvių tautą, kuris iš anksto buvo paruoštas ir savo laiku OKW įteiktas (žūr. Dokm. XLVI).Post factum dr.Fez.patvirtino,kad jis apie šį K.Škirpos demaršą tuoju per raštu pranešė suinteresuotoms vokiečių įstaigoms,taiigi ir Užs.Rkl.M-jai.

Be visa to, K. Škirpa birželio 22 d. vakare dar pasiuntė per patikimas rankas laišką pulk.ltn.Grb. į Karaliaučių.Tame laiške jis apibudino nesėkmingą padėtį,kurioje atsidarė Lietuvos Klausimas,pareiškė dėl to didelį savo susirūpinimą ir įspėjo pulk.ltn.Grb.,kad pagalvotų apie pasekmes,kurios neišvengiamai kils,jei tolesni politiniai įvykiai lietuvių tautą apviltų.Šio svarbaus laiško nuorašas šią pridėdamas (žūr. Dokm. LXXIII).

Iš to, kas aukščiau pasakyta, skaitytojas įsitikins, jog iš K. Škirpos pusės buvo padaryta visa, kas buvo reikalinga ir praktiškai anonis aplinkybėmis įmanoma, kad Lietuvos klausimą visoms suinteresuotoms vokiečių įstaigoms iš anksto, ne tik žodžiu, bet ir raštu, pilnai išryškintus. Taip pat buvo dėta pakankamai rimtų pastangų gauti kompetentingų vokiečių įstaigų sutikimą sudaryti Lietuvos Vyriausybę Berlyne, nebent bent jau apie lojalų iš K. Škirpos pusės išėjimą birželio 19 d. memorandume, kad Vyriausybė gali būti pačių ~~ruk~~ sukilėlių paskelbta, jei ji nebūtų laiku sudaryta Berlyne susiterus su Reicho Vyriausybe. Jei į visas šias K. Škirpos pastangas iš vokiečių pusės nebuvo atsizvelgta bei jo patarimų nebuvo paklaudyta, tai tarsi pareėjo vien nuo pačių vokiečių. Iš to taip pat seka išvada, kad atsakomybė už konfliktą, kuris kilo tarp jo ir vokiečių įstaigų dėl laikinosios Vyriausybės paskelbimo Lietuvoje tautos sukilimo pasėkoje, negali būti primesta K. Škirpai, bet tenka ją prisinti ant savęs pačioms vokiečių įstaigoms, su kuriomis K. Škirpa palaikė santykius ~~ruk~~ ir kurias jis laiku ir lojaliu apie toki eventualumą buvo išpėjęs.

Atsizvelgiant fakto, jog birželio 22 d. vakarop jau buvo pakankamai išryškėję, kad vokiečiai sąmoningai vengia leisti K. Škirpai sudaryti Lietuvos Vyriausybę ir ją paskelbti iš Berlyno, kaikas kolia klausimą ar nebūtų buvę geriau padaryta, jei K. Škirpa būtų numojęs ranka ant Berlyno ir pasistengęs atvykti į Lietuvą asmeniškai. Birželio 22 d. vakare tas buvo pasitaikiusi proga. Tuo metu K. Škirpa, OIKW prašymu, siuntė iš Berlyno į frontą paskutinę kariuomenės dalių palydovų bei kaibos vertėjų partiją. K. Škirpa turėjo galimybę prie jos prisijungti pats ir pasiekti už kelių dienų Kauną. Reikia pasakyti, jog kiek anksčiau, t.y. dar prieš įteikimą memorandumo Vok. Užs.Rkl.M-jei, jis buvo tikrai projektavęs šitaip pasiegti ir šia prasme rašęs pulk.ltn.Grö. Bet Vok. Užs.Rkl.M-jei sekėta memorandumą birželio 19 d. priėmus, susidarė kitokia padėtis. Visų pirma pats memorandumo įteikimo faktas bei šiuo svarbiu dokumentu padarytos Vok. Užs.Rkl.M-jei sugestijos, įpareigojo jo įteikėją pasilikti Berlyne ir šia būti Reicho Vyriausybės dispozicijoje svarbiems pasitarimams, kurie juk galėjo užsimegti kiekvienu momentu. Antrai, birželio 22 d. vakare, kaip aukščiau pasakyta, jau buvo aišku, kad paskelbti Vyriausybę su vokiečių žinia iš Berlyno nepavyks ir kad beiko tik viena viltis - tikėtis, kad ją paskelbtų mūsų tautos sukilėliai revoliuciniu būdu, jei, žinoma, pats sukilimas tikrai įvyktų ir pavyktų. Bet tai jau reiškė konfliktą su Vokietija, jei šis pastaroji su įvykusioje faktu nepanorėtų skaitytis. Kilo klausimas, kur tokiomis aplinkybėmis K. Škirpos buvimas būtų Lietuvos reikalui naudingesnis: Berlyne ar Lietuvoje? Kadangi netik pačiam K. Škirpai, bet ir niekam kitam iš LAF vadovybės narių nebuvo nė mintis atėjusi į galvą, jog po

įvykusio sukilimo prieš bolševikus ir eventualių skaudžių sukų dar būtų buvę žmanoma rizikuoti ginkluota pasipriešinimą ir prieš vokiečius, tai savaraiše sudicarė aišku, jog K. Škirpa turi pasilikti Berlyne, kad padarytų visa, kas būtų galima ir jam vienam prieinama, peskelbtajai revoliuciniu būdu Lietuvos Vyriausybei legalizuoti prieš Vokietiją, arba bent konfliktą sušvelninti, jei jis įgytų esėresnes formas ir mūsų tautos sukilėliams gręstų kokių nors represijų iš vokiečių pusės. Svarbu buvo K. Škirpai pasilikti Berlyne dar ir todėl, kad iš šia jis vienintelis tegalėjo painformuoti kitus savo kolagas, Lietuvos Pasiuntinius, o per juos ir visą pasauli, apie svarbius įvykius Lietuvoje ir sakytus mūsų diplomatinis postus painstruktuoti kaip jiems laikytis bei ką daryti iš savo pusės, atsivėlgiant tokio ar kitokie Vokietijos pasielgimo su Lietuva.

Iš kitos vėl pusės buvo K. Škirpai pilnai suprantama, kad tokiuo nepaprastu momentu, koks tada buvo, pirmaciliu dalyku teko skaityti ir orientavimą pašios Vyriausybės Lietuvoje bei reikalą jei vadovauti, nors birželio 22 d. K. Škirpa dar ir nebuvo tikras, kad jis bus pastartytas tos Vyriausybės priešakyje. Negalėdamas dėl paminėtų aukšėsiu priežasėių iš Berlyno pasišalinti, K. Škirpa siulė birželio 22 d. grįžti į Lietuvą gen. Raštikiui, kaip karininkas, jis tuomet Berlyne nebuvo reikalingas ir daugiau nsturėjo ką šia veikti. Jis buvo visiškai su courant viso to, kas LAF vadovybės buvo iki tol nuveikta ir kaip K. Škirpa įvertino politiną padėti paskutiniuoju momentu. Taigi būtų galėjęs Vyriausybė tinkamai apie viską painformuoti ir, prie jos prisijungęs, pagelbėti jei atsispirti prieš eventualius vokieėių spaudimus bei intrigas iš pasaulį, kol nebūtų pasiekėję K. Škirpos pastangų rezultatai Berlyne sakytai Vyriausybei legalizuoti prieš Vokietiją. Dėja, gen. Raštikis birželio 22 d. vykti į Lietuvą atsisakė, nepatiekdamas jokių ribtesnių motyvų. Jis aiškinosi, kad esą jam, kaip generolui, būtų prestižo sumatinis nepatogu vykti į Lietuvą su paminėtais aukšėsiu kariuomenės dėlių palydovais bei kalbos vertėjais. Jis net nesileido savaę itikinti, kad jis, kaip aukšto rango karininkas, greičiausiai būtų priskirtas prie kurio nors aukštesnio vokieėių kariuomenės štabo, pav., prie Armijos Štabo, žygiavusio per Lietuvą, taigi būtų patekęs į visai gerbingą vietą. Beto, būtų gal net labai greitai pasiekęs Kauką, nebekalbant jau apie tai, kad būdamas esmeniškame kontakte su paėiu sakytos armijos vadu ir pulk. ltn. Orb., galėtu betarpiškai paveikti juos Lietuvai palankesne prezna bei intis efektyviškų priemonių galimiams nesusipratimams tarp vokieėių kariuomenės ir Lietuvos įstainų bei krašte grventojų greitai ir vietoje likviduoti. Gen. Raštikis atsisakymą teko K. Škirpai vėliau ypatingai apgalvestauti, nes, pasilikęs Berlyne, gen. Raštikis, kaip sekančioje šios apėivalgos skil-

tyje bus plačiau apibūdinta, ne tik K. Škirpai nei kuo nepadaėjo, bet atbulai virto svetimos intrygos įrankiu prieš mūsų tautos sukilėlių pašauktąją Lietuvai atstatyti Vyriausybą, pats, be abejonės, to nenorėdamas.

Birželio 23 d. rytą K. Škirpos esmens sekretorius A. Valiukėnas, tykojams radijo žinias, apie 10 val. pagavo nepaprastos reikšmės pranešimą iš Kauno. Tai buvo pranešimas apie Vyriausybės susidarymą Lietuvoje su K. Škirpa, kaip Ministru Pirmininku priešakyje ir apie Lietuvos Nepriklausomybės deklaravimą. Pranešimas kartojo si kelis kartus, iš pradžių lietuvių kalba, o paskum ir svetimomis kalbomis. "Rotaryjeis aidėjo iš Kauno per eterą mūsų tautos himno "Lietuva Tėvynė mūsų" melodija ir žodžiai, arba buvo paduodama ciliinių židų apie tai, ką susidariusioji Lietuvos Vyriausybė veikia ir šisip žinių apie padėti krašte. Tai reiškė, kad sukilimas įvyko ir pavyko. Buvo be galo džiugu tai patirti. Buvo tuo metu kartu su A. Valiukėnu prie radio aparato keli K. Škirpos vienminčiai sutiko šią svarbią žinią iš Tėvynės spontanišku "Valio" ir aktyvistiškuoju šukiu "Kovok". K. Škirpa paspaudė kiekvienam iš jų ranką ir su kiekvienu išsibučiavo. Ta proga tarė žiuos koletą žodžių:

"Esame liudininkais ir dalyviais istorinės reikšmės įvykie mūsų kraštui ir mūsų tautai. Nepriklausomybės paskelbimo niekas jau neišdildis, ką vokiečiai dėl to bedarytų, nes už ją pralietas mūsų tautos geriausiųjų sūnų kraujas. Mūsų idėjos draugai atliko tuo savo pareigą Tėvynei. Nauja mūsų tautos diaviryų pasiukavimu vienkart tapo nuplauta gėdos dėmė nuo dabartinės mūsų kartos už tai, kad buvo nepriklausomybę praradusi".

Kiek susimąstęs K. Škirpa dar pridėjo, jog visa tai, kas Lietuvoje įvyko ir iš ko visi lietuviai mūsų džiaugiesi, dar nesinia kuo pasibaigs jam amoniškai: tikra laisve ar kalėjimu. Profetiškai įspėjo, kad ginkluotą kovą sukilėliams laimėjus, dar lieka pats sunkiausias politinis kovos etapas, kuriam laimėti kvietė visus laikyti kuo didžiausios vienybės.

Padaręs sau užrašą apie pagautas iš Kauno radio informacijas, K. Škirpa paskambino į Vok. UEs. Rkl. K-ją pasiuntiniui von Grundherr. Pranešė jam, jog turi svarbų reikalą ir norėtų tuoju pas jį atsilankyti. Pasimatymą von Grundherr paskyrė tą pačią dieną 12 val. 40 min. Pasiukalbėjimas su von Grundherr buvo ne tik svarbus, bet ir pikantiškas. Jis praėjo maždaug taip:

K. Škirpa visų pirma reziumavo pagautas Kauno radio žinias apie įvykusį naktį 22 - 23 birželio sukilimą Lietuvoje ir kad jo pasėkoje sudaryta tautinė Lietuvos Vyriausybė su pačium K. Škirpa priešakyje ir kad paskelbtas Lietuvos valstybinės Nepriklausomybės atstatymas.

Visa tai išdėsius, jis įteikė von Grundherriui atitinkamą užrašą, kuriame nieko daugiau nebuvo, kaip pagautos radio žinios iš Kauno sen-
trauka.

Bedėstant sakytes informacijas, kurių von Grundherr godžiai klausėsi, buvo pastebima, kad tai veikė į jį kaip kokis bomba. Priėmęs iš K. Škirpos rankų sakytą užrašą, von Grundherr suvaidino tikrą seną. Pašokęs iš fotelio, karščiudamas, susiėmęs rankomis už galvos, priekaištavo ir net grasino sekančiais žodžiais:

-Was haben Sie angerichtet. Das wird Litauen kosten.

-Už ką? atsikirto K. Škirpa. Ar už tai, kad lietuvių tauta, sukilus prieš bolševizmą ir siekdamas savo idealo, faktinai pagelbi vokiečių kariuomenei?

-Wie kann man solche Sachen machen in dem Moment, wo das deutsche Heer gegen den Feind marschiert?

-Tai, kas Lietuvoje įvyko, buvo paruošta kontakte ir su žinia Vokiečių Karo Vadovybės (OKW) - pasiūlymo K. Škirpa.

-Ich wusste nichts davon.

K. Škirpa į tai atsakė, jog ne jo buvo dalykas prieš tai atskleisti von Grundherriui vokiečių kariškas paslaptis. Tai von Grundherr galėjo patirti pats hetarpiškai iš OKW. Be to, pastebėjo, jog per vieną pasikalbėjimą vis tik buvo jam amoniškai aavyę suprasti, kad palaiko atitinkamą kontaktą su OKW. Pagaliau, dar priminė savo memorandumą, įteiktą jam prieš kelias dienas, iš kurio von Grundherr galėjo išskaityti, kad lietuvių tauta yra pasiruošusi sukilimui ir kad siekia atstatyti Lietuvos valstybinę Nepriklausomybę.

Tuo metu, kai K. Škirpa dėstė šiuos dalykus, kažkas paskambino von Grundherriui telefonu. Iš von Grundherr atsakymų buvo galima darsiprotėti, kad kažkas jam referuoja irgi apie įvykius Lietuvoje ir daro kažkokių piktų sugestijų, paliečiančių patį K. Škirpą. Von Grundherr iš savo pusės davė lyg ramiančius atsakymus: Ach nein... Nicht sich überillen...Ich glaube es nicht...Derr Gesundheit sitzt gerade Jetzt bei mir und wir uns schön unterhalten... Man muss sich noch überlegen... Wenn Sie noch etwas haben werden, so rufen Sie mich nochmals an... ir t.t.

Ši von Grundherr laikysena padarė įspūdiu, kad pirmasis jo įkarštis prasina ir kad su juo bus galima kalbėtis toliau.

Tęsdamas reikalo dėstymą, K. Škirpa pasakė, kad susidariusioji Lietuvos Vyriausybė laikosi Vokietijos atžvilgiu draugiškai. Tai sake, kad ir iš to, jog, veikdama rusų arduonosios armijos užpakalyje, ji išleido atsisveikimą į lietuvių tautą, kuriame gyventojai kviečiami pasitikti vokiečių kariuomenės dalinius prietoliškai ir teikti jiems

įmanomos pagalbos bei patarnavimų.

- Das ist schon besser - įterpė nuo savęs von Grundherr.

Kadangi jis jau buvo nusiramintas bei grįžęs į lygvarę, tai K. Škirpa papasakojo jam kiek plačiau, kaip sukilimas buvo paruoštas. Ta proga buvo iš K. Škirpos pusės atskleista štai kas: pirma, kad nusikra-tyti nuo bolševizmo buvo pradėta ruoštis nuo pat K. Škirpos lankymosi Kaune 1940 m. birželio mėn. pabaigoje, t.y. netrukus nuo rusų raudono-
sios armijos įsiveržimo į mūsų kraštą ir Lietuvos okupavimo? antra, kad išsiliuosuoti nuo rusų okupacijos ir Lietuvos Nepriklausomybę at-
statyti tikėtasi rusų - vokiečių karo proga, kuri K. Škirpa skaitė ne-
išvengiamu dalyku; trečia, kad šioms tikslams atsiekti nusiderė politi-
nė kovos organizacija, Lietuvių Aktyvistų Sąjodis, apjungęs visus
veiklesniusius bei ryžtingesnius lietuvių tautos elementus ir ku-
rios vadu skaitėsi pats K. Škirpa; ketvirta, kad šio sąjūdžio politinė
platforma buvo patiekta suinteresuotoms vokiečių įstaigoms, įstai-
goms, būtent, OKW, Dienststelle von Ribbentrop, Rosenbergo Vadybai ir
Sicherheitsdienst. Tai kad viskas buvo daroma Vokietijos atžvilgiu lo-
jaliai, su šinia ir pritarimu vokiečių įstaigų, ir penkta, kad pats su-
kilimas būtų suorganizuotas pagal raštišką planą, įteiktą OKW 1941 m.
sausio 23 d. ir įvykdytas pagal K. Škirpos sutartą su OKW instrukciją.
Prie to viso K. Škirpa dar pridėjo, jog iš asmenų, kurie buvo LAF re-
komenduojami ir OKW siunčiami dar prieš karą su slaptais uždaviniais
į bolševikų okupuojamą Lietuvą, buvo imamas atitinkamas pasižadėjimas,
kurio teksta buvo K. Škirpos sutartas su OKW ir kuriame aiškiai pasa-
kyta, jog sakyti asmenys buvo įpareigojami atlikti gyvybei pavojingus
uždavinius ne kurios nors svetimos valstybės, bet Lietuvos naudai. Buvo
ta proga įteiktas von Grundherrui vienas sakyty pasižadėjimų nuorašas.

Užraukiamas sukilimo paruošimo aiškinimas, K. Škirpa atkreipė von
Grundherr atydą į tai, kad su visu tuo, kas aukščiau pasakyta, vokiečiai
Užs. Rkl. M-ja negali nesiskaityti. Dar daugiau. Viegas iš sukilimo pa-
ruošimo centrų, būtent slapta lietuvių Korpo Vadovybė, norėdama turėti
pilną tikrumą, buvo patė, apibūdama K. Škirpa, betarpiškai užklausi
Vokiečių Armijos Štabo Karaliaučiuje, ar tikrai bus Lietuvai grąžinta
valstybinė Nepriklausomybė, jei lietuvių Korpusas kilus rusų - vokie-
čių karui, stos ginklais vokiečių pusėje prieš rusų raudonąją armiją.
Į tai buvo gautas iš Karaliaučiaus atsakymas, užtikrinąs, kad Lietuva,
kaip nepriklausoma valstybė, tikrai bus atstatyta.

Von Grundherr pasiteiravo, koks vokiečių kurininkas ir per ką to-
ki atsakymas gavė. Dėję, K. Škirpai preciziškiau apie tai nebuvo žino-
ma. Jis tegalėjo pasiškinti, kad atsakymas buvo duotas Oberkommando
Karaliaučiuje vardu, teigi, natūrali, ne be Armijos Vado generolo Knecht

lorio žinios ir buvo perduotos per slapto ryšininką, kuris palaikė ryšius su Vilniaus sukilimo paruošimo centru iš Eitkūnų.

Baigęs visus tuos pasiūkinimus, K. Škirpa pareiškė, kad už visa tai, kad Lietuvoje įvyko, prisidėjo ant savęs, kaip LAF Vedas ir Lietuvos Pasiuntinys, visą formaliską ir morališką atsakomybę. Pastebėjo, jog atsilankė pas von Grundherr ne tuo tikslu, kad užsistoti bile kokio-
mis diskusijoms,, bet kad lojaliai palaikymoti Vok. Užs.Rkl. M-ją apie viską, ką iš Lietuvos per radiją patyrė. Pabrėždamas dar kartą, kad sukilimas buvo paruoštas su vokiečių įstaigų žinia ir pritarimu, K. Škirpa pasiūlė Vok. Užs.Rkl.M-jei skaitytis su įvykusioju faktu, nedaryti klaidų Lietuvai, kaip valstybei, pasilikti ir egzistuoti. Jis už-
akcentavo, kad niekas negali paneigti lietuvių tautai teisės turėti savę valstybę bei už ją kovoti ir priminė paties Reicho Užs.Rkl.Ministro von Ribbentropo formulę pareiškimą, padarytą proga Bulgarijos prisidėjimo prie Trijų Paktų, kad Naujoje Europoje visoms tautoms garantuojama v
visiška laisvė savistoviam tautiškam ir valstybiniam tvarkymuisi pas save. Pagaliau, atkreipė von Grundherrio atydą dar į tai, kad būtų pa-
šios Vokietijos interesuose porociano su Lietuva nedaužyti, bet visą kalbamą atsitikimą įvyniojus į tinkamas diplomatinės formos, padaryti iš jo reklamą Vok. Užsienio politikai, kadangi įvykęs sukilimas sudaro sąlygas įterpti Lietuvą į Naująją Europą kaip koki "gėlių bukietą". Rezul-
tate K. Škirpa paprašė von Grundherr teiktis apie šį jo demaršą bei pa-
darytas sugestijas referuoti aukščiau ir peršupinti K. Škirpai skubią audienciją pas Reicho Užs.Rkl.Ministerį von Ribbentropą arba, jei tik būtų įmanoma, pas patį Reicho Kanclerį Hitlerį, kad šiuo oficialiu aktu pareiškė pasauliui, jog tarp Lietuvos ir Vokietijos jokių nesusipratimų nekyla.

Pasiuntinys von Grundherr, visa tai išklausęs, padarė sau atitinkamų pasiūlymų ir pažadėjo apie viską referuoti savo vyresnybei. Iš sa-
vo pusės betgi jis šiekuo neušiangėžavo, matomai, jausdamas, jog iš aukščiau yra papūtęs nepalankus Lietuvos atstatai vėjas, palyginus su tuo, kuris buvo K. Škirpos pastebėtas 19 birželio, kai tas pats von Grundherr, jo vyresnybės autorizuotas, priėmė iš K. Škirpos pareišto šios ap-
žvalgos skiltyje paminėtą sverbų dokumentą Lietuvos reikalui. Pasikalbėji-
mas, iš pradžių gana audringas, bet vėliau atslėgęs, padarė K. Škirpai išpūdi-
mo, kad porocianas gal dar kaip nors vistik susilipdis, tai yra kad vokiečiai, mūsų tautos sukilimo pastatyti prieš įvykusį Lietuvos Ne-
priklausomybės faktą, apsigalvos, gal sukilėlių pašauktą Vyriausybę akcep-
tuos, bent nesims prieš ją ir jos skelbėjus grastišką represiją.

Sebūdams vistik tikras, ar pasikalbėjimas su von Grundherriu duos pageidaujamų rezultatų, K. Škirpa nusprendė ieškoti dar ir kitokio kelio

kaip paveikti Reicho politinę vadovybę. Pasitaręs su Prof. Loesch, kuris rodė Lietuvos reikalui palankumo, K. Škirpa sugelvoje kreiptis atitinkamu raštu į patį Reicho Kanclerį Hitlerį. Tai buvo reikalinga dar tuo sumetimais, kad nepalikus pastangų sukilimo paskelbtajai Vyriausybei kaip nors prieš Vokietiją legalizuoti be raštiškų pėdsakų. Tokių pėdsakų sudarymas turėjo didesnės politinės reikšmės netik anuo metu, bet ir ateičiai. Veikti teko dreptai, kol iš vokiečių pusės dar nespėjo pasireikšti kokių nors piktesnių reakcijų, kurios kreipinasi į Hitlerį gal būtų padariusios praktiškai, arba politinio takto atžvilgiu, nebeįmanomą dalyką. Tad gaišti laiką ilgiam svarstymams nebuvo galima. Lutėlėjus iki birželio 23 d. vakaro ir nesulaukus iki to momento iš vok. UEs. Rkl. M-jos atgarsio į pasiprašymą skubios audiencijos, K. Škirpa, pasitaręs su vienu kitu artimesniu IAF Vadovybei lietuviu inteligentu, sustatė atitinkamo rašto tekstą, adresuotą Reicho Kanclerio Hitlerio vardu. Jame visą pirmą pareiškiamą padėką Hitleriui ir jo vadovaujama vokiečių kariuomenei už Lietuvos išgelbėjimą nuo bolševizmo. Toliau suglaustai apibūdinama, kaip susidarė Lietuvos Aktyvistų Sąjūdis, kokie jo tikslai, kokių nusistatyta laikytis santykių su Vokietija ir kad sąlytos Sąjūdis įvykdė lietuvių tautos sukilimą prieš rusus okupantus, paskelbdamas Lietuvos valstybinės Nepriklausomybės atstatymą bei tautinės vyriausybės sudarymą, priešakyje su pačiu K. Škirpa. Antroje rašto pusėje pareiškiamas vilties, jog Hitleris neturės nieko prieš tai, kad K. Škirpa perimtų funkcijas, kurioms lietuvių tauta jį pašaukė ir kad jis, jei tik Reicho Vyriausybė teiksias sutikti, yra pasiryžęs tuoju vykti į Lietuvą perimti krašto valdymą ir kad ta proga visos lietuvių tautos vardu pareikšti Hitleriui ir vokiečių tautai visą padėką už sudarymą sąlygų Lietuvos valstybę atstatyti. Galia K. Škirpa prašo Hitlerį audiencijos, kad galėtų asmeniškai pareikšti šiam pastarajam ir Vokiečių Reichui savo visišką lojalumą. Kalbama rašti nuorašas šia pridėjama (Žiūr. Dok. LXXXIV).

Kai dėl paties kalbamo rašto išteikim, tai jis įvykdytas sekančią t.y. birželio 24 d. Jis buvo pasiųstas per Reicho UEs. Rkl. Ministrą von Ribbentropą. Praktiškai tai buvo padaryta šitaip: originalinis dokumentas buvo įdėtas užlipdytamame voke, užadresuotame Fuehreriui ir Reicho Kancleriui Adolfui Hitleriui, kaip priimamą dublikatas buvo skirtas von Ribbentropui dėl žinios; abu egzemplioriai sudėti į didesnį konvertą su lydraščiu, kuriame von Ribbentropas prašomas tarpininkavimo. Faktiškai nuvežė į Vok. UEs. Rkl. M-ją K. Škirpa ir asmeniškai ir jį padavė šveicoriui kad perduotų į von Ribbentropo asmenis kanceliariją. Toks išteikimo būdas nebuvo normalus, bet kitos išeities neturėta, nes verėtis sąlytą dokumentą išteikti per kurį nors aukštesnį Politinio Skyriaus pareigūną buvo rizikinga, kad šia pat vietoje nesulaukus afronto bei oficialaus iš vokie-

Šių pusės atsisakymo dokumento, priimti. Lydraščio nuorašas dėl visa ko šia irgi pridedamas (Žiurėk Doka. LXXXV).

Kadangi nebuvo tikra ar von Ribbentropas, gavęs kalbą raštą, ją perdavęs Hitleriui, tai, be to, buvo suprojektuota kita to paties dokumento originalą pasiųsti Hitleriui asmeniškai neoficialiniu keliu. Ke-
lią, kuriuo tai būtų buvę padaryta, turėjo numatęs prof.von Loesch.
Bet, pasondavęs ar tai būtų įmanoma ir verta rizikuoti, prof.von Loesch
nuo šio užsimojimo susilaikė, nors prieš tai ir buvo už to dalyko ir
noriai šmąsis. K. Škirpa tuo buvo patenkintas, nes iš pat pradžios
turėjo abejonių, ar tai būtų buvę reikalui naudinga. Greičiausiai von
Ribbentrop, kuris yra labai ambicingas šmogus, būtų gal už tokį K. Škir-
pos šygį supykęs, pasanydamas, kad ją norėta tuo būdu apviti. Post fac-
tum buvo patirta, neva pats von Ribbentrop Lietuvos reikalą Hitleriui
referavęs ir laikydamas nusistatymo, kad su lietuvių tautos sukilimo pa-
sėkėmiais reikėtų skaitytis. Bet visą reikalą sukliudžiusios kitos, dar
stipresnės ptaikos į Hitlerį. Ant kiek tai teisinga, tuo tarpu dar nega-
lima tvirtinti. Tai gal pasiūkės kada nors ateityje.

Birželio 24 d. po pietų dar buvo pasiųstas su specialiu kurjeriu
formalus laiškas Valstybės Sekretoriui von Weizsaeckeriui, prašant Rei-
cho Vyriausybės atitikimo atnaujinti Lietuvos Pasiuntinybės veiklą. Savo
ši prašymą K. Škirpa motyvavo tuo, kad lietuvių tautos sukilimas, įvy-
kęs rusų raudonosios armijos užpakalyje, proklavo nepriklausomos Lietu-
vos valstybės atstatymą, kad tapo sudaryta nauja Lietuvos vyriausybė,
kuri remiasi teisėta krašto konstitucija, yra Vokietijai nusistačiusi
draugingai, faktinei jau perėmusi krašto valdymą ir kad ant greitųjų
sudarytoji lietuvių ginkluota pajėga kovoja patys į patį drauge su vo-
kiečių kariuomene prieš bendrą bolševikiškąjį priešą. Šio laiško nuora-
šas šia pridedamas (Žiur. Doka. LXXXVI).

Nesusilaukus į šia paduotuosius raštus greito atgarsio iš Vok. Užs.
Rkl. M-jos, darėsi vis daugiau neramu kai dėl to, ką vokiečiai nugalvos
ir kodėl dėsia su atsakymu. Todėl K. Škirpa birželio 25 d. prieš piet
dar kartą bandė paveikti per OKW, kuris mūsų tautos sukilimo militarinę
naudą pripažino ir įvertino. Kalbėjosi su gen.štabo pulk.Stiz.Bet kaž-
kodėl prie pasikalbėjimo dar dalyvavo vienas pareigūnas iš Rosenbergo
Vadybos, prof.von Mende, kurio K.Škirpa iš seniau nepažinojo. Konstata-
vęs, kokia yra susidariusi nenormali padėtis, ir kas buvo padaryta jei
sureguliuoti, K. Škirpa aiškino, kad tolesnis reikalas uždelsimas iš Vok.
Užs.Rkl.M-jos pusės ir neleidimas K.Škirpai nestididėliojeant vykti į Lie-
tuvą perinti Vyriausybės galvos pareigas, gali iššaukti pas sukilėlius
apcivylimo jausmą bei duoti pagrindą įvairiems gėdams ar net sukelti
necusipratimų tarp sukilėlių ir vokiečių karių. K. Škirpa paprašė ar
OKW nerastu galima ką padaryti iš savo pusės, kad jam būtų leista grei-

Šiuo nuvykti į Lietuvą. Kai pulk. Stiz. tęsėdavo apie šį prašymą pranešti sukščiu, prof. von Mende įdomavosi nuodugniau padėtini Lietuvoje ir statė K. Škirpai įvairių klausimų. Tarp kitako jis išsireiškė, jog jo žiniomis, esą ne visi lietuviai sukilėlių paskelbtąją Vyriausybę pripažįsta. Tai padarė įspūžio, ar vokiečiai nesiruošia ją kaip nors sprogdinti iš vidaus. Prof. von Mende pasikalbėjimo galė pasakė K. Škirpai, kad manęs, jog greitai, gal net dar tą pačią dieną, viskas pasiskėsia. Prof. von Mende išėjus pulk. Stiz. prasiarė, kad po piet esąs numatytas įstaigų atstovų pasitarimas, kuriame greičiausiai bus priimtas nusistatymas, nuo kurio ir pareisį ar K. Škirpai bus galima vykti į Lietuvą ar ne.

Apie tai, kas šiam pasitarime buvo nuspręsta, galima išsiprotesti iš to fakto, kad tą pačią dieną po piet K. Škirpa buvo staigiai iškviestas į vokiečių saugumą ir po trumpo apklausinėjimo izoliuotas privatiškame bute, kaip sakant, jam buvo uždėtas naminis areštas. Plačiau apie tai, kaip apklausinėjimas praejo ir buvo įvykdytas areštas, bus paduota sekančioje šios apžvalgos skylyje. Taip tad buvo nukirata K. Škirpos, kaip politiška iškilusio asmens, didžiosios dienos, kurias vėliau pasėkė nauji smėgiai ir spygliuotas kelias.

Sėkanšią, t. y. birželio 26 d., K. Škirpa padarė dar vieną, bet jau desperatišką aktą, kad kaip nors nuo vokiečių saugumo kilpos, naminio arešto forma jam ant kaklo jau užnertos, išsinerti ir vistik į Lietuvą nuvykti. Mat buvo patirta iš Kauno radio, kad birželio 26 d. po piet įvyks iškilusios žuvusiųjų laike sukilimo Lietuvos laisvės kovotojų laidotuvs. Suprasdamas savo, kaip LAF Vado, pareiga ir norėdamas dalyvauti laidotuvsė, K. Škirpa nusprendė apeliuoti į vokiečių saugumos kariuomenės Vyriausijp Vadą Generalfeldmaršalą von Brauchitsch, kurį K. Škirpa asmeniškai pažinojo dar iš Karo Attoche laikų ir kuris ne kartą yra buvęs K. Škirpos svečiu jo bute ir Lietuvos Pasiuntinybėje. Tuo tikslu birželio 26 d. rytą K. Škirpa asmeniškai padiktavo telefonu iš savo buto į OKW atitinkamo turinio telefonogramą, adresuotą Generalfeldmaršalui von Brauchitsch, prašydamas ją priėmusijp karininką ją skubiai perduoti toliau. Suglaustai užsiminę apie sukilimą ir kad jam įvykdyti K. Škirpa, kaip LAF Vadas, paaukavo daug savo idėjos draugų, be to, pranešdamas jog tapo saugumo policijos izoliuotas savo bute, K. Škirpa telefonogramoje užakecentavo savo teisę ir morališką pareigą asmeniškai dalyvauti žuvusiųjų jo kovos draugų laidotuvsė. Kreipdamasis į Generalfeldmaršalą, K. Škirpa apeliavo šiais karliu reikšmingais žodžiais:

"Mein Ehrengefühl als Soldaten ist nicht minder als dies des deutschen Soldaten. Ich appelliere daher an Sie, Herr Generalfeldmarschal, und bitte Sie ergebenst, mir unverzüglich die Möglichkeit verschaffen zu wollen, mich nach Kaunas zu begeben".

Po telefonogramos K. Škirpa prašymą šiuos savo titulus: "Oberst im Generalstabe, Zehnjähriger Militärattaché in Berlin, zuletzt Litauischer Gesandter im Deutschen Reichem". Filnos telegramos tekstas šia pridodamas (Žiur. Dokm. LXXXVII).

Post factum buvo patirta, kad ši K. Škirpos telefonograma, ypač kreipimosi forma į Generalfeldmaršalą von Brauchitsch apeliuojant į jį karinės etikos motyvais, buvo padariusi į vokiečių kariškius didelio įspūdio. Vienas vokiečių generolas, senas K. Škirpos prietelis, dabar atsargoje, kuriam K. Škirpa davė pasiskaityti savo raštų OKW ir kitoms vokiečių įstaigoms nuorašus,, taip ir pasakė, kad iš visų jų jam daugiausia patiko telefonogramos tekstas generalfeldmaršalui Brauchitschui. Sakyto generolo nuomona, von Brauchitsch nebuvę kitos išėities, kaip K. Škirpos prašymą patenkinti bei leisti jam nuvykti į Kauną dalyvauti šuvisiųjų laidotuvsė, nešiarint, kad vokiečių įstaigoms tai gal ir nebūtų buvę pagėdaujama. Dėja, von Brauchitsch to nepadarė. Dar blogiau, - atsakymą davė tik liepos 19 d. Vienas iš Generalinio Štabo Viršininke padėjėjų, būtent, Generalmajoras Matzky (Oberquartiermeister IV), ša atsakymą pasirašė, tvirtina, kad neva K. Škirpos laiškas pasiekęs Generalfeldmaršalą von Brauchitsch, iš priežasties šio pastarojo nebuvimo Berlyne, taip vėlai, kad prašymo laiku patenkinti nenebuvę galima. Į tai tobus. leista šia pastebėti tik štai ką: kas nepakanka- mai įautres garbės klausimams, to ir laiškai tokio reikalu nepasiekia laiku. K. Škirpos buvo kreiptasi į Generalfeldmarschalą von Brauchitsch ne laišku, bet skubia telefonograma, kuri būtų galėjusi pasiekti von Brauchitschą visur ir kiekvienu momentu, jei tie, nuo kurių tai perėjo, to būtų norėję. Kadangi tokio nore pas juos, intinai pati atsakymą pasirašiusiųjų vokiečių generolą, matonai, nebuvo, tai K. Škirpos telefo- nograma pavirto paprastu laišku, kuris, savaime suprantama, vokiečių Generalfeldmaršalo, juo labiau vokiečių sausumos kariuomenės Vyriausio- jo Vado, užiesto karo operacijų vadovavimu, galėjo laiku ir nebeapsiek- ti. Atsakymo nuorašas šia pridodamas (Žiur. Dokm. LXXXVIII).

3. Skaudūs smūgiai.

Lietuvių tautos istorija žino ne vieną atsitikimą, kada laimėtos kovos rezultatai buvo paversti niekais iš priešasties nesantaikų pečių lietuvių tarpe. Tiesa, panašių reiškinų galima užtikti ir pas kitas tautas. Bet tai mažai paguoda. Liūdna, kad nei iš savo, nei iš kitų patyrimo vis dar nesugebėjome pasemti tinkamų pamokų. Jei šioje skiltyje paliečiami kaikurie reiškiniai, labai pakenką LAF Vadovybei privesti Lietuvą prie visiško laimėjimo ir lemiančiai sukliudą sukilėlių paskelbtosios Vyriausybės legalizavimą prieš Vokietiją, tai tos šia daroma ne tas, kad suvedus su kuo bile kokias smėnūškas sąskaitas, bet vien tik tas, kad fiksuoti netolinoms praeities klaidas, kad iš jų galėtų ~~pažinti~~ pasimokyti kiti, ypač kad įgytuoju K. Škirpos patyrimu pasimokintų tie, ant kieno pečių guli našta toliau kovoti už lietuvių tautos laisvą ir Lietuvos nepriklausomybės statatymą.

Kokių sunkumų LAF Vadovybė matė ir kokių turėjo nugalėti kliūčių iki istorinio birželio 23 d. akto, skaitytojas jau turėjo progos patirti iš šios apžvalgos ankstyvesnių puslapių. Šioje gi skiltyje apsiribojama tik tuo, kokių smagių buvo jai suduota artimiausiomis dienomis po mūsų tautos sukilimo, nuo kurių perėjo ar sukilėlių kraujam atgaivintajai Nepriklausomai Lietuvos valstybei būti ar jai vėl žūti. Jie buvo dviejų rūšių: svetimos rankos paruošti ir iš pečių lietuvių tarpo kilę.

Jau pirmąją rusų - vokiečių karo dieną pasiekė K. Škirpa žinios, neva kaikurie buv. mūsų saugumo valdininkai išsiskubina su savo vokiečiais kolegais, Gestapo pareigūnais, į Lietuvą. Klausimas, kodėl jie taip skuba, kodėl naudojasi tokia nepaprasta vokiečių malone, kad kartu su svetima kariuomėne gali vykti į Lietuvą, kai visiems kitiems lietuviams atbėgėliams netik nebuv leista tuojau grįžti į savo tėvyną, bet net buvo iš vokiečių policijos pusės intasi kuo griežčiausių priemonių, kad kuris nors iš jų nepaspruktų iš Berlyno. Kodėl suktyti buv. mūsų saugumiečiai naudojasi tokiuo nepaprastu Gestapo pasitikėjimu, kai kompetetingos vokiečių įstaigos netik nerodė jokios iniciatyvos draugiškai tartis su mūsų tautos pašauktąja Vyriausybe, kurios trys nariai, su Min. Pirmininku priešakyje, buvo pačioje Reicho sostinėje, bet, atbulai, vargė su jais net kalbėtis. Kodėl sektytieji buv. mūsų valstybės pareigūnai, išvykdami tokiais nepaprastomis aplinkybėmis į Lietuvą, neskaitė savo pareiga apie tai paimformuoti Lietuvos Pasiuntinį Berlyne ir paprašyti jo nurodymų. Pagaliau, kas tai buvo per smėnys ir kokios jų pavardės. Jų buvo visa grupė, priešakyje su dr. Germantu (buv. Moškauskas) ir Čenkūn. Skaitytojas prisimins, kad pirmasis pretendavo į LAF Vado pavado tojus, tik buvo laiku nušalintuotas, o antrasis - pasireiškė kaip provokatorius ir vos prieš keletą dienų buvo išsišifravęs kaip toksai.

Už dienos kitos pasiūkėjo ir tiksliai, dėl kurių jie į Lietuvą taip skubinosi: kurti Lietuvos Nacionalsocialistų Partiją. Pirmasis žingsnis turėjo pasidaryti šios partijos vadu, o antrasis - lietuviškųjų SS galva. Bet truko vado pavaduotojo. Pasirodė, juo buvęs namatytas Alantės-Jakševičius. Šis pastarasis, nekuri laiką dar lukterėjęs Berlyne, šia pavadavo Germaną palaikyti santykiams su visagale vokiečių Sicherheitsdienst. Jis sortiravo Lietuvius stbėgelius į Reichui patikimus ir nepatikimus bei teikė vokiečių Gestapui patirimų, kuriems jų leisti vykti į Lietuvą ir kuriems ne.

Ar paminėti keli lietuviai saugumiečių kalyje buvo sugelvoję kurti Lietuvos Nacionalsocialistų Partiją patys, ar tai darėti jiems pavedė jų naujieji darbdaviai, nesvarbu. Viena tik stebina, kad toks sumanymas iš viso buvo kilęs. Stebėtina dėl šių dviejų aplinkybių: pirma, todėl kad pats Hitleris yra pasakęs, jog nacionalsocializmas nėra jokia prekė eksportui ir, antra, todėl, kad kiekvienam nors šiek tiek nusimanančiam apie mūsų tautos troškimus turėjo būti iš anksto suprantama, jog po įvykusio sukilimo, deklaravusi Lietuvos Nepriklausomybės atstatymą, vokiškąjį nacionalsocializmą, siekiančiam silpnosniąsias tautas paglemėti, nebuvo nei mažiausios dirvos Lietuvoje. Jei vis tik buvo mėginta nacionalsocialistų partiją Lietuvoje suorganizuoti, tai, matoma, kuriais nors kitais motyvais. Vokiečių Gestapui, matoma, buvo svarbu surasti lietuvių tarpe sau pakaliką, kuris, ar tai politiškai sukaidinti, ar tai stačiai už trikgrašį, besalyginiai, kaip pas nacių nustatyta, pildytų visus Gestapo nurodymus ir tuo būdu patalkininkautų Reicho užmačioms Lietuvoje. Mūsų šiegi ai nacionalsocializmo kūrėjai, netik grįžusieji iš Vokietijos kai kurie buv. mūsų saugumo valdininkai, bet ir kelta amonų, prisidėjusių prie šių naciškųjų apaštalių pačioje Lietuvoje, siekė tik įsisteikti vokiečiams, kad pasidarius "didelėmis žmonėmis" svetimos rankos pagalba.

Kuo nacionalsocialistinio "sąjūdžio" kurimas Lietuvoje pasibaigė, šia plačiau nėra ką minėti, nes tai nebūtų verta šio popierio ir rašalo. Jis pasibaigė pilnu finanso ir jo iniciatorių visišku susikompromitavimu ne tik prieš lietuviškąją visuomeną, bet ir prieš vokiečių Gestapą. Jei ne šios politinės avantiūros pagalba, tai kitų kelių svetimai rankai vistik pavyko atsiekti tam tikro rezultato: suradus keltą naivėlių pašių lietuvių tarpe, pirmausia taip vedinamų voldemarininkų liogeryje, sumengė su jais konšachtą už laik. Vyriausybės nugaros ir iš emės prieš ją. Tai buvo pirmas smūgis šios Vyriausybės legalizavimui prieš Vokietiją, svetimos rankos suruoštas, išnaudojant užsilikusias iš seniau lietuvių tarpe brovines aistras.

Sektyų buv. mūsų saugumiečių ir kaikiurių voldemarininkų pasi-

dėvines svetimajai meškerei dar buvo todėl ypač žalingos Lietuvos atstatymo reikalui, kad tai pasireiškė kaip tik tuo metu, kad kompetetingos užsienių politikos klausimams Reicho contrinės įstaigos dar nebuvo galutinai nusistatę kaip su Lietuva pasielgti. Post factum buvo patirta, kad būta riestų pažiūrų skirtamų Reicho politinėje vadovybėje ir net tarp Berlyno-Romos ašies galų. Tai sėka iš šių faktų: pirma, Dr. Scht. ir dr. Kl. iš Dienststelle von Ribbentrop prisipažino K. Škirpai, kad būta pas vokiečius stiprių balsų už tai, kad išgytuoti į Rytus ne vien triuškinami bolševizma, bet ir pažadėti Sovietų Rusijos pavergtoms tautoms išlaisvinimą, pirmoje eilėje atstatyti Pabaltijos Valstybes; antra, Italijos karo paskelbimo notoje Sov. Rusijai konkrečiai nurodyta Pabaltijo valstybių atstatymas, kaip tikslas iš šio karo tikslų; trečia, pirmosiomis rusų - vokiečių karo dienomis vokiečių Propagandos M-ja praleido eilę užsienio žurnalistų telegramų apie įvykusį Lietuvoje sukilimą, laik. Vyriausybės sudarymą ir apie Nepriklausomybės atstatymo deklaravimą, ir ketvirta, birželio 25 d. tilpe apie tai net platesnė šinia nacių partijos Vadovybės slaptame biuletenyje partijos padalinių orientacijai.

Pereitoje šios apžvalgos skiltyje jau buvo suminėta, kad vok. Ufa. Rkl. M-ja buvo susvyruvusi ir pats Reicho Ufa. Rkl. Ministras von Ribbentrop neva buvo linkęs su atstatytąja Lietuvos Valstybe skaitytis. Tokiomis sąlygomis ir atsižvelgiant šia sunkėšiau paduotų duomenų, dėja, pasiūkėjusių tik post factum, yra rimto pagrindo manyti, kad sukilimo laimėjimas nebūtų nuėjęs niekuo ir kad jo išdavėje susidariusiaja Vyriausybę gal būtų pavykę prieš Vokietiją legalizuoti. Bet tai reikalavo visiško susiklausimo pačių lietuvių terpe ir daugiau politinės išminties bei atsparumo iš mūsų visuomenės veikėjų pusės. Šių ypatybių, dėja, pas laiką priteruko.

Asmenys, kurie leidosi į konšachtą su Gestapo agentais, aplenkėdami sukilėlių paskelbtąją Vyriausybę, ypač į konšachtus, nukreiptus tiesioginiai prieš šią pastarąją, ne tik begalo pakenkė jos legalizavimui prieš Vokietiją, bet ir prisidėjo prie Lietuvos Nepriklausomybės naujo sužlugdymo. Prof. von Lende savo pasakyme birželio 25 d. neva ne visi lietuviai sakytą Vyriausybę pripažįsta, matomai, rėmėsi ne jo paties išmisliu, bet kuriais nors konkrečiais daviniais, jį pasiekusiais iš Kauno, arba surinktais Berlyne iš dienykšėčių lietuvių per slaptus agentus. Charakteringa šis progą pažymėti, kad pora dienų prieš tai, jau sukiniėjosi Kaune dr. Grf. Jem pavyko greitai sueiti į kontaktą su kai kuriais buv. voldemarininkais ir juose surasti sau dirvą prieš sukilėlių paskelbtąją Vyriausybę. Suradus galą, už kurio išsikabinti, vokiečiai jau galėjo turėti vilties sakytą Vyriausybę suglamžyti pačių lietuvių rankomis, be jokių didesnių politinių skandalų. Tokiomis aplinky-

bėmis ir Reicho politinės instancijos, kurios, kaip sakta, prieš tai buvo kiek susvyruvusios ir palinkusios su Lietuvos atstotystės faktu akai-tytis, minėtojo dr. Grf. laimėjimu, be abejonės, galėjo pasijusti padra-sintos to nebedaryti.

Tolesnę įvykių raida buvo sekanti. Birželio 25 d. apie pietus, kada K. Škirpa paskutini kartą prašė OKW paranos, vokiečiai, kaip iš to pasi-kalbėjimo paaiškėjo, dar nebuvo galutinai apsiaprendę, kaip jiems su K. Škirpa pasielgti. Matoma, suprasdami jog vien voldemarininkų paslaugumo kaune gali neužtekti, jie bandė lygiagrečiai tą pačią dieną po piet dar kartą paveikti gen. Raštikį, nujausdami turį jame silpnesnę žmogų. Šią misiją atliko Alantas. Bet kažkodėl gen. Raštikis neskaitė reikalingu tuomet pat pranešti apie šį svarbų įvykį K. Škirpai, kaip Vyriausybės galvai ir padarė tai tik sekančią dieną, kai K. Škirpa jau buvo po nami-nio arešto. Gen. Raštikio papasakojimu, Alantas jį įtikinėjęs paskutini kartą, kad imtųsi politinio vadovavimo ir ryšytųsi tuo tikslu kalbėtis su kažkuo iš vokiečių. Jis pareiškė K. Škirpai, jog ir šį kartą atsisa-kaus nuo tokios pareigos, pasiaiškindamas, jog neskaito savas jokiai palti-tiku bei noris pasilikti tik kariu. Bet gen. Raštikis pranešė, kad jis vistiek padėdėjo prisidėti prie kariuomenės organizavimo, kai Alantas jam atkleidė, jog lietuviams busią leista sudaryti 7 pulkus. Ar tai buvo visa, ką gen. patyrė iš Alanto ir pažadėjo, nežino tik juodu. Taip pat sunku ką už juos tvirtinti, ar juodviejų pasikalbėjimas sudarė vokie-šiams paskutinį akstiną griebtis prieš K. Škirpą policinės priemonės, jį be jokio iš jo pusės nusikaltimo izoliuojant savo bute.

Į saugumą K. Škirpa buvo iškvieštas birželio 25 d. po piet, kur buvo paprašytas duoti paaiškinimą apie įvykius Lietuvoje. Apklausinėjimą darė tas pats valdininkas, kuris birželio 19 d. kvotė K. Škirpą dėl Čen-kaus provokacijos, būtent policijos komisaras Legat. Patyręs iš jo, ku-riuo reikalu tapo į Legat istaigą iššauktas, K. Škirpa visų pirma pareiš-kė nusistebėjimo, kad reikalaujamų žinių jis prašomas atsukti ne betar-piškai vok. UEs. Rkl. M-jos, su kuria jau buvo atnaujinęs asmenišką kon-taktą, bet per policijos organą, tuo apsilenkiant su diplomatiniais pe-pročiais ir pažaidžiant jo, kaip svietimos valatybės atstovo, teisingą pā-dėtį. Jis atkreipė policijos komisaro Legat atydą į tai, kad Lietuvos įjungimo į Sov. Rusiją jis nebuvė pripažinęs, prieš tai griežtai ir formališkai protestavo ir kad Lietuvos vyriausybės iš savo pareigų, kaip Lietuvos Pasiuntinio, nebuvo atšauktas. Satikdamas vistiek duoti pol-komis. Legat paaiškinimą, jis pabrėžė, kad šitaip nusileidžias norėdamas parodyti, jog neturi ką nuo vokiečių istaigų slėpti ir vadovaudamasis vien geru noru, kad susidėjusios padėties kokiu nors prestižiniu pobū-džio užsiopyrimu nesūstrinti.

Po tokios išangos, dėl kurios polic. komis. Legat iš savo pusės ne-

atsakė nieko, K. Škirpa padiktavo vienas iš Legat bendradarbių savo pa-
rodymus, kaip sukilimas buvo paruoštas. Buvo mažiaug išdėstyta, kad pir-
mieji sukilimo paruošimo daigai jau buvo padėti laike K. Škirpos buvimo
kaune birželio mėn. pabaigoje 1940 metais; kad iš pat pradžių buvo pa-
sistatytas aiškus tikslas atstatyti nepriklausomą Lietuvos valstybę;
kad vėliau šiam idėjai atsiekti susikūrė krašte ir užsieniuose didžiū-
lis lietuvių politinis sąjūdis, pavadintas Lietuvių Aktyvistų Frontu,
kurio Vadovybė buvo Berlyne ir veikė su vokiečių įtaigų žiniomis ir prita-
rimu; kad pats sukilimas buvo surengtas pagal raštišką planą, įteiktą
OKW ir įvykdytas pagal sutartą su šiuo pastaruoju instrukciją. Atrodo,
kad polic. komis. Legat nelabai patiko, kam K. Škirpa visa tai į proto-
kolą sudiktavo. Atvykęs į kambarį, kur K. Škirpa savo rodymus diktavo,
jis nutraukė tolesnį laisvą dėstymą, pastatydamas K. Škirpai sekančius
konkrečius klausimus:

- Wie erklären Sie den Fall, das in Litauen bei dem Vormarsch der
deutschen Wehrmacht litauischerseits wurde eigenmächtig die staatliche
Unabhängigkeit proklamiert und eine Regierung ausgerufen? - buvo pirmas
polic. kom. Legat klausimas.

- Paprastai, - atsakė K. Škirpa, pasiūkindamas, jog pagrindiniu su-
kilimo tikslu ir buvo ne kas kita, kaip atstatyti Lietuvos valstybinę
nepriklausomybę; visoms vokiečių įtaigoms, su kuriomis LAF teko palaikyti
santykius, apie tai buvo iš anksto žinoma, taigi jokios naujienos
ne nebūta. Kai dėl pačios vyriausybės sudarymo, tai K. Škirpa dėstė,
jog kiekvienas sukilimas paprastai organizuojamas ne taip sau, bet po-
litiniam tikslui: arba krašto Vyriausybę nuversti, jei ji netinkama,
arba ją pastatyti, jei tokios nebūta. Beto, pridėjo, kad dėl Vyriausybės
sudarymo dėjo nemažai pastangų susitarti su kompetetingomis vokiečių
įtaigomis iš anksto ir jas išpėjo, netik šokiui, bet ir raštu, jog
priešingu atveju sukilimai patys gali sudaryti krašto Vyriausybę revo-
lucijos keliu.

- Wie stellen Sie sich zu all dem persönlich?

- Kaip lietuvis, galiu iš to, kas Lietuvoje įvyko, tik pasidžiaugti,
- spontaniškai atsakė K. Škirpa.

- Das verstehe ich - įterpė polic. kom. Legat.

Tąsdamas savo atsakymą, K. Škirpa pridėjo, jog skaito, kad tuo ak-
tu buvo atstatyta Lietuvos garbė, kadangi pasipriešinti prieš Sov. Rusi-
jos smurtą 1940 metų pėvsarį nebuvo įmanoma. Beto, atkreipė pol. kom.
Legat atidą į tai, kad Lietuvoje įvyko ne kas kita, kaip tai, ką K.
Škirpa iš anksto numatė savo memorandume, įteiktame vok. Ula. Rkl. M-
jai birželio 19 d. ir kuris iš vokiečių pusės buvo autorizuoto pareigūno
priimtas.

- Wie erklären Sie die Tatsache, dass zum Ministerpräsidenten wur-
den Sie selbst ausgerufen?

- Skaitau tai, kaip LAF Vadas, visai natūraliu ir savaimu suprantamu dalyku, - atsakė K. Škirpa, pažymėdamas dar kartą, jog sukilimą paruošė ir įvykdė Lietuvos Aktyvistų Sąjūdis ir kad į patį K. Škirpą tada visa lietuvių tauta dėjo viltis.

Pasakęs sau, jog tuo būdu jam esą viskas labai aišku, pol. kom. Legat, baigdamas apklaucimą, dar pasiteiravo, ką K. Škirpa nuolai mano toliau daryti.

- Miesto įpatingo - gavo atsakymą. K. Škirpa pasiūkino, jog yra kreipęsis į Reicho Vyriausybę, prašydamas nedaryti joms kliūsių galimai gerti greičiau nuvykti į Lietuvą porinti pareigas, kurias jis tautos sukilimo tapo pašauktas. Jei to tuojeu pat dar nebūtų galima padaryti, tai pasakė, jog laikinai pasiliksias Berlyne eventualiems pasitarimams su Reicho Vyriausybę Lietuvos klausimui sureguliuoti. Beto, K. Škirpa atskleidė pol. kom. Legat, jog yra kreipęsis su specialiu raštu į patį Führerį ir Reicho Kanclerį Hitlerį dėl amšniškos audiencijos ir parašęs formalų laišką Valstybės Sekretoriui von Weizsäckeriui, prašydamas Reicho Vyriausybės sutikimo atgeivinti Lietuvos Pasiuntinybės funkcioavimą.

- Alles das ist sehr interessant - pridėjo nuo savęs pol. kom. Legat, bet tosdama toliau pareiškė štai ką:

- Als Polizeibeamter habe ich leider einen für mich sehr peinlichen Auftrag von den höheren Dienststellen Ihnen mitzuteilen, dass Sie von heute ab und bis auf weiteres Ihre Privatwohnung in Berlin Achenbachstr. 1 nicht mehr verlassen dürfen.

- Tai reiškia areštą - spontaniškai replikavo K. Škirpa, pertraukdamas pol. kom. Legat.

- Das bedeutet keine Verhaftung, das ist nur eine Sicherheitsmassnahme im Interesse Ihrer eigenen Person - pasiūkino pol. kom. Legat.

- Tai originalu - atsakė K. Škirpa, tvirtindamas, kad nesijaušia nei iš kur grasinamas ir pasiūkindamas, jog, kaip buv. karininkas, dar nepasiršo naudotis pistolietau save apginti; be to, pastebėjo, jog tikslais, kad vietinė politijos nuovada, kurios globoje randasi K. Škirpos gyvenamoji vieta, neatsisakytų suteikti jam pagalbos, jei toks reikalus kiltų.

- Už ką manė naminių areštų izoliuojate - paklausė K. Škirpa iš savo pusės, norėdamas turėti pilną aiškumą, kad supratęs pavartotos prieš jį priemonės tikrąją prasmę.

- Ich bin nicht in der Lage Ihnen etwas mehr darüber zu sagen. Es wurde mir von Oben angeordnet Sie nur von dieser Massnahme persönlich in Kenntnis zu setzen. Sie trifft nur Sie allein zu. Ihre Familienangehörigen werden dadurch nicht berührt, sowie auch keine andere Einschränkungen Ihnen auferlegt.

Tosdama toliau, pol. kom. Legat aiškino, kad sąlyta priemonė pavartota prieš K. Škirpą su Vok. URS. Rūl. 14-jos Žinia ir kad todėl galis pa-

tarti K. Škirpa i šią pastarąją nė nesikreipti dėl išsiaiškinimo. Tai esą nieko nepagelbėtų. Atsižvelgdamas i tai, kad K. Škirpa turi reikalų su OKW, polic. kom. Legat nurodė laikytis sekantišios tvarkos: jei OKW, arba kokia nors kita vokiečių Dienststelle, pakviestų K. Škirpa užėiti, arba jis pats turėtų reikalą i ją kreiptis, tai kad pima negu sutars pasi kalbėjimo valandą, teiktųsi susisiekti telefonu su polic. kom. Legat įstaiga, kuri jau nuo savęs padaris kas reikalinga, kad K. Škirpa galėtų butą aplieisti.

Tai įsidėmėjęs, K. Škirpa dar pasiteiravo kuriam laikui žmonų namų areštas ant jo uždėdams.

Polic. kom. Legat i tai atsakė, jog manęs, kad neilgam, gal tik keliam dienom...

Tuomet K. Škirpa pareiškė žodžiu dėl pavartotos prieš jį policinės priemonės protestą (Widerspruch). Vienkart atkreipė ta proga polic. kom. Legat atydą i tai, kad lietuvių tauta K. Škirpos, kaip Lietuvos Vyriausybės Gėivos areštą, gali suprasti jos įžeidimą ir kad kalbamas aktas gali turėti svarbių politinių pasekmių lietuvių - vokiečių santykiams netik dabaršiai, bet ir ateišiai, nekalbant jau apie nepalankius Vokietijai komentarus, kurių jis gali iššaukti platesniams pasaulyje.

- Dies wäre sehr zu bedauern, - atsakė i tai polic. kom. Legat, suprasdamas įvykie politiną reikšmą.

Tuo pasikalbėjimas su polic. kom. Legat buvo baigtas. Pasirašęs protokolą, K. Škirpa galėjo grįžti pas save namo. Jį palydėjo iki pat jo buto polic. kom. Legat sekretorius. Matomai, to reikalaujo policijos nuostatai, nors K. Škirpa butų grįšęs i savo butą ir be jokio palydovo, nes jam nebuvo atėjusi mintis i galvą pabėgti ar tai pasislėpti.

Laikė apklausinėjimo polic. kom. Legat elgėsi su K. Škirpa visai korektiškai, rodė jam mandagumo ir respekto. Kada skelbė verdiktą apie K. Škirpos izoliavimą naminiu areštu, jis buvo susijaudinęs, paraudė kaip gaidys, matomai, suprasdamas, kad vykdo didžiausių neteislingumą ir jo Vyriausybės politiną klaidą. Bet, kaip policijos pareigūnas, jis tai turėjo padaryti, nors tas veiksmas gal ir nebesiderino su jo, kaip žmogaus, sąžinės balsu. Kai dėl paties K. Škirpos laikyosenos, tai ir jam šis policijos apklausinėjimas kainavo nemažai dirksnių, bet jis stengėsi išlaikyti lygsvarą. Kalbėjo su polic. kom. Legat vyriškai, nebijodamas jokių pasekmių, nes turėjo savo pusėj ne tik nesugėriaunamus argumentus, bet ir tvirtą moralinį pagrindą, įsaudamas jog visa lietuvių tautą jį palaikytų. Todėl pareikštą jam vokiečių Machtpolitik vardu verdiktą, jis galėjo išklaudyti su ramia sąžine ir pakelta galva, ne kaip nugalėtas, bet kaip nugalėtojas. Jį įjaudino tik vienas dalykas, būtent, tas, kad dėl įvykusio arešto nebegalės dalyvauti savo kovos draugų, sukilėlių, diaviriškai žu-

vasių už Lietuvos Nepriklausomybę, laidotuvasė birželio 26 d. Šio susikrimitimo perimtas, jis pareiškė polic. kom. Legat, jog birželio 25 d. jam dėl sakytos prieštasties yra ypač skaudi ir kad ji nuolaiviai praeitį, kaip tragiškiausias jo gyvenime.

Griūtas namo ir dar kartą pergauvojas pavartotos prieš jį policinės priemonės prasme, K. Škirpa priėjo išvados, kad tai esama tik sąvotiško spaudimo, padaryti K. Škirpa nuolaidesniu, arba, jį izoliavus, poveikti visą likusiąją Vyrinasybę, kad išsiskirstytų. Jei vokiečiai būtų norėję K. Škirpai už ką nors kerštauti, tai būtų su juo pasielgę tikrai brutališkai, jį nubausdami, jei ne teismo keliu, tai izoliavimu kurioje nors skaitlingų Vokietijos koncentracijos stovyklų, į kurias kieta nacionalsocialistinio režimo ranka kiša be atodairos žmones už mažiausius nusikaltimus, arba net be jokių nusikaltimų, o taip sau valstybės saugumo sumetimais, kas dažnai supuola su politinio keršto tikslais. Jei mainais areštus dar nereikšė K. Škirpos galo, kaip žmogui, tai jis vitik reiškė jam kilpą ant kaklo, kaip politiniam veikėjui. Kad šis diagnozas buvo teisingas, konkretiškai pasiškėjo jam sekančią t.y. birželio 26 d.

Birželio 26 d. rytą paskambino K. Škirpai telefonu dr. Kl. senens sekretorė, perduodama jam dr. Kl. pakvietimą netrukus pas jį užėiti. Tada vienu akimirkančiu apsispręsti, kaip pasielgti: vykti tuojuo pas dr. Kl., nieko apie tai nepranešus saugumui, arba pirma atsiklausti šio pastarojo. Nusistatyta vistik atsiklausti. Taip apsispręsta dėl sekančių samprotavimų. Jei dr. Kl. kviešia K. Škirpą kokiam nors tikrai rimtam reikalui ir dar nekino apie jo izoliavimą savo bute, tai patyręs iš K. Škirpos, kad negali bute apieisti, turėtų skaityti savo pareiga tuojuo intervenuoti aukščiau, gal pas patį von Ribbentropą, kad K. Škirpą iš saugumo penčių išliuosavus. Jei priešingai, dr. Kl. nieko tokio rimtesnio neturį, tai jis arba iš viso nediris intervenuoti, arba bus bejėgis tą padaryti. Toks ar kitoks rezultatas bus naudingas ta prasme, kad papildomai išryškintų padėtį. Todėl K. Škirpa pranešė paskambinusiai jam sekretorei, kad jis eisid pas dr. Kl. užėitų, bet pirmiausiai prašo dr. Kl. pasirūpinti, kad būtų nuimtas nuo jo draudimasis apieisti butą. Kad savo padėtį pavaizdavus, K. Škirpa, be to, paskaitavo savo telefonogramos generalfeldmaršalui tekstą ir prašė jį patiekti dr. Kl. šiniai. Po to paskambino į polic. kom. Legat istaiga, pranešdamas, jog kviešiamas pasikalbėjimui į Dienststelle von Ribbentrop ir prašo leidimo tuo reikalu pasišalinti iš buto. Iš saugumo pusės buvo atsakyta, jog tuojuo busią padaryta kas reikalinga. Atsiklausus saugumo buvo nusistatytas dar ir todėl, kad buvo prisibijota, ar pakvietimas pas dr. Kl. neturėjo provokacinio pobūdžio.

Belaukiant saugumo atsakymo, atvyko pas K. Škirpą gen. Raštikis

papasakoti apie savo pasikalbėjimą su Alantu birželio 25 d. po pietų, apie ką jau buvo minėta aukščiau. Patyręs, kad gen. Raštikis padėjo Alantui, jog didiai prisidėjo prie mūsų kariuomenės organizavimo, jei iš vokiečių pusės tikrai būtų leista ją sudaryti, K. Škirpa tokiuo gen. Raštikio neatsargiu užsiangažavimu buvo labai nepatenkintas. Jis nurodė kad pirmausia tenka rūpintis pačios Vyriausybės legalizavimu prieš Vokietiją, o ne daryti iš anksto vokiečiams avansus kariuomenei kurti, kai dar nežinau, ar Vokietija skaitosi su Lietuva, kaip valstybės, atstatymo faktas. Jis laikėsi nuomonės, kad davo padėdą Alantui gen. Raštikiui tik bereikalingai padavė vokiečiams viltį ją įtraukti į savo pinksles ir profetiškai išpėjo, kad vokiečiai gali tuojuo šiupti gen. Raštikiui už rankos. Ta proga K. Škirpa atskleidė gen. Raštikiui, jog tapo izoliuotas savo bute, bet kad žiūrį į tai tik kaip į vokiečių spaudimą. Be to, papasakojo jam, kokių savė pasiūkinimų saugumui ir kad tik ką gavo iš dr. Kl. pakvietimą pas jį užėiti, bet nežino ar šio pasimatymo, kuris gali būti svarbus, saugumas nepasistengs sukliudyti.

K. Škirpos nufantimas greitai pasitvirtino. Atsakymą iš saugumo dėl pasimatymo su dr. Kl. nesusilaukta. Vieton to, saugumas skubiai ieškojo po miestą gen. Raštikio. Saugumo tarnautojas Schubert, gavęs pavedimą gen. Raštikiui surasti, buvo atvykęs ir į K. Škirpos butą. Jis pareiškė, jog turis pavedimą surasti gen. Raštiki, kuris esąs kviečiamas į kažkokį svarbų pasitarimą (Besprechung). Jam buvo atsakyta, jog gen. Raštikis kaip tik yra pas K. Škirpą. Kai gen. Raštikis paprašė patarimo, kaip jam pasiegti, K. Škirpa atsakė, jog negali policijos kvietimo nepriimti. Ta proga K. Škirpa nurodė gen. Raštikiui štai ką: Jokių padėdų vokiečiams neduoti ir jokio pavedimo iš jų nepriimti bei nei kaip neužsiangažuoti, o tik išklausyti ką vokiečiai pasakis, juos iškvostė apie tai, ką Lietuvos klausima galvoje ir tuojuo pranešti apie pasikalbėjimo rezultatus K. Škirpai, kad drauge visą aptarus ir nustatydus kaip toliau laikytis. Gen. Raštikis buvo iš K. Škirpos pusės išskoniškai išpėtas, kad laikytųsi tvirtai, nes tiek pakvietimo būdas, kaip ir momento aplinkybės, visadėdė rodė, jog vokiečiai griebiasi paskutinės priemonės gen. Raštikiui palenksti, ir, matomai, daris į jį spaudimą, kad įverius laikinai Vyriausybei kyli į pačias jos viršūnes.

Tai buvo K. Škirpos paskutinis pasimatymas su gen. Raštikiu, prieš šiam pastarajam išvykstant į Lietuvą. Todėl apie jo pasikalbėjimo su vokiečiais rezultatus ir net su kuo kalbėjosi, K. Škirpai iš pradžių nieko nebuvo žinoma. Apie tai jis patyrė tik post factum iš kitų asmenų, kalbėjusių su gen. Raštikiu šiam jau esant Lietuvoje. Tai, kas pasiekė K. Škirpą apie gen. Raštikio pasikalbėjimą su vokiečiais prieš šio išvykimą buvo tik nuotrupos, be to, surinktos iš trečiųjų lūpų. Todėl buvo neįmanoma iš syk susiorientuoti, kas iš tikrųjų atsitiko. Šios nuotrupos

buvo sekančios:

Saugumo vadininkas (Schubert), išsikvietęs gen. Raštikį su savim iš K. Škirpos buto, nepriėmė generolui laiko numatytam pasikalbėjimui, bet kalbino, kad tai paskirtą pats gen. Raštikis. Šis gi atsakė jai, kad jis esąs visados laisvas. Jąodu sutarę, kad sakytas vadininkas atvažiuos paimti gen. Raštikį 14 v. 50m. iš dr. Ancevičiaus buto, kur generolas gyveno. Iš to seka, kad pasikalbėjimas bus įvykęs birželio 26 d. tuojuo popie.

Po savo šio pasikalbėjimo su vokiečiais, gen. Raštikis tuojuo pat pas K. Škirpą nepasirodė. Tai buvo įtartina. Bet K. Škirpa rasino save aiškindamas tai sau tuo, kad gen. Raštikis gal nori pirmausia padaryti sau užrašus ir atvyks papasakoti apie viską tą pašią dieną vakare. Gen. Raštikiui tai nepadarius be tik birželio 26 d. vakare, bet ir sekančią, t. y. birželio 27 d. iš ryto, tokia jo laikysena atrodė daugiau negu keista. Netrukus buvo gauta žinia, kad paminėtas aukščiaus saugumo vadininkas skambinęs telefonu į dr. Ancevičiaus butą dar kartą birželio 27 d. iš ryto, ieškodamas gen. Raštikio. Jo nesuradęs namie, paprašė dr. Ancevičių perspėti generolą Raštikį, kad jis grįž namo, kad būtų 14 val. išvykti ilgesniam laikui ir paruoštų iš anksto valizą su savo daiktais. Tai rodė, jog gen. Raštikis yra laisvas, bet kad darosi kažkas paslaptingo aplenkiant K. Škirpą, kaip Vyriausybės galvą. Ši paslaptis kiek išryškėjo kai maždaug apie 18 val. 30 min. adv. R. Skipitis, atvykęs pas Kp. Škirpą, paklausė šį pastarąjį, ar jam žinoma, jog gen. Raštikis netrukus išskrenda į Lietuvą. Šią žinią adv. R. Skipitis sakė patyręs iš dr. Ancevičiaus. Būta ir kitokių žinių, būtent, kad generolas neva iškviestas pas Hitlerį į Führerhauptquartier. Ši žinia pasirodė buvusi neteisinga.

Išvada buvo aiški: vokiečiams pavyko gen. Raštikį įtraukti į savo būgą. Bet su kuo iš vokiečių kalbėtasi, ką su jais sutarė, kokiais tikslais išvyksta į Lietuvą ir kodėl visa tai slepia nuo K. Škirpos? Šioki toki atsakymą į šiuos klausimus K. Škirpa galėjo sau duoti, pasirendamas inž. E. Galvanauskui patiktai daviniais. Bet šiam pastarajam, kaip jis pranešė, esą tekę visai atsitiktinai matyti su pašiu gen. Raštikiu birželio 26 d. vakare. Apie 13 val., taigi maždaug viena valanda prieš gen. Raštikio išvykimą į Lietuvą, inž. Galvanauskas, atėjęs pas K. Škirpą, papasakojo jam štai ką: bile kokių daumenų apie tai, kas iš vokiečių patirta ir su kuo kalbėtasi, gen. Raštikis vengęs pasakyti, aiškindamasis, jog esąs davęs vokiečiams garbės žodį apie tai niekam nepasakoti; esąs prasitaręs tik tiek, kad iš amens, su kuriuo kalbėjasis, supratęs, jog vokiečiai laikąsis panašaus nuostatymo, kaip tvirtina mūsų saugumiečiai. Iš to pasidarė K. Škirpai aišku, jog ir pats gen. Raštikis nuolina Kanosos keliu.

Tai reiškė naują smūgį laikinios Vyriausybės legalizavimui. Kur gen. Raštikio, kaip karininko, drauga, kurią jis savo viešomis kalbomis prieš mūsų visuomeną yra seniau ne kartą gyrėsis, kad taip lengvai su-

pasuoja prieš vokiečių spaudimą ir kur jo politinė išmintis, kad pasidaro svetimos intrigos įrankiu prieš Lietuvos nepriklausomybę? Bet šitaip aiškuoti nebuvo kada. Svarbiu buvo susirūpinti, kaip gelbėti patį reikalą. Todėl K. Škirpa paprašė inž. Galvanauską, kaip Lietuvos Tautinio Komiteto Pirmininką, tuoju nusišaukinti pas gen. Raštikį ir K. Škirpos, kaip Vyriausybės galvos, vardu formaliai pareikalauti, kad pasakytų su kuo kalbėjosi, apie ką ir kokiais tikslais vyksta į Lietuvą, o taip pat kodėl tai daro nepasitaręs su K. Škirpa. Kai inž. E. Galvanauskas jau buvo nuvykęs į dr. Ancevičiaus butą, K. Škirpa telefonu jam dar sugestijonavo sekančią mintį: jei gen. Raštikis būtų gavęs iš vokiečių pavedimą perinti Vyriausybės vadovavimą, tai kad paties paskyrimo neįstų iš svetimų rankų, bet iš K. Škirpos, kuris, atlikęs tai pagal Lietuvos konstitucijos reikalavimus, pats iš Min. Pirmininko pareigų pasitrauktų, užleisdamas savo vietą gen. Raštikiui. Tuo tikėtasi legalizuoti sukilimo paskelbtąją Vyriausybę netiesioginiai.

Po pasimatymo su gen. Raštikiu inž. Galvanauskas, užėjęs pas K. Škirpa tą pačią dieną po piet, pranešė štai ką:

Pirma - pareiškė, kad gen. Raštikis dar kartą atsisakė ką nors konkretnio apie savę pasikalbėjimo turinį atskleisti, motyvuodamas šia savo laikysena jo duotuoju vokiečiams pažadu išlaikyti paslaptį, ir

Antra - kad inž. Galvanauskas tik apie šiuos smulkesnius dalykus patyręs:

- pasikalbėjimas įvykęs ne saugumo įstaigoje, bet su vienu žymesniu vokiečių politiku, pas kurį buvo pasiprašęs K. Škirpa, tik jo nebuvęs priimtas;
 - nei šio asmens pavardės, jei jo biuro adrese, kur pasikalbėjimas įvyko, gen. Raštikis nenorėjęs atskleisti;
 - pasakė, kad iš sakyto asmens supratęs, jog K. Škirpa vokiečiams omąs nepriimtinas ir kad su juo nebūsią kalbėmasi;
 - kai dėl pačios Lietuvos nepriklausomybės, tai iš pasikalbėjimo likęs pas gen. Raštikį išpučias, kad tas klausimas patiems vokiečiams dar nesąs niškus;
 - gen. Raštikis laimingas nuomonės, kad vokiečiai, matomai, sieks pravesti tai, ką sakė Čenkus;
 - gen. Raštikis šūris į padėtį gana pesimistiškai ir bauginantis, kad nebūtų dar blogiau.
- Kuomet inž. E. Galvanauskas innistavo, kad gen. Raštikis vistik pasakytų ką konkretnio, šis į tai atsikirtojas įgaliausiai K. Škirpa, esą reikalinga, kad nors vienas lietuvis išlaikytų duotą žodį. Tai netiesa. K. Škirpa jokia būdu prieš vokiečius nebuvo įsipareigojęs, jokio pažado jiems nebuvo davęs, išskyrus žodinį pasižadėjimą, duotą pulk. ltn. Grb., savo laisva valia, kad išlaikis kariškias paslaptis, kai sukilimas

buvo dar tik ruošiamas. Ši savo žodi, kada tai tebebuvo aktualu ir svarbu, K. Škirpa pilnai išlaikė, kaip kad jį gražiai išlaikė ir jo kovos draugai, kurie trumpai prieš rusų-vokiečių karą buvo vokiečių OKW siunčiami su svarbiais ir ryžtingais uždaviniais į bolševikų okupuotąją Lietuvą.

Gen. Raštikio tokia laikysena, nesiskaitant su duotais jam nurodymais, atsisakant pranešti apie pasikalbėjimo rezultatus, duodant vokiečiams garbės žodi, jog tai, ką patyrė, slėps nuo savo vyresnybės ir savavaliai išvykstant į Lietuvą, palikus K. Škirpą, kaip Vyriausybės galvą, Berlyne visiškai neorientuotą, buvo pakankamo pagrindo prilyginti valstybės išdavimui. K. Škirpa tai ir buvo iššyk užfikdavęs savo užrašuose apie anų psiminėtinų dienų įvykius, surašytuose 1941 m. birželio 28 d. Bet dr. P. Karveliui padarius priekaištą, kad tai būtų per griežta išvada, nenorėdamas duoti pagrindo bile kokiam ginčui tuo klausimu savųjų tarpe, žodžius "valstybės išdavimas" išbraukė ir jų vieton užrašė "didžiausia klaida", nors asmeniškai pasiliko ir toliau prie savo pirmąkėtės nuomonės. Duomenų, kad gen. Raštikis visa tai būtų padaręs iš piktos valios bei vokiečių papirktas, nebuvo ieškoma ir šia prasme K. Škirpa jo nė nebuvo įtaręs, skaitydamas gen. Raštikį neabejotinu lietuviu. Bet nusikalstamą darbą galima padaryti ir nesąmoningai, pačiam to iš syk gal nė nesupratęs. Ypač tokie nusikaltimai dažnai pasitaiko politiniame darbe, jei jo imasi asmuo, tam darbe neturintis patyrimo arba jame nenusimanąs.

Kad neiškraipus K. Škirpos aiškinimą, pareikštų anuo metu dėl gen. Raštikio pasielgimo ir šio jo pasielgimo įvertinimo, tebus leista šia paduoti sekančias vietas iš suminėtu aukščiau K. Škirpos užrašų:

"Šitoki gen. Raštikio pasielgimą skaitau didžiausia klaida (pirmąkėtėje redakcijoje buvo pasakyta valstybės išdavimu), kurią jis padarė per nenusimanymą politikoje ar karjeros pagundo paimtas. Jis visų pirma sulaužė drausmą, kadangi leidosi į pasikalbėjimus, kuriuos aš jam buvau uždraudęs. Antra, kaip karininkas ir lietuvis, jis neturėjo teisės duoti pažado svetimos valstybės pareigūnui, kad laikis paslapyje ką jam tas pareigūnas pasakys, juo labiau laikis paslapyje nuo manęs, kaip Lietuvos Vyriausybės Galvos ir Aktyvistų Fronto Vado. Davęs minėtą pasižadėjimą, jis vistiek turėjo man visa papasakoti, nes pasižadėjimas, duotas svetimos valstybės pareigūnui, neturi pagal Lietuvos įstatymus jokios galios, ypač kai liečiami valstybiniai reikalai. Dar blogiau, kad jis išvyko palikdamas mane visiškai neorientuotą, kokiais tikslais ir kur jis išvyko. Kyla klausimas, kuo paaiškinti vokiečių užsispyrimą su manim nesikalbėti ir užsibrėžimą žutbut surasti kitą žmogų".

Po atitinkamo įvertinimo vokiečių laikysenos LAF atžvilgiu iki

Lietuvos Nepriklausomybės paskelbimo ir laik. Vyriausybės sudarymo, iki kada vokiečių įstaigos, ypač kariškos ir politinės, atsinešė prie Škirpos gerai ir rodė jam pasitikėjimo, K.Škirpa toliau duoda sekantį atsakymą:

"Kadangi vokiečiams tuo tarpu neparanku mūsų laimėjimus užslopinti brutališkai, tai jie užsibrėžė mus žutbut išsprogdinti iš vidaus, nesiekiant su manim ir medžiojant koki kitą asmenį, kuri jau jie patys paskirtų ir tuo pačiu padarytų jį savo beleišviu. Jei Raštikis šia prasme jiems patarnaus, tai atliks nebe lietuvišką darbą. Kiekviensm politiškai galvojančiam žmogui suprantama, kad svarbiausias uždavinys dabar yra sukilimo paskelbtą Vyriausybę legalizuoti, bet ne padėti vokiečiams ją sprogdinti".

Pagal žinias, pasiekusias K. Škirpą post factum per asmenis, kurie yra kalbėjęsi su pačiu gen. Raštikiu šiam jau esant Kaune, paaiškėjo, kad gen. Raštikis buvo birželio 26 d. priimtas ne kurio "žymesnio politiko" ar atsakingo vok. Užs. Rkl. M-jos pareigūnos, bet to paties dr. Kl., kuris tą pačią dieną iš ryto norėjo kalbėtis su K. Škirpa, tik buvo saugumo organų sukliudytas. Gen. Raštikio pasakymas inž. E. Galvanauskui, jog buvęs priimtas asmens, pas kurį buvo pasiprašęs pats K. Škirpa, tik liko nepriimtas, taigi buvo paties gen. Raštikio išmislas, arba koks nors paprastas nesupratimas. Pabrėžtina yra tai, kad prie gen. Raštikio pasikalbėjimo, kaip pasiekusios post factum žinios iš Kauno rodo, su dr. Kl. dalyvavo Sicherheitsdienst pareigūnas dr. Grf., atsirađęs iš Kauno ir vėliau palydėjęs gen. Raštikį į Lietuvą. Kuris iš šių dviejų pasikalbėjime dalyvavusių daugiau svėrė, ar dr. Kl. ar dr. Grf., galėtų atsakyti tik gen. Raštikis. Kadangi K. Škirpa ir vieną ir antrą pažįsta asmeniškai, tai jam pasidarė visiškai aišku, jog gen. Raštikis buvo patekęs į tipingas vok. saugumo pinkles. Sakyti du vokiečiai, tada savo pareigose ne daug kuo tesiskyrė: dr. Grf. yra tikras Gestapo valdininkas, odr. Kl. - vokiečių agentas užsienių politikos srityje, tuomet širbęs Dienststelle von Ribbentrop, taigi skaitėsis neoficialiu vok. politikos spiruokliu. Su juo yra teką pašiam K. Škirpai turėti nemažai reikalų. Trumpai prieš rusų - vokiečių karą K. Škirpa, kaip jam buvo minėta, buvo nuo Dienststelle von Ribbentrop, taigi ir dr. Kl. atsipalaidavęs ir Lietuvos klausimą perkėlęs į vok. Užs. Rkl. M-ją, kaip kompetetingą organą užsienių politikos klausimams. Tuo būdu Lietuvos klausimas jau buvo pastatytas ant tvirto pagrindo, ypač kai vok. Užs. Rkl. M-ją priėmė iš K. Škirpos, kaip Lietuvos Pasiuntinio, birželio 19 d. memorandumą. Gen. Raštikis, pasidavęs vokiečių saugumo meškerei, Lietuvos klausimą nuo sakyto pagrindo nustūmė ir vėl jį gražino į pirmykšnią padėtį, t. y. į dr. Kl. pinkles, tuo sakytą K. Škirpos diplomatinį laimėjimą pagadinamas arba mažiausiai visą reikalą sukomplikuodamas.

Kai dėl sakytų vokiečių agentų pareiškimų gen. Raštikiui, tai, post factum pasiekė K. Škirpą apie juos sekančios žinios: Gen. Raštikiui buvo

pareikšta, kad Vokietija mūsų tautos sukilimo pastatytosios Vyriausybės kaip sudarytos be susitarimo su Reicho Vyriausybe, nepripažįstanti, kad su K. Škirpa, kaip šios Vyriausybės galva, nebūsią kalbamasi ir be to, pagrąsinta, esą galinti nukentėti visa lietuvių tauta, jei konfliktas nebūtų likviduotas geruoju. Po šitokių pareiškimų gen. Raštikis buvęs paprašytas imtis pareigos patarpininkauti tarp mūsų visuomenės ir vokiečių įstaigų Lietuvoje. Visa tai buvę pasakyta gen. Raštikiui su sąlyga, kad jis apie tai niekam nepapasakos ir pasikalbėjimo turinį laikis paslapyje. Buvo paimtas iš gen. Raštikio žodis, kad paslaptį išleikis ir jis sakytiems vokiečių agentams toki žodį davė. Matomai buvo pamiršęs, jog yra sukšto rango karininkas, buvęs Lietuvos Vairuomenės Vadas ir kad kaip naujai paskelbtosios nepriklausomos Lietuvos Vyriausybės narys to jokiomis aplinkybėmis negalėjo daryti ir bendrai be K. Škirpos žinios, kaip Vyriausybės galvos, prieš vokiečius vienaip ar kitaip išpareigoti.

Nebekalbant apie visas kitas aplinkybes, kurios gen. Raštikiui prieš tai buvo žinomos asmeniškai iš K. Škirpos ir šio pastarojo nurodymu kaip laikytis, jau vien pats faktas, kad vokiečiai reikalavo laikyti pasikalbėjimo turinį su sakytais agentais paslapyje, turėjo gen. Raštikiui parodyti, jog daromas į jį tik paprastas spaudimas. Kad tai tikrai taip būtų, patvirtina šie konstatavimai: Nežiūrint laik. Vyriausybės nusistatymo pačiai nesilikviduoti, vokiečiai jėgos prieš ją nepavartojo ir ją toleravo net pusantro mėnesio laiko. Nors K. Škirpa ir buvo laikomas po neminiu areštu, vokiečiai su juo vis tik skaitėsi, neoko piktesnio jam nepadarė ir su juo kalbėjosi prieš tai net raštu, atsiklausę ar jis teiksis jų pareigūną priimti. Jokių represijų prieš lietuvių tautą iš vokiečių pusės tada nebuvo griebtasi. Savo lengvapėdišku pasitelgimu gen. Raštikis sudavė lemiantį smūgį laik. Vyriausybei, paraližavo K. Škirpos pastangas ją legalizuoti prieš Vokietiją ir lyg durė durklį į nugarą pačiai LAF Vadovybei, kurios įkvėpimu ir mūsų tautos geriausiųjų sūnų pasiūkavimu buvo birželio 23 d. iškelta Lietuvos nepriklausomybės vėliava. Nuvykęs į Kauną gen. Raštikis išsyk iš tikrųjų buvo bepradedęs eiti jam vokiečių pavestas kažkokio tarpininko pareigas. Bet greitai gavo įsitikinti, jog Vyriausybės narių dauguma galvojo kitaip. Tada jis pradėjo su ja solidarizuoti ir net parodė iš savo pusės tam tikro griežtumo. Bet tuo jis savo klaidos atitaisyti jau nebegalėjo. Kilpa laik. Vyriausybei jau buvo užnertą ant kaklo. Vokiečiams bebuvo likę ją toliau veržti, kad sakytą Vyriausybą galutinais užsmaugus. Gen. Raštikio susigriebimas Kaune bei bandymas užimti tikrai darančią generolui pozą prieš dr. Grf., pagrąsinant šiam atsisakymu nuo tarpininko rolės, buvo tik tragikomedija. Ji gal darė išpuščio kai kam iš naivesnių lietuvių bet negalėjo paveikti ambicingo Gestapo pareigūno. Savo pavėluotu susigriebimu gen. Raštikis tik pavertė visą reikalą Reicho prestižo klausimu...

Reikia pripažinti, jog gen. Raštikio suvyliojimas buvo judošiškai gudrus iš vokiečių saugumo pusės aktas. Jis ne tik begal paraližavo K. Škirpos pastangas laik. Vyriausybei legalizuoti, bet ir torpedavo lietuvių vienybę. Negalima pasakyti, kad laik. Vyriausybės personalinis sąstatas, sprendžiant apie jį pro partijų prizmą, būtų buvęs laimingas, ypač kada atkrito bolševikų pagrobtieji ir į Sov. Rusiją išvežti ministras Statkus ir Nasevičius, kurių neatsvėrė ats. pulk. lt. Šlepečio kooptavimas į Ministrų Tarybą. Tautininkams ir voldemarininkams ji atrodė grynai "Ašies" Vyriausybė, arba pro katalikiška; katalikų gi pakraipos žmonės neparodė reikalingo santurumo. Ir vieni ir kiti, dėja, iš pradžios nesuprato, kad tuo metu buvo ne tiek svarbu, kas Vyriausybėje sėdi, kaip pats savo Vyriausybės turėjimo principas. Kol kalbama Vyriausybė nebuvo legalizuota prieš Vokietiją, byla kokioms partijų rietenoms dėl jos sąstato neturėjo būti vietos, juo labiau, kad asmenys, tautos sukilimo pašaukti į laik. Vyriausybę, buvo verti ir besąlyginės pagarbos iš visuomenės pusės. Partinėmis rietenomis galėjo pasinaudoti tik svetima ranka prieš pačią Lietuvos valstybinę nepriklausomybę. Bet partijos nebūtų partijos, jei jos nesiektų savo partinių tikslų. Gen. Raštikio asmens adoratoriai, pirmoje eilėje kankurie buvę žymūs krikščionių demokratų veikėjai, kaip pav. dr. P. Karvelis, neslėpė savo pasitenkinimo, kad gen. Raštikiui pavyko išgyyti pas vokiečius malonės ir pasitikėjimo išvykti į Lietuvą. Jie trynė sau rankas iš džiaugsmo, kad pagaliau turės visai katalikišką Vyriausybę. Priešingoji gi, t. y. tautininkiškojo liogerio žmonės šnairavo ant K. Škirpos už tai, kam laiku nepasiežiūrėjo. Ypač buvo įkaitę ant K. Škirpos kankurie voldemarininkai, kam jis nepasirūpino, kad jie tik vieni susėstų prie žaliuojo stalo su ministrų portfeliais. Ir vieni ir kiti nenorėjo suprasti, kad K. Škirpa, nors ir skaitėsi LAF Vadu, nei formališkai nei morališkai negalėjo iš anksto primesti sukilėliams, rizikavusiems savo gyvybę, paskelbti toki, o ne kitoki Ministrų Tarybos sąstatą. Praktiškai iš viršaus tai nustatyti nė nebūtų buvę įmanoma. K. Škirpa, sėdėdamas Berlyne, juk negalėjo žinoti, ar tas ar kitas asmuo, kurį jis pav. būtų numatęs į Vyriausybės narius, su tuo būtų sutikęs, ar jis paskutiniu momentu dar būtų likęs gyvas ir ar nebūtų buvęs išvežtas į Sov. Rusiją. Voldemarininkai naiviai galvojo, kad vokiečiai Vyriausybę pripažintų, jei ji būtų buvusi sudaryta iš voldemarininkų, kaip neva Reicho politiškai priimtinausių. Tik jie negalėjo suprasti, kodėl Gestapas pasirinko nulėkdimui į Lietuvą ne jų žmogų, bet gen. Raštikį, kaip kad ir šios pastarojo adoratoriai Berlyne iš syk nesuprato, jog gen. Raštikis tapo vokiečių pasiūstas į Lietuvą ne tuo tikslu, kad laik. Vyriausybę dar daugiau "sukatalikintų", bet kad ją susprogdintų, sukiršinant K. Škirpą su gen. Raštikiu ir visais mūsų buvusias partijas tarpusevyje.

Apart srovinių oponentų, atsirado dar ir kitokių, kurių motyvus

iš viso nebuvo galima suprasti. Tokiuo buvo pav. pasireiškęs inž. E. Galvanauskas. Iki gen. Raštikio išvykimo į Lietuvą su juo jokių nesusipratimų neturėta. Bet šiam iš ten išvykus, inž. Galvanauskas staiga pasikeitė. Užėjęs birželio 29 d. pas K. Škirpą, jis isteriškai užsipuolė šį pastarąjį akivaizdoje B. Railos, paneigdamas visą jam atliktą didelį darbą. Jis tvirtino, neva K. Škirpa daręs klaidą ant klaidos, nors seniau to niekad nebuvo pastebėjęs. Kada buvo paklaustas, kad teiktusi nurodyti kame būtent klaidų padaryta, tai nieko konkrečiau negalėjo nurodyti. Už poros dienų, t.y. liepos 1 d., užėjęs pas K. Škirpą iš naujo, jis jau atvirai bandė teisinti gen. Raštikio pasielgimą: aiškino, kad jam esą vistiek ar K. Škirpa ar St. Raštikis, byle būtų galima ką dirbti savo krašte, nors ir vokiečių, pavedimu. Pagaliau, liepos 3 d. pareiškė žodžiu K. Škirpai, jos atsistatydinąs iš Lietuvos Tautinio Komiteto Pirmininko pareigų ir išstojęs iš LAF narių. K. Škirpa atkreipė inž. E. Galvanausko atydą į tai, kad ši demonstracija būtų Lietuvos reikalui žalinga, paprašė, kad inž. E. Galvanauskas dalyką pergalvotų, arba patiektų savo motyvus raštu. Pagaliau būta dar tokių "oponentų", kuriuos galima charakterizuoti šiuo palyginimu: kada laivas pradeda skęsti, tai pirmos skuba iš jo pasprukti įvairios žiurkės.

Kada K. Škirpa gen. Raštikio pasielgimą griežtai pasmerkė, tautininkiški ir voldemarininkiški oponentai Berlyne buvo bepradedę rodyti jam supratimo bei palinkimo poreiką nedaužyti bei luktelėti Vyriausybės pertvarkymo, kai ji pirma principe būtų buvusi legalizuota prieš Vokietiją. Bet už tat subruzdavo prieš K. Škirpą gen. Raštikio adoratoriai: vieni nuoširdūs, kiti pagal reikalą ar išrokavimą. Manydami, kad K. Škirpa neteko vokiečių malonės ir kad gen. Raštikis pasidarė tikruoju Lietuvos išgelbėtoju, jie suko sau galvas, kaip nuo K. Škirpos nusikratyti, kad jis nevirstų bereikalinga kliūtimi. Žiūrėjusiems iš šalies, arba Gestapo intrygos nesupratusiems, tai gal net atrodė įloginga ir natūralu: juk svarbu ne amuo, bet Valstybės reikalas. Paviršutiniškai imant, viskas buvo labai aišku: K. Škirpa policijos izoliuotas, taigi su juo baigta; gen. Raštikis ir populiarius mūsų visuomenėje ir vokiečiams priimtinas, ką gi daugiau honorėti. Todėl, kada K. Škirpa nors jau ir su kilpa ant kaklo, vis dar sielojosi, kaip laik. Vyriausybę legalizavus, "vienybės iki Bitkūnų" šalininkai ruošėsi suduoti LAF ir pačiam K. Škirpai mirtiną smūgį į nugarą. Tuo tikslu buvo surašytas ir K. Škirpai įteiktas ultimatyvinis reikalavimas, datuotas liepos 10 d., kuriuo reikalaujama LAF užuomazgą Berlyne paleisti. Priešingu atveju pasirašiusieji ultimatumą asmenys prašė skaityti juos iš LAF narių išstojusiais. Taigi buvo reikalaujama, kad pats LAF Vadas padarytų šiai Lietuvos nepriklausomybės atstatymo organizacijai charakiri, kuomet

tada pačios vokiečių įstaigos to dar nebuvo pareikalavusios. Ultimatumo nuorašas šia priedėgmas (Žiūr. Dokm. LXXXIX).

Įpatingos iniciatyvos šiame negarbingame akte parodė ne kas kitas, kaip sakytos "vienybės" išradėjas dr. P.Karvelis, jau ne kartą pasižymėjęs savo palinkimais prie intrygų. Jis buvo ultimatumo autorius ir jo siela; pats buvo politiniai apjaktas ir kitus bandė apjaktinti, rinkdamas daugiau parašų po sakytoju piktą raštu. Kaip visados, taip ir ši kartą, jis ėmėsi tokio žygio neva Lietuvos "labui", negalėdamas suprasti, kad tuo daro jai meškos patarnevimą. LAF branduolio Berlyne darbei galima šia pastebėti, kad dr.P.Karveliui tepavyko sumedžioti vos tris parašus: apart jo paties, po ultimatumu dar pasirašė inž.E.Galvanauskas ir adv. R.Skipitis.

Nors po ultimatumo ir tebuvo vos trijų LAF harių parašai ir todėl kai kam galėjo pasirodyti dalykų, nevertų didesnio dėmesio, bet iš tikrųjų jis buvo skaudus smūgis Lietuvos reikalui. Ultimatumas pasirašytas ne kokių nors jaunuolių, kurie kartais patys nežino ką padaro, bet seniau buv. žymių mūsų visuomeniniame ir valstybiniame gyvenime figūrų: asmenų, buv. po kelis kartus ir įvairiose Lietuvos Vyriausybėse Ministras, o paskutiniu metu / inž.E.Galvanauskas skaitėsi Lietuvos Tautinio Komiteto Pirmininku, adv. R.Skipitis - sukilėlių paskelbtosios laik. Vyriausybės Užs.Rkl.Ministru ir dr. P.Karvelis - vienu iš pirmųjų LAF kurėjų; be to, visi trys skaitėsi LAF karybos nariais, kaip įvairių specialių LAF Komisijų Pirmininkai. Ultimatumo įteikimo fakte vokiečiai, be abejonės, galėjo išliurėti tam tikros iš lietuvių pusės silpnybės pasireiškimą: politinį susidemoralizavimą bei pasidavimą panikai, pabūgus vokiečių spaudimų. Tai galėjo juos padrausinti įvartytą gen.Raštikio pagalba kylį laik.Vyriausybei varyti toliau su dar didesniu užsispyrimu..

Tokiomis aplinkybėmis politinis rezonas liepė LAF Vadovybei parodyti iš savo pusės išoriniai maksimalinio tvirtumo, kad vokiečiai nei nedrįstų pamanyti, kad ji būtų ko pabūgusi bei pradeda supasuoti. Todėl, kai ultimatumo įteikėjai, nežiūrint pakartotinių K.Škirpos prašymų ir įtikinėjimų savo raštu atsieimti, griežtai atsisakė ji atsieimti, buvo nuspręsta juos, kaip nusižengusius LAF drausmei, privalomai kiekvienam jo nariui, ir jų laisvai prisiimtai, iš LAF narių tarpo išbraukti. Apie tai K.Škirpa ~~kišiamas~~ kiekvienam iš jų pranešė atskirai motyvuotu raštu, kuriame tarp kita ko jis, kaip laik. Vyriausybės galva, prašo kiekvieną jų nedaryti ateityje be jo žinios jokių politinių žygių Berlyne, o jei kuris jų ką patirtų iš vokiečių, tai kad teiktųsi apie tai jį painformuoti. Tai buvo padaryta tam, kad buvo prisibijoma, jog jie gali pradėti užsiimti potika su vokiečiais, aplenkdami K. Škirpą bei lygiagrečiai su šio pastarojo darbu, kas būtų galėję dar daugiau pakenkti mūsų rei-

kalui Berlyne. Sakytų raštų nuorašai šia pridėjami (Žiur. Dokm. XC, XCI, XCII).

Kai kam gali atrodyti, kad LAF Vadovybė pasielgė per griežtai, su drausdama asmenis, turinčius iš seniau nuopelnų mūsų tautai ir valstybei. Sprendimas, tiesa, buvo tikrai griežtas, bet ir nelengvas. Tada susidėjusiomis politinėmis aplinkybėmis jo išvengti nebuvo galima. Jis buvo padarytas svarbiais valstybiniais sumetimais, kurie turi būti statomi aukščiau paskirų asmenų intereso, ambicijų ar kitokių žmogiškųjų silpnybių. Taip pat atsitikimo dėl ultimatumo įteikimo nebuvo galima nuslėpti, kadangi jo įteikėjai nedarė iš jo jokios paslėpties ir tuojuo po jo įteikimo apie šį savo žygį pasakojo kitiems lietuvių kolonijos nariams Berlyne.

4. Spygliuotuoju keliu.

Nuo to momento, kai K. Škirpa tapo žoliuotas savo bute, prasidėjo dėl jo spygliuotas kelias. Jis toks buvo ne vien dėl to, kad su užnerta kilpa ant kaklo žmogus nebegali toli nueiti ir ~~am~~ ne dėl to, kad gen. Raštikio suklupimas nepaprastai sukomplikavo visą reikalą, bet dėl to, kad visa tai, ką jis darė po to, buvo susiję su nemaža asmeniška rizika. Jei tokiuo keliu K.Škirpa ryžosi eiti, tai todėl, kad jautė pareigą ir toliau dėti pastangų laik.Vyriausybą, už kurios paskelbimą buvo pralietas mūsų tautos geriausiųjų sūnų kraujas, kaip nors vistiek prieš Vokietiją legalizuoti, arba nors iškelti Lietuvos problemą plateniamajame pasaulyje. Tam buvo reikalinga daug moralinių jėgų. Ją jam pridavė sakytas mūsų tautos didvyrių kraujas ir gilus įsitikinimas, jog visa mūsų tauta, nenustoję žiūrėti į ją su viltimis, kad gal dar kaip nors pavyks pasistatytąją didelį tikslą atsiekti. Šis gi buvo ne jo asmeniškias ambicijos dalykas, bet Lietuvos reikalas, kurie vienodai rūpėjo ne tik K.Škirpai, kaip lietuviui, bei jo draugams - Aktyvistams, bet ir jo politiniams priešams, į jį ir į patį LAF gal kiek šnairavusiems.

Koks buvo šis K.Škirpos apsisprendimas geriausiai pasako šie jo paties žodžiai iš jo užrašų apie didžiųjų dienų įvykius:

"Kaip pagavau radio žinią, jog Lietuvoje įvyko sukilimas ir paskelbta Vyriausybė, aš spontaniškai pasakiau stovėjusiems prie radio mano draugams, jog tai reiškia man kelią į visišką laisvę, arba į kalėjimą. Bet vokiečiams pasodinti mane šiandien į kalėjimą yra sunku. Todėl jie su manim žaidžia galėdami laiką, nors mane nepaprastai šikanuodami. Ar jie vistiek galų gale mane pasodins, parodis ateitis ir tai, kaip jiems seksis mūsų tik ką atgautą laisvę vėl užgniaužti, ko jie siekia, dėja, ne savo jėga, bet mūsų pačių rankomis, praktikuoda-

mi Dekanozovo metoda. Mūsų visų lietuvių politikų uždavinys šiandiena rodyti maksimalinio atsparumo, bet nepasiduoti ištiziūmui ir skaldimuisi. Ar išlaikis mūsų žmonės Lietuvoje šį egzaminą, nuo kurio priklausis ar atgautą Nepriklausomybę turim, ar ją prarandam, Baticrinu jums, kad parašo nepadėsiu tos Nepriklausomybės išsižadėjimui, kai visa tauta stovi šiandiena su manim. Jei pateksiu į kalėjimą, tai žinokite, kad nueinu į jį su aukšta iškelta Lietuvos Nepriklausomybės vėliava, kuri vienkart yra visų lietuvių patriotų širdyse, nes sukilimu mes, aktyvistai ir sukilėliai, nuplovėm gėdą nuo Lietuvos kūno, kurią peršeitų metų ištiziūmas ir nežygiavimas į Vilnių buvo užtraukę".

Naminis areštas, uždėtas K. Škirpai, nors ir buvo nemalonus dalykas, bet visiškai jam rankų nebuvo surišęs: K.Škirpa galėjo laisvai priiminėti atsilankančius pas jį asmenis, siuntinėti su reikalais į miestą savo sekretorių ir šiaip naudotis bendradarbių pagalba, susirašinėti su kuo tik norėjo ir susitelefonuoti. Negalėjo tik asmeniškai apieiti savo buto be specialaus leidimo. Savavalingai ir tai būtų galėjęs padaryti, jei būtų panorėjęs, nes nuolatinės sargybos prie jo buto vokiečiai nebuvo pastatę ir nebuvo pastebėta, kad K.Škirpa būtų buvęs sekamas gatvėje, nebent vokiečiai būtų turėję kokią slaptą sekli pačių K. Škirpos bendradarbių tarpe. Ateidavo tik kas 2-3 dienas jį patikrinti policininkas iš vietinės nuovados. Jis tik pažūrėdavo ar K. Škirpa yra namie, pažymėdavo apie tai savo aktuose, pats net nesibragūdamas į butą.

Nors buvo savaime suprantama, kad pavykus gen.Raštiki suvylioti, vokiečiai iš pradžios greičiausiai tikrai vengs su K. Škirpa kalbėtis, jis vis tik ėmėsi iniciatyvos tame persitikrinti, kad nesivadovauti vien spėliojimu. Birželio 27 d. po piet paskambino telefonu vok.Uės.Rkl.M-jai, kreipdamasis į Protokolą. Kalbėjosi su Pasiuntinybės Patarėju Grafu von Schleinitz. Priminė savo prašymą audiencijos pas Ribbentopą, arba pasikalbėjimą su Weizsaeckeriu. Grafas von Schleinitz pažadėjo pasiteirauti ir paskambinti iš savo pusės. Deja, atsakymo nesulaukta. Matomai, reikalas užkliuvo už kažkokio stabdžiai Birželio 30 d. K. Škirpa dar bandė susijungti telefonu su dr.Kl. ir dr. Lbt (neoficialiniais vokiečių politikos spiruoklelais), bet nei vieno jų nebuvo galima pasiekti: jų sekretoriams nebuvo aišku, kada būtų galima jų šefus prigriebti. Tatali reišė, jog šį kartą viskas pas vokiečius gerai surežisuota. Kai dėl OKW, tai K. Škirpa į jį tyčia nesikreipė, suprasdamas, jog tai būtų bergėdžias dalykas, turint omenyje faktą, kad OKW prieš tai nepajėgė K. Škirpos apginti nuo naminio arešto.

Padėčiai šiaip pasikeitus ir iš pradžios nežinant nieko, ką daro nuvykęs į Lietuvą gen.Raštikis, volens-nolens teko K.Škirpai ne-

kuriam laikui nuo bile kokių kokių naujų žygių susilaikyti ir pirmiausia geriau apsižvalgyti, kad supratęs ką gi vokiečiai galų gale tokio nori su laik. Vyriausybė ir Lietuva padaryti. Vienkart teko nusistatyti, kokių laikytis pagrindinių gairių. Jas K. Škirpa birželio 28 d. buvo nustatęs sekančias:

1. Mobilizuoti viešąją pasaulinę opiniją už Lietuvos Nepriklausomybę, reklamuojant lietuvių tautos suklimą ir jo atsielkus rezultatus;

2. Operuoti Vokietijos savimsėle, lansuojant visur kur tik galima žinių, kad Lietuvos klausimas yra vokiečiams egzaminas, tai yra ar jie laikysis savo viešo pažado, kad Naujoje Europoje mažoms tautoms bus suteikta galimybė laisvai kurti savo tautinį - valstybinį gyvenimą;

3. Energingai vykdyti krašte valdymą ir stengtis skubiai užimti ir insitvirtinti visose pozicijose;

4. Derybose su vokiečiais laikytis tvirtai, nedarant jokių koncepcijų, kurios siektų Nepriklausomybės panaikinimo; jei jos praktiškai neturėtume, tai svarbu ją išlaikyti nors formališkai;

5. Ginkluotų konfliktų su vokiečiais vengti ir laikytis su Vokietija galimai švelnesnių santykių, nežiūrint jei ir butume priversti pasirašyti toli siekiančių sutarčių;

6. Populiarinti Lietuvoje ir užsieniuose lietuvių sukilėlių didvyriskumą, sukilimo vadus bei kurti naujus autoritetus, ypač didinti LAF Vadovybės prestižą, kad priverstus vokiečius su ja skaitytis;

7. Kad dėl propagandos užsienyje, tai Vokietijos piktai nepulti, nebent Vokietija ryžtųsi mūsų atgautą laisvą brutališkai, jėgos pagalba, užšlopinti. Tuomet visus ventilius būtų galima atidaryti.

Šios gairės buvo K. Škirpos užfiksuotos jo didžiųjų dienų užrašuose. Kadangi šiuos svarbius užrašus, padarytus anuomet pečiame politinių įvykių ir spaudimo sukuryje, jau suminėjome kelis kartus, tai vaizdo pilnumui, šia paduodamas jų pilnas tekstas, išėmus tik juose nurašytus dokumentus, kurie jau buvo paduoti atskirai. Šie užrašai buvo K. Škirpos pasiūsti per patikimas rankas į Kauną - laik. Vyriausybei (du kartus) ir į užsienį - kitiems Lietuvos Tautinio Komiteto nariams, kad jie nuo savęs orientuotų visus mūsų diplomatinis postus užsieniuose. Tuo būdu tiek LAF veikėjams tėvynėje, kaip ir Lietuvos reikalų atstovautojams platesniame pasaulyje buvo žinoma, kaip laikytis ir ką veikti (žiūr. Dokm. XCIII).

Kalbami užrašai buvo pasiūsti į Kauną pirmą kartą per inž. Brunių birželio 28 d. ir antrą kartą - per dr. Pr. Ancevičių liepos pirmoje pusėje. Inž. Brunius buvo birželio 27 d. atvažiavęs į Berlyną ir laimingu supuolimu už poros dienų vyko drauge su vienu vokiečių štabo Karininku iš Karaliaučiaus automobiliu į Kauną. Taigi buvo pasitaikiusi

gera proga. Birželio 28 d. prieš piet K. Škirpa turėjo su juo platesni pasikalbėjimą, laike kurio nušvietė to momento padėtį ir plačiai ją instruktavo, ką perduoti laik. Vyriausybei. Šia proga tenka pastebėti, kad inž. Brunius, kaip ir kiti voldemarininkai, rodė didelį nepasitenkinimo Vyriausybės sąstatu, kurį jis skaitė per daug krikdemiškos spalvos. Beto, jis išliejo daug kartumo, kad buvo pritraukta prie LAF įvairių "plutokratų". Suminėjo inž. Galvanausko, dr. Karvelio ir adv. Skipičio pavardes, nujausdamas, jog šie žmonės nebuvo LAF ideologijai nuoširdūs ir buvo prie šios organizacijos prisidėję oportunistiniais sumetimais. Inž. Brunius aiškino, kad šių asmenų buvimas LAF vadovybėje buvęs vokiečiams lyg rakštis akyse ir kad tai begalo pakenkė visam Lietuvos atstatymo reikalui. Jis sakė tai patyręs iš vieno, jo tvirtinimu aukšto Gestapo pareigūno Karaliaušiuje. Nebuvo jokie pagrindo itarimui, kad inž. Brunius nebūtų buvęs nuoširdus ir patikimas lietuvis. Jis turi didelių nuopelnų sukilimo paruošime ir buvo vienas iš veiklesniųjų K. Škirpos bendradarbių ir LAF Vadovybės narių. Tik turėjo panašią silpnybę, kaip ir visi kiti buv. voldemarininkai - per lengvai skaitydavo už tikrą pinigą visa tai, ką patirdavo iš vokiečių. K. Škirpa teko ilgokai aiškinti inž. Bruniui, kol jį įtikino tame, kokios buvo tikrosios vokiečių nepasitenkinimo priežastys ir kad jos pareina ne nuo LAF Vadovybės sąstatu, bet nuo nepalankaus Lietuvai principinio pakitėjimo vokiečių politikoje. Nurodė, kad prieš šį pavojų tegalima buvo atsilaikyti ne pigiomis koncesijomis, kurios vokiečius tik padrausintų ir LAF skaldytų, bet tvirta ir vieninga visų lietuvių laikysena. Jis nurašino inž. Brunių, pažadėdamas performuoti laik. Vyriausybę, kai tik ji bus principe legalizuota prieš Vokietiją. Priprašė jį, nuvykus į Kauną, dėti visų įmanomų pastangų paveikti ta prasme savo buvusius vienminčius kitus voldemarininkus, būtent, kad jie kokiu nors pasikarščiavimu ~~kitu~~ bei opozicija prieš esamąją laik. Vyriausybę nepagelbėtų vokiečiams mūsų sukilėlių kraujumi atstatytąją Lietuvos nepriklausomybę sužlugdyti. Vėliau buvo konstatuota, jog inž. Brunius, nuvykęs į Kauną, iš pradžios šių nurodymų tikrai laikėsi. Tenka tik apgailestauti, kad nepasiliko Kaune. Pasisukinėjęs ten kelias dienas, išvyko nekuriam laikui į provinciją pas savo šeimą. Kai grįžo atgal, rado padėti žymiai pablogėjusią: jo buv. vienminčiai voldemarininkai jau buvo toli užsiangažavę savo konšachtuose su Gestapo agentais. Nebepajėgėmas savo buv. vienminčių palenkti valstybiškesne linkme bei jų padarytų klaidų atitaisyti, pats nuardėjo į pakalnę, tuo tik bereikalingai save sukompromituodamas.

Birželio 28 d. po piet buvo vokiečių lėktuvu staigiai grąžintas į Berlyną dr. J. Jurkūnas, buv. K. Škirpos asmens sekretorius. Jis buvo grąžintas į Berlyną dr. Grf. parėdymu, pagal dr. Germanto rekomendaciją,

su kuriuo dr. Jurkūnas buvo pripuolamai susitikęs. Matomai dr. Grf. pamėnė, kad dr. Jurkūnas turėjo kokių nors K. Škirpos pavedimų. Deje, jis jų visai nebuvo gavęs, jis jau prieš kelis mėnesius laiko buvo su K. Škirpa išsiskyęs.

Jis buvo birželio 22 d. pasiūstas į Lietuvą tik kaip kalbos vertėjas, kartu su kitais vokiečių kariuomenės dalinių palydovais į Lietuvą. Kaune išbuvo vos porą dienų. Deje, šis buv. mūsų Užsienių Reikalų Ministerijos pareigūnas nedasiprotėjo bei nepasistengė šia proga tuoju patsinaudoti tam, kad surinkti daugiau informacijų apie padėti laik. Vyriausybės ir šiaip žinių iš Kauno, kurios K. Škirpai tada taip nepaprastai buvo reikalingos. Skubiai atgabentas į Berlyną ir stačiai iš aerodromo atvykęs pas K. Škirpą, jis buvo nepaprastai susijaudinęs, perintas panikos. Atrodė, lyg kad jį kas būtų norėjęs nužudyti ir tik jam pavyko pasprukti. Naudos iš jo informacijų neturėta jokios. Bet buvo simptomatiškas dalykas pats dr. Jurkūno staigus gražinimo faktas. Jis parodė, kad Dr. Grf., matomai, nelabai sekėsi vykdyti laik. Vyriausybės suglamžymo intriga, kad jis rodė baimės net nuo K. Škirpos šešėlio...

Laiko sekančių kelių dienų K. Škirpos informatoriai Berlyne surinko jam sekančių žinių:

1. Pasitvirtino, kad Germantas tikrai yra pasiūstas į Lietuvą kurti lietuviškųjų nacionalsocialistų partiją ir skaitasis jo vadu, Čenkuš-lietuviškųjų smogikų ar SS galva, o Alantas - vado pavaduotojas.
2. Alantas jaučiasis savo pareigose ne per geriausiai, atrodo kaip perblokštas, be jokio Upo, bet ši tą veikia: įkalbinėja kaikiurius lietuvius Berlyne pasiduoti Germano vadovybei, vyliodamas juos, kad prisidėjus prie nacių galėtų greičiau grįžti į Lietuvą ir kad priešingai tie, kurie užsispirs ir toliau laikysis K. Škirpos, esą gali nukentėti asmeniškai;
3. Charakteringų, kad Alantas bandė kaikam muilinti akis neva Germano kuriameji nacių partija nesiskiriant nuo LAF ir vengianti su šiuo pastaruoju konflikto. Jis tvirtinąs, kad vokiečiams esąs nepriimtinas tik pats šio sąjūdžio vadas, K. Škirpa;
4. Lietuvos nepriklausomybės klausimu lietuviškieji naciai aiškaus nusistatymo neturi. Alantas aiškinąs, kad tai esąs pagrindinis dalykas ir tenkinasi viltimi, kad su laiku vokiečiai patys Lietuvai suteiksia Nepriklausomybę;
5. Lietuviškųjų nacių žiniomis, galutino nusistatymo Lietuvos atėities klausimu dar neturinti nei pati Reicho politinė Vadovybė, taigi šis klausimas liekąs stviras;
6. Apie tikrąją padėti Lietuvoje Alantas ir Co. neinformuoti ir laukė instrukcijų iš Germano, veikiančio Kaune;
7. Birželio 29 d. Berlyno radijas padavė žinią, paimtą neva iš vieno

suomių laikraščio, buk tapo išlaisvintas iš bolševikų nagų prof. A. Voldemaras. Tai padarė išpūdzio, jog ši žinia buvo lansuota tyčia tam, kad voldemarininkus padrasinus laikytis tvirtos opozicijos prieš laik. Vyriausybą. Vėliau pasiškėjo, kad ši buvo neteisinga.

Tuojuo po uždėjimo naminio arešto, K. Škirpa buvo nusistatęs dėl to į vok. Užs. Rkl. M-ją su jokia skundu laikinai nesikreipti. Manė, kad bus jam pačiam naudingiau palaukti, kol apie ši vokiečių jėgos aktą patirs pasaulio viešoji opinija ir kiek pakutens sakytai Reicho užsienių politikos įstaigai dirkenius. Kad šis žinia vok. Užs. Rkl. M-jai tikrai dirkenius kuteno, galima spręsti, pav., iš to atsitikimo, kad vokiečių Ambrsada Vašingtone paskaitė reikalingu duoti formalų dementi spaudai, griežtai paneigdama K. Škirpos areštavimo faktą, kai apie ši įvyki tilpo žinių didžiuosiuose Šiaurės Amerikos laikraščiuose. Bet atsižvelgdamas patirtos lietuviškųjų nacių informacijos, kad neva Reicho politinė vadovybė dar nėra tarusi savo galutiną verdiktą Lietuvos ateities klausimū, K. Škirpa birželio 30 d. vistik ryžosi paskambinti pasiuntiniui von Grundherr telefonu. Šis leido savo sekretorei telefoną su juo perjungti. Tai jau buvo šioks toks ženklas, kad von Grundherr nėra nuo K. Škirpos užsibarikadavęs.

Be kurtuazijos žodžių, kaip einasi ir t. t., von Grundherr buvo iš K. Škirpos pusės paklaustas:

- Ar Tamstai žinoma, jog nuo birželio 25 d. esu Gestapo laikomas izoliuotas naminio areštu?

- Taip, man tai žinoma - atsakė von Grundherr.

- Teikitės man pasakyti, kuo esu kaltinamas, o jei ne, tai prašau man grąžinti man laisvą, - pastatė K. Škirpa reikalavimą.

- Gaila, aš nieko negaliu padaryti - atsakė kažkaip nedrasiai von Grundherr, matomai, pasijutęs dėl to klausimo labai nejaukiai.

Toliau K. Škirpa atkreipė von Grundherr atydą į tai dar kartą, kad sukilimas buvo paruoštas su vokiečių įstaigų žinia ir pritarimu, kad todėl K. Škirpos izoliavimas nėra nei kuo pagrįstas, kad toks jo maltretavimas gali nustatyti sukilėlius prieš Vokietiją ir kad gali privesti prie aštresnių nesusipratimų, kurie nepaprastai pasunkintų tarpusavį susipratimą. Tai pasakęs, pastebėjo, jog jau tenka susirūpinti, kaip porcelaną su Lietuva gelbėti, o ne jį dar daugiau skaldyti.

Von Grundherr į tai iš savo pusės aiškino, kad Lietuva tebėsanti karo veiksmų zonoje ir kad todėl politika turinti užleisti vietą kariškams.

K. Škirpa į tai replikavo, jog Lietuvoje jokių karo veiksmų nebėra. Tebeina tik miškų valymas nuo rusų dezertyrų ir raudonosios armijos smulkesnių nuotrupų. Šiuos veiksmus atlieka mūsų sukilėliai kontakte su vok. Kariuomenės Vadovybe Lietuvoje. Nuvykęs į Lietuvą, sakė K. Škirpa

kaip Generalinio Štabo Karininkas susitartų su vokiečių kariškiais į kelėtą minučių ir tik apgailestavo, kad jam tyčia neleidiama to padaryti.

Von Grundherr dar bandė atsikalbinėti, jog jis esąs per mažas žmogus, kad ką galėtų nulemti.

Jį pertraukdamas, K. Škirpa pastebėjo, jog jis nieko sau asmeniškai nemaldauja, bet tik norėjo pasakyti nors ir telefonu, jog skaito, kad jo atžvilgiu padarytas iš vokiečių pusės aktas, kuriam K. Škirpa nemato jokio teisinio pagrindo ir prieš kurį jis tegalės pareikšti griežtą protestą (schaerfsten Widerspruch). Atkreipdamas von Grundherr stydą į tai, kad apie K. Škirpos izoliavimą gali pasklisti gandų užsieniuose ir kad tai būtų pirmoje eilėje nenaudinga pačiai vokiečių užsienių politikai, jis paprašė von Grundherrą teiktis referuoti apie šį telefoninį paskambinimą pačiam Reicho Užs.Rkl.Ministrui von Ribbentrop.

-Pabandyčiau - atsakė von Grundherr ir tuo pasikalbėjimas su juo buvo baigtas.

Kaip kiekviena kita kova, taip ir politinė kova turi savo principus. Kas jų nesilaiko, tas tuo pačiu iš anksto parodo savo silpnybę. Politinėje kovoje vienu iš tokių principų yra mokėjimas išlaikyti savo asmens garbę bei prestižą. Kada vokiečiai uždėjo ant K. Škirpos asmens areštą, tuo jie palietė jo garbę. Tokiomis sąlygomis tolesnis bendradarbiavimas su OKW buvo nebeįmanomas, juo labiau kad ir praktiškai nėbuvo reikalingas. K. Škirpa buvo sumezgęs ryšius su OKW ne už pinigą ir nepasidarydamas šios vokiečių įstaigos pasipirkto agentu, bet bendradarbiavo su ja laisvai, kaip lygus partneris su lygiu partneriu, bendros kovoje prieš bolševizmą idėjos vedamas ir ant kiek tai buvo naudinga Lietuvos Nepriklausomybės atstatymo reikalui. Nepriklausomybės atstatymą tautos sukilimo pagalba deklaravus, o vokiečių politikai pareiškus suktybę su šiuo Lietuvos laimėjimu nesiskaityti, padėtis pasikeitė iš pagrindų: K. Škirpos pareiga buvo nebe vokiečiams toliau kuo padėti, bet priešintis Reicho piktoms užmašioms prieš Lietuvą. Šitaip savo pareigą suprasdamas, jis nusprendė formaliai nutraukti tolesnį bendradarbiavimą su OKW. Tuo tikslu liepos 2 d. parašė pulk.ltn.Grb. atitinkamą laišką, kurio nuorašus pasiuntė su trumpais lydraščiiais dėl žinių pačiam OKW (dr. PZT), Dienststelle von Ribbentrop (dr.KL.), Rosenbergo Vadybai (dr.Lbt.) ir vok. Užs.Rkl. M-jai (von Grundherr). Tame laiške jis pažymi LAF atliktą žygį, režiunuoja dar kartą savo pastangas su Reicho politinėmis instancijomis susitarti, pareiškia savo nusivylimą vokiečių politika, išpėdamas jos piktas užmašias Lietuvos atžvilgiu ir baigia savo išvedžiojimus sekančiais žodžiais:

"Sollten diese Befürchtungen der Wirklichkeit entsprechen, so muss ich mit tiefsten Bedauern feststellen, dass kein einziger patriotisch gesinnter Litauer es als Pflicht empfinden würde, die Freundschafts- und Dankbarkeitsgefühle gegenüber Deutschland in

seinem Herzen walten zu lassen. In einem solchen Falle wäre es auch mir nicht mehr möglich, Ihnen in Ihren Aufgaben zu verhelfen, da es mit meinem Gewissen nicht in Einklang zu bringen wäre“.

Šiuo drąsiu laišku visi taškai buvo pastatyti savo vietose ir K. Škirpa gražino save į garbingą kovotojo padėtį, tik jau nebe už bendrą su Vokietija reikalą, bet vien tik už Lietuvą, kaip Lietuvos Pasiuntinys. Jei vokiečiai dėl to laiško nedrįso prie K. Škirpos prikibti, tai, matomai, tik dėl to, kad jame pasakytoji teisybė per daug rėžė jiems akis. Pulk.lt.n. Grb. atsakė į tai liepos 15 d. paprastu mandagumo laišku iš veikiančio fronto. K. Škirpos laiško nuorašas šia pridedamas (žiūr. Dokm. XCIV).

Liepos 3 d. buvo atsilankęs pas K. Škirpą puodukui kavos dr. Olshausen su žmona. Tai buvo originalu. Buvusis pirmasis Vokietijos Pasiuntinys Lietuvoje svečiuose pas Lietuvos paskutinįjį Pasiuntinį Vokietijoje, vokiečių saugumo izoliuotą areštui! Ta proga dr. Olshausen pasakė K. Škirpai jog girdėjęs iš orientuoto asmens (eingeweihte Persönlichkeit), kad Reicho Kancleris Hitleris reiškęs susižavėjimo lietuvių narsumu bei diavriškumu ir niekas iš Reicho politinių viršūnių ant K.Škirpos asmeniškai nesąs supykęs. Pats dr. Olshausen reiškė nuomoną, spėjama ar net inspiuotą jam vok. UEs.Rkl.M-jos, kad K.Škirpa noris viską per greitai atsiekti. Kol eisąs Rytuose karas, esą būtų sunku leisti Lietuvai turėti savo Vyriausybą, nes tai įneštų netikrumo vokiečių kariuomenės užnugaryje. Jis prasitarė, kad esą numatoma įvesti Lietuvoje vokiečių Živilverwaltungą, kai tik militarinė padėtis tai leisianti padaryti. Kandidatūrai Živilverwaltungo šefus vyruojas Erich Koch, Rytprūsiai Gauleiteris. Jis esąs Lietuvai nusiteikęs palankiai. Dr. Olshausen teiravosi kokios būtų apie šią kandidatūrą nuomonės K. Škirpa. Gavo į tai nedviprasmišką atsakymą, jog lietuviams nėra reikalingas vokiečių Živilverwaltungas nei būtų priimtina Kocho kandidatūra. Lietuvoje Kochas turi sudaręs apie save kuo blogiausią opinią, kaip lietuviybės slopintojas. K.Škirpa įrodinėjo, kad Lietuvos, kaip valstybės buvimas neįneša jokie netikrumo, nes Lietuva savo sukilimu prieš bendrą bolševikiškąją priešą de facto yra atsidurusi Vokietijos sąjungininko padėtyje. Bet, jei jau iš vokiečių pusės dar būtų kokiu nors Lietuvos atžvilgiu nepasitikėjimo, tai Vokietija galėtų priduoti Lietuvos vyriausybei specialų atstovą - Sonderbeauftragter, su kuriuo ši vyriausybė glaudžiai bendradarbiautų. Dr. Olshausen atsakė, kad tai esąs svarstytinas sumanymas ir gal galėtų būti panaši išėitis surasta. Bet davė K. Škirpai suprasti, jog esama Lietuvos atžvilgiu ir nepalankių tendencijų, ypač iš SS ir Gestapo pusės. Vokiečiams esą rūpi turėti Lietuvoje militarinį Bollwerką prieš Rytus.

Dr. Olshauseno informacijoms buvo priduta didesnės reikšmės. Turėta rimto pagrindo spėliojimui, kad dr. Olshausen jas bus pstrykęs iš Politikos Direktoriatas dr. Woermanno, su kuriuo jis palaiko asmenišką santykius. Sakytos informacijos veikė aliarmojuojančiai, nes jos rodė, kad

vokiečiai vis daugiau linksta Nepriklausomos Lietuvos atkūrimą sukliudyti. Kadangi iš kitos vėl pusės K. Škirpa neturėjo jokių žinių apie tai, kad tuo metu darėsi pačioje Lietuvoje, ypač ką ten veikė gen. Raštikis, tai jo susirūpinimas buvo didelis. Reikėjo buvo kaip nors susisiekti su laikinąja Vyriausybe, nei telefonu nei paštu tai nebuvo įmanoma, juo labiau nebuvo galimybės pasiūsti legalų kurjerį, kadangi vokiečiai neleido atgaivinti Lietuvos Pasiuntinybės funkcionavimo. Nebuvo kitos išeities, kaip susisiekti su Tėvyne tomis pačiomis pėdomis, kaip buvo daroma paruošiant mūsų tautos sukilimą prieš rusus okupantus. Tik ši kartą buvo lengviau, nes anoj pusėj sienos nebebuvo rusų šunų, be to ir sienos apsauga iš vokiečių pusės jau buvo skystesnė. ~~Skaityti~~ Sakyti pėdai vedė nebe per frontą, bet tik per "žaliąją", nors ir ne be tam tikros rizikos. Greitai atsirado ir patikimas knygnešys, kuris pats pasisiūlė šią dilginančią kelioną padaryti. Jo pavardė tuo tarpu tegu liks šia nutylėta. K. Škirpa ją plačiai apie viską painformavo ir instruktavo, ką perduoti Kaunui. Jis išvyko liepos 3 d. vakare ir už 10 dienų buvo atgal, patenkintas laimingai atlikęs jam duotą uždavinį. Jis atnešė iš Kauną plačių informacijų ir dokumentalinės medžiagos iš laik. Vyriausybės darbų. Tuo būdu kontaktas tarp Vyriausybės Kaune ir jos Galvos Berlyne buvo sudarytas. Abi pusės patyrė ką viena ir kita iki šiol yra padariusios ir kaip joms toliau laikytis, nors ir tebėsant perskirtom svetimu barjeru.

Daugiausia dėiugino K. Škirpa tai, kad laik. Vyriausybė prieš pirmąją vokiečių spaudimą atsilaukė, t.y. jo nepabugo ir neišsiskirstė, ir kad jos narių daugumai pavyko priduoti gen. Raštikiui daugiau politinės išminties. Šio laimėjimo rezultatas greitai atsispindėjo ir Berlyne. Liepos 8 d. K. Škirpa gavo iš Dienststelle von Ribbentrop, būtent dr. Scht. laišką, kuriame jis prašo paskirti jam laiką, kada galėtų užėiti pas K. Škirpą pakalbėti. Dr. Scht. buvo tada dr. Kl. padėjėjas. Su juo K. Škirpa turėjo daugiausia reikalų, paruošdamas tautos sukilimą ir yra daug kartų kalbėjęs Lietuvos klausimu. Stebino tik viena, kodėl ši kartą dr. Scht. kreipėsi į K. Škirpą laišku, o ne paprastai, kaip būdavo seniau, kad sutarus dieną ir valandą pasikalbėjimui. Kaip ten bebūtų buvę, dr. Scht. kreipimasis į K. Škirpą, kada šis dar tebebuvo po naminiu areštu, buvo galima paskaityti neabejotinai rodykliu, jog vokiečiai pradeda apsigalvoti ir linksta grįžti prie to, k nuo ko patys prieš tai buvo atsisakę, t.y. kalbėtis su K. Škirpa, kai pasiūkėjo, jog pagalba gen. Raštikio nieko gero nepešė.

Tuo pačiu metu pasireiškė ir Kaune padėties pagerėjimo ženklų. Apie tai L. Prapuolenis, faktinai tuo metu ėjęs Lietuvos LAF Vado pareigas, viename savo laišku parašė K. Škirpai štai ką:
"Radau progą, jaučiu pareigą nors trumpai painformuoti apie paskutinių dienų įvykius:

I. Šių metų 9 d. (suprask liepos mėn.) buvo pakviesti, kaip laik. Vyriausybės Ministeriai - pulk. Šlepetys, inž. Landsbergis, Vencius ir Mackevičius - pas Vyriausiąją Armijos Vadovybę Lietuvoj. Traktavo palankiai. Liepė dirbti ir toliau taip, kaip dirba ir atsivėlgti - sutvarkyti visus tuos klausimus, kurie Vyriausybei daro kliudą.

II. Šio mėnesio 10 d. ten pat buvo pakviesti kiti ketu laik. Vyriausybės Ministeriai - Prekybos, Pramonės, Žemės Ūkio, Darbo. Traktavimas dar palankesnis. 16 val. į Ministerių Kabineta buvo atvykęs dr. Meškauskas (suprast Germantą), kuris labai saldžiais žodžiais aiškino, kokias jis deda pastangas Vyriausybės pripažinimo žvalgiui. Skatino kovot...".

Pagaliau, vertas pažymėjimo dar sekantis malonus reiškinys iš vietinio Diplomatinio Korpo pusės. Poplitus žiniai, kad K. Škirpa izoliuotas naminiu areštu, visas Diplomatinis Korpas tuo įvykiu labai susiinteresavo. Ypatingo susidomėjimo juo rodė Muncijus Orsenigo, kaip Diplomatinio Korpo Doyenas, o Vidėdoyenas, Turkijos Ambasadorius Gerede, net pranešė per vieną žmogų K. Škirpai, kad yra pasiryžęs šiam pagelbėti, jei būtų reikalinga. K. Škirpa buvo nusistatęs Diplomatinio Korpo pagalba nesinaudoti, kad nesukiršinų prieš save vok. Užs. Rkl. M-jos. Jis tikėjosi, kad patys vokiečiai susipras, jog Gestapas padarė politinę kvailystą ir kad su laiku sąreštą nuims. Būta geros valios ir iš privatinų K. Škirpos bei šeimos vokiškųjų pažįstamųjų pusės. Kaikurie jų prikalbinėjo K. Škirpą, kad jis prašytųsi būti paleistas. Davinėjo patarimą, į ką būtų galiną kreiptis ir siūlėsi patarpininkauti. Bet K. Škirpa laikėsi užsispyręs savo nusistatymo. Aiškinosi, jog principe negalės prašyti malonės dėl akto, kuri skaito neteisėtu.

Kada K. Škirpa ramino save viltimis, kad kritiškasis spaudimo iš Gestapo pusės momentas jau baigia praeiti ir kad vokiečiai su juo, kaip su laik. Vyriausybės galva pradės kalbėtis, tuo pačiu metu brenė naujos komplikacijos. Dr. Scht., pats raštu pasiprašęs būti K. Škirpos priimtas ir gavęs telefonu tuojuo pat atsakymą, kad K. Škirpa nielai jį kiekvienam momentu pas save būte priims, kažkodėl nesisukubino pas K. Škirpą atsilankyti. Vėliau pasiškėjo, kad, matomai, taip jis elgėsi dėl šios priežasties: Liepos 9 d. grupė asmenų Kaune, daugumoj buv. Voldemarininkų, vieno vokiečių Gestapo leitenanto diriguojami, surašė ir įteikė vokiečiams memorandumą, kurio pagrindinė mintis buvo ši: laik. Vyriausybė negali būti pripažinta, nes ji sudaryta be lietuviškųjų nacionalsocialistų ir jų Vado žinios. Biuloma iš viso jokios Vyriausybės Lietuvai nepripažinti tol, kol negrįš jų Vadas prof. Voldemaras. Iki to laiko prašo, kad visą valdžią ir krašto tvarkymą perimtų vokiečių kerinė Vadovybė. Po šiuo memorandumu pasirašė pirmuoju J. Vokietaitis, Ig. Tauzys ir kiti. Memorandumą pasirašę, dėjo, ir kai kurie neblogi vyrai, mato-

mai, suklaidinti ir patekę į susirinkimą, kur memorandumas buvo pasirašomas, per nesusipratimą. Panašaus memorandumo įteikimas anuo kritiškuoju metu negali būti kitaip vertinamas, kaip valstybės išdavimo aktu. Dėl jo Gestapas galėjo patrinti sau rankas iš džiaugsmo. Kitų džiaugsmą jam galėjo sudaryti pereitoje šios apžvalgos skiltyje jau paminėtas inž. E. Galvanasko, dr. P. Karvelio ir adv. R. Skipišio ultimatumas K. Škirpai, kad paleistų LAF branduolį Berlyne. Jis buvo ruošiamas tuo pačiu metu, kaip ruošė savo memorandumą voldemarininkai Kaune. Net beveik supuola šių piktų dokumentų pasirašymo datos: voldemarininkų memorandumas - iš 9 liepos, o berlyniškių "trijulės - iš 10 liepos. Kadangi apie šio pastarojo ruošimą jau vaikščiojo gandy lietuvų kolonijoje Berlyne dar prieš liepos 10 d., tai galima prileisti, jog Gestapas apie tai negalėjo nepatirti, juo labiau, kad jo autoriai nė nedarė iš to savo žygio paslapties, kaip kad jie patys tai patvirtino K. Škirpai. Gavus šia paduotų naujų argumentų, vokiečiams nebebuvo ypatingai reikalinga su K. Škirpa skubėti atnaujinti pasikalbėjimus. Tuo ir pasiškinama tai, kodėl dr. Scht. nesiskubino atsilankyti, nors ir buvo raštu pasiprašęs.

Buvo susidariusi nauja padėtis. Matomai, įgavęs naujų vilčių, buvo nuvykęs į Kauną pats dr. Kl. Įgudusio politinio agento metodu, jis liepos 12 d. čiulbėjo Min. Pirm. Pavaduotojui dr. Ambrazevičiui su prof. Ivinskiu, jog vokiečiai esą nisko neturi prieš asmenis, kurie įeiną į laik. Vyriausybą. Tie asmenys esą galėtų ir toliau pasilikti. Bet jis švelniai pagėdavo tik vieno, kad jie pakeistų savo, kaip Ministerių "vizitines korteles" ir pasivadintų save, kaip kitaip. Bet laik. Vyriausybės narių dauguma pasirodė ir šį kartą pakankamai skyli. Visų pirma jau pati buvo įgijusi patyrimo, ką reiškia vokiečių "švelnumas". Antra, ji tada jau buvo iš K. Škirpos pakankamai informuota per jo pasiųstąjį knygnešį, kaip jai toliau laikytis. Todėl dr. Kl. "švelnumas" jos nepaveikė ir dr. Kl. turėjo grįžti į Berlyną tuščiomis rankomis, nebent atsivežė su savim voldemarininkų memorandumo originalą, jei prieš tai šis išdavimo dokumentas dar nebūtų buvęs dr. Kl. skubiai prisiųstas...

Sugrįžęs dr. Kl. iš Kauno, netrukus užsimeldavo pas K. Škirpą seniai lauktasis dr. Scht. Jis atsilankė pas K. Škirpą liepos 14 d. po piet ir turėjo su šiuo pastaruoju ilgą pasikalbėjimą. Jautėsi, lyg būtų visas skruzdėlių odelkolone pamirkytas. K. Škirpos kvočiamas, jis aiškino vokiečių Rytų politiką maždaug sekančiai. Prieš rusų - vokiečių karą buvę laikomasi nusistatymo, kad kilus ginkluotam su Sov. Rusija konfliktui, Pabaltijo valstybės reikėtų atstatyti, jas ukiniai kaip nors prišliejant prie Vokietijos, bet paliekant joms pačioms tvarkyti savo gyvenimą ir valdyti, kadangi jos išrodžiusios savo sugebėjimą ir, be to, bolševizmo faktinai dar nesunaikintos. Bendrai, buvę laukiama, kad žygiuojant į rytus, bus pašalinta, kad einama ne tik naikinti bolševizmo, bet ir išlaisvinti Sov.

Rusijos pavergtąsias tautas. Bet paskutiniu momentu įvykę pasikeitimų. Nuo byle kokių politinių pažadų buvę susilaikyta. Tai padaryta todėl, kad nepasunkinus vokiečių kariuomenei atlikti pagrindinį uždavinį - sunaikinti rusų raudonąją armiją, kaip Sov. Rusijos ramstį. Prisibijota, kad pažadėjimas iš anksto rusų pavergtosioms tautoms laisvės, būtų iš rusų pusės suprstas kaip Sov. Rusijos skaldymas ir rusus sucementuotų. Siekdami išgelbėti "jedinają" ir "nedelimąją", rusai susilaikytų nuo vidaus sąskaitų suvedimo. Stalinas galėtų suvaidinti rusų tautinio didvyrio rolę ir pasinaudodamas pasireiškusiuoju rusiškuoju patriotizmu, laikytų raudonąją armiją tvirtai savo rankose bei jos pagalba pareikėtų didelių pasipriešinimų vokiečių kariuomenei. Prieš šį diagnozę buta ir priešingų argumentų bei balsų, siekusių paveikti Reicho politinę vadovybę, kad reikalinga pažadėti išlaisvinimą tautoms. Tai buvo reikalinga jau vien dėlto, kad prieš tai, pav., ukrainiečiams buvę nuolat iš vokiečių pusės žadama, jog bus atstatyta Ukrainos valstybė. Pats dr. Scht. griežtai ~~irgi chvarų xpxpx~~ griežtai kritikavo jo Vyriausybės pasirinktą politinę liniją. Jo šefas dr. Kl. irgi buvęs panašios nuomonės. Bet jie nieko negalėjo padaryti. Reicho aukščiausioji Politinė Vadovybė apsisprendusi karo paskelbimo aktuose jokie politinio pažado iš anksto niekam neduoti. Kadangi dabar tai esą jau nebepakeičiamas dalykas, tai su tuo volens-nolens esą tenka skaitytis.

Šiais išvedžiojimais ir kritika savo vyriausybės, dr. Scht. siekė paaiškinti K. Škirpai, jog jo plano Lietuvai atstatyti nebeįmanoma įvykdyti. Jis taip ir pasakė, kad sakytas Reicho politinės vadovybės nusistatymas "hat alle frdhere Pläne umgestossen". Kai dėl K. Škirpos veiklos ir lietuvių tautos sukilimo, tai vokiečių įstaigos juos įvertina ir dėl to K. Škirpai niekas nedaręs jokių priekaištų. Staigmena buvusi tik ta, kad tapo paskelbta Lietuvos Vyriausybė. Ypač vokiečiams esą "peinlich", kad jos priešakyje tapo pastatytas pats K. Škirpa. Kodėl, būtent, vokiečiams nepatiko, kad šis pastarasis buvo pastatytas laik. Vyriausybės priešakyje, dr. Scht. nepaaiškino. Bet tai buvo savaime suprantama. Jei šios Vyriausybės priešakyje būtų buvęs pastatytas asmuo, neturėjęs ryšių su Berlyne ir nežinomas patiesiam pasaulyje, tai sakyta Vyriausybė greičiausiai jau nebeegzistuoūtų; ją Gestapas būtų suglomžęs pirma, negu apie jos susidarymą būtų patyręs pasaulis, tai yra tuojuo, kai pasirodė Kaune pirmieji vokiečių kariuomenės daliniai, o su jais ir Gestapo pareigūnai. Tada vokiečiams nebūtų prisiėję tiek daug sukti sau galvos, kaip ją turėjo sau sukti sėl K. Škirpos, negalėdami surasti tinkamos "diplomatinės" priemonės, kaip ji nuo Lietuvos Nepriklausomybės gynimo atšaldžius. Stebėtina tik tai, kad šio dalyko nesuprato lietuviškoji ultimatumo "trijule", tvirtinama savo rašte, nėra buvusi klaida, kad Lietuvos Atstovas Vokiečijai drauge buvo ir LAF Vadas. Tad jis, be to, buvo pašdaręs ir Vyriaus-

sybės galva, sakytą "trijulė" tada to jau iš viso nebepripažino, bergždžiai pamaniusi, kad vokiečiai pasirinko sau į Lietuvos Ministrus Pirmininkus tinkamesni asmeni - gen. Raštiki, Gestapo nuskraldintą į Kauną

Dr. Scht., atsilankymo pas K. Škirpa pagrindinis tikslas buvo paustyti, ką šis galvoja ir ar nebūtų galima surasti kokios nors išsities, kadangi nei K. Škirpos izoliavimas, nei gen. Raštikio "tarpiniškavimas", nei dr. Grf. pėg grasinimai Kaune, ir nei dr. Kl. pasiūlymas laikinos Vyriausybės nariams pakeisti savo ministeriškas vizitines korteles neprivedė prie pageidaujamo vokiečiams tikslo. Atsakydamas į dr. Scht. klausimą, ar nebūtų galima surasti kokią nors išsietį, K.Škirpa padarė jam pasiūlymą, formuluotą dokumente, užvardintame "Grundlagen der deutsch-litauischen Verständigung". Jis pasiūlė:

pirmas, kad Vokietija traktuotų Lietuvą kaip nepriklausomą valstybę;

antras, Lietuva pripažįsta Vokietijos vadovavimą Europoje ir dedasi prie šios pastarosios, kaip lygiateisis kitoms tautoms valstybės narys;

trečias, sudaromos šios sutartys: susitarimas dėl užsienio politikos, vieningumo, karo sąjunga, sutartis dėl susisiekimo, sutartis dėl ūkinio bendradarbiavimo ir susitarimas kultūriniais reikalais;

ketvirtas, sakytų sutarčių vykdymui patikrinti Vokietija laiko Lietuvoje ypatingą Reicho įgaliotinių politiniams ir ūkiniams reikalams ir priduoja Lietuvos kariuomenės Generaliniam Štabui vokiečių karišką misiją;

penktas, pasiūlyme numatomos Lietuvai naujos sienos ir atgaivinamas laisvojo uosto veikimas Klaipėdoje Lietuvos reikalams.

Užsiprašyta didesnės teritorijos ne tiek dėl to, kad būtų buvę tikėtasi ją išsiderėti bei būtina norėta prisijungti svetimų žemių, bet daugiausia tik tais sumetimais, kad būtų per eventualias derybas kame nusileisti, kadangi kitais dalykais K. Škirpa manė jau padaręs pačių šiuo savo pasiūlymu maksimum nusileidimų. Kai K. Škirpa dėstė savo pasiūlymų punktus, dr. Scht. bandė deryti sau užrašų. Tai buvo ženklas, kad jis K.Škirpos pasiūlymais konkrečiai interesuojasi ir kad K.Škirpa nešauna pro šalį. Patsėbėjus tekstą, dr. Scht. paprašė duoti jam nuorašą. K.Škirpa jam jį davė, išakiai pareikšdamas, jog pasiūlymą, kurį jis daro, reikia suprasti tik kaip K.Škirpos asmenišką, t.y. ne visos laik.Vyriausybės vardu. Jei šis jo pasiūlymai rastų Reicho politinės Vadovybės pritarimo, tai K. Škirpa paprašė, kad dr. Scht. pasirūpintų sudaryti K. Škirpai galimybę nuvykti į Kauną pasitarti tuo reikalu su visa Vyriausybe ir ~~gauti~~ gauti šios sutikimą patiekti formalų pasiūlymą. Dėl K.Škirpos padarytų pasiūlymų dr. Scht.

nuo savęs iš esmės nepasakė nieko: jų nediskutavo ir nepaprašė jokių precizijų, o tik juos priėmęs pažadėjo apie tai referuoti aukščiau. Dr. Scht. laiško su pasiprašymu atsilankyti pas K.Škirpą nuprašas, o taip pat ir K.Škirpos padarytų pasiūlymų nuorašas šia pridėdami (Žiūr. Dokm. KCV ir KCV a).

Kai dėl paliuosavimo iš naminio arešto, tai K.Škirpa ir šia proga to neprašė. Jis tik pareiškė dr.Scht. savo nusistebėjimą ir pasipiktinimą, kad šią priemonę vokiečiai prieš jį pavartojo. Pusiau rimtai, pusiau juokaudamas jis aiškino, kad dažnai pasitaiko, jog siekiant ką nors vien policinėmis priemonėmis, atsiiekiamas visiškai priešingas rezultatas. Ne be tam tikros ironijos jis konstatavo, jog jam, uždarytam per karštas liepos mėnesio dienas savo bute, teko nemažai paprakaituoti, taigi buvo nemalonu, bet kad šis areštas jam kai kuriuo atžvilgiu išėjo į naudą. Iš to fakto visa lietuvių tauta, be jokių iš K.Škirpos pusės pastangų, galėjo suprasti, jog jis nebuvo vokiečių papirktas, o platesnis pasaulis - susiorientuoti, kad jis nėra joks kvieslingas. Politiniame darbe, pastebėjo K.Škirpa, kartais apsimoka kiek pakentėti. Dr. Scht., tuo sukonzultintas, pripažino, jog būta bereikalingo iš Gestapo pusės pasikarščiavimo, kaip visados, kai šis įsikišąs į politiką. Iš to sekė, kad dr. Scht. susirūpins K.Škirpos paliuosavimu. Iš tikrųjų, liepos 16 d. jis jau pranešė K.Škirpai telefonu, jog namų areštas nuo jo bus nuimtas. Principe tai jau esą išspręsta. Tenka tik dar palaukti dieną kitą, kol bus atlikti susirašinėjimo formalumai tarp įstaigų. Liepos 19 d. K.Škirpa vėl buvo pakviestas atvykti į policijos komisaro Legat įstaigą. Čia jam buvo paduotas pasirašyti raštelis, jog jam pranešta, kad draudimas apleisti butą nuimamas. Kaip motyvas, buvo sakytame raštelyje pažymėta "da diese Massnahme erdbrigt sich"...

I. K. Škirpos pasiūlymą, padarytą liepos 14 d. dr. Scht., nebuvo galima tikėtis spontaniško atsakymo. Pirma, dėl to, jog buvo jaučiama, kad vokiečiai smarkiai dėl Lietuvos tarpusavyje riejasi, antra, kad reikalavimas Nepriklausomybės, nors ir labai apsunkintas įvairiomis toli siekiančiomis sutartinis, kurias K.Škirpa pasiūlė, Reicho politinei Vadovybei vis dar atrode per dideli. Belaukiant jos galutino apsisprendimo kilo nemažesnio susirūpinimo dėl to, kaip išlaikyti pačią mūsų tautos vienybę. Mat K.Škirpa pasiekė žinios iš Kauno, kad ten darosi kažkas vienybei labai pavojingo: netik tėjasi toliau kai kurių susidomėdavusių bei susidėjusių su Gestapu buv. voldemarininkų intryga, bet kažkas daug didesnio. Pagal sakytas žinias ten kuriasi visai nauja organizacija, pasivadynusi save lietuvių nacionalistų partija, pretendavusi į LAF vietą. Jei iš pradžių simpatizavo bei prie jos dėjosi daugiausiai tautininkiškai fešistiškasis mūsų visuomenės sparnas, prie kurio šliejasi ir dalis liberalinio elemento iš liaudininkiško

liogerio. Tai reiškė neabejotiną LAF skilimą. Jo priežastis / nepakankamas iš katalikiškojo mūsų visuomenės sparno, įgijusio didesnės įtakos laik. Vyriausybėje ir net pačiam LAF Centre Kaune, santūrumas bei bereikalingas skubinimasis pasinaudoti valdžios privilegijomis, kai pats laik. Vyriausybės, tuo pačiu ir sukilimo atstatytosios valstybės, likimas dar nebuvo garantuoti. buvo tikra mūsų tragedija, kad tuo metu nesusirado Kaune tinkamo asmens, kuris būtų turėjęs šių abiejų mūsų visuomenės sparnų aktyse pakankamo autoriteto sutramdyti vieną per didelius apetitus į įvairias vietas valdžios aparate ir kitų - perdėtus dėl to pasikarščiavimus. Buvo begal svarbu abu sakytuosius mūsų visuomenės sparnus išlaikyti toliau vienybėje po LAF vėliava, kaip atgautos valstybinės nepriklausomybės tikrąją rėmstį. Susirūpinęs grėsią dideliu pavojumi ir siekdamas jį kaip nors pašalinti, K.Škirpa liepos 19 d. parašė dr. J. Ambrazevičiui atitinkamą laišką, kuriuo siekė, iš vienos pusės - padrausinti laik. Vyriausybę toliau tvirtai laikytis prieš vokiečių spaudimus, iš kitos pusės - duoti kaikurių praktiškų sugestijų, kokios laikytis bendros linkmės vidaus politikoje, ypač atsižvelgiant įvairių pakraipų LAF narių, seniau priklaususių skirtingoms politinėms srovėms, tarpe. Šio laiško nuorašas čia pridedamas (žiūr. Dokm. XCVI).

Laiško originalas buvo patikėtas dr. Dirmeikiui, kuris buvo keliom dienom atvykęs iš Kauno, kad grįžęs tuojau įteiktų adresatui. Bet kadangi nebuvo tikra, ar dr. Dirmeikis galės jį laimingai nuvežti į Kauną, tai dėl visa ko jo nuorašas dar buvo duotas lt. Aušrotai, vykusiam į Kauną porą dienų vėliau, irgi su nurodymu laišką perduoti dr. Ambrazevičiui. Galimas dalykas, kad šis laiškas jau buvo pavėluotas. Bet dar blogiau buvo tai, kad apie jį patyrė vokiečių saugumas. Kaip tai galėjo atsitikti, gal kada nors susirūpins išaiškinti Lietuvos Valstybės ginėjas. Tuo tarpu čia tegalima apie tai spėlioti. Kai kas įtaria šį išdavimą padarius dr. Dirmeiki. Sunku tam patikėti. Atrodo, kad sakyto laiško turinį Gestapo patyrė per lt. Aušrotos neapsižiūrėjimą. Lt. Aušrotas, kiek teko patirti post factum, nuvykęs į Kauną, davė susipažinti su laiško turiniu Taumiui ir Vokietaičiui, kaip savo buv. vienminčiams, voldemarininkams, greičiausiai dar nesuorientavęms, kad šiuoju nebeskyrė krašto interesų nuo Reicho užmačių prieš Lietuvą. Kadangi pats laiškas savo turiniu negalėjo būti iš vokiečių pusės formalistiškai paskaitytas piktu prieš Vokietiją nukreiptu aktu, o turėjęs Lietuvos reikalų gynną, tai vokiečių saugumas prie K. Škirpos dėl jo neprikibo. Bet laiško išdavimas buvo žalingas dalykas ta prasme, kad atskleidė vokiečiams tai, kas mums tada buvo skaudžiausia. Iš kitos pusės dėl šio nelaimingo atsitikimo per daug jau-

dintis nėra ko. Butų naivu manyti, kad Gestapas, turėdamas visur savo slapto agentų, nebūtų ir be sakyto laiško išdavimo žinojęs, kokią tada buvo mūsų vidaus padėtis. Atbulai, jis ją turbūt geriau pažino, kaip pats K. Škirpa, stebėdamas mūsų vidaus gyvenimo įvykius iš Berlyno.

Dar svarbesnis dalykas buvo tas, kad vis dar nebuvo pakankamai aišku, koks gi bus galutinis Reicho Politinės Vadovybės sprendimas Lietuvos klausimu. Tuo metu, kai K. Škirpa parašė sakytą laišką, padrausinantį laik. Vyriausybę toliau tvirtai laikytis Nepriklausomybės, ji jau buvo pasiekusios žinios iš įvairių šaltinių Reicho sostinėje, kurios rodė, jog greičiausia busime vokiečių Machtpolitik priversti su Lietuvos nepriklausomybe, kurią visi taip džiaugėmės, vėl atsivieškinti. Bet savo liepos 19 d. laiške K. Škirpa apie tai dar nerašė dr. Ambrazevičiui, kad nenumušus pirm laiko Upo laik. Vyriausybei, pats tuomet dar nebūdamas tikras ir kadangi dar nebuvo galutinai išryškėję, kaip vokiečiai atstatytą Lietuvos nepriklausomybę užgniauš: ar staigiu kardo smūgiu, ar dar kokia Gestapo sukombinuota nauja politinė intriga.

Reikia pasakyti, kad tuo metu buvo Berlyne pasireiškę dar vienos kitos rūšies "tėvynės gelbėtojai". Buvo pasireiškę asmenų, linkusių pasitenkinti Vokietijos Protektoratu Lietuvai. Buv. Ministerių Kabineto Direktorius M. Žilinskas lankėsi pas K. Škirpą kuomet kasdien, įtikinėdamas jį, kad eity kalbėtis su Reicho Kanceliarijos Šefu Ministru dr. Lammer, kurį K. Škirpa gerai pažinojo. M. Žilinskas tvirtino, kad jo žiniomis dar nėra per vėlu ir kad esą būtų galima išprašyti Lietuvai panašią padėtį, kaip yra gavusi Slovakija, arba nors išsiderėti protektoratą. Bet M. Žilinskas vengė ar negalėjo konkrečiai nurodyti savo žinių šaltinio. Buvo įtartina, ar jis tik nebuvo pats patekęs į vok. saugumo pankles, kad K. Škirpą, kaip nors suviliojus, ir jį, kaip Lietuvos Pasiuntinį ir laik. Vyriausybės Galvą, sukompromitavus prieš lietuvių tautą. M. Žilinskas su savo sakytoju projektu buvo tiekį toli pasinešęs, kad jau studijavo Slovakijos ir Protektorato vokiškuosius nuostatus. Jis kalbino jam rūpėjusiu reikalu ne tik K. Škirpą, bet ir kai kuriuos kitus lietuvius inteligentus Berlyne. Buvo radęs ir šalininkų. Pavyzdžiui dr. Dirmeikis reiškė nuomoną, kad K. Škirpa turėtų parodyti daugiau lankstumo. Tuo pačiu metu buvo pasklidęs Berlyne lietuvių tarpe gandas apie sudarymą kažkokios kitos Vyriausybės Lietuvai, kurioje, tarp kitko, figuravo ir Žilinskas su Dirmeikiu, bet, aišku, be K. Škirpos.

K. Škirpa laikėsi nusistatymo, jog jis jau pakankamai yra netikėdžiu, bet ir raštu išryškina Lietuvos klausimą ir pasiūlęs kas

reikalinga vokiečių kompetetingoms įsteigoms. Tolesnė tad iniciatyva, jo nuomone, turėjo pareikti jau nuo pačių vokiečių. Iš esmės jis M. Žilinsko žinių rimtumu netikėjo ir buvo nusistatęs, jog principe negalime išsižadėti Lietuvos Nepriklausomybės. Jei vokiečiai tikrai turi su manytą primesti Lietuvai Vokietijos protektoratą ar ką panašaus, tai tegu tai oktruoja patys, bet ne lietuviams tai prisiminti savo laisva valia, tokiu sprendimu nusižengiant prieš visą Lietuvos istoriją.

Maždaug už vieno mėnesio laiko, būtent, rugpjūčio mėn. 20 d., dr. Mrqt. (iš OKW) žbuvo pakvietęs K. Škirpa puodukui kavos į viešbutį Eden. Ta proga aiškino, neva Lietuva būtų galėjusi išsiderėti panašią padėtį, kokia naudojosi Čechai - Protektorat Boehmen und Mähren. Bet esą K. Škirpa per kietai laiką valstybinės nepriklausomybės principo ir todėl OKW nebuvę kaip iš savo pusės Lietuvos reikalą prieš politines Reicho instancijas efektyviau paremti. Į tai K. Škirpa tegalėjo atsakyti, kad joks rimtas lietuvis politikas nepriklausomybės išsižadėti negali, nes toki politiką lietuvių tauta tuoju išbrauktų iš savo tarpo, juo labiau, kad pats mūsų tautos sukilimas, kaip dr. Mrqt. gerai žinoma, buvo paruoštas ne Vokietijos protektoratui Lietuvai įgyti, bet valstybei nepriklausomybei atstatyti.

Kad išaiškinus savo asmenišką padėtį po paleidimo iš naminio arešto, K. Škirpa norėjo pokalbėti su vok. Užs.Rkl.M-jos Protokolu. Protokolo Šefo, von Doernberg, tuo metu Berlyne nesant, bandė tai padaryti per jo pavaduotoją pasiuntinybės patarėją dr. Strak, kuri K. Škirpa gerai pažinojo. Tuo tikslu liepos 21 d. paskambino jo sekretorei, bet netrukus gavo atsakymą, kad dr. Strak esą labai užimtas ir todėl atsiprašęs, kad negališ K.Škirpos priimti. Kadangi atsakyme sekretorė nenurodė kitos dienos, kada Strak būtų laisvesnis, tai šitoks atsakymas buvo supprastas, kaip ženklas, jog vok. Užs.Rkl.M-jos duryš tebelieka K. Škirpai uždarytos. Tuo tarpu jau vaikščiojo gandy, kad okupuotiems Rytuose kraštams valdyti sudaroma atskira ministerija su Alfredu Rosenbergu priešakyje ir kad Lietuvai vokiečiai numato kažkokią mišrią valdymo sistemą, kur ir lietuviai busią pritraukti. Norėdamas persitikrinti ar jau tikrai vok. Užs.Rkl.M-ja nebeturi ką K. Škirpai pasakyti, liepos 24 d. jis dar paskambino Politikos Direktoriaus dr. Woermanno sekretoriui, paprašydamas jį atsiklausti savo šefą, ar šis negalėtų K. Škirpos priimti. Atsiklausęs sekretorius atsakė, jog dr. Woermann "ist nicht in der Lage" K. Škirpą priimti. Po to jau nebebuvo jokios prasmės bandyti skverbtis kur kitur. Politinė situacija kaip ir paties K.Škirpos padėtis, buvo jau pakankamai išryškėjusios: Lietuva turės skaitytis su nauja okupacija, o K.Škir-

pa vėl tampa privatinis žmogus.

Tokiomis aplinkybėmis teko dar tik susirūpinti vienu paskutiniu dalyku, būtent tuo, kad laik. Vyriausybė, užraukdama savo veikimą, nepadarytų kokių nors klaidų, kurios galėtų apsunkinti tolesnę kovą už Lietuvos nepriklausomybės atstatymą. Atbulai, buvo pageidaujama, kad ji, jei tik tai būtų jai įmanoma, sudarytų argumentų, kuriais mūsų diplomatija galėtų pasinaudoti tolesniam Lietuvos klausimo gynimui užsieniuose. Šiais sumetimais K. Škirpa liepos 26 d. parašė dr. J. Ambrazevičiui ilgesnį laišką, kuriame jis plačiai apibūdino, kaip jam tuo metu atrodė Lietuvos klausimas, ko tenka artimiausiu laiku laukti iš vokiečių pusės ir padarė svarbių sugestijų, kaip laik. Vyriausybėi iki galo laikytis. Šis laiškas buvo tą pačią dieną pasiųstas su specialiu knygnešiu, pasiryžusiu atlikti kelioną į Kauną ir atgal "per žaliąją". Jo pavarde tepalikis tuo tarpu šia nesumažėta. Kalbamo laiško nuorašas čia pridedamas (Žiūr. Dokm. XV VII).

Sąlytas knygnešis pasiekė Kauną kritiškiausiomis dienomis, kada tikrai lėmėsi laik. Vyriausybės likimas. Tai gi begal laiku. Laik. Vyriausybės narių dauguma įvertino susidėjusiąją padėtį ir galvojo panašiai, kaip K. Škirpa. Todėl nusistatymas buvo vieningas, nors ir ne prie vieno stalo priimtas. Rugpjūčio 7 d. knygnešis grįžo iš Kauno, laimingai atlikęs kelioną. Jis atnešė K. Škirpai daug gerų linkėjimų nuo jo idėjos draugų, idomių informacijų apie padėtį bei nuotaikas Tėvynėje, reikšmingų tam momentui ir Lietuvos istorijai politinių dokumentų, bet ir vieną liūdną žinią - laik. Vyriausybę vokiečiai rugpjūčio 5 d. baigė jėga nušalinti. Prieš tai, būtent, naktį iš 23 į 24 liepos buvo, ne be svetimų pirštų pagalbos, inscenizuotas kai kurių politiška susidėmoralizavusių elementų pučas, neva prieš LAF, o faktinai prieš laik. Vyriausybę ir pačią Lietuvos nepriklausomybę. Jos prieškakyje buvo atsistojęs buv. aviacijos majoras Pyragius, žinomas iš seniau, kaip nepataisomas nenuorams, savo laiku išmestas iš kariuomenės už drausmės sulaužymą. Šis patentuotas mištininkas šį kartą suvaidino didvyrio - pajaco - rolę, "iškilmingai" pušistų važra, bet Gestapo pėvedimu, pareikšdamas skaityti LAF nuo 23 liepos nebeegzistuojančiu ir baigė savo pareiškimą lietuvių tautai svetimais naujo okupanto sveikinimo žodžiais - "Heil Hitler". Tai buvo taip kaktu, kad šios scenos tur būt ne "vilkolakis" ateityje nedrįs pakartoti.

Rugpjūčio 9 d. sąlytas mūsų tautos paklydėlis, vėl atsirađęs Berlyne, dar drįso ušėiti pas K. Škirpą pasiteisinti. Jis, K. Škirpos ne-skatinamas, pats pradėjo pasakoti apie sąlytą pučą. Aiškino, kad pučas buvęs neišvengiamas ir reikalingas, kadangi esą visur per daug buvę išgalėję krikdėmsi po LAF priedanga. Visas atsakingesnes vietas buvę

apstatę vien savo žmonėmis, nušalinant kitų politinių pažiūrų pareigūnus bei jiems neleisdžiant niekur pasireikšti, ypač voldemarininkams. LAF organizacija buvusi klaida. Ją todėl teką atitaistyti, šią organizaciją nušalinti. Šios iniciatyvos šmašis buv. "Geležinis vilkas". Jo vado pareigas einęs karo invalidas Karutis, kol nesusiras pate prof. Voldemaras. Bet Geležinis Vilkas esąs atgaivintas tik laikinai. Numatyta jį perorganizuoti į lietuvių nacionalistų partiją. K. Škirpai pasiūteiravus, kokia yra naujai kuriamos partijos politinė platforma ir jos siekiamieji pagrindiniai tikslai, Pyragius trumpai nusakė šiuo punktu:

1. Lietuva stoja besąlyginiai Vokietijos pusėje ir sieja su šia pastarąja savo likimą;
2. Pagrindinis visų uždavinys esąs sunaikinti bolševizmą ir apsaugoti Europos civilizaciją nuo šio pavojaus;
3. Tuo tikslu užsibrėžta suorganizuoti Lietuvoje lietuvių nacionalinį korpusą, kuris dalyvaųtu kovoje su rusų raudonąja armija ir atliktų visus uždavinius, kuriuos vokiečių karo ~~xy~~ vadovybė jam pavestų;
4. Nacionalistų partijos uždavinys esąs perauklėti visą lietuvių tautą nacionalizmo dvasioje ir šia prasme ją ~~ad~~ įdiegti gyvenimui naujoje, Vokietijos vadovaujamoje Europoje;
5. Kol bolševizmas nesuncikintas, jokių kitų tikslų negalima statyti nes tai tik kliudytų minėto vyriausiojo tikslo įvykdymą;
6. Atskirų tautų likimas bei jų valdymosi forma busią Fuehrerio nustatyti karui pasibaigus. Lietuva gausianti ne blogesnę padėtį, kaip kitos tautos Europoje, nes Fuehreris esąs nusiteikęs Lietuvos atžvilgiu palankiai.

- Kokia yra yra garantija, kad Lietuvai bus suteikta tai, ko ji trokšta? Ar davė jums kas nors atitinkamų užtikrinimų, pav. Fuehreris ar nors Reicho Užs. Reik. Ministras? - paklausė K. Škirpa.

- Jokių užtikrinimų niekas nedavė, bet taip kalba ir žada visi vokiečiai pareigūnai, su kuriais tenka susidurti - atsakė Pyragius.

- Tai nėra jokie užtikrinimai. Jūs stumiate kraštą į nežinomą ateitį ir tam esate pasiryžę aukoti geriausius mūsų tautos sūnus. Kodėl jūs nepabrėžiate Lietuvos nepriklausomybės idalo? - kvotė K. Škirpa.

- Nepriklausomybės paskelbimas buvo klaida. Tai vokiečius tik suerzino. Jie nemėgsta, kad jiems kas ką primestų. Fuehreris yra labai ambicingas. Jei jis kam ką suteikia, tai tik jis pats, bet nepakenčia, kad kitas drįsta jam užbėgti už akių - aiškino Pyragius.

- Tai reiškia, kad jūs išsižadate nepriklausomybės - pastebėjo K. Škirpa.

- Ne, jos mes neišsižadame. Mūsų programoje kalbama apie Lietuvą. Ji juk nepriklausomybės nebuvo išsižadėjusi. Taigi nėra ir reikalo akcentuoti reikalavimą ją atstatyti - teisinosi Pyragius.

- Žodis Lietuva tad reiškia jūsų prognozoje tik geografiną sąvoką. Partija, kuri neužsibrėžia sau idealo, o tik miglotai nusako sąvoką, ateities neturės išsivadėdami Nepriklausomybės, jūs nusikalstate prieš tas skaitlingas kraujo aukas, kurias mūsų tauta sudėjo už savo išsilaisvinimą sukilimo metu. Besąlyginiai dėdamies su Vokietija ir nestatydam Nepriklausomybės reikalavimo, jūs tik patarnausite vokiečiams. Tai nėra lietuviškas kelias, kuriuo jūs pasukote. Antra, kurdam naują partiją, jūs skaldote tautos vienybę, o savo suorganizuotuoju pušu jūs sudavėte laik. Vyriausybei smūgį durklu į nugarą. Tai jau yra išdavikiškas aktas, kurio vokiečiai tik ir tenorėjo, kad laik. Vyriausybę kaip norė nušalintus - dėstė pamoką K. Škirpa.

- Ne, mes nėjome prieš Vyriausybę ir jos nevertėms. Mes tik siekėms atstatyti krikdėmus į savo vietą - užginšijo Pyragius.

- Pušas, padarytas tokiuo momentu, koks tada buvo, tegali būti paskaitytas tik išdavikišku aktu. Jūs tai padarėte sauvalingai: be mano, kaip jūsų pačių pripažinto ir pakviesto jums vadovauti Vado, žinios ir prieš tai man apie savo tokį sumanymą nepranešę ir su manim nepasitarę. Tai yra sulaušymas LAF nario drausmės, kurą Jūs buvote laisvai prisiėmę ir pasižadėję jos reikalavimą laikytis - kaltino K. Škirpa Pyragių, kaip pušistų galvą.

- Pyragius dar kartą bandė aiškintis, jog esą nebuvo kitos išsieties. - Toki Tamstos ir Tamstos sanbendrininkų pasiėlgimą griežtai pasmerkiu ir laikau, kad mano ir jūsų keliai išsiskiria: jūs nuėjote keliu, priešingu Lietuvai ir mūsų tautos idealui, aš lieku prisistatymo, kurio laikosi visa mūsų tauta - laisvos ir nepriklausomos Lietuvos - užakcentavo K. Škirpa.

Pabrėždamas, kad Pyragius buvo vienas pirmųjų voldemarininkų, kurie kvietė K. Škirpą intis vadovavimo visam Lietuvos išsilaisvinimo darbui ir kad Pyragiaus nedrausmingumas yra nedovanotinas, o jo ir jo sąbendrininkų suorganizuotas pušas buvo Lietuvai pragaištingas, K. Škirpa pareiškė, jog su tokiais, kaip Pyragius, jis nieko bendro nebenori turėti.

- Manau, kad bus geriau, kad Tamsta, Ponas Pyragiau, į šį butą savo kojos daugiau nebekeltum - tarė K. Škirpa.

- Galiu eiti? - paklausė Pyragius, paraudęs iki ausų nuo gauto moralinio smūgio.

- Gal Tamsta eiti - ausilaukė atsakymo.

Kada Pyragius jau buvo atsistojęs atsiseikinti, K. Škirpa dar pridėjo:

- Eik, eik greičiau ir niekad daugiau į mane nebesikreipk.

Sumišęs ir nebežinodamas, kaip į tai reaguoti, Pyragius išėjo.

Ar jis suprato, kad buvo išvartytas, kaip išdavikas, tautai nebereikalingas?

Šis pasikalbėjimas šia paduotas maždaug taip, kaip jį K. Škirpa užfiksavo savo užrašuose tuojuo po Pyragiaus atsilankymo, taigi, kol viskas dar buvo gerai atmintyje.

Laik. Vyriausybei teko veikti ir nepaprastai sunkiosis aplinkybėmis irtis prieš vokiečių Machtpolitik stiprų vėją. Nors ji galų gale ir tapo perblokšta, bet vis tik pavyko jai išsilaikyti apie pusantro mėnesio laiko, nežiūrint intrygų, spaudimų ir net grasinimų iš vokiečių pusės. Tai buvo nemažas politinis laimėjimas, atsiektas dėka sakytos Vyriausybės narių ryžtingumui ir apdairumui. Šio jos laimėjimo niekas iš Lietuvos istorijos jau nebeišbrauks. Jos nušalinimas buvo iš vokiečių pusės ne teisės, bet prievartos aktas. Šis aktas ne tik parodė visai lietuvių tautai, kokie yra Vokietijos tikrieji tikslai Lietuvoje, bet ir išsifravo prieš visą civilizuatą pasaulį, jog po Naujosios Europos propagandine skraiste, kuria vok. užs. politika dangstosi, slepiasi ne kas kita, kaip jau iš seniau žinomoji nacių klasta paglemžti silpnesniausias tautas, Reicho kaimynus. Ši vokiečių tikslą galutinai išaiškinusi, lietuvių tauta jau galėjo su priderama lygsvara sutikti naująją okupantą, o laimėto sukilimo keliu atgavusi pasitikėjimą savo jėgomis - toliau tikėti į geresnę ateitį bei valstybinės nepriklausomybės atgavimą.

5. Laimėjimo eksploatavimas.

Tautos kova už savo laisvą nėra tas pats, kas diplomatų pastangos ginant savo kraštą ir savo tautos interesus. Šio pastarojo darbas tėra tik viena iš priemonių paminėtos kovos, kuri beveik niekad nespisina be kraujo aukų. Bet šios aukos duoda diplomatui nesugėdžiama argumentų diplomatinei akcijai išvystyti. Dar daugiau, tautos kova už savo laisvą įpareigoja diplomatą pakelti viešą balsą už kovojančios tautos teisą, nors jis ir neturėtų tarnybinių nurodymų iš viršaus, t.y. savo vyriausybės. Tokios juk gali ir nebebuti, jei tauta tampa stipresnės svetimos jėgos perblokšta, bei kraštas patenka po svetima okupaciją. Tokioje padėtyje buvo atsidurusi Lietuva, kada tapo 1940 metais pavasarį rusų okupuota. Panašioje padėtyje ji vėl atsidūrė, kai už metų laiko, jei pasiliuosavus nuo rusų okupacijos, Reichas, paskelbęs karą Sov. Rusijai, t.y. Lietuvos okupantui, nepanoro skaitytis su mūsų tautos sukilėlių statatyta Lietuvos nepriklausomybe bei nepripažino mūsų laik. Vyriausybės ir, savo ruožtu, nuėjo pirmojo okupanto pėdomis. Ši nauja padėtis reikalavo ir naujo iš mūsų diplomati- nių postų užsieniuose pastangų įtempimo ir akcijos už Lietuvos at- statymą. Kaip kuris šių postų tą savo pareigą sugebėjo atlikti ir ką gero mūsų krašto naudai nuveikė, turės kiekvienas jų duoti pilną apy-

skaitą, žada tam bus atėjęs laikas. Tada pati mūsų tauta galės įvertinti, kas kuris iš Lietuvos Pasiuntinių, esančių užsieniuose, padarė visa, kas buvo reikalinga bei jam įmanoma padaryti ir kuris iš jų tos savo pareigos nesugebėjo atlikti bei pasirodė nevertas tautos atstovo garbingo vardo.

Kai dėl mūsų diplomatinio posto Berlyne, tai K. Škirpai teko dviguba našta: atlikti tiesioginę savo pareigą kaip Lietuvos Atstovo Reicho sostinėje ir orientuoti kitus savo kolegas, Lietuvos Pasiuntinius, esančius toliau nuo Lietuvos ir negalėjusius gauti betarpiškai iš krašto žinių, apie tai kas ten darėsi, kokia ir kaip išsivystė nauja padėtis. Kokią jis išvystė diplomatinę veiklą su vokiečių valdžios įstaigomis bei vietinėmis politinėmis instancijomis mūsų tautos sukilimui įvykus ir kokius padarė formalinius aktus uždokumentuoti prieš Reichą Lietuvos nepriklausomybės ir laik. Vyriausybės paskelbimą, skaitytojas jau turėjo progos apie tai patirti peritose šios apžvalgos skiltyse. Čia lieka dar apibudinti kitas jo pastangas, kaip politiko ir diplomato.

Mūsų tautos sukilimui įvykus ir jam pavykus, visi buvo nustebinti, kad apie tai iš pradžios nė vienu žodžiu nebuvo paminėta vokiečių spaudoj. Atrodė, lyg sukilimas nebūtų atnešęs jokios naudos bei nebūtų pagelbėjęs vokiečiams nugalėti raudonosios armijos jėgų Lietuvoje ir lyg vokiečių visuomenei nebūtų buvę įdomu apie svarbius įvykius Lietuvoje patirti. Kodėl šitaip laikėsi Lietuvos atžvilgiu vokiečių spaudos valdiškieji dirigentai? Atsakymą duoti sau buvo lengva. Buvo aišku, jog iš vokiečių pusės sąmoningai norėta sekytus įvykius nuslėpti nuo viešumos, kad nudačius jos jokie Lietuvos klausimo nekyla. Reikėjo buvo tuojuo į tai reaguoti. Praspausti ką nors tokio apie įvykius mūsų krašte vokiečių spaudoje, ypač apie politinius Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo ir laik. Vyriausybės sudarymo aktus, buvo beviltiškas dalykas, nes vokiečių spauda diriguojama iš viršaus bei centuruojama. Jei vienam ar kitiems laikraščiuose buvo šis - tas apie Lietuvą vistiek pasirodė, tai atsitiktinai, per jos kontrolierių neapsižiūrėjimą. Bet ir tokios žinios būdavo palydimos tokiais komentarais, kurie iškraipydavo pačią sukilimo esmę, jų nudažant paprastomis partizaninių veiksmų prieš bolševikus spalvomis.

Svarbu šia proga pažymėti, kad kito "Ašies" partnerio - italų spauda iš pradžios pasiūšovusi rašyti apie įvykius Lietuvoje plačiai. St. Lozoraitis liepos 31 d. pranešė tuo reikalu K.Škirpai šitaip:

"Žinia apie sukilimą buvo paskelbta šia in sehr grosser Aufmachung ir padarė didelį išpuilį. Po poros dienų, tačiau, matomai, po intervencijos spauda nustojo rašyti apie tai ir iš viso apie mūsų nepriklausomybę".

Matomai abu "Ašies" galai iš anksto nebuvo susigiedoję kai dėl spaudos laikysenos Lietuvos klausimu, kuris be to, italams gal kiek kitaip atrodė kaip vokiečiams. Be to mūsų tautos sukilimas galėjo būti jiems tikra staigmena, tuo tarpu kai vokiečiams jau prieš tai buvo žinoma, kad jis gali įvykti, nes su jų žinia buvo ruošiamas.

Negalint paveikti vokiečių spaudos, buvo už tat tuojeu imtasi pastangų painformuoti užsienių žurnalistus Berlyne, arba betarpiškai užsieni. Nuo pat sukilimo momento buvo atydyžiai tykojamos Kauno radio žinios ir daromi trumpi biuleteniai patikimesniems užs. spaudos atstovams, kad jie jau nuo savęs perduotų žinias jų atstovaujamiems laikraščiams ir spaudos žinių agentūroms. Ne beto, kad buvo pastatyta klausimų apie įvykius Lietuvoje iš įvairių žurnalistų pusės spaudos konferencijoje, kuri rinkdavosi kelis kartus į savaitę ir kur paprastai susieina kelios dešimtys, kartais virė šimto, įvairių užsienio ir vokiškiosios spaudos atstovų. Konferencijos vadovai, vok. Užs. Rkl. M-jos spaudos Skyriaus Vedėjas Pasiuntinys Dr. Paul Schmidt ir jo padėjėjas Pasiuntinys dr. Braun von Stumm, jautėsi labai neįjaukiai, negalėdami sugalvoti nieko gudresnio, kaip išsisukinėti nuo atsakymų, arba stačiai pabeigti, kad tarnybiniai jiems apie įvykius Lietuvoje nieko nesą žinoma. Taip, pav., jie tvirtino nieko nežiną, jog Lietuvoje įvyko visuotinas mūsų tautos sukilimas prieš rusus okupantus, jog buvo deklaruota Lietuvos Nepriklausomybė, jog buvo sudaryta laik. Vyriausybė, jog jos Pirminkui, K. Škirpai, nebuvo leista vykkti į Lietuvą perimti savo pareigas, jog jis tapo izoliuotas naminiu areštu, jog sakyta Vyriausybė, išsilaukusi pusantro mėnesio laiko prie valstybės vairo, tapo vokiečių jėga nušalinta. Kadangi iš kitos pusės žurnalistams apie tikrąją padėti Lietuvoje buvo vistik žinoma, tai sakytų atsakingų vok. Užs. Rkl. M-jos pareigūnų išsisukinėjimai bei melagingi pabeigimai pridavė Lietuvos klausimui didesnio politinio intereso, kurė žurnalistų tarpe įvairių sensacijų ir reikšmingų bei vokiečių politikai nepalankių komentarų, iššifruojant platesniajame pasaulyje Vokietijos piktas užmačias Lietuvos atžvilgiu. Rezultate pasirodė laisvoje užs. spaudoje - pavyzdžiui, Švedijos, Šveicarijos, nebekalbant apie Amerikos lietuvių - ilgesnių ir rinstų straipsnių apie mūsų kraštą, tuo būdu plačiai iškeliant Lietuvos klausimą tarp tautinėje plotmėje. Todėl ne be pagrindo dr. Gerutis parašė iš Šveicarijos K. Škirpai rugpiučio 12 d. šias eilutes:

"Bendras išpūdis, kad pradžioje mūsų tautiečių žygių Tėvynėje sukėlė daug supratimo ir simpatijos. Kiek buvo galima ta prasme buvo veikama. Kelias savaites visur viešpatavo išpūdis, kad mes vėl esame laisvi savoje valstybėje. Bet vėliau prasidėjo persilaužimas. Pradėjo plaukti nelinksmos žinios. Dabar visi žino, kad es-

me me okupuoti iš naujo. Toks pat persilaužymas įvyko ir pas mūsų už-
jurio tautiečius. Nors iš pat pradžių ten buvo skeptikų dėl mūsų
atėities, bet pirmomis dienomis buvo didelis džiaugsmas. Buvo rašy-
ta ir apie Jumis. Dabar vėl viskas apsvirtė aukštyn kojomis"...

Pastangos paskleisti platesniame pasaulyje žinių iš Berlyno buvo
tuo labiau vaisingos, kad pati vokiečių Propagandos Ministerija kažkaip,
matomai, per kurio nors pareigūno neapsižiūrėjimą, keletą dienų po sukili-
mo praleidinėjo užs. Žurnalistų reportažus bei telegramas su informa-
cijomis apie įvykius Lietuvoje. Ta proga pasiuntė ir dr. Ancevičius, tū-
da atstovavęs porą Amerikos lietuvių laikraščių, keletą telegramų į už-
okeanį. Jos ten nuaidėjo didelėmis raidėmis visoje mūsų tų tolimą tau-
tiečių spaudoje. Ant kiek žinios apie įvykius Lietuvoje sukilimą ir laik.
Vyriausybės sudarymą pasklido po visą pasaulį greitai, galima spręsti,
pav., kad iš to, jog jau pirmomis po sukilimo dienomis K.Škirpa susilau-
kė ne tik iš Europos kraštų, bet ir iš abiejų Amerikų eilės sveikinimo
telegramų, vokiečių cenzūros per neapsižiūrėjimą praleistų. Stebėtinai
greitai buvo gauta sveikinimo telegrama iš Rio de Janeiro, būtent, jau
birželio 24 d. Tarp kita ko buvo birželio 26 d. gauta sveikinimo tele-
grama ir nuo gen. Štabo pulk. K. Griniaus iš New-York, išvykusio į
Ameriką prieš K.Škirpos, kaip savo šefo valią. Jis paliko šį pastarąjį
Berlyne vieną rūpintis tautos sukilimo paruošimu ir tuo reikalu asmeniškai
palaikyti santykius su OKW, kuomet tai būtų geriau tiką gen.Štabo
pulk. K. Griniui, kaip Karo Attaché.

Pastangos paplatinti per Berlyno žurnalistinius kanalus galimai dau-
giau spaudos informacijų užsienin apie įvykius Lietuvoje nebuvo jokia
pikta iš K. Škirpos akcija prieš Vokietiją. Tai buvo tik apeliavimas į
visąją pasaulio opinią, kad ji suprastų Lietuvos padėtį bei mūsų rei-
kalą ir pagelbėtų mums, kaip mažai tautai, atsispirti prieš naciško ga-
liūnų imperialistines užmačias Lietuvos atžvilgiu. Tuo buvo tikėtasi pa-
lenkti vokiečių politiką nuo didelės klaidos, pakenkusios pačios Vokie-
tijos garbei ir pakirtusios pasitikėjimą Reicho Vyriausybės iškilmingais
pasirūdėjimais apie laisvą tautoms Naujoje Europoje pas kitas Europos
tautas. Pereitoje šios apžvalgos skiltyje buvo paminėta, kokių nurodymų
K. Škirpa buvo birželio 26 d. davęs kitiems Lietuvos Pasiuntinims už-
sieniuose, kai dėl spaudos propagandos linkmės Lietuvos klausimu. Jie
buvo Vokietijai ne pikti. Jie nesiekė sukelti prieš Vokietiją išulią
spaudos kampaniją, bet tik veikti į Reicho Vyriausybės ambiciją, kad
laikytųsi savo pačios viešų pareiškimų. Lietuva savo sukilimu daugiau
nieko nesiekė, kaip laisvės naujoje, Vokietijos vadovaujamoje, Europoje.

Kadangi sakytus viešus pažadus Reicho Vyriausybė yra davusi ne vien
Vokietijos, bet ir jos sąjungininkų vardu, tai iš to seka, jog už prak-

tišką jų vykdymą turi jaustis atsakingais ir šie pastarieji. Todėl buvo svarbu juos laiku painformuoti apie tai, kas Lietuvoje įvyko bei ko lietuvių tauta siekia ir juos vėliau dokumentališkai orientuoti tame, kaip Reicho Vyriausybė su Lietuva pasielgė iš tikrųjų. Pirmuoju reikalu K. Škirpa liepos 23 d. prisiuntė su atitinkamu savo lydraščiu Vokietijos sąjungininkų diplomatiniams atstovams Berlyne memorandumą, užvardintą "Denkschrift betreffend die Wiederherstellung der staatlichen Unabhängigkeit Litauens und seine Wünsche". Šis dokumentas išdėstyta štai ką: Prisiiminus, kaip Lietuva buvo rusų okupuota ir priedarta įjungta į Sov. Rusiją, nurodoma, jog prieš tai buvo iš lietuvių pusės griežtai protestuota, formališkai pareiškiant, jog Lietuva nuo savo valstybinės nepriklausomybės neatsisakė ir niekad neatsisakis. Toliau konstatuojama, jog jokia kita valstybė pasaulyje Sov. Rusijos smurto prieš Lietuvą nepateisino ir kad ši pastaroji tarptautinės teisės požiūriu nenustojo toliau egzistavusi kaip valstybė, o tik buvo patekusi po laikina svetima okupacija. Šią pansaikinų, Lietuva turi pagrindo automatiškai atgauti savo valstybinę nepriklausomybę. Po to teisiniai - politiniai Lietuvos padėtiei įvertinimo, apibudinamas lietuvių tautos sukilimas, je politiniai ir konstituciniai rezultatai, o taip pat įvertinama jo militarinė reikšmė. Padarius išvadas, kad Lietuva dėka sakyta sukilimui praktiškai savo valstybingumą jau yra atstačiusi ir kad Lietuvos užs. politikos linkmą nustatė lietuvių - vokiečių ginklo draugystė kovoje prieš bendrą priešą, pareiškiamas:

1. kad Lietuva yra tvirtai nusistačiusi laikytis savo valstybinės nepriklausomybės, pasitikint, jog kitos valstybės šios teisės jai nepažeis;

2. nurodoma reikalingumas nedaryti kliūčių susidariusiai laik. Lietuvos Vyriausybei veikti;

3. pašyminas Lietuvos nusistatymas prisidėti prie Naujosios Europos lygiateisiu su kitomis tautomis partneriu, ir

4. pareiškiamas pasiryžimas toliau aktyviai dalyvauti kovoje prieš bolševizmą.

Šio svarbaus dokumento teksto ir jo lydraščio nuorašai čia pridėdami (žiūr. Dokm. XCVIII).

Kada laik. Vyriausybė jau buvo nušalinata ir Lietuvai primesta nauja, vokiečių, okupacija, K. Škirpa orientavo apie tai Vokietijos sąjungininkus, įteikdamas jų diplomatiniams atstovams Berlyne asmeniškai, arba prisiųsdamas jiems su bekomentariu lydraščiu, sekančių dokumentų nuorašus:

1. Reicho Komisarų atsišaukimą į lietuvius iš liepos 28 d. apie įvedimą Lietuvoje vokiečių Zivilverwaltungo;

2. Laik. Vyriausybės memorandumą iš rugpiučio 5 d., įteiktą vokiečių Generalkomisarui, kuriame paduodamas jos nusistatymas ir pareiškiamas Lietuvos formalus pasipriešinimas prieš vokiečių okupaciją;

3. Laik. Vyriausybės rugpiučio 5 d. posėdžio protokolas Nr. 35, išverstas į vokiečių kalbą, kuriame apibudinama, kaip sakytą Vyriausybė buvo susidariusi, kokiomis nepaprastomis sąlygomis ji pusantro mėnesio laiko veikė ir kad tą savo veiklą turėjo sustabdyti prieš savo valią, ir

4. laik. Vyriausybės narių sąrašas.

Kai kurie sakytų atstovų, susipažinę su jiems patiektais dokumentų nuorašais, vėliau K. Škirpa žodžiu padėkojo, užtikrindami, jog gautą svarbią medžiagą tuojau persiuntė savo Vyriausybėms. Vienas iš jų net pasakė, kad tai, kaip Vokietija pasielgė su Lietuva, būtų jam begalė idomu patirti, nes kas esą gali žinoti, kaip Vokietija pasielgs su savo sąjungininkais, dabartinį karą laimėjusi: ar ji nepadaris su jais taip, kaip padarė su Lietuva?...

Kada liepos mėn. antroje pusėje ėmė vis daugiau pasitvirtinti, jog vokiečiai galutinai apsisprendė laik. Vyriausybą vienokiu ar kitokiu būdu nušalinti, K. Škirpa buvo susirūpinta tuo, kaip į tokį vokiečių aktą reikėtų reaguoti, nes jis reikėtų Lietuvos nepriklausomybės naują paglemimą. K. Škirpa laikėsi nuomonės, kad tokiuo atveju visi Lietuvos Pasiuntiniai užsieniuose - kaip tebeveikią formališkai, taip ir pasilikę kraštuose, kur jie akredituoti, neoficiališkai - turėtų pareikšti Lietuvos vardu formališkus protestus, kaip, pav., tai jau buvo kartą padaryta prieš Sov. Rusijos smurtą. Jam tik nebuvo aišku, kaip pasielgti jam pašiam Berlyne: ar irgi protestuoti, ar nuo to susilaikyti, kad nebaisus sudeginti tiltus su Reicho Vyriausybe. Antra, tai priklausė ir nuo to, kaip apsispręstų pati laik. Vyriausybė Kaune. Jei pareikštų protestą betarpiškai vokiečių organams Lietuvoje, tai nuo paraleliško protesto Berlyne gal vertėtų susilaikyti, juo labiau, kad K. Škirpa buvo tos vyriausybės galva ir jo protestas būtų reikškęs bereikalingą pakartojimą. Jei laik. Vyriausybė apsispręstų iš viso neprotestuoti, tai ir K.Škirpa to pasėkoje pasidarytų nebeįmanoma tai padaryti, kadangi būtų turėjęs solidarizuoti su laik. Vyriausybės dauguma. Kad palengvinus tuo reikalu nusistatytį mūsų diplomatiniams postams kitose valstybėse, K. Škirpa paruošė dėl visako atitinkamą protesto tekstą, kaip avantprojet, į kurį tik likę buvo įstatyti datas ir eventualesius pataisymas atitinkamai vietas ir paskutiniuo momentu aplinkybėms, kada jau galutinai bei formališkai bus pasiškėję, kaip vokiečiai laik. Vyriausybės su-likvidavimą įvykdė. Paruoštąjį projektą K.Škirpa liepos 29 d. pasiun-

tė per patikimas rankas su ilgesniu laišku St. Lozoraičiui ir E. Turauskui, kaip Lietuvos Tautinio Komiteto nariams, esantiems ne Vokietijoje, atsiklausdamas jų nuomonės ir kad jie jau nuo savęs pasiryžę piltų atitinkamais ir laiku instruktuoti kitus mūsų diplomatinius postus. Kalbamo avant-projet nuorašas čia pridėdamas (Žiūr. Dokm. XCIX).

Šioje vietoje tebus leista užsiminti apie tai, ką tuo laikotarpiu, kuris politiniu atžvilgiu buvo ne tik sunkus, bet ir labai svarbus, veikė laik. Vyriausybės Užs. Rkl. Ministras adv. R. Skipitis. Be mažiausio perdėjimo tenka konstatuoti, jog iš jo jokios naudos K. Škirpa, kaip tos Vyriausybės galva, nesusilaukė. Iš pradžios, tai jau yra tuojuo pė laik. Vyriausybės peskelbimo, jis iš viso, nesusipratė, jog yra jos narys ir privalo eiti jam pavestąsias pareigas. Vieton to, jis buvo pasidaręs "vienybės iki kitkūnų" šalininkų intrygai prieš K. Škirpą ir pasirašydamas "trijulės" ultimatumą visiškai susipainiojo, tuo pakenkdamas laik. Vyriausybės vieningumui. Bet kada vėliau įsitikino, jog vokiečiai K. Škirpos nesulikvidavo ir pasiuntė gen. Raštikių į Lietuvą ne vadovauti sakytai Vyriausybei, bet tik kažkokio tarpininko rolėje, tai J. Vailokaičio prikalbintas, pagaliau, nors jau ir visiškai pavėluotai, prisiminė, jog skaitosi Užs. Rkl. Ministras ir turi eiti savo pareigas. Dėja, tad jo susirūpinimas praktiškai tepasireiškė tuo, kad nuo liepos 24 d. pradėjo maždaug kasdieną užėiti pas K. Škirpą pasiinformuoti, ką šis daro ir kokių turi patyręs naujų žinių. Nors tai buvo nedaug, bet vistik džiugu, kad susipratė ir kad K. Škirpa galės su juo pasitarti. Kilus pamintam aukščiau protesto sumanymui, adv. E. Skipitis buvo paprašytas paruošti atitinkamos notes tekstą. Jis buvo pažadėjęs tai padaryti. Abejodamas, ar jis tai laiku paruoš. K. Škirpa, atsargumo dėliai sustatė ir savo projektą, kad būtų galima pasirinkti, kuris pasirodīs tinkamesnis, arba abu tekstu sujungti. Liepos 29 d. adv. R. Skipičiui užėjus pas K. Škirpą vos kelias valandas prieš kurjerio išvykimą, paaiškėjo, jog jis pažadėto teksto iki nurodyto termino nėra paruošęs. Tai buvo nemalonu. Tuomet K. Škirpa davė jam peržiūrėti nors ant greitųjų savąjį projektą bei jį užbaigti. Kol K. Škirpa buvo užimtas svarbių informacinių laišku rašymu St. Lozoraičiui ir E. Turauskui, adv. R. Skipitis, kiek pavartęs jam duotą tekstą, nejušiomis išėjo, nieko K. Škirpai apie tai nepasakydamas ir net su juo neatsisveikindamas. Tuo jis savo iniciatyva baigė laik. Vyriausybės Užs. Rkl. Ministro karjerą. Jis pasitraukė iš šių pareigų taip, kaip pradžioje nesupratė jų eiti: be pakvietimo jas perimti ir be paraginimo iš jų demisinuoti.

Kaip kiekvienas mūsų diplomatinį postų, kuriuos sakyta K. Škir-

pos konkretiška sugestija pasiektė, paselg pasielgė iš savo pusės, trunksta platesnių informacijų. Pasiškėjo tik tiek, kad mūsų Pasiuntinys Londone B. Balutis ir mūsų Pasiuntinys Vašingtone P. Žadeikis prieš naują Lietuvos okupavimą iš vokiečių pusės yra pasisakę ir apie tai formališkai notifikavo Britų ir Šiaurės Amerikos Vyriausybėms, prie kurių jie skaitosi akredituoti. Apie šį faktą pranešė K. Škirpai rugpiučio 12 d. dr. A. Gerutis iš Šveicarijos. Reikia manyti, kad šių Lietuvos Pasiuntinių žygiai nebus likę be pasėkmių. Anglų radijas, trumpai po sukilimo K. Škirpą ir laik. Vyriausybę šiek tiek paguaidė, greitai lievėsi tai daryti, kai pasisklido pasaulyje žinia apie K.Škirpos izoliavimą naminiu areštu ir kai pasaulis sužinojo, jog laik. Lietuvos Vyriausybė vokiečiams nebuvo malonus dalykas. Visiems pasidarė aišku, jog mūsų tautos sukilimas nebuvo joks vokiečių kurinys, bet grynai lietuviško darbo ir pasiaukavimo už Lietuvos nepriklausomybės atstatymą rezultatas. Kaip pačią Lietuvą, taip ir jos sukilimo organizatorius bei vadus, jis ne kompromitavo, bet išgarsino pasaulyje, kaip aktas, atvėręs visų akis iš syk į du dalykus: pirma, jos lietuviai siekia laisvės ir savo valstybės atstatymo, ir antra, jog Vokietija turi Lietuvos atžvilgiu piktų tikslų. Todėl skaitytinu visai nepagrįstas tvirtinimas, neva LAF, kaip turėjęs ryšių su vokiečių kariškomis įstaigomis, esąs susikompromitavęs prieš kitą kariaujančiųjų pusių. Šitokią tvirtinimą tenka skaityti paprasta partijų intriga prieš LAF, kaip politinę organizaciją, kurios veikla buvo prieš pačias partijas.

Apart šia aukščiau apibudintų diplomatinų darbų Berlyne, K. Škirpa, kaip buvęs arčiau Lietuvos ir turėjęs su Kraštu tiesioginių ryšių, stengėsi galimai plačiau informuoti apie įvykius Tėvynėje St. Lozoraitį ir E. Turauską, kaip Lietuvos Tautinio Komiteto narius, duodamas jiems sugestijų ir impulso išvystyti akciją Lietuvos reikalu platesniam pasaulyje, per mūsų diplomatinus postus kitose valstybėse, su kuriais jiems tada buvo lengviau susisiekti, negu K. Škirpai iš Berlyno. Ypač tai buvo nesunku E. Turauskui iš Šveicarijos, kaip neutralaus krašto. Tuo tikslu K. Škirpa parašė vienam ir kitiems po keletą ilgesnių laišku, pasiųstų per patikimas rankas. Beto, pasiuntė jiems nuorašus visų savo raštų vokiečių įstaigoms ir gautų iš Kauno laik. Vyriausybės ir LAF Vadovybės memorandumų, rugpiučio 5 d. protokolą ir kitokios dokumentacijos paie laik. Vyriausybės veiklą, nekalbant jau apie du storus pranešimus, kiekviename po keliasdešimtis mašinėlė rašytų puslapių, su "knygnešiu" patirtais išpužiais apie padėtį krašte bei apie jų asmeniškų pasikalbėjimus su laik. Vyriausybės ir LAF Vadovybės nariais, vieno - už laikotarpį nuo 3.7 iki 13.7, kito - nuo 26.7 iki 8.8. Nebūdama tikras, kad St. Lozoraitis ir E. Turauskas visa, kas

buvo reikalinga, susipras arba galės padaryti, K. Škirpa, be viso to, dar pats sustatė du ilgesnius apžvalginius pranešimus apie visa tai, kad Lietuvoje įvyko ir kaip pasibaigė laik. Vyriausybės dienos: vieną - lietuvių kalba, apimanti 17 mašinėle rašytų puslapių ir kitą - vokiečių, apimanti 26 puslapius; abu su priedais. Pirmasis buvo pasiųstas tinkamu kanalu P. Žadeikiui, Lietuvos atstovui Vašingtone ir antrašė - B. Balučiai, K. Graužiniui ir V. Gyliui, respektyviai Lietuvos Pasiuntiniams Londone, Burnos Aires ir Stookholme. Šių pranešimų nuorašai čia pridėti (Žiūr. Dokm. C ir CI).

Gavus rugsėjo mėn. pabaigoje didįjį LAF memorandumą su priedais, K. Škirpa jo nuorašus persiuntė patikimais kanalais toliau, t.y. visiems savo kolegoms Lietuvos Pasiuntiniams kitose valstybėse, dėl jų orientacijos; vieniems greičiau, kitiems kiek vėliau, išskyrus B. Balutį, mūsų Pasiuntinį Londone, kadangi nebeturėjo galimybės tai padaryti. Vėliau paaiškėjo, kad sakytas memorandumas kažkokiu būdu vis tik pasiekė ir Londoną. Sakyto memorandumo persiuntiam K. Škirpa užrašė savo pareigas orientuoti visus mūsų diplomatinis postus apie įvykius Lietuvoje - atlikimą ir galėjo ramia sąžine laukti to nelengvo darbo pasekmių Lietuvos naudai.

Galį kilti klausimas, ar formaliniu atžvilgiu K. Škirpa turėjo teisės imtis tokio darbo, būdamas akredituotas Berlyne, kada Reicho Vyriausybė faktinai nesiskaitė su juo, kaip su Lietuvos Pasiuntiniu. Kad palaikymas tokiomis sąlygomis ryšių iš Berlyno su kitais mūsų diplomatiniais postais buvo nepaprastas dalykas, netenka aiškinti. Imdamasis tokio darbo, K. Škirpa laikėsi savo principinio nusistatymo, kuris buvo sekantis: mūsų tautos sukilimu Lietuvos suverenumas buvo praktiškai ir formališkai atstatytas. Tuo pačiu K. Škirpa įgijo naują pagrindą toliau eiti savo pareigas, kaip Lietuvos atstovas prie Reicho Vyriausybės, nes iš šių pareigų jis teisėtos Lietuvos Vyriausybės nebuvo atšauktas. Iš kitos vėl pusės, pati Reicho Vyriausybė jam nebuvo jokia formaliniu raštu pranešusi, jog jis Lietuvos Atstovu nebelaikomas. Jo akreditavimo dokumentai dar ir po šiai dienai guli Reicho Kanceliarijoje. Buvo tik praktiškai iš vokiečių pusės kliudoma sakytas pareigas eiti, bet ne jas panaikinant formališkai. Kadangi su laik. Vyriausybe, jei ne de jure, tai de facto, vokiečiai skaitėsi ir faktinai leido jam išsilaikyti net pusantro mėnesio laiko prie Lietuvos vairo, tai ir K. Škirpa, kuris tą Vyriausybą pripažino, ir net buvo jos galva, jautėsi įpareigotas veikti kaip Lietuvos atstovas, taigi ir palaikyti ryšius su savo kolegomis, kitais Lietuvos Pasiuntiniais, nežūrmt jam derytų iš vokiečių pusės praktiškų kliučių, kuriomis vokiečių įstaigos tik pažeidinėjo jo diplomatinį imunitetą, formališkai iš vokiečių pusės neatšauktą. Laik. Vyriausybės

veiklą suspendavus ir vokiečiams okupavus Lietuvą savo ruožtu, K. Škirpos padėtis lieka tokia, kokia ji buvo rusų okupacijos metu, kadangi Lietuva nesiskaito karė su Vokietija. Tarptautinės teisės atžvilgiu jos padėtis tad lieka atvira. Ji galutinai išsispres tik šio karo pabaigoje. Tada ir galutinai pasiškės, ar tarptautinės teisės atžvilgiu bebūs K. Škirpai įmanoma toliau laikytis savo nusistatymo, jog nebėra Lietuvos atstovu prie Reicho Vyriausybės, ar jau nuo šio savo nusistatymo jis bus priverstas atsiskyti.

6. Polisio kalnuose.

Spalių mėn. pirmoje pusėje K. Škirpa su savo šeima išvyko į kalnus pietų Vokietijoje. Sąryšyje su tuo buvo pasklidę įvairių gandų. Iš pradžios Reicho sostinėje - pirmoje eilėje lietuvių atbėgėlių tarpe. Iš čia tie gandai greitai persimetė į visą Lietuvą ir paplito platesniame pasaulyje užsieniuose. Niekad nenorėjo tikėti, kad K. Škirpos pasišalinimas iš Berlyno, kur jis turėjo nuosavų butą, būtų jo laisvo apsisprendimo aktas. Visi laikėsi nuomonės, kad K. Škirpa buvo priverstas aplieisti Berlyną, vokiečių saugumui to pareikalavus. Kai kas net drįsdavo tvirtinti, kad K. Škirpa esąs ištremtas, laikomas po policijos priežiūra kalnuose, arba stačiai po naminiu areštu provincijoje, kad negalėtų nei su kuo palaikyti ryšių. Būta ir priešingų gandų, neva K. Škirpa persikėlęs gyventi arčiau italų - šveicarų sienos, kad pasprukus su visa savo šeima į užsienį. Visi tie gandai buvo gryniausias išmislas. Niekas iš vokiečių pusės nebuvo K. Škirpos vertęs Berlyną aplieisti. Jis apsisprendė pasitraukti nekuriem laikui iš Reicho sostinės savo nuožiūra. Taip pat jam niekad nebuvo nė mintis atėjusi į galvą stengtis iš Vokietijos pabėgti į užsienį.

Priežastys, dėl kurių K. Škirpa buvo nusprendęs ilgesniam laikui pasitraukti iš Berlyno buvo sekančios:

Pirma. Vokiečiams laik. Lietuvos Vyriausybą nušalinus, buvo savaimė aišku, jog jie nuėjo grynai imperialistinės politikos keliu, nuo kurio jų jokios K. Škirpos pastangos Reicho sostinėje nebebūtų sulaukusios. Taigi jos tada būtų buvusios tikrai bergėdžias dalykas ir bereikalingas gaišinimas sau ir vokiečių pareigūnams laiko. Atbulai, tai gal būtų vedę tik prie dar didesnio santykių įtempimo su vokiečių įstaigomis ir to pasėkoje tiltų sudėginimo su Reicho Vyriausybe.

Antra. Tolesnis pasilikimas Berlyne, kad čia ir nieko daugiau nebeveikiant, būtų vistik gal kėlęs vokiečių saugumui įtarimų prieš K. Škirpą dėl spaudos propagandos, kuri pasireiškė prieš Vokietiją laisvajame pasaulyje sąryšy su Lietuvos nepriklausomybės nauju paglemžimu ir mūsų krašto okupavimu iš vokiečių pusės. Kadangi žinios apie naują padėtį Lietuvoje ar šiaip ar kitaip pasiekdavo užsienį, tai atmosfera tada

Berlyne buvo tikrai įkaitusi. K. Škirpa prisibijojo, kad už visą tai vokiečių saugumas nesuverstų kaltės ant jo, juo labiau, kad išgalėjus Kaune tokiems elementams, kaip pav. Čenkus ir kt. buvo pavojaus susilaukti naujų provokacinių aktų. Ar tai dėl per didelio jautrumo, ar iš priešasties kokios nors pašalinės provokacijos, vokiečių saugumas būtų galėjęs pasikaršdinti ir griebtis prieš K. Škirpą kokių nors policinių priemonių, pav., jį paprašydamas apšviesti Berlyną. Tai būtų buvę bloga, nes vėliau K. Škirpa be vokiečių saugumo leidimo jau nebebūtų galėjęs grįžti. Tuo pačiu būtų buvo suparaližuoti visi K. Škirpos tolimesnieji planai.

Trečia. Darbas, kurį K. Škirpai teko nudažyti ir kuris buvo ypač nelengvas prieš sukilimą ir jam įvykus, pareikalavo iš jo daug energijos, dirksnių ir nemiegotų naktių iš susirūpinimo. Tai buvo atsiliepę į K. Škirpos sveikatą. Buvo būtinai reikalingas poilsis dirksneiame atslūginti ir sveikatai pataisyti.

Pasišalindamas ilgesniam laikui iš Berlyno, K. Škirpa nemanė pasitraukti iš savo pareigų, kaip Lietuvos Pasiuntinio ir iš politikos bei atsisakyti nuo tolesnės rūpinimosi Lietuvos valstybės atstatymo reikalu, kuris vienas jam terūpėjo. Jis tik skaitė reikalingu visam tam padaryti laikiną pauzą, kad laiko ir distancijos pagalba kiek atslūginus politinį įtempimą, kuris buvo susidaręs tarp jo ir vokiečių įstaigų iš priešasties konflikto, kuris pasidarė neišvengiamas, kai Reicho politinė Vadovybė nepanoro skaitytis su mūsų tautos sukilėlių atstatytąja Lietuvos valstybine nepriklausomybe. Jo svarbiausiu inspiratorium buvo ne kas kitas, kaip K. Škirpa. Todėl suprantama, kad ir ne kam kitam, kaip jam teko pareiga ją ginti. Jis ją gynė vyriškai, kaip tai jam buvo įmanoma nevengdamas net didesnės rizikos. Bet iš kitos pusės, jo pareiga buvo ir nesudeginti tiltų su Reicho Vyriausybe, kurie galėtų būti reikalingi ateičiai. Buvo galima tikėtis, jog karui užsitęsus Reicho Vyriausybė gali būti naujų aplinkybių paskatinta Lietuvos klausimu apsigalvoti bei grįžti prie palankesnio nusistatymo. Tada gal būtų galima vėl siekti Lietuvos nepriklausomybės, išnaudojant tos pačios Vokietijos, kaip mūsų betarpiškojo kaimyno, faktorių, kai abiejų pusių interesai vėl būtų suartėję. Šios savo samprotavimo K. Škirpa neslėpė nė nuo vokiečių. Kada rugsėjo 12 d. buvo užėjęs pas polic. kom. Legat dėl leidimo apšviesti Berlyną, K. Škirpa pasakė, kad tai daro ne kuriais nors demonstratyviškais sumetimais prieš Reicho Vyriausybę už tai, kam ši sukludė Lietuvos atstatymą, bet tik poilsui ir kad įsitikino, jog tolesnė diskusija su tuo reikalu su vokiečių politinėmis instancijomis tuo tarpu būtų bergėdžias dalykas. Vienkart jis atvirai pareiškė, kad nuo savo nusistatymo Lietuvos klausimu jis nemano atsisakyti ir kad ti-

kisi, jog su laiku Reicho Vyriausybė insitikins pati, jog jo pasiūlymai buvo neblogi. Jis reiškė vilties, kad Reicho Vyriausybei prie tokio įsitikinimo priėjus, jis vėl galėtų būti naudingas santykiams tarp Lietuvos ir Vokietijos iš naujo narplioti. Policijos kom. Legat į tai atsakė, užgirdamas K. Škirpos tokią laikyseną šiais žodžiais:

- Sie handeln sehr klug. Wenn die Reichsregierung Sie brauchen wird, so wird sie Sie finden...

Be to, trumpai prieš išvykdamas iš Berlyno, K. Škirpa dar paskambino telefonu vok. Užs. Rkl. M-jai, ją žodžiu painformuodamas, kad išvyksta ilgesniam laikui atostogų į kalnus ir paprašė tai nepaskaityti už jokią politinę demonstraciją iš jo pusės.

Apart šia aukščiau paminėtųjų politinių ir sveikatos sumetimų, buvo dar viena aplinkybė, paskatinusi K.Škirpą nusileisti nekuriam laikui nuo scenos į parterį, būtent, dvigubas nusivylimas: vokiečių politika ir savaisiais žmonėmis. Skaitytojas turėjo progos pastebėti, kad tuo metu, kada K. Škirpa konsekventiškai ir su prideramu atsparumu stengėsi ginti Lietuvos Nepriklausomybę, atsirado lietuvių tarpe asmenų, nuėjusių LAF vienybės ardymo keliu ar tai iš baimės, kad nenukentėjus asmeniškai, ar tai partiniais sumetimais, ar tai paprastai pasidavus svetinai intrygai. Rezultate įvyko skilimas. Pirmieji atsimetė nuo LAF buv. voldemarininkai, juos sekundavo buv. tautininkai ir buv. liaudininkai. Šie visi atskalamai telkėsi į taip vadinamąją lietuvių nacionalistų partiją, kuri botgi nesurado sau tinkamo vado, nei, iš viso, žinojo, ko jai siekti: be sąlyginio bendradarbiavimo su vokiečiais ar laikytis Lietuvos nepriklausomybės reikalavimo. Atkritus nacionalistams, liko po LAF vėliava beveik vien katalikiškos pakraipos žmonės. To Gestapui ir tereikėjo. Pasinaudodamas tokiuo lietuvių susiskaldymu, jis pirmaisia sulikvidavo LAF, o netrukus po to ir nacionalistus, kada šie, trumpai pasidžiaugę Piro laimėjimu, prisiminė, jog sukilėlių pralietasis kraujas įpareigoja ir juos neišsižadėti Lietuvos nepriklausomybės. Taip atsitiko pačioje Lietuvoje, kiek kitaip įvyko Berlyne. Čia pirmaieji atkrito nuo LAF katalikiškosios pakraipos žmonės. Pirmauju šitaip pasielgė "vienybės iki Bitkūnų" kūrėjas dr. P. Karvelis, sukurdamas "trijulės" ultimatumą. Kiti katalikų pakraipos žmonės, tada dar buvusieji Berlyne, iš pradžių dr. P. Karvelio užsimojimui nepritarė ir jo pėdomis nepasėkė, atsisakydami padėti savo paašus po ultimatumu. Kada LAF Lietuvoje jau buvo uždarytas, kažkodėl jų atstovai Berlyne nebeatvyko į LAF Vado patikėtinių paskutinį posėdį rugsėjo mėn. pabaigoje, nors LAF branduolys Berlyne iš vokiečių pusės nebuvo uždarytas. Jie nepatiekė jokių motyvų ir net nepranešė iš anksto, kad į pasiterimą neatvyks. Dar blogiau, vienas jų žmogus, kurio pavardę šia nutylėsim, suvaikšėjo rugsėjo mėn. antroje pusėje "knygnešio" rolėje į Lietuvą, slėpė nuo K. Škirpos šį faktą ir tai, ką įdomaus Lietuvoje pa-

tyrė. Jis šitaip pasielgė tokiuo metu, kada K. Škirpa, kaip Lietuvos Pasiuntinui, buvo begal svarbu turėti informaciją iš Lietuvos, kad supratus ten susidėjusią paskutiniu metu padėtį ir kad paskutinį kartą prieš išvykstant polsiui į kalnus orientavus apie tai kurti kitus mūsų diplomatinius postus užsieniuose. Šitoksai sakyto asmens pasielgimas buvo ne valstybiškas ir nesuprantamas. Dėja, jįsai tai padarė susitaręs su kitais katalikų pakraipos žmonėmis Berlyne. Iš šia suminėtu atsitikimū teko padaryti išvadą, jog katalikų pakraipos žmonės kažkodėl nuo K. Škirpos distancuojasi ir pasuka senuoju partinio susiskaldymo keliu. Išvadoje K. Škirpa pasijuto lyg likęs vienas: nacionalistai savo vadu jį neskaitė dėl to, kad buvo užsimoję sukurti skirtingą partiją, gi katalikų pakraipos žmonės nuo jo distancavosi dėl to, kad neliekė jį savuoju. Bet taip atrodo tik išviršiniai. Iš tikrųjų gi K. Škirpa nebuvo likęs vienas. Su juo buvo visi tie, kurie liko ištikimi ir nuoširdūs LAF idėjų sintezei, taigi tikrieji aktyvistai, visados ir visokiomis aplinkybėmis pasiryžę siekti LAF užsibrėžto idėalo. Partijos jiems, ar jos būtų naujos, ar senosios nebuvo pakelyje, nes jie savo esmėje yra prieš jas, stovi už tautos vienybę ir siekia ne kurių nors partinių tikslų, bet visos lietuvių tautos bei bendro Lietuvos valstybės labo. Kada vienos rūšies atskaldūnai telkėsi į naują nacionalistų partiją ir kitos - skubėjo grįžti į savo senosius partijų urvus, o abi rūšys jau statė ant LAF kryžių, K. Škirpa laikėsi nuomonės, kad šis sukrėtimas išeis LAF tik į naudą, kaip kad jo nepanaukino ir naujojo okupanto policinė priemonė. Jo ištikinimu LAF idėalai, už kuriuos buvo pralietas sukilėlių kraujas, yra per giliai įstrigę į šios organizacijos narių širdis, kad lengvai begalėtų išblukti. Jis tikėjo, kad su laiku LAF atsigaivins ir galės veikti viešai, o kol to negalima - jis ir toliau laikis Lietuvos nepriklausomybės idėalą lietuvių širdyse. K. Škirpa laikėsi nuomonės, kad pelams atkritus nuo grūdų, LAF vidiniai daugiau susicementuos ir dvasiniai sustiprės. Nevarbu narių skaičius, bet svarbu organizacijos narių idėjinis įsisauginimas ir užsigrūdinimas toliau siekti užsibrėžtų tikslų. Bet tam visam buvo reikalingas laikas ir atitinkamos aplinkybės. Šias pastarąsias teikia naujasis mūsų krašto okupantas. Tad K. Škirpa galėjo pasitraukti polsiui į kalnus, kad visi, kam rūpi mūsų tautos vieningumas ir tolesnė kova už Lietuvos nepriklausomybės atstatymą, turėtų laiko šalčiau apsigalvoti, kuriems vėjams patarnaute, kai LAF buvo pačių lietuvių rankomis suskaldytas.

Prieš išvykdamas polsiui į kalnus, K. Škirpa norėjo pavažiuoti į Lietuvą, žinoma, šį kartą jau nebe kaip laik. Vyriausybės galva, bet kaip privatus asmuo, kad aplankytų savo gimines ir kovos draugus,

kurių tarpe yra nukentėjusių nuo bolševizmo. Formaliai jis prašėsi leidimo aplankyti savo seną motiną. Dėja, leidimo vokiečių įstaigos jam nedavė. Tai dar kartą patvirtino kokios dabartinis naciškasis Vokietijos režimas laikosi etikos, kad žmogui, kuris yra parodęs Vokietijai daug draugingumo ir turi nuopelnų kovoje prieš bolševizmą, tuo pačiu padedant vokiečių kariuomenei sumušti rusų raud. armiją Lietuvoje, neleidiama nuvykti į savo Tėvyną aplankyti savo seną ir sergančią motiną. Tą savo prašymą K. Škirpa vėliau pakartojo normaliu, biurokratinio keliu dar du kartus. Bet vis buvo beergėdžia. Galima būtų padaryti iš to išvadą, dilginančią K. Škirpos asmens ambiciją, jog vokiečių saugumo organai bijojo, kad jis, nuvykęs į Lietuvą, pats vienas nenušalintų ten įvesto vokiečių okupacinio režimo...

K. Škirpa išvyko poilsui į kalnus spalio 10 d. ir išbuvo iki sekančių metų liepos mėn. 31 d., tai iš viso apie 10 mėnesių laiko. Po 7 mėnesių praleido Seefeld, Tirolio kalnuose, o visą kitą laiką - Garmisch-Partenkirchen, Bavarijos kalnuose. Nors tai buvo ilgokas laikas, bet tai nebuvo K. Škirpai jokios atostogos tikraja šio žodžio prasme, kadangi žmogus tik tada gali pasilsėti, kada jis yra be rūpesnių ir gali naudotis gamta ir tyru oru, jokių minčių nekankinamas. Per šias atostogas, kad ir praleistas žvatinančioje kalnų gamtoje, K. Škirpa tikro poilsio neturėjo, nes jam nedavė ramumo mintys apie tai, kas bus toliau su Lietuva, ar kada nors besusideris tinkamos aplinkybės valstybei nepriklausomybei atgauti, kada to būtų galima tikėtis ir kaip iki to momento reikėtų laikytis? Be to, rūpėjo jam žinoti kas darosi krašte: ar vokiečiai nesiima priemonių naikinti veiklesniusius mūsų tautos elementus, ar nepėrsekioja LAF narių ir ar ne per daug nusilina kraštą materiališkai? Būdamas toli nuo Berlyno, kuri žinios iš Lietuvos lengviau pasiekdavo, jis sau į šiuos klausimus duoti atsakymo negalėjo. Jautėsi lyg atskirtas nuo viso pasaulio ir draugų aplėistas, hors vienas kitas jų laikas nuo laiko šokių - tokių informacijų jam prisiųsdavo bei parašydavo laiškučių. Todėl K. Škirpa per savo atostogavimo laiką buvo tris kartus atvažiavęs į Reicho sostinę asmeniškai apsižvalgyti, koks šia plaka pulsas Lietuvos klausimu vokiečių politiniuose sluoksniuose ir ar ne laikas "iš atostogų" grįžti.

Pirmą kartą K. Škirpa buvo atvažiavęs į Berlyną tų pačių metų lapkričio mėnesį. Mat reikalinga buvo ką nors daryti L. Prapuolenio klausimu. L. Prapuolenis buvo tas iš LAF veikėjų Lietuvoje, kuris asmeniškai rizikuodamas savo galva, birželio 23 d. rytą paskelbė per Kauno radiją laik. Vyriausybės sudarymą ir Lietuvos nepriklausomybės atstatymą. K. Škirpos nuvykimą į Lietuvą vokiečiams sukliudžius, L. Prapuoleniui teko faktinai eiti LAF Vado pareigas. Kada LAF Vadovybė

Kaune, nujusdama, jog vokiečiai šiai politinei organizacijai ar šiaip ar kitaip padaris galą ir kad joks bendradarbiavimas su vokiškųjų okupantu jau yra neįmanomas, rugsėjo 22 d. pasiuntė per gen. Pohl, vokiečių Karo Komendantą Lietuvoje, stiprą memorandumą apie padėti krašte Reicho Kancleriui Hitleriui ir vokiečių sausumos kariuomenės Vadui Generalfeldmaršalui von Brauchitsch. Generalkomisaras von Renteln dėl to labai įkaito ir parėdė LAF organizaciją tuojau uždaryti, o jos turtą konfiskuoti. Rugsėjo 26 d. rytą buvo padaryta krata L.Prapuolenio bute ir jis pats tapo Gestapo areštuotas ir išvežtas į Vokietiją. Ilgokai neturėta jokių žinių, ką vokiečiai su juo padarė ir kur jį padėjo. Kada galų gale buvo patirta, jog jis nugrūstas į koncentracijos stovyklą Dachau, K. Škirpa skaitė savo pareiga jį žūt-būt iš ten paliuosuoti, nes buvo pavojaus, kad L.Prapuolenis gyvas iš ten nebegrižtų. Tuo tikslu nusprendė specialiai atvykti į Berlyną, kad šia paspaudus visus jam prieinamus mygtukus, ypač kad paprašytų OKW pagalbos L.Prapuolenį išlaisvinti, kaip žmogų, turintį didelių nuopelnų ne tik Lietuvai, bet ir vokiečių kariuomenei.

Dėja, atvykęs į Berlyną K. Škirpa patyrė, kad keletą dienų prieš tai anglų radijas padavė LAF memorandumą viešai. Kas tuo pasirūpino, K. Škirpai nebuvo žinoma. Jis pats to nebuvo padaręs. Apie sakyto memorandumo paskelbimą, jis patyrė iš dr. Ancevičius, kuris sakė tai girdėjęs esmeniškai, klausydamas anglų radiją. Bežniant K. Škirpai Berlyne patirta, jog vokiečių saugumas tuo faktu yra jau susirūpinęs, kvotė buv. K. Škirpos asmens sekretorių Valiukėm ir stengiasi per savo slaptus agentus išaiškinti, kas tokį šposą iškrėtė. Reikalui, dėl kurio K. Škirpa buvo atvažiavęs į Berlyną, tatal reikiškė tikrą meškos patarnevimą. Savaimė buvo suprantama, kad vokiečių įstaigos dėl sakyto dokumento patekimo į jų priešo rankas ir paskelbimo per Londono radiją, labai galėjo įkaisti ant lietuvių, o gal net įtartai patį K. Škirpą tai padarius. Tokiomis sąlygomis atrodė beviltišku dalyku K. Prapuolenį paliuosuoti iš koncentracijos stovyklos. Atbulai, šio klausimo kėlimas tokiomis aplinkybėmis gal būtų galėjęs tam reikalui tik pakenkti, pav., susilaukus iš vokiečių pusės heigiamo atsakymo, būtų tik užkirstas kelias nekuriam laikui tokį prašymą pakartoti. Todėl K. Škirpa apsisprendė tuo reikalu Berlyne nebedaryti nieko, kiek palaukti, kol vokiečių įkaitimas bus atslūgęs. Nusistatė parašyti L.Prapuolenio klausimu motyvuotą prašymą vokiečių Karo Vadovybės Viršininkui (Chef des Obbrkommando der Wehrmacht) Generalfeldmaršalui Keitel ir jį prisiųsti jam iš Garmisch-Partenkirchen paštu.

Bet kelionė lapkričio mėn. į Berlyną nebuvo bergėdžia politinės orientacijos prasme. K. Škirpa galėjo konstatuoti, kad politiniuose vo-

kiešių sluoksniuose bręsta supratimas, jog jų politika Europos Rytuose pradeda jiems patiems nebeapatikti ir kad reikiiasi balsų, siulančių atsakingoms vokiečių įstaigoms ją pakeisti. Aišku buvo kodėl. Net karo operacijų eiga parodė, kad vokiečių strategų ir Reicho Politinės Vadovybės buvo skaudžiai apsiskaičiuota, kai paskelbiant Sov. Rusijai karą, buvo tikėtasi rusų raudonąją armiją greitai nugalėti. 1941 metų vasarą vokiečiams atsiekti šio tikslo nepavyko. Karas užsitęsė iki žiemos, o vokiečių militarinių jėgų puolamoji energija pradėjo išsisemti. Tai buvo jiems didelis ir nelauktas "Strich durch die Rechnung", kuris gręsė Reichui labai nemaloniomis pasekmėmis. Pasikalbėjus su kaisuriais savo vokiškųjų prietelių, orientuotų vokiečių politikoje, K.Škirpa sudarė sau pagrįstą įspūdį, jog vokiečiai kramto sau pirštų galus, apgailėstaudami kam, kerantant smūgi Sov. Rusijai, nebuvo pažadėta išlaisvinti rusų pavergtąsias tautas, kad jos tuo būdu palenkus į Vokietijos pusę ir jų pagalba sprogdinti Sov. Rusiją iš vidaus. Tai reiškė, kad K.Škirpos diagnozas, nustatytas išvykatant poilsiu ir kalnus, turėjo pagrindą ir kad su laiku kada karo realybės dar daugiau paveiks vokiečių kietą protą, gal iš tikrųjų susidarytų sąlygos kelti Lietuvos, kaip valstybės, atstatymo klausimą iš naujo. Apsisprendė palaukti tolesnių įvykių ir jų rezultatų.

Grįžęs į Garmisch-Partenkirchen, K. Škirpa parašė L.Prapuolenies reikalui ilgąją raštą Generalfeldmaršalui Keitel, kuri šiam pasiuntė registruotu laišku gruodžio 29 d. Šio rašto dublikatą, pasiuntėm priaurmai Reicho Kanceliarijos Šefui Ministrui dr. Lammere, prašydamas šį pastarąjį supažindinti su kalbamojo rašto turiniu pačią Reicho Vyriausybę. Kalbamas raštas nebuvo vien paprastas prašymas L.Prapuolenies asmens reikalui. Jis reiškė daug daugiau. K.Škirpa šia proga sąmoningai panaudojo tam, kad dar kartą primintų Reicho politinei ir Karo Vadovybei visą Lietuvos problemą ir ją dar kartą formaliai užfiksuotų. Pastebėjus už ką L.Prapuolenis buvo areštuotas ir deportuotas į Vokietiją, K.Škirpa tame savo rašte pirmiausia pažymė, kad mūsų tautos sukilimas buvo paruoštas su vokiečių įstaigų žinia ir pritarimu, pagal raštišką planą, įsteiktą OKW ir pagal sutartą su OKW vykdymui instrukcija. Toliau išryškina didelius K. Prapuolenies nuopelnus kovau si bolševizmu, jo suvaidintą vaidmenį LAF veikloje ir viltis, kurių buvo iš lietuvių pusės dedama į Vokietiją Lietuvos valstybės atstatymo reikale. Pagaliau, apibūdina didelį LAF ir visos lietuvių tautos nusivylimą, kuris buvo naturalinė pasekmė to, kad vokiečiai sukiudė Lietuvos valstybės atstatymą, nušalindami sukilėlių paskelbtąją laik. Lietuvos Vyriausybę ir imdamies policinių priemonių prieš patį Laf bei jos veikėjus. Rašte gale K.Škirpa, pabrėždamas savo ilgametinį draugingumą Vokietijos atžvilgiu ir savo morališką pareigą, kaip LAF Vado, intervenuoti L.Prapuolenies reikalui, apeliuoja į vokiečių kariškių garbės pajautimą ir prašo generalfeldmaršalą Keitel, kaip suklebėjusį šefą

įstaigos, su kuria LAF palaikė santykius, paveikti Reicho Vyriausybę, kad L.Prapuolenis būtų iš koncentracijos stovyklos paleistas. Klausimas jau buvo pastatytas taip, kad, arba Prapuolenis turėjo būti būtina paleistas, arba vokiečiai turėjo griebtis sankcijų prieš patį K.Škirpą už tokį drąsų iš jo pusės žygį. Kalbamo rašto ir lydraščio dr. Dammers nuorašai šia pridedami (Žiūr. Dokm. CII ir CIII).

Sausio mėn. pabaigoje (1942 m.) K. Škirpa buvo atvykęs į Berlyną antrą kartą. Kelionės priedanga - atnaujinti prašymą dėl leidimo nuvažiuoti į Lietuvą aplankyti gimines. Tikrosios priežasties - paspausti per OKW, kad greičiau paleistų L.Prapuolenį iš Dachau ir pačiupinėti, koks plaka pas vokiečius pulsas Lietuvos klausimu. Momento aplinkybės tam nebuvo nepalankios. Žiemos karas Sov. Rusijoje buvo vokiečiams labai sunkus ir kainavo didelių nuostolių žmonėmis ir karišku turtais. Buvo galima a priori manyti, kad tai negalėjo likti be atitinkamos įtakos ir į vokiečių politiką. Sausio 27 d. K.Škirpa atsilank. į OKW ir kalbėjosi su gen.štabo pulk.Stz., pas kurį turėjo patekti K.Škirpos raštas Prapuolenies reikalui. Pasiškiejo, kad šis raštas gen.št.pulk.Stz.nėra psiekęs. Matomai, pateko į koki kitą OKW skyrių, arba paties Generalfeldmaršalo tapo užlaikytas pas save. Tuomet K.Škirpa įteikė gen.št.pulk.Stz. dėl visako kalbamojo rašto nuorašą, prašydamas, kad pasistengtų L.Prapuolenies paliuosavimo reikalą pagreitinėti. Ta proga patirta iš pulk.Stz., jog vyksta politinėse įstaigose kažkokie pasitarimai dėl eventualaus politinės Pabaltijo kraštų padėties pakeitimo. Tai buvo džiugu patirti. Pulk.Stz.patarė K.Škirpai atnaujinti kontaktą su dr.Kl. Kada K.Škirpa davė jam suprasti, jog abejoja ar dr. Kl. norėtų su juo kalbėtis, pulk.Stz. savo iniciatyva pažadėjo šį reikalą aiškinti.

K. Škirpa turėjo pagrindą prileisti, jog susitikimas su juo gali varžyti dr.Kl., nes šis pastarasis, kaip skaitytojas prisimins, savo laiku konšachtavo prieš K.Škirpą su gen. Raštikiu ir siūlė laik.Vyriausybės nariams pakeisti savo vizitines korteles. Bet pasiškiejo, kad dr. Kl. nesivaržė su K.Škirpa pasimatyti. Tą pačią dieną K.Škirpa grįžęs vakare į viešbutį rado savo kambarį ant stalo užrašą, kad skambino dr.Kl. Buvo savaime suprantama, kamė dalykas. Galima spėti, kad pats dr.Kl. ieškojo progos, kaip savo santykius su K.Škirpa vėl iškyginti. Jam atskambinus, buvo susitarta sausio 30 d. drauge papietauti restorane "Horcher", kuris yra vienas iš brangiausių Berlyno restoranų. Dr.Kl. iškėlė K.Škirpai liukusinius pietus, su austricomis vieton užkandžių, geriausiais vynais prie valgių ir šampanu. Nors pietauta tik dviese, dr.Kl.sumokėjo už pietus apie 100 Rm. Laikė pietų dr.Kl. išliejo nepaprastai daug tulžies prieš visą vokiečių politiką Rytuose. Aiškino, jog jis jai iš pat pradėtos nespartęs kad buvęs už tai, kad skelbiant Sov. Rusijai karą, būtų buvę pažadėta išlaisvinti rusų pavergtas skaitlingas tautas. Jei jo patarimų Rei-

cho Politinė Vadoovybė būtų paklausiusi, tai esą vokiečių armijos gal jau stovėtų prie Uralo kalnų. Padarius politiką klaidą, viskas būtų pagadinta ir esą nežinia kada ir kuo karas su Sov. Rusija pasibaigsias. Kad dėl Lietuvos klausimo, tai dr. Kl. buvo nuomonės, kad Lietuvai reikėtų suteikti panašią padėtį, kaip turi Slovakija, kur esą joks obuolis ne nukrenta nuo obelies be vokiečių pasiuntinybės žinios. Iš to pasidarė aišku, kuria linkme eina diskusijos tarp vokiečių politinių instancijų, apie kurias prasitarė pulk. Stz. Dėja, žiemai praėjus ir militarinei padėčiai Rytuose stabilizavusis, iš sakytų diskusijų išdygo paprastas burbulas - taip vadinamoji savivalda Pabaltijo kraštams.

Bet ta proga buvo patirtas iš dr. Kl. vienas svarbus faktas, inėšas daugiau aiškumo į netoliną praeitį, butent, kodėl vokiečiai nesiskaitė su mūsų tautos sukilimo pasekmėmis, neatsižvelgiant, kad sukilimas buvo suruoštas su vokiečių įstaių žinia ir pritarimu ir kad jo politinis tikslas nuo Reicho nebuvo slepiamas. Dr. Kl. aiškino, jog paruošiant sukilimą buvusi iš OKW pusės padaryta klaida - per toli užsiangažuota su K. Škirpa politinėje srityje, ne užsitikrinus sau prieš tai reikalingo tam aukščiausiosios Reicho Politinės Vadoovybės pritarimo. Prieš rusų-vokiečių karą būtų Pabaltijo valstybių klausimu numatomas kitas sprendimas, negu tas, kuris buvo vykdomas faktinai. Šis pastarusis būtų priimtas jau rusų-vokiečių karui prasidėjus, taigi po lietuvių tautos sukilimo bei laik. Vyriausybės paskelbimo. Naujasis planas surašytas mažoje, maždaug 30 pusl. mašinėle rašytoje brošiurėlėje su mėlynu viršeliu, vadinamoje "blaues Büchlein". Pagrindinė šio plano mintis esanti ši: viską iš pradžių okupuoti ir eksploatuoti užimtų kraštų resursus karo reikalam, jokių politinių pažadų niekam iš anksto nedarant. Apie Pabaltijo kraštus ten esą užsiminta tik vienu sakiniu, maždaug sekančio turinio:

"Es ist nicht ausgeschlossen, dass von diesem Gesamtplan es notwendig wird, für die baltischen Länder einige Abweichungen zu machen".

Priėmus Rytams šitokią šabloninį planą, visas K. Škirpos darbas su OKW buvo apverstas aukštyn kojomis. Ant kiek sukilimas atnešęs didelės militarinės naudos, ant tiek jis dar daugiau pridėręs Reichui politinės šalos. Ši pastaroji atsverusi pirmąją, aiškino dr. Kl. Iš šia kilę ir visi sunkumai po sukilimo, už kurią K. Škirpos niekas nekaltina. Dėtos, kada kalbamasis naujas planas buvo galutinai priimtas, dr. Kl. nepasakė. Bet yra rimtų duomenų manyti, kad jis buvo priimtas tarp 8 ir 17 liepos po sukilimo, nes 8 liepos dr. Scht. pasiprašė laiškų pas K. Škirpą pasikalbėti ir 14 liepos priėmė iš šio pastarojo pasiūlymus, o 17 liepos - datuotas von Renteln paskiriamas vokiečių Generalkomisaru Lietuvoj. Faktą, kad okupuoti Lietuvą buvo nusistatyta po šios pastarosios sukilimo ir kad tai buvo padaryta pagal paminėtos aukščiausios mėlynos brošiurėlės planą, patvirtino dar ir kitas, politikoje orientuotas asmuo, būtent dr. Hsblt.,

su kuriuo buvo ta tema kalbėtasi vėliau, būtent tų pačių metų gegužės mėn. (1942 m.).

Prisibijodamas, kad Gestapas dar kartą nesukliudytų K.Škirpai gauti leidimą nuvažiuoti į Lietuvą, sausio 28 d. jis savo iniciatyva buvo užėjęs į Reichssicherheitshauptamtą pas Kriminaldirektor Geisler, policijos komisaro Legat ipėdinį. Atskleisdamas jam, jog vėl rūpinasi gauti leidimą nuvykti į Lietuvą aplankyti savo gimines, K.Škirpa paklausė, ką vokiečių saugumas turi prieš jį, kad pereitą kartą jam ši reikalą sukliudė. Direktorius Geisler į tai atsakė, kad prieš K.Škirpą, kaip žmogų, esą saugumas nieko neturįs. Be to, pridėjo, kad jam esą iš vok.Užs.Rkl. M-jos žinoma, jog K.Škirpa ten ir toliau skaitomas persona gratissima. Tai buvo svarbu, patirti. Betąsdamas savo atsakymą toliau, dir.Geisler aiškino, kad sunkumai, kurių K.Škirpa sutinka, parsina grynai nuo politikos, būtent, nuo aukštesnių instancių sprendimo. Jei K.Škirpa nuvykęs į Lietuvą ir neužsiimtų jokia politika, tai pats jo, kaip politiniai eksponuoto asmens, pasirodymas Lietuvoje jau būtų politinis aktas, kuris sukeltų krašte įvairių aiškinimų ir politinių atgarsių, kurie esą vokiečių Zivilverwaltungui nepageidaujami. Iš savo pusės dr.Geisler betgi pažadėjo kliūčių nedaryti.

Tą pačią sausio 28 d. buvo K.Škirpai paskambinta iš Polizeipräsidentumo, kur K.Škirpa savo prašymą dėl leidimo nuvykti į Lietuvą, buvo įteikęs, kad atsakymas bus duotas sekančią dieną. Atrodė, jog esama vilties, kad prašymas bus šį kartą patenkintas. Dėja, nei sekančią, t.y. sausio 29 d. nei dieną vėliau, pažadėto atsakymo nesusilaukta. Vieton to K.Škirpa sausio 30 d., grįžęs iš pietų su dr. Kl. į viešbutį, rado dir. Geisler perduotą telefoninį pakvietimą sausio 30 d. pas jį užeiti. K.Škirpai paskirtu laiku į saugumą užėjus, dir.Geisler pareiškė, jog jam esą pavesta iš aukščiau paprašyti K.Škirpą nesiidėliojant aplieisti Berlyną ir grįžti į Warmisch-Partenkirchen. Iš Berlyno išvykti ne vėliau, kaip vasario 1 d. Be to, dir. Geisler pridėjo, kad iš Warmisch-Partenkirchen rajono K.Škirpa be atskiuro leidimo niekur nepasisalintų, jei darytų kokias ekskursijas, tai ne toliau, kaip 24 val. atstume, skaitant kelionę ten ir atgal. Tai buvo K.Škirpai tikra staigmena. Jis konstatavo, kad tai reikėtų ištrūkimą ir paprašė, kad dir. Geisler pasakytų už ką.

Dir.Geisler atsakė, kad ir jam pačiam tai nesą žinoma. Jam tik buvo jo vyresnybės pavesta tokį reikalavimą K.Škirpai perduoti. Čia pat dir. Geisler bandė pakišti K.Škirpai atitinkamą raštelį, prašydamas jį pasirašyti, kad reikalavimas perduotas ir kas nurodytų suvaržymų bus laikomasi.

K.Škirpa atsisakė sakyti raštelį pasirašyti. Priešingai, jis paprašė dir. Geislerį, kad šis patartų savo Vyresnybei kalbama reikalavimą atsiimti. K.Škirpa davė suprasti, jog priešingu atveju jis bus priverstas dėl tokio su juo vok.saugumo organų elgimosi padaryti formalų aktą, kuris

Reicho Vyriausybei negalės būti malonus. Pabrėždamas tą aplinkybę, jog teisėtos Lietuvos Vyriausybės iš savo, kaip Lietuvos Pasiuntinio ir Įgalioto Ministro, pareigų Berlyne nebuvo atšauktas, kad jo kredencialai tebeguli Reicho kanceliarijoje ir kad todėl jis ir toliau ~~ka~~ tebesiskaito Lietuvos diplomatinis atstovas prie Reicho Vyriausybės, K.Škirpa pareiškė, jog sakyta vok. saugumo reikalavimą jis skaito neteisėtu aktu, priešingu jo, kaip svetimos valstybės Pasiuntinio, padėčiai ir pačios vok. Uš.Rkl.M-jos pažadui, kuriuo jam buvo leista laisvai gyventi Vokietijoje, kai Lietuva buvo 1940 metais Sovietų okupuota.

Dir. Geisler bandė iš savo pusės aiškintis, jog ir jis įrodinėjęs savo aukštesniam viršininkui, kad minėto reikalavimo K.Škirpai statyti negalima, nes kiltų konfliktas dėl K.Škirpos, kaip Pasiuntinio, diplomatinio imuniteto pažeidimo, bet esą jo šio motyvo nebuvo atsižvelgta ir jam buvę įsakyta kalbamą reikalavimą K.Škirpai perduoti.

K.Škirpa pasakė, jog ši reikalavimą, kaip neteisėtą ir niekuo nepagrįstą, jis atmeta ir pareiškė dėl jo savo Widerspruch. Duodamas dir. Geisleriui suprasti, jog yra labai nustebintas, kad ~~xx~~ trečiajame Reiche dėdasi tokie dalykai, t.y. kad žmogui, įrodžiusiam ne tik žodžiu, bet ir darbu savo palankumą Vokietijai, ilgamečiam Karo Attache ir paskutiniu metu diplomatiniam svetimos valstybės atstovui, neleidžiama nuvykti į savo kraštą aplankyti savo sergančią motiną, K.Škirpa pareiškė, jog jis grįš į Garmisch-Partenkirchen. Bet pridėjo, jog tai daro ne dėl to, kad to pareikalavo vokiečių saugumas, bet kad reikalas, dėl kurio K.Škirpa į Berlyną atvyko, skaitytinas atpuolusiu. Be to, pastebėjo, jog išvyks iš Berlyno ne vasario 1 d., bet anksčiausiai vasario 2 d., nes dar turis nestliktų asmeniškų reikalų.

Po šitokio pareiškimo beliko tik laukti arešto. Bet dir. Geisler to nepadarė ir net bebeinsistavo, kad K.Škirpa pasirašytų raštelį apie savo išvykimą. Matomai, nesitikėjo tokio griežto iš K.Škirpos pusės pasipriešinimo ir nežinojo, kaip į tai reaguoti, be papildomų nurodymų iš viršaus. Apie savo konfliktą su saugumu K.Škirpa norėjo tuoju paimformuoti dr.Kl. Tai buvo šeštadienis. Jo nepagavęs, kalbėjosi su dr. Kl. padėdėju dr. Seht. Viską šiam pastarajam išdėdėčius, K.Škirpa pareiškė nusistebėjimo, kad pas vokiečius dešinioji ranka nebežino, ką daro kairioji: kad tuo metu, kai dr.Kl.kalbasi su K.Škirpa politikos reikalų, saugumas sekančią dieną trečia ją iš Berlyno. Paprašė dr.Seht. apie įvyki skubiai pranešti dr. Kl., kad šis susirūpintų konfliktą likviduoti. K.Škirpa pakartojo tą, ką buvo sakęs ir dir.Geisleriui, t.y. kad priešingu atveju jausis priverstas padaryti formalų aktą, kuris Reicho Vyriausybei bus nemalonus ir kurio K.Škirpa norėtų išvengti. Dr. Seht.padžėdėjo kalbamą atsitikimu tuoju susirūpinti ir duoti k.Škirpai atsakymą, jei ne tą pačią dieną, tai vėliausiai pirmadienį, dar prieš K.Škir-

pos išvykimą į Garmisch-Partenkirchen.

Vasario 2 d. po piet, t.y. porą valandų prieš K.Škirpos išvykimą į Garmisch-Partenkirchen, dr. Scht.pranešė telefonu, jog kalbėjęsis su dir. Geisleriu ir klausimas esąs sureguliuotas sekančiai:

1. K. Škirpa buvo paprašytas skaityti saugumo reikalavimą, kaip iš viso neegzistuojančiu;
2. K. Škirpos buvimas Garmisch-Partenkirchen ir jo pajudėjimo laisvė jokių būdu nesuvaržomi;
3. Išvykimą į Garmisch-Partenkirchen K.Škirpa prašoma skaityti jo paties laisvos valios aktu;
4. K. Škirpa prašomas lojalumo ženklą palaikyti ir toliau kontaktą su vietiniu Landratu, kuriam K. Škirpa, atsikėlęs į Garmisch-Partenkirchen, buvo padaręs mandagumo vizitą, kaip vietinės valdžios atstovui. Tokiuo viso reikalo staigiu pasukimu K.Škirpa buvo maloniai nustebintas. Tai reiškė, jog saugumas buvo nugalytas ir kad politinės instancijos su K.Škirpa yra linkusios skaitytis, bent neleisti policijos organams jį toliau maltretuoti. Kita džiuginanti žinia, kurią pranešė dr.Scht., buvo ta, kad iš Rytų Ministrijos pusės busiųjų dedama pastangų L.Prapuolenį paleisti iš koncentracijos stovyklos.

K.Škirpa galėjo grįžti į Garmisch-Partenkirchen patenkintas savo kelionės rezultatais. Nors leidimo nuvažiuoti į Lietuvą negavo, bet užtat išryškėjo jo padėtis, pagelbėta L.Prapuoleniui ir susiorientuota politinėje situacijoje. Kadangi apie saugumo reikalavimo atšaukimą buvo patirta ne betarpiškai iš dir. Geisler, bet per dr.Scht., tai, išvengimui bile kokių nesusipratimų, K.Škirpa, grįžęs į Garmisch-Partenkirchen, parašė dir. Geisler atitinkamą patvirtinamąjį laišką, į kurį saugumas iš savo pusės neoponavo.Tai buvo įrodymas, kad jokių neiškumų nekyla.Šio laiško nuorašas čia pridodamas (žiūr. Dokm.CIV).

Nuo dr.Scht. pažado iki L.Prapuolenies paleidimo iš Dachau būta dar nemažo atstumo. ~~Mūsų~~ Nesusilaukdamas džiuginančios naujienos, kad L.Prapuolenis jau laisvas, K.Škirpa kovo mėn. priminė šį reikalą dr. Scht. asmenišku laišku. Praėjus kiek laiko, pagaliau, balandžio 13 d. susilaukė iš Rytų M-jos raštiško atsakymo, datuoto balandžio 7 d., kad L.Prapuolenis šiomis dienomis busiųjų Munchene ir apsigyvensiąs artimiausiam laikui kur nors pietų Vokietijoje. Šis atsakymas reiškė, jog L.Prapuolenis iš koncentracijos stovyklos tapo paleistas. Tai buvo begal džiugu. Atsakymo nuorašas čia pridodamas (žiūr. Dokm. CV).

Gavęs paminėtą atsakymą, K.Škirpa nusprendė vykti į Muncheną ieškoti, kur L.Prapuolenis apsistojo, kad paspaudus jam ranką proga pasilivusavimo iš mirtinos kilpos, kurią reiškė garsusis Dachau. Be to, K.Škirpa norėjo susipažinti asmeniškai su žmogumi, kurio skelbimu jis buvo sukilusios lietuvių tautos vardu išakštintas į Lietuvos Ministrus Pirmi-

ninkus. Surasti L.Prapuolenį Mūnchene nebuvo taip paprasta. Miesto valdybos sąrašuose apie naujai atvykusius asmenis L.Prapuolenio pavardės nebuvo. Teko kreiptis į vietinį vokiečių saugą, suponuojant, kad ši įstaiga jau tikrai turėtų apie L.Prapuolenį ką žinoti, kaip apie svetimą, tik ką ~~įstai~~ paleistą iš koncentracijos stovyklos. Nelengva buvo su šia kaprizna įstaiga susikalbėti. Apėjus keletą pareigūnų ir su jais pasiginčijus, šiaip taip pavyko išspausti iš jų viešbučio pavadinimą, kur L.Prapuolenis buvo apistojęs. Tai patyrus K.Škirpa jam galėjo L.Prapuolenį sugaudyti, nors ir turėjo palaukti ir porą kartų užėiti į viešbutį, kol susilaukė Prapuolenį grįžtant iš miesto. Reikia pasakyti, jog juodu seniau nebuvo asmeniškai pažįtami. Veinas kitą buvo matę tik fotografijose. Į pažintį juos suvedė bendra kova už Lietuvos nepriklausomybę: L.Prapuolenio - su ginklu rankoje, K. Škirpos - diplomatine priemone. Bet tai tebuvo pažintis iš toli. Asmeniškai pirmą kartą juodu susipažino viešbučio Schottenhammel vestibulyje Mūnchene, vienas kitą kietai pakam apkabinę ir... išsibučiuodami, kaip dera kovos draugams.

Kada L.Prapuolenis jau buvo laisvas, maždaug už mėnesio laiko, K. Škirpa gavo iš Generalfeldmaršalo Keitel ir Ministro dr. Lammers atsakymus į jo prašymą L.Prapuolenies reikalum. Raštai pasirašyti Keitel ir Lammers asmeniškai. Jie parodo, kad nulėmė L.Prapuolenies paleidimą ir kad su K.Škirpos raštu tuo reikalu Reicho Vyriausybė ir Karo Vadovybė skaitėsi. Sakytų atsakymų nuorašai šia pridedami (Žiur.Dokm.CVI ir CVII).

Gegužės pradžioje K.Škirpa buvo atvažiavęs į Berlyną trečią kartą. Priedanga - ta pati: pakartoti prašymą leidimui nuvykti į Lietuvą. Tikrais kelionės motyvas - susiorientuoti politinėje padėtyje. Dėl leidimo K.Škirpa įpatingai nė neinsistavo, nes atrodė, kad prašymas ir ši kartą nepreis. Kai dėl politinės padėties išaiškinimo, tai, apert kai kurių mažiau reikšmingų pasikalbėjimų, K.Škirpa turėjo porą pasikalbėjimų su dr. Hsblt., su kuriuos nuo lapkričio mėn. (1941 m.) buvo nebesimatęs. Dr. Hsblt. skaitėsi neoficialiniu vok. Užs.Rkl.M-jos ir Rytų M-jos patarėju teisiniais ir politiniais klausimais, liečiančiais Europos Rytus. Jis būna pritraukiamas prie darbo, kada ruošiami kokie nors svarbesni bei principinio pobūdžio sprendimai. Iš dr.Hsblt. buvo patirta, kad grupė vokiečių politinių asmenų yra paruošę projektą Pabaltijo padėčiai pakeisti ir kad tas projektas turis šansų praeiti t.y. gauti Reicho politinės vadovybės pritarimą. Šio projekto turinio dr. Hsblt. konkrečiau neskleidė, bet K.Škirpa gavo išpuđį, jog ruošiamasi oktruoti Lietuvai kultūriną autonomiją. Dr. Hsblt. dėl šio projekto pažėjimo buvo optimistas, net įkalbinėjo K.Škirpą, kad šis dar palauktų kokią savaitę laiko Berlyne, aiškindamas, jog tikrai per tą laiką viskas busią galutinai aišku. Dėja, autonomija K.Škirpos nežavėjo ir todėl jis, pasiteisindamas šeimyniniais reikalais, pasiskubino grįžti į Garaisch-Partenkirchen, kad kokiuo nors

būdu nepridėjus prie sakyto projekte primetimo Lietuvai savo pirštų.

Neužilgo buvo metinės rusų - vokiečių karo sukaktuvės, būtent, artėjo birželio 22 d. Vokiečių Karo ir Reicho Vadovybės galėjo suvesti balansą padėties Rytuose. Jis nebuvo toks, kokio vokiečiai tikėjosi, pūdamai Sov. Rusiją 1941 m. birželio 22 d. Padarytos politinės klaidos turėjo rėžti kiekvienam aki, o patirti milžiniški nuotoliai ir skaudžios kraujo aukos - negalėjo neslėgti Reicho Vyriausybės ūpo. Bet Reichas ruošėsi pakartoti didelio masto strateginę operaciją prieš Sov. Rusiją, kad ši kartą ją jau tikrai pribaugus bei galutiniai perbloškus. Atlikęs metų pradžioje reikalingus tam pasiruošimus, Reichas vėl rodėsi išdidus, o jo Vadas - Hitleris - genialus, kaip politikas ir karvedys. Bet, K. Škirpa turėjo rinstų abejonių kai dėl vokiečių suprojektuotos didžiosios ofensyvės pasisiekimo. Tik jis neturėjo jokio intereso nepalikėti vokiečių kariuomenei bolševikus toliau triuškinėti. Birželio 22 d. sukaktuvių proga jis pasiuntė Reicho Užs. Rkl. Ministrui von Ribbentropui telegramą du savo gerais linkėjimais drauge primindamas šiam ambicingajam vokiečių užs. politikos vadovui lietuvių tautos reikalavimą Lietuvai valstybinės nepriklausomybės. Šią savo telegrafinę demonstraciją Lietuvos reikalui K. Škirpa sustiprino dar tuo, kad pavedė kankuriems savo draugams - aktyvistams Kaune uždėti jo vardu vainiką ant žuvusiųjų laike 25 birželio sukilimo jo kovos draugų kapų, su užrašu ant kaspino "Lietuvos nepriklausomybės didvyriams" ir data 1941 m. birželio mėn. 23 d. Paminėtos telegramos nuorašas čia pridėdamas (Žiur. Doka. CVIII).

K. Škirpos abejonė, kad Hitlerio strategija, pasistatydama sau per didelį tikslą, gali užsisprangti, greitai pradėjo pasitvirtinti, ypač kai maršalas Timošenko, supratęs vokiečių paruoštus raudonąjį armijai spąstus, davė jo vadovaujamoms armijoms įsakymą trauktis į Volgos liniją, vykdant strateginio masto stabdomąsias kautynes, kad laimėjus laiką. Tokiomis aplinkybėmis buvo pagrindo manyti, jog visos vokiečių pastangos neprives prie Hitlerio užsibrėžtų tikslų ir kad per platus jo užsimojimas gali turėti vokiečiams katastrofališkų pasekmių, ypač jei karo veikimai užsidelstų iki žiemos, neprivedą prie kokio nors galutinio rezultato. Sąryšyje su tokiais perspektyvomis Rytų fronte, kurių pasekos turėjo be abejonės atsilepti į visą tolesnę šio karo eigą, buvo galima laukti ir pagrindinio pakitėjimo Reicho politikoje. K. Škirpa priešėjo išvados, jog jo ilgesnis pasilikimas nuosalyje nuo politikos ir toli nuo Reicho sostinės būtų nebepateisinami. Todėl jis apsisprendė grįžti su šeima į Berlyną, stebėti iš arčiau militarinių ir politinių įvykių raidą, kad nepraleidus progos kelti Lietuvos atstatymo klausimą iš naujo, jei tik tam susidėtų palankesnės aplinkybės.

Apie savo politinius planus K. Škirpa plačiau niekam nebuvo pasakojęs, bet numatomo grįžimo į Berlyną ilgai nuslėpti buvo neįmanoma, ka-

dangi tai buvo susiję su buto nuomos atsakymu nuomininkui Berlyne. Kaip tik buvo atsakyta buto nuoma, tuojau pasklido gandų vietinėje lietuvių kolonijoje, jog K.Škirpa artimiausiu laiku grįžta. Normaliomis aplinkybėmis tam nebūtų buvę pridurota jokios reikšmės, bet iš priešasties politinio įtempimo, prieš metus kilusio tarp K.Škirpos ir vokiečių įstaigų sąryšyje su birželio 23 d. sukilimo pasekomis, sakyti gandai buvo nepageidaujami. Nors vokiečių įstaigos neturėjo jokio formalaus pagrindo K.Škirpos grįžimą sukliudyti, bet praktiškai šis jo grįžimas galėjo būti kai kurioms jų, pavyzdžiui, saugumui nepageidaujamas. Todėl buvo prisibijoma, kad Gestapas gali daryti kliučių. Tame reikale jam patarnavo dr.Pr. Ancevičius. Būdamas liepos 24 d. drauge su adv.R.Skipičiu "Lietuvių Sąjungos" reikalas pas dir. Geisler, šiam užsiminus apie K.Škirpą, pranešė, jog šis pastarasis pirmą rugpjūčio su šeima grįžta į Berlyną. Ar dir. Geisler pasiteiravimas ir dr.Pr. Ancevičiaus atsakymas buvo suplanuoti iš anksto, ar įvyko atsitiktinai - nežinoma tik jiems dviejų. Direktorius Geisler tuojau ta proga pasinaudojo išpėti per dr. Ancevičių ir adv.R.Skipitį, kad K.Škirpa, neva be Gestapo žinios negalys pakeisti savo gyvenamosios vietos ir kad atsiklaustų šio pastarojo, jeim nori išvengti nemalonumų. Paprašė apie tai pranešti K.Škirpai. Vieton to, kad atsisakius šį meskos patarnavimą atlikti, dr.Pr. Ancevičius su adv.R. Skipičiu sutiko tai padaryti. Tą pačią dieną dr.Pr. Ancevičius parašė savo ir adv.R.Skipičio vardu atitinkamą laišką K.Škirpai, kurio išrašas šia pridodamas (Žiūr. Dokm.CIK).

Dr.Pr. Ancevičiaus laišku K.Škirpa buvo pastatytas į labai keblią padėtį. Nors išpėjimas šiuo keliu nebuvo formalus, bet vistiek nebuvo galima į jį nekreipti dėmesio, kadangi dr.Pr. Ancevičius ir adv.R.Skipitis buvo ne kokie atsitiktiniai žmonės, bet "Lietuvių Sąjungos" Valdybos nariai. Adv.R.Skipitis dargi šios draugijos pirmininkas. Antra, jų perduota žinia buvo ne taip sau pagauta iš oro, bet pranešta dir. Geisler prašymu bei pavedimu. Iš kitos vėl pusės, atsiklausimas Gestapo sutikimo būtų reikškęs pripažinimą šiai įstaigai teisės leisti K.Škirpai grįžti į Berlyną ar neleisti. Šios teisės Gestapas neturėjo, nes K.Škirpa skaitėsi ne ištrėmimo, bet buvo išvykęs su savo šeima poilsini kalnuose savo laisva valia ir savo nuožiuara. Siekdamas išvengti bile kokio konflikto su vokiečių saugumu, K.Škirpa parašė liepos 29 d. dir. Geisler informacinio pobūdžio laišką, kuriame jis nušvietė savo teisinę padėtį ir paaiškino, kodėl jis neskaito reikalinga prašyti policijos leidimo jam su šeima grįžti į Berlyną. Šį laišką pasiuntė dir. Geisleriuvi paštu, vieną dieną prieš savo išvykimą iš Garmisch-Partenkirchen. Laiško nuorašas šia pridodamas (Žiūr. Dokm.CIK).

Matomei, vokiečių saugumas tikrai norėjo K.Škirpos grįžimą kaip nors sukliudyti. Nesusilaukdamas skubaus iš K.Škirpos pusės atsiklausi-

mo ir, matomei, nujausdamas, kad išpėjimo per Lietuvį Sąjungą gali ne-
užtekti, dir. Geisler davė parėdymą išpėti K. Škirpą, be to, per vietinę
saugumos policijos pareigūną Garmisch-Partenkirchen. Išvažiavimo dieną,
kada K. Škirpa jau buvo supuokavęs savo daiktus, jis buvo sakyto pareigū-
no pagautas miesto valdyboje bei išsimelduojant, jog Garmisch-Partenkir-
cheną aplėidžia. Kalbames pareigūnas, nusikvietęs K. Škirpą pas save i
atskirą kambarį, pareiškė jam, jog esą iš Mūnocheno saugumo skyriaus pa-
gal nurodymą iš Berlyno ipareigotas pranešti, kad K. Škirpa Garmisch-Par-
tenkireheną neapleistų. Papildomų nurodymų esą pažadėta prisiųsti vėliau.
Kada K. Škirpa paklausė, kuriais motyvais kliudoma jam grįžti i Berlyną
bei už ką suvaržoma jo laisvė, saugumo pareigūnas i tai nieko negalėjo
pasiškininti. Jis atsakė, kad jam tik buvę pavesta perduoti tai, ką jis per-
davė. K. Škirpa tada pareiškė, jog ši saugumo policijos parėdymą skaito ne-
teisėtu aktu ir prieš tai protestuoja. Veinkart pasakė, jog savo dispozi-
cijų kai dėl išvykimo faktinai pakeisti nebegali ir kad dar tą pačią die-
ną išvažiuoja i Berlyną. Prašė apie tai pranešti savo vyresnybei.

Atvažiavus liepos 31 d. rytą i Berlyną, buvo baiminamasi kokios
nors staigios ir piktos reakcijos iš vokiečių saugumo pusės. Bet nieko
penešaus neatsitiko. Rugpiūčio 7 d. K. Škirpa atsilenkė i vok. Užs. Rkl.
M-ją pas Protokolo Šefą pasiuntinį von Dörnberg. Išdėsčius jam atsitiki-
mą ir išteikus pasiųsto dir. Geisleriui rąšto nuorašą, von Dörnberg pažā-
dėjo šiuo klausimu susidomėti. Pasikalbėjimas su von Dörnbergu padarė
ispūdžio, jog jis kalbamo susikirtimo su vok. saugumo policija neskaite
tragišku dalyku. Jis tik pastebėjo, jog policija esanti ambicinga insti-
tuocija, bet iš kitos pusės pareiškė, jog gali pilnai suprantas ir K.
Škirpos padėti. I saugu,ą K. Škirpa nebesikreipė, skaitydamas, jog turė-
jo užtekti pasiškinimų, išdėstytų liepos 29 d. rašte, jau paminėtame
aukščiau. Žymiai vėliau, vieną pasiteikusių progą, K. Škirpa buvo pa-
kvietęs dir. Geislerį pas save vakarienei, kad tuo būdu atslūginus saky-
tam aukštam vokiečių saugumo pareigūnui Upą. Per pasikalbėjimą prie puo-
duko kavos, dir. Geisler pasiaiškino, jog esą būta paprasto nesusiprati-
mo. Jam kažkodėl buvę pasirodę, kad K. Škirpa lyg buvęs pažadėjęs prieš
grįžtant i Berlyną atsiklausti saugumo sutikimo. Kai gavo K. Škirpos lie-
pos 29 d. raštą, jis peržiūrėjęs savo užrašus apie seniau turėtus su K.
Škirpa pasikalbėjimus, bet niekur neužtikęs pažymėjimo, kad K. Škirpa būtų
kada nors išipareigojęs atsiklausti saugumo sutikimo grįžimui i Berlyną.
Tai, be abejonės, būta diplomatinio pasiaiškkinimo. Konfliktes su saugumu
ir jo paprastas sureguliuavimas buvo dar vienas įrodymų, jog vokiečių
įstaigos vengie daužyti porcelaną su K. Škirpa bei buvo linkusios su juo
skaitytis.

Konfliktui su saugumu šitaip taikiu būdu susireguliuavus, K. Škirpa

spalių mėn. buvo atsilankęs į vok. Užs.Rkl.M-ją pas Pasiuntinį von Grundherr, Pabaltijos - Skandinavijos skyriaus vedėją, privačiai persitikrinti, ar nėra likę vok.Užs.Rkl.M-joje kokių nors kartumų prieš jį iš praeities, kurie būtų užkirtę jam galimybę atgaivinti su šios įstaigos atsakingais pareigūnais diplomatinį kontaktą, jei susidarytų tinkamos aplinkybės kelti Lietuvos reikalą iš naujo. Kadangi von Grundherr rodė K. Škirpos asmeniui palankumo ir buvo gerai nusiteikęs, tai K. Škirpa pastatė jam minėta prasme diskretišką personalinio pobūdžio klausimą, būtent, ar iš praeities kilusio dėl mūsų tautos sukilimo pasėkmių politinio konflikto, nėra netekęs vok.Užs.Rkl.M-jos malonės ir ar nenustatė prieš save jos atsakingų vadovų. Von Grundherr į tai, kiek pagalvojęs, atsakė maždaug sekančiais žodžiais:

"Ich habe damals viel ~~über~~ über Sie mit dem Unterstaatssekretär Woermann und Staatssekretär von Weizsäcker gesprochen. Ihre damalige Haltung haben wir als eine überaus deutsch-freundliche angesehen. Sie haben zwar den litauischen Standpunkt vertreten. Sie haben ihn aber so mutig vertreten, dass wir alle davon entzückt waren. Wenn der Aufstand uns auch manche Sorgen gemacht hat, so ist niemand in diesem Hause deswegen auf Sie persönlich verstimmt geworden..."

Tai buvo labai svarbu patirti, nes šis von Grundherr išsireiškimas patvirtino, kad K. Škirpa asmeniškai nėra patekęs į vok.Užs.Rkl.M-jos nemalonę ir kad, matomai, tebesiskaityto vokiečiams persona grata, kaip jau kartą buvo patirta netiesioginiai iš dir. Geisler pasakymo, apie kurį jau buvo paminėta aukščiau. Tai reiškė, kad K.Škirpos planas parodyko: jis padarė visa, kas buvo įmanoma, Lietuvos reikalui Berlyne iškelti ir apginti, ir savo santykių su Reicho Vyriausybe nesugadino.

K.Škirpos pasitraukimas į kalnus ir išbuvimas ten apie 10 mėnesių laiko buvo naudingi ne tik sveikatos pataisymo, bet ir diplomatiniais sumetimais. Laikas ir distancija, pasirodė, buvo tinkami vaistai kai kuriems praeities kertumams ir šiurkštumams išlyginti. Be to, jie sudarė sąlygas išryškinti atsakingų vokiečių politinių sluoksnių, ypač vok. Užs.Rkl.M-jos nusistatymui K.Škirpos asmens atžvilgiu ir palengva, bet pagrįstai persitikrinti, jog tiltai su šia kompetetinga vokiečių užs. politikos įstaiga nebuvo sudėginti. Tuo pačiu pasakyta, jog visos ateities galimybės lieka K.Škirpai atviros. Jei tik vėl susidarytų palankios Lietuvai, kaip valstybei, atstatyti aplinkybės, atrodo, praeities dalykai nesudarytų K. Škirpai jokių kliūčių sumegsti su Vokietija naują politinį mežginį, jei toks būtų reikalingas.

Baigiamasis žodis.

Išvada, kurią skaitytojas bus sau iš šio darbo padaręs, bus turbūt ta, kurią K.Škirpa vienoje šios apžvalgos vietoje išreiškė mintimi, jog yra lengviau savo valstybės netekti, kaip ją naujai atstatyti.

Kada Lietuva dar buvo nepriklausoma valstybė, ji turėjo ir priemonių ir galimybių tam ar kitem savo politiniam nusistatymui vykdyti. Ji pati savo laimės ir likimo viešpats, arba, kaip priimta sakyti, buvo tarptautinės teisės subjektas. Bet tada vengta didesnio suartėjimo su Vokietija, kuri to pageidavo ir kurios pagalba būtų buvę galima išvengti rusų okupacijos bei išleikyti Lietuvos, kaip valstybės, egzistenciją. Tokio suartėjimo vengta dėlto, kad vadovautasi ne gyvenimo realybėmis, bet teoretiniu spėjimu bei per ankstyva saponizacija, kuo šis karas, kuris tada dar tik brenė, galėtų pasibaigti. Kadangi tai buvo sunku iš kairio numatyti, tai vengta lėtingesnio apsisprendimo kuria nors linkme užsiangažuoti, prisibijant, kad nenuėjus klaidingu keliu, nors faktinei kitokio pasirinkimo nė nebuvo, kaip bandyti atsiremti į didįjį vakarų kaimyną - į Vokietiją.

Susilaikymas nuo žygio į Vilnių, atsisakyta politikos subjekto vaidmens. Lietuva to pasąkyje virto kitų jos kaimynų politikos objektu, paprasta preke jų tarpusaviuose konšechtuose. Gavusi iš pradžios rusų kariuomenės garnizonus, ji neteko politinės nepriklausomybės, o patekusi už metų po visiška rusų okupacija - ji praktiškai, kaip savystovi valstybė, nustojo egzistuoti. Padėtis pasidarė jau visiškai kitokia: nebe mes patys lėmėme mūsų krašto likimą, bet jau jį lėmė kiti.

Kad valstybinę nepriklausomybę atgavus, pirmiausia reikėjo nusikratyti nuo rusų okupacijos. Tai buvo įmanoma tik rusų vokiečių karo proga. Bet tuo metu jau ir Vokietijos interesus mūsų krašto atžvilgiu buvo skirtingas, palyginus su tuo, koks buvo 1939 m. trumpai prieš lenkų - vokiečių karą arba pirmomis jo dienomis, kol rusų raudonosios armijos jėgos dar nebuvo išibrovusios į Vilniaus sritį. Prieš tai sakytas interesus buvo toks, koks yra valstybės link valstybės, tuomet kai 1941 m. vasarą jis tebuvo daugiau vienšališkas ir mažai tebesiderino su mūsų pačių interesu. Vokietija jau nebelaikė Lietuvos tarptautinės teisės požiūriu sau lygiu partneriu. Ji siekė pirmoje eilėje praplėsti savo plotą, kai iš mūsų pusės sakyta Reicho imperialistinei užmačiai atsverti mes tegalėjome priešpastatyti mūsų tautos sukilėlių pasitarnavimus kovoje prieš bednrą bolševikiškąją priešą ir paprastus teisiškus bei platoniškus argumentus už Lietuvos valstybės atstatymą. Bet to buvo per mažai.

Iš šios apžvalgos ir pridėtųjų prie jos dokumentų nuorašų skaitytojas galėjo pats įsitikinti, jog iš K. Škirpos pusės ir tų, kurie dėjo į

Ji vilčių, buvo tikrai nemažai nudirbta Lietuvos valstybei atstatyti. Tos jo pastangos nebuvo bergėdžios. Dėka mūsų tautos geriausiųjų sūnų pasiaukavimui tikslas buvo atsiektas - Lietuvos nepriklausomybė buvo atgauta. Tik, dėja, vos šešioms savaitėms laiko. Kilus tarp Lietuvos teisės egzistuoti ir galingesniojo kaimyno imperialistinių užmačių kolizijai, nulėmė galingesnysis: iš pradžių susvyravęs, o patiems lietuviams savitarpyje politiškai susikivirėdijus, jis - ekspansyvinio ūpo pagautas - mūsų nepriklausomybę paglemžė savo ruožtu.

Šis pakartotinis valstybinės nepriklausomybės netekimas buvo skaudus dalykas, bet mūsų tautos sudėtosios už ją kraujo aukos nėra nuėjusios veltui. Jos pridavė mūsų tautai daugiau pasitikėjimo savo jėgomis ir ižiebė nepalaužiamo pasiryžimo atgauti Lietuvai valstybinę nepriklausomybę iš naujo. Kokia bebūtų vokiečių politika pavergtoje Lietuvoje, kieta ar liberališka, tai lietuvių tautos nusistatymo reikalauti Lietuvai valstybinės nepriklausomybės nepakeis. Patyrusi ir vieno ir kito savo didžiulių kaimynų jungą, lietuvių tauta temato vieną ir vieningai teisingą kelią ir geresnę ateitį, tai per savo nuosavą valstybę. Šiuo požiūriu ji pasigarė dar viengesnė, negu kada nors yra buvusi. Jei LAF šiandiena formalškai ir nebegali veikti, tai jo pasėti žmų daigai pasilieka visiems laikams mūsų tautos sūnų ir dukrų krūtinėse, iš kurių jau jokia jėga jų daugiau nebeišraus, kol plaks lietuviška širdis. Tame ir glūdi K. Škirpos pastangų, pasireiškusių birželio 23 d. istoriniu aktu, gilioji prasmė ir neišdildoma nauda Lietuvos nepriklausomybės atgavimo reikalui. Kada šio idealo įkūnijimui vėl bus pribrendęs laikas - LAF vėliavos vėl suplėvesuos visoje Lietuvoje.

Lietuva yra viena iš dabartiniojo karo nekaltų aukų. Bet karas tęsiasi ir darosi Vokietijai vis sunkesnis. Visiškai neužsimant profetavimu apie tai, kuri iš kariaujančiųjų pusių turi daugiau šansų ją laimėti, kiekvienam aišku, jog iki jo galo dar gali būti daug ir svarbių pakitėjimų. Kaip kiekvienas kitas, taip ir šis karas turi savo geležinę logiką, prieš kurią turės nusilenkti ne tik kanuolės, tankai ir kiti naikinamieji pabūklai, bet ir įvairių valstybių politikos vairuotojai. Ar Reicho politinė vadovybė, pažeisdama lietuvių tautos teisę į savo valstybę, pasielgė politiniu atžvilgiu protingai, atrodo, tai darosi jai pačiai vis daugiau nebetikra. Iš čia ir pažiūrų nevienodumas, kurį galima pastebėti Reicho politiniuose sluokniuose kai dėl tolimesnės laikyenos Lietuvos klausimu. Ar su laiku Reichas susipras, jog Lietuvos valstybės atstatymas yra jo paties interesuose ir padarytą lietuvių tautai skriaudą atitaisis - parodis tik ateitis.

Viena, ką čia galima tvirtinti, tai tą, kad, kol karas nėra baigtas ir nenutiestos tarp valstybių naujos sienos, Lietuvos klausimas

lieka neišspręstas. Tuo pačiu pasakyta, jog visos galimybės Lietuvos valstybinei nepriklausomybei atgauti lieka atviros. Tik mokėkime joms realiai pasinaudoti. Mūsų tautos sukilimas, netik išryškintas lietuvių tautos nusistatymą santykiuose su savo didžiaisiais kaimynais, bet ir iškelęs Lietuvos atstatymo problemą platesnėje tarptautinėje plotnėje buvo didelis įnašas už prarastos valstybinės nepriklausomybės galutiną atgavimą, kada tam ateis laikas ir pribūtas bendros politinės aplinkybės.

Errata: Priedo XXXVII pirmojo puslapio gale pridėti praleistus žodžius: "Tamstos atvykimui į šia būtų kliučių, šio laiško įteikėjai p. p. Dženkaičiai mus painformuos apie savo atsilankymą pas Tamstą. Jie ..."

P R I E D A I

prie

"Pastangos Gelbėti Lietuvai"

- I K. Škirpos paskaita "Neitralitetas - fatalinė klaida" iš gruodžio 22 d. 1940 metų.
- II A. Smetonos "Pro Memoria" iš liepos mėnesio 1940 m.
- III Gen. K. Musteikio "Pro Memoria" iš 1940 metų liepos mėn.
- IV Dr. P. Karvelio "Paskutinės Nepriklausomos Lietuvos dienos"
- V K. Škirpos "Įvykių santrauka" iš 1940 metų birželio mėn. 16 d.
- VI K. Škirpos "Pro Memoria" iš 1940 m. birželio mėn. 27 d.
- VII K. Škirpos "Apžvalga padėties Lietuvoje" iš 1940 m. liepos 1 d.
- VIII Inž. E. Galvanausko užrašai
- IX K. Škirpos 1940 m. liepos 11 d. telegrama St. Lozoraičiui
- X K. Škirpos 1940 m. liepos 22 d. telegrama Užsienių Reikalų Ministerijai
- XI K. Škirpos 1940 metų liepos 26 d. telegrama Užsienių Reikalų Ministerijai
- XII St. Kuzminsko 1940 m. liepos 29 d. telegrama Užsienių Reikalų Ministerijai
- XIII Stasio Kuzminsko 1940 m. liepos 30 d. telegrama Užsienių Reikalų Ministerijai
- XIV P. Glovacko 1940 m. liepos 30 d. atsisveikinimas į Lietuvos Pasiuntinybės bendradarbius Berlyne
- XV M. Žilinsko atsakymo projektas P. Glovackui
- XVI P. Barono 1940 m. rugpjūčio 2 d. "Pro Memoria" apie pasikalbėjimą su B. Glovacku
- XVII P. Glovacko 1940 m. rugpjūčio 9 d. telegrama Lietuvos Pasiuntinybei Berlyne
- XVIII St. Kuzminsko "Pro memoria" iš 1940 m. rugpjūčio mėn. 10 d. apie pasikalbėjimą su Sovietų Ambasados patarėjumi Tichomirov
- XIX P. Barono "Pro memoria" iš 1940 m. rugpjūčio mėn. 10 d.
- XX Dr. J. Jurkūno "Pro memoria" iš 1940 m. rugpjūčio mėn. 12 d.
- XXI K. Škirpos "Pro memoria" iš 1940 m. rugpjūčio 11 d.
- XXII K. Škirpos 1940 m. rugpjūčio 11 d. telegrama dr. J. Šauliui ir St. Lozoraičiui
- XXIII K. Škirpos 1940 m. rugpjūčio 11 d. telegrama "Eltai"
- XXIV Prof. Krėvė, Mickevičiaus telegrama Lietuvos Pasiuntinybei Berlyne
- XXV K. Škirpos 1940 m. rugpjūčio 14 d. raštas vok. Užs. Rkl. M.-jos Protokolo Šefui von Doernbergui
- XXVI K. Škirpos 1940 m. rugpjūčio 14 d. kalbos tekstas, pasakytas atsisveikinant su savo bendradarbiais ir Lietuvos Pasiuntinybės rūmiais Berlyne
- XXVII K. Škirpos 1940 m. rugpjūčio 14 d. telegrama dr. Šauliui

- XXVIII Dr. Pr. Anzevičiaus "Pro memoria" iš 1940 m. rugpiučio 12 d.
- XXIX Prof. V. Krėvė-Mickevičiaus 1940 m. birželio 28 d. raštas K. Škirpai
- XXX Vokiečių Užs.Rkl.M-jos 1940 m. liepos 15 d. raštas Lietuvos Pasiuntinybei
- XXXI "Motyvuota nuomonė" iš 1940 m. liepos 23 d. kompensacijų išmokėjimo reikalu ir K. Škirpos sprendimas
- XXXII Lietuvos Pasiuntinybės Berlyne valdininkų Lietuvos atstatymo Fondui įmokėjimų lapas
- XXXIII K. Škirpos rašte vok. Užs.Rkl. Ministeriui projektas
- XXXIV Atsišaukimo "Į Lietuvų Tautą" projektas
- XXXV Atsišaukimo "Į Tolką Naujosios Lietuvos kurti" projektas
- XXXVI Lietuvos Tautinis Komitetas
- XXXVII Buvusių voldemarininkų 1940 m. rugpiučio mėn. 23 d. laiškas K. Škirpai
- XXXVIII Lietuvos Aktyvistų platformos metmenys
- XXXIX Lietuvos Aktyvistų Fronto steigiamasis aktas
- XL LAF steigiamojo susirinkimo, įvykusio 1940 m. lapkričio 17 d. Berlyne, protokolas
- XLI Lietuvų Aktyvistų Fronte programa
- XLII Lietuvų Aktyvistų Fronte įstatai
- XLIII "Iš bolševistinės vergijos į naują Lietuvą".
- XLIV "Vorschlag zur Befreiung Litauens"
- XLV K. Škirpos notos projektas vok. Užs.Rkl. Ministrui su pasiūkiniais
- XLVI Atsišaukimo "Į Lietuvų Tautą" projektas
- XLVII Atsišaukimo "Į Lietuvius aktyvistus" projektas
- XLVIII Atsišaukimo "Į Lietuvos Laisvės Jurėjus" projektas
- XLIX Atsišaukimo "Žodis Jaunajai Lietuvai" projektas
- L Atsišaukimo "Žodis Kultūros Kurėjams" projektas
- LI Atsišaukimo "Į Lietuvos Maitintojus" projektas
- LII Atsišaukimo "Žodis Lietuvos Gerbūvio Kurėjams" projektas
- LIII "Moterų šaukimas į talką" projektas
- LIV "Eginimas tautos paklydėliams susiprasti" projektas
- LV "Svetingumo atšaukimas žydams" projektas
- LVI "Vozzvanije k Krasnoj Armii v Litvie" projektas
- LVII "Krašto valdymo organizacijos" projektas
- LVIII "Lietuvai išlaisvinti nurodymai"
- LIX "Iškilmingas pasižadėjimas" iš 1941 m. kovo 30 d., reiškiąs TDA įsteigimą
- LX Tautinio Darbo Apsaugos laikinieji nuostatai
- LXI Denkschrift betref. die Bildung einer litauischen Legion
- LXII Allgemeine Anweisungen für die Befreiung Litauens iš 1941 m. gegužės 1 d.

- LXIII Verpflichtung
- LXIV Atsišaukimas "Amžiams išvadukime Lietuvą nuo žydiškojo jungo"
- LXV K. Škirpos 1940 m. spalio 9 d. aplinkraštis buvusiems Pasiuntinybės tarnautojams
- LXVI K. Škirpos raštas St. Lozoraičiui dėl gen.št.pulk.K.Griniaus išvykimo Šiaurės Ameriką
- LXVII K. Škirpos 1940 m. gruodžio 13 d. raštas St. Kuzminakui
- LXVIII Lietuvių Piliečių Sąjungos Berlyne Valdybos 1941 m. sausio 3 d. protokolo išrašas
- LXIX LAF Vadovybės pranešimo projektas dr.P.Karvelio reikalu
- LXX Br. Railos "Už ką kovoja Aktyvistai"
- LXXI K. Škirpos 1941 m. sausio 31 d. laiškas Leonardui Šimuičiui, Lietuvai Gelbėti Tarybos Pirmininkui Čikagoje
- LXXII Lietuvos Tutinio Komiteto atsišaukimas į Amerikos lietuvius
- LXXIII Rusų-vokiečių sienos pratęsimo sutartis iš 1941 m. sausio 10 d.
- LXXIV K.Škirpos 1941 m. vasario 5 d. "Pro memoria" vok.Užs.Rkl, M-jai Suvalkų Trikampio lietuvių reikalu
- LXXV Suvalkų krašto lietuvių telegramos Reicho Kancleriui Adolfui Hitleriui projektas
- LXXVI Dr. Goebbels interview "Berlinske Tidende" iš 1941 m. kovo 9 d.
- LXXVII Denkschrift betreffend die Zusatzen der geheimen Staatssicherheitspolizei über die Zukunft Litauens su K.Škirpos lyd-raščiu dr. Breefei iš 1941 m. birželio 18 d.
- LXXVIII K. Škirpos "Denkschrift betreffend die Wiederherstellung der staatlichen Unabhängigkeit Litauens, išteiktas Japonijos Ambasadoriui gen. Ošimai
- LXXIX K. Škirpos Denkschrift betreffend die Wiederherstellung der staatlichen Unabhängigkeit Litauens išteiktas pasiuntiniui von Grundherr 1941 m. birželio 19 d.
- LXXX Inž. E. Galvanausko 1941 m. birželio 22 d. raštas K. Škirpai
- LXXXI K. Škirpos birželio 22 d. atsakymas inž. E. Galvanauskui
- LXXXII Vyriausybės sąstatas
- LXXXIII K. Škirpos 1941 m. birželio 22 d. laiškas pulk.ltn.Grb.
- LXXXIV K. Škirpos 1941 m. birželio 23 d. raštas Reicho Kancleriui Adolfui Hitler
- LXXXV K. Škirpos 1941 m. birželio 23 d. lydraštis Reicho Užs.Rkl. Ministrui von Ribbentropui
- LXXXVI K. Škirpos 1941 m. birželio 24 d. laiškas Valstybės Sekretoriui von Weizsäcker Lietuvos Pasiuntinybės veiklos atgavimui reikalu
- LXXXVII K. Škirpos 1941 m. birželio 26 d. telefonograma generalfeldmaršalui von Brauchitsch
- LXXXVIII Generalmajoro Matzky 1941 m. liepos 19 d. atsakymas K. Škirpai
- LXXXIX Trijų ultimatumas K. Škirpai iš 1941 m. liepos 10 d.
- XC K. Škirpos atsakymas inž. E. Galvanauskui

- KCI K. Škirpos atsakymas adv. R. Skipiūčiui
- KCII K. Škirpos atsakymas dr. P. Karveliui
- KCIII K. Škirpos "Didžiųjų dienų užrašai" iš 1941 m. birželio 28 d.
- KCIV K. Škirpos 1941 liepos 2 d. laiškas pulk.ltn.Grb.
- KCV K. Škirpos "Grundlagen der deutsch-litauischen Verständigung" iš 1941 m. liepos 11 d. ir dr. Scht. laiškas iš liepos 8 d.
- KCVI K. Škirpos 1941 m. liepos 19 d. laiškas prof. J. Ambrazevičiui
- KCVII K. Škirpos 1941 m. liepos 26 d. laiškas prof. J. Ambrazevičiui
- KCVIII K. Škirpos Denkschrift betreffend die Wiederherstellung der staatlichen Unabhängigkeit Litauens und seine Wünsche, pasiqstas Vokietijos sąjungininkams su lydraščiais
- KCIX K. Škirpos protesto projektas
- C K. Škirpos "Politinių įvykių Lietuvoje ir Lietuvos teisinės padėties apžvalga"
- CI K. Škirpos "Die politischen Ereignisse in Litauen und dessen rechtliche Lage im Überblick"
- CII K. Škirpos 1941 m. gruodžio 28 d. raštas generalfeldmaršalui Keitel
- CIII K. Škirpos 1942 m. sausio 3 d. lydraštis Reicho Ministrui dr. Lemmers
- CIV K. Škirpos 1942 m. vasario 7 d. laiškas Kriminaldirektor Geisler
- CV Rytų Ministerijos 1942 m. balandžio 7 d. raštas K. Škirpai
- CVI Generalfeldmaršalo Keitel 1942 m. balandžio 30 d. raštas K. Škirpai
- CVII Reicho Ministro dr. Lemmers 1942 m. gegužės 16 d. laiškas K. Škirpai
- CVIII K. Škirpos sveikinimo telegrama Reicho Užs.Rkl.Ministrui von Ribbentropui iš 1942 m. birželio 22 d.
- EIX Dr.Pr. Ancevičiaus 1942 m. liepos 24 d. laiško K. Škirpai ištrauka
- CK K. Škirpos 1942 m. liepos 29 d. raštas Kriminaldirektoriui Geisleriui

FONDAS

648

APYRASAS

2

BYLA

581

Byloje sunumerota

243 (daļu šimtai' septiņpadsmit

(skaitļamam ir lokiņš)

daļu)

lapu/ai

Īs jū rādītāji lapu numerāli

19, 16

Prasītu lapu Nr.

174, 175,

Pakienītu lapu (šablūkas teksts, sūpīšc, sulieti ir t.t.) Nr.

Lapu su uucitrukamēis Nr.

Lapu su pušio ženkliāis Nr.

Vidāus apyrašo

1 (viņos)

(skaitļamamēis ir lokiņš)

lapu

Pastabos

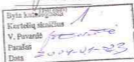

Fond. ziep.

(suntūmērvālo jorogā)

20000503

(data)

(V. puvardē)